

Eugenija Šimkūnaitė

**Nevalia numirti žadėjimų neišsakius, kitų
nepamokius. Ir ką iš kitų sužinojo, ir ką pats
perprato, viską reikia žmonėms palikti. Mūsiškai
tariant, reikia liaudies mediciną į aukštesnę
pakopą kilstelti, pasiruošti įpėdinį ar lygiavertį
liaudies mediciną išsaugojantį darbą atlikti.**

(Eugenija Šimkūnaitė. Ligi žiniuonės... Švyturys. 1983-4, p. 24)

Nuotrauka iš UAB „Švenčionių vaistažolės“ archyvo

Eugenija Šimkūnaitė

LIETUVIŲ LIAUDIES MEDICINOS
VAISTINGIEJI AUGALAI

LIETUVIŲ LIAUDIES MEDICINOS VAISTINGIEJI AUGALAI

Eugenija Šimkūnaitė

LIETUVIŲ LIAUDIES
MEDICINOS
VAISTINGIEJI
AUGALAI

LEIDYKLA
SPAUSTUVĖ

Utena, 2026

Leidinio sudarytoja Birutė Karnickienė

Leidinį iliustravo Vida Navikienė

Išleista Eugenijos Šimkūnaitės
labdaros ir paramos fondo lėšomis

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios
bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

ISBN 978-609-455-766-8

© Eugenija Šimkūnaitė, 2026

TURINYS

ŽODIS SKAITYTOJUI. *Birutė Karnickienė* • 4

IŽANGINIS ŽODIS. *Tauras Antanas Mekas* • 7

APIE MAŽAI KAM ŽINOMĄ NEGINTĄ LIETUVOS
ŽINIUONE VADINTOS EUGENIJOS ŠIMKŪNAITĖS
DISERTACIJĄ. *Jonas Remigijus Naujalis* • 9

ATSILIEPIMAS. *Gabrielė Balčiūnaitė-Murzienė* • 21

AUGALŲ VARDŲ PAAIŠKINIMAI. *Silva Žilinskaitė* • 22

FARMACIJOS FAKULTETO DRAUGUI DEKANUI.
Kazimieras Grybauskas • 24

ŠIMKŪNAITĖS EUGENIJOS KANDIDATINĖS
DISERTACIJOS RECENZIJĄ. *B. Š.* • 26

LIETUVIŲ LIAUDIES MEDICINOS VAISTINGIEJI
AUGALAI. *Eugenija Šimkūnaitė* • 29

ŽODIS SKAITYTOJUI

Birutė Karnickienė

*Eugenijos Šimkūnaitės labdaros ir paramos fondo
valdybos pirmininkė*

Iš gausaus habil. dr. Eugenijos Šimkūnaitės (1920–1996) rašytinio palikimo šįkart smalsiam skaitytojui pateikiame vieną pirmųjų jos rimtų darbų – surinktą medžiagą negintai disertacijai „Lietuvių liaudies medicinos vaistingieji augalai“ (1947 m).

Šis leidinys nukelia mus į tą rūstų karo ir pokario laikmetį, kai trūksta maisto, būtiniausių apyvokos daiktų, kai Eugenijos Šimkūnaitės tėvo, Tauragnų vaistininke Petro Šimkūno žodžiais tariant, „Vilnius badu dvesia“. O jo dukra, būsimoji Vilniaus universiteto dėstytoja, mokslininkė, habilituota gamtos mokslų daktarė renka liaudies medicinos žinias ketindama ginti farmacijos mokslų disertaciją.

Galime svarstyti, kas paskatino jauną vaistininkę tokiu sudėtingu laikmečiu imtis nelengvo ir ne itin saugaus tuo metu darbo (susitikti su liaudies medicinos žinių pateikėjais įvairiose kaimiškosiose vietovėse, kai susisiektis pokariu labai nereguliarus ir nepatikimas, reikėjo pasiryžimo). Ar tai tik jaunatviškas veržlumas? O gal jau tada išryškėjęs aiškus ambicingo tikslo siekis?

Atsakymą pateikia pati: *Liaudies medicina, kaip ir liaudies muzika, buities ir dekoratyviniai dirbiniai, sudaro dalį intelektualinio liaudies turto, ir jau vien dėl to verta dėmesio.*

Jos numatytas tikslas buvo pasiektas ir šiandien jau nesvarbu, kad parengta 282 mašinraščio puslapių disertacija „juodojo“ recenzento buvo supeikta kaip „nepersunkta bolševikiniu partiškumu“ ir neleista ginti. Svarbiausia, kad šios žinios mus pasiekė, jas turi-

me, galime naudoti bendram visuomenės gėriui. Ir taip jaučiamės atstatantys istorinį teisingumą. O Eugenija Šimkūnaitė nepalūžo, dirbo toliau ir apgynė dar 2 disertacijas: biologijos mokslų kandidato „Valerijonų kultivavimas Lietuvos TSR“ ir biologijos mokslų daktaro „Lietuvos vaistingųjų augalų resursų naudojimo biologiniai pagrindai“.

Gyvenime perėjusi per ugnį, vandenį ir varines triūbas Eugenija Šimkūnaitė grįžta dovanodama tai, ko dabar nieks, net ir labai norėdamos, jau nebeatliktų. Tokios liaudies medicinos, kokia dar egzistavo tuo laiku, jau nebėra, dingo negrįžtamai. Liko tik tai, kas mus pasiekė užrašyta iš seniau. Čia ir yra didysis Eugenijos Šimkūnaitės nuopelnas – laiku surinktos ir užfiksuotos raštu jau tuo laiku nykstančios liaudies medicinos žinios perduodamos mokslo tyrėjų dėmesiui ir, tikiuosi, sulauks susidomėjimo. Pastaruoju metu Pasaulio sveikatos organizacija itin skatina nuoseklų domėjimąsi ir vaistinių augalų paveldo tyrinėjimą.

Tikėkimės, kad išsipildys Eugenijos Šimkūnaitės įžvalga: *Liaudies medicinos platus ištyrimas duos vertingų, kitur neaptinkamų atradimų.*

Tam, kad leidinys išvystų šviesą, susitelkė nemažas būrelis Eugeniją Šimkūnaitę pažinojusių, su ja bendravusių, iš jos besimokiusių.

Eugenijos Šimkūnaitės labdaros ir paramos fondas nuoširdžiai dėkoja jiems už pasidalintas žinias, patarimus, pasiūlymus.

Akademikas Jonas Remigijus Naujalis nuodugniai išnagrinėjo ir išsamiai nušvietė aplinkybes, leidusias Eugenijai Šimkūnaitei imtis liaudies medicinos žinių rinkimo. Jo pateiktas disertacijų gynimo tvarkos palyginimas anksčiau ir dabar bus įdomus kiekvienam, labiau tuo besidominčiam.

Vilniaus universiteto Kairėnų botanikos sodo darbuotoja dr. Silva Žilinskaitė Eugenijos Šimkūnaitės darbe nurodytų augalų pavadinimus pateikė pagal šiuolaikinę klasifikaciją. Tai padės skaitytojui lengviau ir greičiau susiorientuoti.

Džiugina, kad ir jaunajai vaistininkų kartai prieš dešimtmečius atliktas tyrimas atrodo svarbus ir turintis perspektyvų. LSMU mokslininkė Gabrielė Balčiūnaitė-Murzienė teigia, kad „savo laiku nepelnytai menkai įvertintas darbas šiandien atsiskleidžia naujai – kaip vertingas istorinis šaltinis bei kaip gairės tolesniems moksliniams tyrinėjimams“.

Leidiny s nebūtų pasirodęs be kantraus Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus vyresniosios muziejininkės Zenonos Šimaitienės, perrašiusios sunkiai įskaitomą Eugenijos Šimkūnaitės mašinraštį, darbo.

Nuoširdžiai ačiū tariau jiems ir visiems, kas prisideda prie garsios vaistininkės habil. dr. Eugenijos Šimkūnaitės atminimo puoselėjimo.

ĮŽANGINIS ŽODIS

Dr. doc. Tauras Antanas Mekas

„Nėra nieko paslėpta, kas nebūtų atskleista, nieko slapta, kas nepasidarytų žinoma ir neišeitų aikštėn“, – taip užrašyta evangelijoje pagal Luką. Taip atsitiko ir su pirmąja Eugenijos Šimkūnaitės (1920–1996) parašyta, tačiau dėl mums nežinomų priežasčių neapginta disertacija, kuri dienos šviesą išvysta po 77-erių metų. Kas keisčiausia, kad nei pati autorė, nei jos bičiuliai, nei *neprieteliai*, kurių dėl nelankstaus būdo ir aštraus liežuvio turėjo ne vieną – ilgus metus niekas nė neužsiminė, kad buvo toks darbas. Atrastas mašinraštis nušvito tarsi koks apleistas senovės miestas, tyrėjus apstulbinęs savo didybe. Šis kūrinys ilgus metus LSMU Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus archyve laukė savo valandos. O sulaukęs nustebino savo apimtimi, jame pateiktais apibendrinimais ir pateikta mūsų sentėvių naudotos *materia medica* įvairovė. Galima drąsiai pasakyti, kad tai vienas išsamiausių lietuviškosios etnofarmacijos tyrimų. Ar viskas jame tobula – tikrai nesu farmakognozijos mokslo žinovas, bet kad tai vienas iš kertinių akmenų, ant kurių laikysis mūsų vaistininystės tradicija, esu tikras. Dr. E. Šimkūnaitė turėjo drąsos ir įžvalgumo atkurti seniai prarastus dalykus. Šiais nuobodžiais laikais mokslo visuomenė nedirštų to daryti ir nežinau, ar tai mokslą išgrynina, ar nuskurdina. Buvo laikas, kai tokie drąsūs žmonės, kaip dr. Marija Gimbutienė, archit. Sigitas Lasavickas ir dr. Eugenija Šimkūnaitė uždegdavo mokslo ugneles jaunimo akyse, skatino kūrybai. Ateina laikas, kai kūryba užleidžia vietą statistikai. Deja, ugnelių akyse nuo to nedaugėja.

Skaitytojui gali kilti klausimų, ar galėjo tokį brandų darbą atlikti nė 28-erių metų nesulaukusi mergina, turint omenyje ir ribotas to laiko galimybes. Žinant E. Šimkūnaitės darbštumą, gabumus

ir užsispyrimą – taip. Bet reikia prisiminti dar vieną aplinkybę – Vilniaus Stepono Batoro universiteto farmakognosto prof. Jano Kazimiero Mušynskio (1884–1957) asmenybę. E. Šimkūnaitė 1989 m. žurnale „Farmacja Polska“ rašė: „...dėka prof. Jano Mušynskio pradėjau sieti farmakognoziją su etnografija ir liaudies medicina. Gal ir pati būčiau padariusi tokią išvadą, bet tai būtų užtrukę keletą metų. Dėka profesoriaus susipažinau su daugybe rašytinių šaltinių...“ Žinant, kad profesorius J. Mušynskis daug darbo laiko ir širdies įdėjo tyrinėdamas Vilnijos liaudies mediciną, joje naudojamas vaistingąsias medžiagas bei kad profesorių su E. Šimkūnaite siejo šilti kolegiški santykiai, gali būti, kad jis ir supažindino ją su savo tyrimų medžiaga. O gal, priverstas iš Vilniaus repatrijuoti, šią medžiagą ir padovanojo. Ne viską tais laikais galėjai įtraukti į mokslinio darbo šaltinius, ypač kas parašyta repatrianto. Ir ne tik buvo negalima, bet ir pavojinga.

Žavintis dr. E. Šimkūnaite kaip mokslininke ir mokslo populiarintoja, negalima pamiršti jos kaip pedagogės. Šis darbas nebūtų atspausintas ir išvydęs dienos šviesos, jei ne dvi daktarės mokinės – provizorė Birutė Karnickienė, tempusi visą organizacinę naštą, ir provizorė Zenona Šimaitienė, sutvarkiusi ir spaudai paruošusi. Žavu, kai mokiniai užbaigia tai, kas mokytojo pradėta. Ir kokių Mokytojų reikia būti, kad taip atsitiktų.

APIE MAŽAI KAM ŽINOMĄ NEGINTĄ LIETUVOS ŽINIUONE VADINTOS EUGENIJOS ŠIMKŪNAITĖS DISERTACIJĄ

Jonas Remigijus Naujalis, akademikas

Eugenija Šimkūnaitė: *Kas neina pirmyn, tas atsilieka, o atsilikusius muša, mes nenorime ir nesiduosime mušami...* (iš negintos disertacijos paimta reikšminga optimistiškai entuziastinga jaunos moters žinutė, paaiškinanti sprendimą imtis nelengvo darbo).

Vaistinių augalų žinovė Eugenija Šimkūnaitė (1920–1996) neabejotinai yra ne tik viena žymiausių, bet ir populiariausių praėjusio amžiaus antrosios pusės gamtininkų mūsų krašte (Naujalis, 2020). Tiems, kurie pažinojo E. Šimkūnaitę, jos iki šiol neblėstančio populiarumo priežastys aiškios ir suprantamos. E. Šimkūnaitė buvo aukščiausios kvalifikacijos mokslininkė, biologijos mokslų habilituota daktarė, kuri geriau negu bet kas kitas Lietuvoje mokėjo suprantamai, o svarbiausia – be galo patraukliai ne tik kalbėti, bet ir rašyti apie daugybę žmonių visais laikais dominančius vaistinius augalus, jų gydomąsias ar organizmus tiesiog galinčias sustiprinti savybes. Vaistininkų šeimoje Tauragnuose užaugusi, nuo mažumės vos ne kasdien bendravusi su vaistažolių rinkėjomis, niekada drąsos nestokojusi ir laikui bėgant įgavusi reikšmingų žinių bei patirties

E. Šimkūnaitė pradėjo nebijoti jokios auditorijos. Todėl visai neuostabu, kad nemažai dabar jau pagyvenusių asmenų iki šiol su nostalgija prisimena E. Šimkūnaitę ir įvairiausius jos pasakojimus ar paskaitas apie vietines bei iš kitų kraštų atkeliavusias vaistažoles iš susitikimų vaikų darželiuose, mokyklose, studentiškosiose auditorijose ar kokio nors rajono kultūros namuose. Gyvenimiško aktyvumo ir noro dalintis turimomis žiniomis su žmonėmis nestokojusios E. Šimkūnaitės būta visur, kur tik sulaukdavo kvietimo – iš čia ir neblėstantis, beveik legendinis populiarumas netgi po jos iškelavimo nebūtin praėjus beveik trisdešimčiai metų. Pati E. Šimkūnaitė savo labiausiai puoselėjamus gamtos objektus dažniausiai vadino *vaistingaisiais augalais*, taip pat mėgo tokius augalus vadinti tiesiog *vaistažolėmis*, nors gerai žinojo, kad vaistinėmis savybėmis pasižymi ne tik žolės, bet ir medžiai, krūmai bei krūmokšniai. Tik jų mūsųose gerokai mažiau nei žolinių augalų. Retsykiais E. Šimkūnaitė vaistinius augalus apibendrintai pavadindavo tiesiog *gydomaisiais*. Tuo stebėtis nereikia, nes E. Šimkūnaitės (2020) nuomonė savitai pačios parašytoje 1980–1983 metais autobiografijoje apie vaistinių augalų potencialias galias buvo labai aiškiai išreikšta: *Nėr žolynų negydančių, tik atitikt reikia*.

Be jokių abejonių užmiršti garsiosios vaistinių augalų ir liaudies medicinos žinovės asmenybės neleidžia Eugenijos Šimkūnaitės labdaros ir paramos fondo (valdybos pirmininkė Birutė Karnickienė) intensyvi, galima sakyti, vos ne pavyzdinė veikla. Šio Fondo iniciatyva kasmet, dažniausiai vasarą, vyksta įvairūs E. Šimkūnaitėi atminti skirti didesni ar mažesni renginiai. Prieš trejetą metų Fondo iniciatyva Vilniaus universiteto biblioteka (sudarytojos Rita Kivilšienė, Jūratė Zvėgienė, Eglė Akstinaitė-Veličkienė) išleido išsamią E. Šimkūnaitės bibliografiją, kurią sudaro knygos, disertacijos, straipsniai, pranešimų tezės – iš viso 1263 pozicijos (leidinio rengėja Birutė Karnickienė, 2022 – Eugenija Šimkūnaitė: bibliografijos rodyklė, 1948–2021), o visai neseniai UAB „Utenos Indra“ vėlgi Fondo užsakymu ir lėšomis atspausdino dvi visai atsitiktinai

velionės archyve aptiktas E. Šimkūnaitės pjeses (Šimkūnaitė, 2025: Žalkčių karalius. Kiaunius). Jeigu galėtų, E. Šimkūnaitė turėtų labai didžiulis jai skirtas Fondo veikloje aktyviai dalyvaujančias savo mokinius, bendraminčius, buvusius kolegomis ar tiesiog šios neužmirštos asmenybės vis atsirandančias naujas gerbėjas. Dabar Fondas sumanė visus besidominčius supažindinti su jaunystės metais E. Šimkūnaitės parengta, bet neginta, todėl dabartiniais laikais beveik niekam nežinoma disertacija „*Lietuvių liaudies medicinos vaistingieji augalai*“ (Šimkūnaitė, 1947). Fondo valdybos pirmininkės Birutės Karnickienės žiniomis, iki mūsų dienų yra išlikę trys 272 puslapių mašinraštinės disertacijos egzemplioriai. Vienas disertacijos egzempliorius saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje, antras – Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejuje Kaune, trečias, ne visai pilnas – Fondo archyve. Tačiau būtent šios disertacijos egzemplioriaus pirmojo puslapio apatinėje dalyje esantys 1947 m. ir nurodo mokslinio darbo parengimo laiką. Kitose išlikusiose disertacijose E. Šimkūnaitė nėra nurodžiusi apskritai jokių metų. Taip pat Fondo archyve yra išlikusi slapto recenzento su parašu, bet be pavardės (todėl dažnokai dar vadinamo *juodoju*), tik su inicialais B. Š. nedidelėje vieno puslapio mašinraštinėje recenzijoje nurodyta data 1948-12-28 leidžia manyti, kad disertacija buvo pristatyta gynimui būtent 1948 m. Sumanymas po daugelio metų pristatyti visuomenei negintą E. Šimkūnaitės disertaciją apskritai puikus, todėl visi turėtume pagal savo galimybes Fondo iniciatyvą palaikyti. Negintos disertacijos apie mūsų krašto liaudies medicinos vaistinius augalus parengimas parodė, kad būtent tuo metu E. Šimkūnaitė pasiryžo eiti mokslininkės keliu. Savo norus ir potencialias galimybes ji sėkmingai realizavo vėliau paruošdama ir apgindama dar dvi disertacijas. Pirmoji biologijos mokslų daktaro disertacija (pagal dabartinę sistemą) „*Valerijonų kultivavimas Lietuvoje*“ (Šimkūnaitė, 1951) buvo parengta praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžioje, o apginta Lietuvos mokslų akademijos Biologijos institute 1952 m. Duomenis šiam darbui E. Šimkūnaitė

pradėjo rinkti 1940 m., dar būdama Vytauto Didžiojo universiteto, kur studijavo farmaciją, studente. Septintojo dešimtmečio pabaigoje E. Šimkūnaitė (1969), apibendrinusi savo ilgamečių vaistinių augalų išteklių tyrimų rezultatus, parengė habilituoto daktaro (pagal dabartinę sistemą) disertaciją „*Lietuvos vaistingųjų augalų resursų naudojimo biologiniai pagrindai*“. Botanikos krypties disertacija buvo sėkmingai apginta Vilniaus universiteto buvusiam Gamtos mokslų fakultete 1970 m. Tuo laikotarpiu Lietuvoje apskritai labai nedaug mokslininkų moterų biologijoje buvo apgynusios tokio lygmens disertacijas. Labai gali būti, juk gyvenimo vingiai labai painūs, kad be parengtos, bet negintos disertacijos kitų E. Šimkūnaitės disertacijų apskritai galėjo nebūti.

Bet kokia disertacija (lot. *dissertatio* – samprotavimas, tyrimas) yra specifinis išsamus mokslo rašto darbas, kurį savarankiškai parengęs ir viešai apgynęs asmuo (disertantas) įgyja teisę gauti tam tikros srities ar krypties mokslinį laipsnį, pavyzdžiui, daktaro. Visose civilizuotose šalyse mokslinis laipsnis yra oficialus jį gavusio asmens aukšto lygio kvalifikacijos pripažinimas, kuris dažniausiai sudaro galimybes užimti tam tikras pareigas universitetuose ar mokslinėse institucijose. Kiek žinoma, disertacijų viešojo gynimo sistema pradėjo formuotis viduramžiais vokiškai kalbančių šalių universitetuose, o 16–17 amžiuose palaipsniui paplito visoje Europoje ir už jos ribų. Lietuvoje pirmoji daktaro disertacija Vilniaus universitete apginta tolimalais 1583 m., Lietuvos universitete – 1926 m. Pokarinėje Lietuvoje nuo 1945 iki 1990 metų disertacijos buvo rengiamos ir ginamos pagal tuometinėje Tarybų Sąjungoje nustatytą tvarką. Taigi ir E. Šimkūnaitė, laikydamasi galiojančios tvarkos, ruošdama disertaciją praėjusio amžiaus penktajame dešimtmetyje siekė gauti mokslų kandidato (dabartiniu metu prilyginamo daktaro) mokslinį laipsnį. Disertacijos rengimo metu E. Šimkūnaitė buvo Lietuvos mokslų akademijos jaunesnioji mokslo darbuotoja, todėl neabejotinai žinojo mokslo darbams keliamus reikalavimus ir turėjo jų laikytis. Dabartiniais laikais turintys tinkamą išsilavinimą

ir siekiantys įgyti mokslinį laipsnį asmenys dažniausiai po universiteto baigimo dar ketverius metus studijuoja doktorantūrose pagal specialias individualias programas, laiko egzaminus, rengia viešus pranešimus moksliniuose renginiuose. Tokių studijų tikslas – padėti mokslinių laipsnių siekiantiems asmenims tinkamai pasiruošti disertacijų rengimui ir gynimui. Kiek žinoma, E. Šimkūnaitė jokių disertacinių egzaminų nelaikė ir tokio pobūdžio pranešimų nedarė. Pagal dabartinę sistemą galima būtų sakyti, kad ji disertaciją parengė eksternu – savarankiškai. Bet E. Šimkūnaitės asmeninis pasiruošimas tokiam rimtam darbui buvo neabejotinas. Pirma, įvairiapusiškas žinias apie vaistinių augalų reikšmę liaudies medicinoje gavo iš provizoriaus tėvo Prano Šimkūno ir motinos medicinos sesers Olgos Šimkūnienės, kurie ne tik patys rinko, bet ir supirkinėjo kitų paruoštas vaistažoles ir nuolat gamino iš jų gydomuosius preparatus – dukra Eugenija, dažniausiai vadinama Gesės vardu, nuo šešerių metų nuolat dalyvavo visuose šiuose darbuose. Antra, E. Šimkūnaitė nuo mažų dienų dažnai ir noriai bendravo su vaistažoles į vaistinę atnešančiomis Tauragnų žolininkėmis, kurios žvitrų *aptiekorinių vaikų* noriai mokė daugybės niekur nesurašytų praktinių žinių ne tik apie vaistinių augalų naudojimą kosulių gydymui, bet neužmiršdavo net ir *meilės žolių*. Pati E. Šimkūnaitė (2020) tokiu būdu gautas žinias įvertino labai aiškiai – *Tada nesvarsčiau, kodėl man sako, dėjausi į galvą ir tiek...*, bet *tikras universitetas buvo*. Trečia, labai naudingos E. Šimkūnaitei buvo farmacijos studijos Vytauto Didžiojo universitete, kur ji gavo pačias naujausias žinias apie augalų veikliąsias chemines medžiagas ir naudojamus būdus joms nustatyti. Ketvirta, E. Šimkūnaitės trauka tapti rimta liaudies medicinos žinove labai išaugo dirbant karo metais Vilniaus universiteto dar 1923 m. pradėtame kurti Farmakognostiniame sode, kur ją laborante įdarbino būsimasis žymus mūsų krašto profesorius, augalų fiziologas ir botanikas Jonas Dagys (1906–1993). Šio sodo Vaistinių augalų skyriuje buvo surinkti daugiau nei 300 augalų rūšių, gyventojų naudojamų Vilniaus krašte gydymui ir

sveikatinimui, pavyzdžiai. Šiuos augalus ir prižiūrėjo E. Šimkūnaitė. Sode buvo gausu mokslinės ir populiariosios literatūros apie sodų augalus, daugiausia lenkų kalba. Tai buvo itin svarbus žinių apie liaudies mediciną ir vaistinius augalus šaltinis, kurį E. Šimkūnaitė (2020) įvertino labai aiškiai: *Dieną sode, naktį – su knygele. Skačiau tom kalbom, kurias mokėjau, ir tom, kurias beskaitydama išmokau*. Jos interesas intensyvioms literatūros studijoms buvo labai aiškus (Šimkūnaitė, 2020) – ...*ambicija neleido būti nemokša*. Sode dar dažnokai lankėsi labai žymus Stepono Batoro universiteto profesorius Janas Kazimieras Mušynskis (*Jan Kazimierz Muszyński*, 1884–1957), kuris Europoje buvo priskiriamas pasaulio liaudies medicinos žinovų elitui. J. K. Mušynskis labai noriai ir atvirai bendravo su būsimąja mūsų krašto liaudies medicinos gerbėja (Šimkūnaitė, 2020) – *Iš Mušynskio gavau itin daug duomenų apie indų, kinų, negrų, tibetiečių, mongolų liaudies mediciną*. Akivaizdu, kad darbas Farmakognostiniame sode buvo vienas pačių reikšmingiausių E. Šimkūnaitės jaunatvės periodo etapų, sustiprinusių jos norą ieškoti sau tinkamos vietos mokslininkės kelyje.

Po J. Dagio ir J. K. Mušynskio išmintingų pamokymų bei iš kitų ilgamečių sodo darbuotojų gautų daugiausia praktinio darbo patarimų Vilniuje E. Šimkūnaitė ir ėmėsi savo *didžiojo darbo*: be prietarų, be kokių nors išankstinių nuostatų planuojamoje rengti disertacijoje objektyviai įvertinti lietuvių liaudies medicinoje dažniausiai naudojamus augalus. Pradiniam vertinimui ji atrinko net 800 rūšių augalus, iš kurių po kritinės peržiūros disertacijoje liko 610 rūšių. Nors pati E. Šimkūnaitė nurodė, kad iš jų apie 200 rūšių augalai liaudies medicinoje praktiškai beveik nenaudojami arba apie jų naudojimą trūksta žinių. Ši nuoroda yra svarbi vertinant E. Šimkūnaitės turimų faktų ir apskritai analizuojamos medžiagos kritiškumą. Visos atrinktos augalų rūšys darbe buvo savitai, galima sakyti *šimkūniškai*, aprašytos. Nėra abejonių, kad šie autentiški liaudies medicinoje naudojamų augalų aprašymai yra stipriausia disertacijos dalis ir dar ilgai gali turėti išliekamąją vertę. Tokio pobū-

džio aprašuose greta tradicinių botaninių, geografinių ir ekologinių žinių liaudies medicinai svarbiausi yra duomenys apie konkrečių rūšių augalų galimą naudojimą žmonių kūnus užklupusiems negalavimams įveikti. E. Šimkūnaitės augalų rūšių aprašuose šiame kontekste išsiskiria trys svarbiausi aspektai: a) nuorodos apie gydymiesiems preparatams ruošti tinkamiausias augalų dalis (šakutės, lapai, žiedai, sėklos ir kt.), b) gydomųjų preparatų formos (ištraukos, antpilai, nuovai, košelės, arbatos, pleistrai, tepalai ir kt.) ir c) konkrečių negalavimų nuorodos (nuo džiovos, nuo askaridžių, blogas virškinimas, skrandžio ir vidurių skausmai, sunkios mėnesinės ir kt.). Tokias ypač reikšmingas liaudies medicinai žinias apie vaistinius augalus E. Šimkūnaitė kaupė iš keturių svarbiausių šaltinių. Pirmojo šaltinio žinių apie vaistinius augalus teikėjai buvo liaudies gydytojai, žolininkai, *bobutės* ir užkalbėtojai – iš viso 40 asmenų, daugiausia valstiečiai ir jų šeimų nariai. Antrojo šaltinio žinių apie vaistinius augalus teikėjai buvo specialiai gydymu neužsiimantys, bet naudojantys tokius augalus savo reikmėms ir turintys įvairių bendro pobūdžio duomenų apie liaudies mediciną – iš viso 21 asmuo, daugiausia namų šeimininkės. Trečiojo šaltinio žinių apie vaistinius augalus teikėjai buvo duomenis apie liaudies mediciną specialiai kaupiantys žmonės – iš viso 48 asmenys, daugiausia mokytojai ir Švenčionių vaistinių augalų paruošų punkto agentai. Matyt, siekdama gautų žinių patikimumo ir jų teikėjų atsakomybės, E. Šimkūnaitė iš visų teikėjų surinko jų asmeninius duomenis, gavo informaciją apie tų žmonių profesijas ar užsiėmimus, gyvenamąsias vietas, išsilavinimą, neužmirštas užfiksuoti buvo ir kontaktų su jais laikas. Akivaizdu, kad tokiems duomenims surinkti E. Šimkūnaitėi reikėjo turėti neeilinius organizacinius gebėjimus. Ji juos ir turėjo, vėliau tie bendravimo su žmonėmis gebėjimai padėjo E. Šimkūnaitėi į savo atliekamų daugelyje Lietuvos vietų vaistinių augalų išteklių tyrimų sferą įtraukti vaistinių vedėjus ir darbuotojus, vaistinių augalų žaliavų ruošėjus, mokytojus ir moksleivius, girininkus ir eigulius. Ketvirtasis, pats reikšmingiausias žinių apie vaistinius

augalus šaltinis, žinoma, buvo pati E. Šimkūnaitė. Duomenims apie vaistinių augalų rūšis surinkti E. Šimkūnaitė panaudojo tris žemėlapyje beveik trikampiškai išsidėsčiusias vietas. Nėra abejo- nių, kad toks originalus duomenų apie vaistinius augalus rinkimo būdas buvo sugalvotas pačios E. Šimkūnaitės. Pirmosios vietovės sąlyginiai ribiniai geografiniai taškai buvo Biržai–Utena–Kaunas, antrosios – Vilnius–Švenčionys–Panevėžys, trečiosios – Varėna–Kaunas–Šiauliai. Kiekvienos trikampio formos vietovės kraštinės ilgis buvo maždaug 50 km. Toks duomenų rinkimo būdas leido E. Šimkūnaitei įvertinti vaistinių augalų vartojamumą tarp gyven- tojų. Remdamasi surinktomis žiniomis E. Šimkūnaitė vaistinius augalus pagal rūšis suskirstė į labai plačiai vartojamus ir plačiai var- tojamus, o retai vartojamus išskyrė į atskirą grupę.

Bet kurio krašto liaudies medicinoje pats aktualiausias klaui- mas yra iš konkrečių rūšių augalų paruoštų gydomųjų preparatų veiksmingumas. Būdama labai išradinga, šią problemą disertacijoje 1942 m. E. Šimkūnaitė bandė spręsti ypač originaliai – atlikdama eksperimentus su triušiais, pelėmis, žiurkėmis ir jaunais kačiukais. Iš vaistinių augalų naudotos liepos, jonažolės, dilgėlės, plukės ir kar- klai. Naudojant šiuos augalus arba iš jų pagamintus vaistinius pre- paratus siekta įvertinti jų poveikį gyvūnų reprodukcijai, žaizdoms ir traiškanotoms akims gydyti, viduriavimams stabdyti. Neturint tinkamos laboratorinės įrangos patys eksperimentai buvo ganėtinai primityvūs, jų rezultatai neįvertinti statistiškai, bet E. Šimkūnaitės sugalvotos jų schemas, pavyzdžiui, gyvūnų pašarui naudoti a) liepų šakas dar be žiedų, b) liepų šakas su žiedais, c) liepų šakas su jaunais vaisiais ir d) liepų sušalusias šakas su gausiais vaisiais – kontrolinis augalas karklo šakelės, buvo tikras autorės biologinio išradingumo įrodymas. Regis, tokio pobūdžio bandymų su vaistiniais augalais be E. Šimkūnaitės niekas daugiau neatlikinėjo. Nors gali būti ir kitaip, gal apie tai tiesiog nežinome.

Pirmuosius sukauptos medžiagos mokslinius apibendrinimus E. Šimkūnaitė pradėjo daryti dar 1943 m. Tuo rimtai užsiimti ypač

skatino būsimasis E. Šimkūnaitės mokslinio darbo vadovas Kazimieras Grybauskas (1886–1953), su kuriuo ji, regis, susipažino 1937 m. Švenčionių apskrityje, Dotenėnuose gimęs būsimasis Vytauto Didžiojo universiteto profesorius K. Grybauskas Maskvoje baigė farmacijos studijas ir dirbdamas provizoriumi Rusijoje organizavo vaistinių augalų paruošas. Praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje grįžo į Lietuvą, kur dirbdamas Kauno botanikos sode įkūrė Vaistingųjų augalų skyrių. Nuo 1948 m. iki mirties K. Grybauskas buvo Lietuvos farmacininkų draugijos pirmininku. K. Grybauskas savo darbuose aktyviai propagavo vaistinių augalų naudojimą žmonių gydymui, todėl labiausiai iš visų to meto farmacijos korifėjų mūsų krašte tiko vadovauti E. Šimkūnaitės mokslinei veiklai. Būtent jis ne tik skatino, bet ir įpareigojo E. Šimkūnaitę rinkti liaudies medicinoje vartojamų augalų herbariuminius pavyzdžius įvairiose mūsų krašto vietose. Tai nuo 1938 m. E. Šimkūnaitė ir darė daugiausia Aukštaitijoje, kur surinko kelis šimtus vaistinių augalų herbariuminių pavyzdžių. Juk tinkamai saugomi herbariuminiai pavyzdžiai yra pats patikimiausias konkrečių rūšių augalų tarpsmo tam tikrose teritorijose įrodymas. Ypač tokie duomenys svarbūs toms vietovėms, kurių flora nepakankamai kruopščiai ištirta.

Žolių karaliene vadinta garsiausia mūsų krašte vaistinių augalų žinovė E. Šimkūnaitė visada manė, kad liaudies medicina turėtų būti lygiai taip pat kaip tautodailė, tautosaka, amatininkų dirbiniai ar liaudies muzika priskiriama prie intelektualinių šalies turtų. Todėl labai logiška, kad praėjusio amžiaus penktajame dešimtmetyje pabandė savo sukauptas žinias ir atliktus vaistinių augalų tyrimus apibendrinti Lietuvos liaudies medicinai skirtoje disertacijoje. Deja, parengtas nemažos apimties mokslinis darbas nebuvo gintas, nes nebuvo tam suteiktas leidimas. Nors atrodytų, tuometėje politinėje situacijoje mokslo vadovai turėjo norėti, kad jauno amžiaus vietiniai gyventojai rengtų ir gintų disertacijas. Išlikusioje labai nedidelės apimties parengtos disertacijos vertinimo recenzijoje moksliniai darbo trūkumai apskritai nėra atskleisti. Pri-

pažinęs darbo autorės kompetenciją tiriamojoje srityje neišviešintas *juodasis recenzentas* neigiamą išvadą padarė remdamasis, pirma, disertacijos temos nepakankamu aktualumu tam metui, ir, antra, disertacijos nepakankamu atitikimu Aukštojo mokslo ministerijos reikalavimams. Nors recenzijos pabaigoje buvo pasiūlyta svarstymui pateiktą darbą pertvarkyti, E. Šimkūnaitė to nedarė – todėl pati disertacija liko neginta. (Įdomu, kad Vilniaus universiteto bibliotekoje esančiame rankraštyje yra neaišku kieno ir kada pieštuku daryti pabraukimai tekste, galbūt tikintis, kad darbo autorė į tas vietas atkreips dėmesį.) Vėliau E. Šimkūnaitė negintoje disertacijoje sukaupė žinias kūrybiškai ir plačiai panaudojo savo įvairiuose darbuose. Nėra abejonų, kad negintoje E. Šimkūnaitės disertacijoje buvo taisytinų dalykų, į kuriuos, deja, *juodasis recenzentas* visai neatkreipė dėmesio. Tačiau *juodasis recenzentas B. Š.* neužmiršo vos vieno puslapio recenzijoje nurodyti, kad disertantų darbai turėtų būti *persunkti bolševikiniu partiškumu* ir kad pagrindinis darbo skyrius **Liaudiškas vaistingųjų augalų taikymas** *parašytas apolitiškai, nerišant dèstomųjų faktų su tarybine ideologija*. Nėra abejonų, kad dabar priverčiančios nusišypsoti ar net nusijuokti tokios *juodojo recenzento B. Š.* politinės formuluotės tais pokariniais laikais galėjo būti itin svarbios, gal net lemiamos tuomečiams mokslo vadovams priimant sprendimą dėl E. Šimkūnaitės disertacijos gynimo. Mažesnių ar didesnių trūkumų praktiškai būna visose disertacijose, todėl jų reikšmingumui įvertinti ir organizuojami būtent vieši disertacijų gynimai. Pabandykime dabar, praėjus beveik aštuonioms dešimtims metų, kelis E. Šimkūnaitės disertacijos mokslinio pobūdžio trūkumus išviešinti.

Pirma, pateikdama disertaciją gynimui E. Šimkūnaitė siekė gauti *farmaceutikos* (dabar būtų – farmacijos mokslo) mokslų kandidate mokslinį laipsnį. Nors pati E. Šimkūnaitė buvo baigusi farmacijos studijas, toks siekis buvo klaidingas, kadangi parengtoje disertacijoje jokių duomenų apie vaistiniams augalams būdingus cheminius komponentus nėra. Manau, kad E. Šimkūnaitė savo darbu galėjo

siekti mokslinio laipsnio botanikos srityje. Dabartiniu laiku, matyt, liaudies medicinai skirtas darbas geriausiai atitiktų etnologijos ar etnobotanikos mokslų reikalavimus. Paprastai lemiamus sprendimus tokiais klausimais priima mokslinio darbo vadovai.

Antra, į disertacijos literatūros sąrašą buvo įtraukta vos dvidešimt mokslinių šaltinių lietuvių, lenkų, prancūzų, vokiečių ir rusų kalbomis. Bet svarbiausia – disertacijoje beveik nėra literatūros šaltinių citavimų.

Trečia, disertacijoje E. Šimkūnaitė aprašė originalius eksperimentus apie vaistinių augalų galimą poveikį gyvūnams. Tačiau gautiems rezultatams pagrįsti nepanaudojo jokių statistinių skaičiavimų.

Ketvirta, liaudies medicinos vaistiniams augalams skirtoje disertacijoje E. Šimkūnaitė į augalų sąrašus yra įtraukusi kai kuriuos grybus, pavyzdžiui, valgomasias voveraites (voveruškas). Tokiam darbui nelabai tiko ir kai kurių jūros dumblių įtraukimas.

Penkta, disertacijoje nėra diskusinio pobūdžio apibendrinimo. Rimtokas apribojimas siekti mokslinio laipsnio galėjo būti ir nepakankamas E. Šimkūnaitės žinomumas tuo laikotarpiu – disertacijos autorė nebuvo paskelbusi jokių darbų apie vaistinius augalus ar liaudies mediciną.

Visi šie, o ir kiti disertacijos trūkumai galėjo būti nesunkiai ištaisyti. Bet E. Šimkūnaitė to nedarė, galbūt dėl jai būdingo žmogiško ambicingumo, moteriško išdidumo, prigimtinio entuziazmo ir darbštumo. Kaip ten bebūtų, svarbiausia, kad pirmoji rimta mokslinė nesėkmė E. Šimkūnaitės nepalaužė, nenuslopino jos noro eiti vaistinių augalų biologijos pažinimo keliu. Labai greitai ji ėmėsi savo mėgstamų vaistinių valerijonų kultivavimo ir vos po kelerių metų parengė ir sėkmingai apgynė biologijos mokslų kandidato (dabar daktaro) disertaciją. Žinant E. Šimkūnaitės (2020) gyvenimo devizą: *Daug padaryti reikia. Reikia! Reikia – žodis kietas, jeigu reikia, taip ir bus!*, jos tolimesni pasiekimai visus turėtų tik džiuginti, o ne stebinti.

Literatūra

Naujalis J. R., 2020: Neužmirštamoji Eugenija Šimkūnaitė – vaistinių augalų tyrėja ir žinių apie tokius augalus studentams skleidėja. – Kn.: EUGENIJA ŠIMKŪNAITĖ – Lietuvos legenda, 129–136. Vilnius.

Šimkūnaitė E., 1947: Lietuvių liaudies medicinos vaistingieji augalai. – Disertacijos mašinraštis. Vilnius, 272 psl.

Šimkūnaitė E., 1951: Valerijonų kultivavimas Lietuvos TSR. – Biologijos mokslų kandidato disertacijos mašinraštis. Vilnius, 130 psl.

Šimkūnaitė E., 1969: Lietuvos vaistingųjų augalų resursų naudojimo biologiniai pagrindai. – Biologijos mokslų daktaro disertacijos mašinraštis. Vilnius, 440 psl.

Šimkūnaitė E., 2020: Autobiografija. – Kn.: EUGENIJA ŠIMKŪNAITĖ – Lietuvos legenda, 20–62. Vilnius.

Šimkūnaitė E., 2025: Žalkčių karalius. Kiaunius – Utena, 78 psl.

Šimkūnaitės Eugenijos kandidatinės disertacijos 1948-12-28 RECENZIJA (autorius nežinomas, jo inicialai B. Š.) – Mašinraštis, 1 psl.

ATSILIEPIMAS

Dr. Gabrielė Balčiūnaitė-Murzienė

Plačiam skaitytojų ratui pagaliau pasiekiamas dr. Eugenijos Šimkūnaitės pirmosios disertacijos tekstas – istorinės tiesos atstatymas ir pagarbus paminklas vienos ryškiausių Lietuvos etnofarmacijos mokslininkų palikimui. Savo laiku nepelnytai menkai įvertintas darbas šiandien atsiskleidžia naujai – kaip vertingas istorinis šaltinis bei kaip gairės tolesniems moksliniams tyrinėjimams.

Dr. Šimkūnaitės surinkti ir susisteminti liaudies medicinos duomenys per pastaruosius dešimtmečius ne kartą buvo tikrinti mokslinėse laboratorijose ir klinikinių tyrimų sąlygomis. Europos fitoterapijos mokslinis kooperatyvas (angl. *European Scientific Cooperative on Phytotherapy*, ESCOP) bei Europos vaistų agentūros augalinių vaistinių preparatų monografijos šiandien įvardina daug tų pačių vaistinių augalų, kuriuos Šimkūnaitė aprašė savo darbe.

Pavyzdžiui, didžiųjų varnalėšų, paprastųjų jonažolių, vaistinių medetkų, kalninių arnikų išorinis vartojimas įvairių odos būklių gerinimui; sėjamųjų linų sėklų, vaistinių šventagaršvių šaknų, dirvinių asiūklių žolės, pelkinių vingiorykščių žiedų ir žolės vartojimas į vidų gydant virškinamojo trakto, šlapimo takų ar peršalimo ligas – tik keli iš daugelio sutapimų tarp liaudies tradicijos ir šiuolaikinės fitoterapijos.

Darbe aptinkame ir daugybę mažai tyrinėtų, Lietuvos florai būdingų augalų bei jų liaudiškų taikymo būdų, dar tik laukiančių mokslinio dėmesio. Turėdami visą šį paveldą viename leidinyje, galime tikėtis, kad jis taps įkvėpimo šaltiniu naujų tyrimų krypčių ieškantiems tiek šiandienos, tiek ateities mokslininkams.

LSMU Farmacijos fakultetas

AUGALŲ VARDŲ PAAIŠKINIMAI

Dr. Silva Žilinskaitė

Mielas skaitytojau, į rankas imantis dar vieną habil. dr. Eugenijos Šimkūnaitės darbą, parašytą 1947 m. Čia sudėta labai daug E. Šimkūnaitės surinktos informacijos apie liaudies medicinos vaistažoles ir jų naudojimą sveikatai stiprinti. Jų čia aprašyta labai daug, o kokie gražūs ir įdomūs liaudiški augalų vardai – tikras mūsų lobynas. Pateiktas ir mokslinis – lotyniškas – augalo vardas. O čia situacija nuo 1947 m. labai pasikeitė, nes Augalų sistematikos mokslas „nestovėjo vietoje“, nauji metodai labai išplėtė tyrimo galimybes, todėl rūšys buvo jungiamos ar skaidomos, perkeliamos į kitas šeimas ir t. t. Norėdami „praeitį“ susieti su šiandiena, pateikiame dabartinius lotynišką ir lietuvišką augalo vardus. Tiesa, augalų sistematikoje buvo ir yra ginčytinų dalykų, todėl įvairios augalų duomenų bazės gali rodyti skirtingus to paties augalo vardus.

Šios knygos augalų vardai buvo tikslinti naudojant tokius pagrindinius informacijos šaltinius: Tarptautinė duomenų bazė „The Catalogue of Life“ – <https://www.catalogueoflife.org>, Valstybinė lietuvių kalbos komisija – augalų lietuviški pavadinimai – <https://vlkk.lt>, Vilniaus universiteto botanikos sodo vardynai – <https://www.botanikos-sodas.vu.lt/puslapiai/vardynai>; Žolinių ir uždaro grunto augalų, auginamų VU botanikos sode, vardynas; Sumedėjusių magnolijūnų vardynas; Pušūnų vardynas; Natūralios VU botanikos sodo floros vardynas; VU botanikos sode augančių samanų vardynas. Z. Gudžinskas. Lietuvos induočiai augalai. BIL, Vilnius, 1999 m.

E. Šimkūnaitės augalų vardai parašyti stambesniu šriftu, o žemiau – dabar vartojamas augalo vardas lotyniškai ir lietuviškai.

Jeigu yra tik E. Šimkūnaitės nurodytas augalo vardas, reiškia, kad jis galioja ir dabar. Tiesa, tokių nėra daug. E. Šimkūnaitė užminė mums ir keletą mįslių, kai lotyniškai – vienas augalas, o lietuviškai – kitas. Nurodyti abu, teks jau mums patiems šias mįsles įminti. Linkiu įdomios kelionės po vaistažolių pasaulį.

VU botanikos sodas, 2025 m.

FARMACIJOS FAKULTETO DRAUGUI DEKANUI

K. Grybauskas

Šių metų rugsėjo mėnesį chemikė, vaistininkė E. Šimkūnaitė man pristatė savo atliktą mokslinį darbą „Lietuvių liaudies medicinos vaistingieji augalai“. Jis apima 282 mašinėle rašytų puslapių ir skiriamas disertacijai farmacijos mokslų kandidato laipsniui įgyti K.V.V.D. Universiteto Farmacijos Fakultete.

Darbas buvo daromas mano žinioje. Visas darbas yra suskirstytas taip:

Pirmieji 41 puslapių yra įžanginė dalis, kurioje telpa tituliniai puslapiai, įvadas su trumpais liaudies medicinos paaiškinimais, liaudies vaistingųjų augalų rinkimo, paruošimo bei vartojimo būdų nurodymais, liaudies nomenklatūra savo ligoms žymėti ir kt.

Nuo 42 iki 212 puslapių darbo tekste yra lotyniška abėcėlės eilė minimi vaistingųjų augalų vardai, nurodant jų augavietes, vaisiams vartojamas dalis, jų paruošimą, vartojimo būdus bei taikymą.

Nuo 213 iki 223 puslapių yra pavesta kai kurių vaistingųjų augalų pačios autorės pravestam biologiniu būdu patikrinamajam veikimui aprašyti.

Nuo 224 iki 256 p. skiriama tekste paminėtų augalų sąrašams.

Nuo 257 iki 272 p. interpretuojama liaudies medicinos reikšmė mokslui ir praktikai, jos padėtis dabar ir ateityje ir dedamos darbo išvados lietuvių ir rusų kalbomis.

Darbo pabaiga tarp 273 ir 282 puslapių yra užimta folkloro šaltinių nurodymu, pavartotos literatūros sąrašu ir veikalo turiniu.

Visas E. Šimkūnaitės darbas yra originalus, savarankiškas ir Lietuvos liaudies medicinos folkloro pobūdžio. Chem., vaistininkė E. Šimkūnaitė savo darbu „Liaudies medicinos vaistingieji augalai“

užsibrėžia patiekti liaudies medicinos vartojamas žinias, jas įvertinti, palyginant su žiniomis, naudojamomis mokslo medicinoje. Įvade numatyti šie skyriai: a) sąlygos ir aplinkybės, paskatinusios liaudies medicina domėtis, b) liaudies vartojamų gydymo priemonių išvardinimas, c) pagrindinių gydymo priemonių platesnis aprašymas, d) biologinis vartojamos augalinės žaliavos patikrinimas, e) liaudies medicinos įvertinimas. Darbe užsibrėžtas planas atrodo nepilnai išlaikytas. Ypač šykštus liaudies medicinos įvertinimas, kuris apsiriboja tik augalų pavadinimų sąrašais ir keliolika suglaustų sakinių. Visas darbas pernelyg konspektyvinio pobūdžio, atrodo paskubomis atliktas, todėl yra tartum nepakankamai tvarkingas, sunkaus stiliaus ir su ortografinėmis klaidomis, ypač – lotyniškoje augalų nomenklatūroje. Paliesta tautosaka, liaudies papročiai, bet ne visur nurodyta jų surinkimo vietos, per daug siauras ir vartojimo vietovių apibūdinimas. Yra nurodyti svarbesnieji surinktų žinių šaltiniai, tačiau nenurodyta, kurios būtent žinios iš jų gautos. Pageidautinas ir tvarkingesnis darbo apiforminimas: darbas parašytas keliais šriftais, gan daug korektūros klaidų, atskiri skyriai nepakankamai ryškiai išskirti.

Nežiūrint minėtų trūkumų, darbas turi ir teigiamų bruožų: sveikintinos pastangos surinkti ir sistematizuoti mūsų liaudies medicinos žinias. Tinkamai yra pastebėtas liaudies medicinos papročių bei įtakos nykimas mokslinės medicinos progreso įtakoj. Atkreiptas dėmesys į liaudies medicinos etnografinę vertę, nors gal bent kiek ją pervertinant. Surinkta gausi medžiaga ir patiekta gan patogiai naudojimosi forma. Parinkti biologiniai bandymai nekomplikuoti, gan paprasti, nesunkiai gali būti patikrinami, tačiau savo rezultatais gan įtikiną.

Vertinant virš išdėstytą, darbas yra pakankamas mokslo kandidato laipsniui įgyti. E. Šimkūnaitei dirbant toje srity toliau, reiktų: išskirti tautosakos elementus, plačiau patiekti surinktą medžiagą, pritaikinti cheminius tyrimus, išplėsti biologinę analizą, o taip pat nevengti ir klinikinių tyrimų.

Prof. dr. K. Grybauskas (pasirašyta ranka)

1948.IX.18

ŠIMKŪNAITĖS EUGENIJOS KANDIDATINĖS DISERTACIJOS RECENZIJĄ

B. Š.

Šimkūnaitės darbas tema „Lietuvių liaudies medicinos vaisingieji augalai“ sudaro 280 psl., suskirstytų pagal tezes į 19 skyrių.

Iš darbo matyti, kad autorė su savo tema yra gerai susipažinusi. Skyrius po skyriaus ji diskutuoja liaudies pažiūras į vaistažoles, jų kultą Lietuvos TSR kaimuose, „indikacijas“ ir daugelį kitų su liaudies medicina susijusių klausimų.

Netrūksta ir tiriamojo darbo. 213–225 savo darbo puslapiuose autorė aprašo, kaip ji tyrinėjo sunkiais vokiečių okupacijos laikais (1942 m.) vaistažolių veikimą žiurkėms, pelėms, triušiams ir kačiukams. Metodai paprasti, bet gana sumanūs ir okupacijos laikais pakankami.

Gana gera taip pat ir autorės kalba. Klaidų pasitaiko, bet nedaug. Dauguma jų išibrovusios, matyt, perrašinėjimo metu (korektūros klaidos).

Bet, deja, greta viso to darbe randama trūkumų, kurie jo vertę labai sumažina.

Pirmiausia, autorės tema neaktuali, šių dienų poreikiams sunkiai pritaikoma. Aukštojo mokslo ministerija savo rašte apie mokslinių darbų tematiką (11/X. 1948) stato disertantams du svarbius reikalavimus. Ji reikalauja, kad disertantai rašytų darbus aktu-aliomis, liaudies ūkio problemas ir tarybinę mokslą liečiančiomis temomis ir kad disertantų darbai būtų persunkti bolševikiniu par-

tiškumu. Peržiūrėjus ŠIMKŪNAITĖS darbą priseina įsitikinti, kad jos tema nei pirmo, nei antro Ministerijos reikalavimo neatitinka.

Be to, knygoje pernelyg daug vietos skiriama prietarų diskusijoms. Tai ypač liečia 14–38 knygos puslapius, kuriuose autorė rašo apie vaistažolių rinkimą, laikymą, perleidimą ir populiarinimą.

Pažymėtinas taip pat skyrius pavadintas „Liaudiškas vaistingųjų augalų taikymas“. Tame skyriuje autorė aprašo alfabeto tvarka Lietuvos TSR liaudies gydymo tikslams vartojamus augalus. Skyrius platus (170 puslapių), reikšmingas, bet parašytas apolitiškai, nerišant dėstomų faktų nei su tarybine ideologija, nei su racionaliaja medicina.

Atsižvelgdamas į visa tai manyčiau, kad tolesnės eigos ŠIMKŪNAITĖS darbui kol kas duoti negalima. Manyčiau, kad ji turi pertvarkyti jį taip, kad jis geriau atitiktų Aukštojo mokslo ministerijos statomus reikalavimus.

LIETUVIŲ LIAUDIES MEDICINOS VAISTINGIEJI AUGALAI

ĮVADAS

Nors buržuazinėj Lietuvoj medicinos pagalba ir nebuvo reikiamoj aukštumoj, tačiau besigydančių naminiai, t. y., besinaudojančių liaudies medicinos pagalba skaičius nuolat mažėjo. Tam dalinai turėjo reikšmės medicinos darbuotojų skaičiaus padidėjimas, dalinai kaimų išsiskirstymais vienkiemiais. Gydytojų perteklius mieste vertė juos vykti į miestelius ir tuo priartinti medicinos pagalbą. Kaimuose būdavo kreipiamasi į artimiausią pagalbą, o iš vienkiemio jau būdavo ir pasvarstoma, ką atsivežti. Turėjo reikšmės vedama kova su „šundaktaravimu“, ir pagaliau pati liaudis buvo šviesesnė 1939 metais negu kokiais 1929 m.

Įsiliejus į socialinio gyvenimo vagą, smarkiai spartėjant gyvenimo tempams, ambulatorijų ir konsultacijos punktų augimas aiškiai nulėmė liaudies medicinos išstūmimą. Trumpą atsigavimo laikotarpį liaudies medicina turėjo okupacijos metu, kai staiga sumažėjo medicinos personalo ir sutriko vaistų bei kitų gydymo priemonių teikimas, tačiau šis atsigavimas nebuvo ilgesnis už pačią okupaciją. Dabartiniu metu liaudies medicina neturi jokių galimybių nei vystytis, nei išsilaikyti. Ilgus vakaravimus prie vilko akies ar balanos pakeitė kultūringos sueigos, gimdymo namai ir stacionarai vis labiau pakeičia „bobutes“ ir užkalbėtojas – žiniūnes. Turint prieš akis tokį baigiantį savo egzistavimą objektą, kyla klausimas, ar verta įdėti triūso jo tyrimui, ar chirurginiai jo atsitraukimą paspartinti.

Liaudies medicina, kaip ir liaudies muzika, buities ir dekoratyviniai dirbiniai, sudaro dalį intelektualinio liaudies turto, ir jau vien dėl to verta dėmesio. Tautosakos, tautodailės srity turime surinkę nemažus, nors dar toli gražu nepilnus rinkinius. Liaudies gi medicinos tyrimo sistemingų darbų dar neturime. Žymia dalimi tai priklauso nuo to, kad liaudis, jausdama didelę buities ir interesų skirtumą su inteligentija, nemėgo išdavinėti nei savo buities, nei pramoginių dalykų, o jau išduodama labiau saugojo reikšmingą jai mediciną negu tautosaka, kurios ir išsaugojimas žymiai sunkesnis. Antra vertus, ir mūsų medicinos darbuotojai, jei ir rodė susidomėjimą savo kolegomis iš liaudies tarpo, tai tiek, kiek tai lietė jų honorarų saugumą, neturintiems nors elementarių medicinos biologijos žinių, liaudies medicinos žinių rinkimas beveik neįmanomas. Liaudies medicina, būdama viena iš konservatyviausių jos intelektualinio gyvenimo sričių, geriau išsilaikė ir atspindėjo papročius, buities elementus, šeimos santykius ir senas religijos liekanas.

Liaudies medicinos platus ištyrimas duos vertingų, kitur neaptinkamų atradimų. Palikus nuošaly istorikus iškyla antrasis klausimas, ar verta tirti liaudies mediciną medicinišku požiūriu ir ar įdėtas triūsas atneš savęs vertą vaisių, ar verta judinti tamsumo ir prietarų mišinį? Kam yra tekę dirbti kaimo ambulatorijoje ar kaimo vaistinėje, ar pagaliau mieste, susidurti su ligomis iš liaudies tarpo, tas negali neprisiminti daugelio įsisenėjusių ligonių, dažniausia džiovininkų, kurie savo laiku būtų galėję likti darbingais ar bent nepavojingais kitiems, jei ne nelemtas naminis gydymas. Šis kaltinimas liaudies medicinai yra tolygus sprendimui, kuris atima bet kokias teises gyventi ir veikti. Tačiau eilės faktų verčia pasvarstyti, ar verta guiti liaudies mediciną be jokios atodairos, ar neieškoti joje racionalaus grūdo.

Jau tas faktas, kad liaudies medicina gyva, parodo, kad turi būti joje šis tas vertingo, kas palaiko mases prie jos. Antra rimta liaudies medicinos pozicija yra tai, kad tokios nepakeičiamos priemonės kaip digitalio, adonio, konvalijos, efedros preparatai ir visa eilė organoterapeutinių preparatų atėjo į racionalią mediciną tiesiog iš liaudies medicinos ir tai labai neseniai. Vargu ar kuris gydytojas gali bent vieną darbo dieną

išsiversti be jų. Šiandien įgauna pilietines teises teermopsis, Sibiro putoklis (*Polygala Sibirica*), druskė (*Salsola Richteri*), visi labai jauni piliečiai racionalėj medicinoj ir nuo seno žinomi liaudies medicinose. Dar tik labai neseniai „CANI“ įvedė į mediciną *Erysium cheirantoides*, *Polygonum hydropiper*, *Capsella bursa pastoris*, sugražino užmirštą *Leonurus cardiaca*, o liaudies medicina juos nuo amžių pažinojo. Labai jaunas vitaminų mokslas, o liaudis nebepamena, nuo kada geria grybo *Torulla* vitaminu C praturtintą vandenį, geria pavasarinę raugtą sulą, pušų spyglių ir jaunų ūglių šaltas vandenines ištraukas, valgo želmenis. Šiuo metu Sąjungos Tub. institute daromi tyrimai pritaikinti beržų sulą džiovos gydymui, o mūsų protėviai gydėsi ja nuo seno. Fitoncidinėmis medžiagomis daugiau susidomėta Tėvynės karo metu, o mūsų liaudis labai plačiai vartoja vėdryniečių nuovarus žaizdų plovimui, naudojo žvaginės, česnako ir svogūno košelę ar sunką, mirkė nuo plaučių uždegimo sužiedėjusią ar supelėjusią plutą. Čia suminėti pavyzdžiai parodo liaudies medicinos turiningumo dalį. Šio jau pakanka, kad liaudies medicinai būtų taikomi racionalaus gydymo dėsniai. Ten, kur ji yra žalinga, turi būti šalinama, bet vėtant pelus, iš jos turi būti atrinktasis paimtas racionalus grūdas.

Sutikus, kad liaudies medicina turi vertingą lobį, dar reikia išaiškinti, ar ji panaši į išsemtus rūdynus, ar dar turi vertingų gyslų. Atradimų ar įteisinimų jaunumas leidžia manyti liaudies mediciną esant neišsemta. Antra vertus, nors senesnėse respublikose betiriant florą ir ieškant technikiniai ir mediciniškai naudingų augalų giliai paliečiama ir liaudies medicina, mūsų respublika turi nemažą floristinių ypatumų, susijusių su klimato ar vietos sąlygomis. Liaudies medicina pagrinde operuoja vietine medžiaga, ir floros ypatumai turi joje atsispindėti. Liaudies medicina, nors ir aklose apgraibose dirbdama, per ilgaamžį laikotarpį bus aptikusi vertingų radinių, kurie dėl vietos ar klimato sąlygų skirtingumo gali būti kitur nepastebėti.

Pateiktais samprotavimais remdamasi manau būsiant verta bent surinkti liaudies medicinos vartojamas priemones, palyginus jas su racionalėj medicinoj vartojamomis, ir paaiškės toliau jas tirti ar patalpinti muziejui.

Eugenija Šimkūnaitė, 1929 m. *Asmeninio albumo nuotrauka*

LIAUDIES MEDICINOS ŽINIŲ RINKIMO EIGA

Su liaudies medicinos žiniomis gavau atsitiktinai susidurti 1925 m. vasarą, tėvui apsiėmus paruošti didelius meškauogės ir puplaiškio lapų kiekius eksportui. Vaistažolių rinkimas Utenos apskrity buvo nauja pagalbinio ūkio šaka ir rinkėjai dažnai pristatydavo netinkamai paruoštą medžiagą. Namuose nebuvo atliekamo suaugusio ar paauglio, tai man buvo pavestas pirminis medžiagos apžiūrėjimas. Pavestas man pareigas ėjau juokingai rimtai, ištisas dienas praleisdama su rinkėjais. Dalinai dėl to, kad su kai kuriom rinkėjom susidraugavau ir jos nešykštėjo man savo žinių, dalinai tekdavo nugirsti tarpusavius rinkėjų pasišnekėjimus. Gana daug žinių iš liaudies medicinos man užsiliko. Vaistažolių rinkimas, apimdamas vis didesnę augalų skaičių, tęsėsi iki 1937 m., kai per miestelio gaisrą sudegė džiovykla. Dažnai rinkėjai atnešdavo liaudies vartojamų žolių pasiūlyti ar teiraudavosi, ar jos žinomos racionalinėj medicinoj. Su daugeliu rinkėjų man būdavo leidžiama grybauti ar šiaip išeiti į apylinkės miškus, kur savaime susidarydavo palankios sąlygos pašnekesiams apie vaistažoles. Be šių sąlygų augimas vaistinėj vertė nuolatos susidurti su „naminio gydymo“ padariniais arba girdėti dažnas diskusijas ta tema, nes gražios Tauragnų apylinkės sutraukdavo nemaža atostogaujančių gydytojų ir farmaceutų, kurie smerkdami „naminį gydymą“ vis dėlto buvo priversti pripažinti daug sąmoningų momentų liaudies medicinoj.

1933–1934 m. teko susidurti su liaudies medicina renkant tautosaką. Nors turėjau vietos gyventojų pasitikėjimą ir surinkau daug žinių, pasinaudoti jomis beveik neteko, nes liaudiški augalų pavadinimai ir vartojimas sudarė tokią painiavą, kad net lietuvių kalbos ir gamtos dėstytojų pastangomis nepavyko išnarplioti. Niekas nedavė ir gimnazijos gydytojo sutikimas nemokamai apžiūrėti kelias dešimtis ligonių.

1937 m. prof. K. Grybauskas (tuo metu vyr. asistentas) pastebėjo mane turint gan gausių liaudies medicinos žinių, paskatino sudaryti liaudies vartojamų augalų herbarą. 1938 m. vasarą vien tėviškės apylinkėse surinkau 253 liaudies vartojamų augalų herbarą. Gavęs herbarą, prof. Grybauskas skatino toliau dirbti toje srityje. Didindama ekskursijų radiusą iki 1940–41 m. turėjau rinkinį iš virš keturių šimtų Aukštaitijos vartojamų vaistingųjų augalų.

Dėl karo veiksmų ir okupacijos pasinaudoti juo neteko. Gal 1941 m. ir 1942 m. pradžioje teko dirbti kaime, pablogėjusios medikamentais aprūpinimo sąlygos vėl suvedė su liaudies medicina. Neretas būdavo atvejis, kad gydytojas atsiųsdavo diagnozą vietoj recepto, nurodydamas parinkti kas galima iš turimų atsargų ar padėti paruošti vartotojui iš jo turimos žaliavos.

Pradėjusi dirbti Vilniaus valstybinio universiteto Farmakognostiniam sode (1942 m.) radau liaudies vaistingųjų augalų skyrelį ir prie farmakognozijos katedros Vilniaus krašte vartojamų augalų ir rykų muziejėlį su 330 pavyzdžių.

Dalis augalų man buvo nauja ir tik Vilniaus krašte tevertojama. Be šio rinkinio radau dar kitą vertingą dalyką – tai Joninių vaistažolių mugės.

Dirbant Vilniuj dalis studentų medikų ir farmaceutų sutiko rinkti liaudies medicinos žinias savo tėviškėse. Gautoji medžiaga tiek maža skyrėsi nuo mano surinktos Aukštaitijoje, kad pradžioje abejočiau jos tikrumu, tačiau dirbdama VFV nuo 1947 m. pavasario turėjau daug progų ekskursuoti ir patikrinti turimas žinias vietoje. Gavau įsitikinti mūsų liaudies mediciną esant gan vientisą ir plačiai vartojamą. 1943 m. pradėjau, nors ir labai stambiais bruožais, liaudies medicinos medžiagos tyrimą. 1945 m. kurį laiką dirbau VMVK Pirmoje ligoninėje, kur teko kai kurias žaliavas patikrinti ir klinikiniai.

Greta plačiai vartojamų ir žinomų augalų teko susitikti ir su gan retai vartojamais. Visai retai tevertojamus išskyriau į atskirą sąrašą, o liaudies vartojamais skaičiau tuos, kuriuos vartojant apti-

kau ne mažiau kaip trijose viena nuo kitos bent 50 km nutolusiose vietovėse. Vietoves pasirinkdavau maždaug trikampio išdėstyme. Pvz.: Biržai–Utena–Kaunas, Vilnius–Švenčionys–Panevėžys, Varėna–Kaunas–Šiauliai. Jei kuris augalas būdavo kiek skirtingiau vartojamas kurioj vietovėj, tai nurodžiau greta vartojimo pažymėdama vietovę.

Nykstantieji arba adventyviniai augalai žinomi tik keliuose augiavietėse, žinoma, tik jose ir tevartojami.

Vartojimo formas parinkau dažniausiai vartojamas iš panašių, nes liaudies medicina dažnai neskiria panašių formų, pagaliau, ir racionali medicina dažnai neskiria *decoctum* nuo *infusum*, išrašydama ir viena, ir antra iš tų pačių medžiagų.

Jei iš vieno augalo gaminami keli preparatai, tai pirma įrašiau dažniau vartojamus.

Atsižvelgdama į tai, kad liaudis daug dėmesio skiria vaistažolių rinkimo laikui bei su tuo susijusiomis tradicijomis, turimų žinių perdavimui trumpai tai peržvelgiau. Taip pat skaitau reikalingu duoti vartojamų formų aprašymą ir kiek paaiškinti liaudiškus ligų pavadinimus.

LIAUDIES MEDICINOS VAISTINGOSIOS ŽALIAVOS

Net ir dabartiniu metu, kai nei klimatinės sąlygos, nei atstumas bei erdvė, nei vanduo nesudaro rimtų susisiektimo kliūčių, vietinių žaliavų naudojimas sudaro rimtą ekonominę problemą. Liaudies gi medicina vystėsi tuo metu, kai vien atstumas ir vanduo buvo rimtos kliūtys. Aišku, kad visus poreikius patenkinti, jų tarpe ir nuo ligų apsisaugoti, ir gydytis priemonių surasti reikėjo savo aplinkoj. Liaudies medicinos žaliavos beveik 2/3 yra vietinės reikšmės.

Kilmės atžvilgiu žaliavas galima skirstyti į tris grupes: mineralines, gyvulines ir augalines. Lietuvių liaudies medicinoj randame visų trijų grupių atstovus, tačiau jų užimami sektoriai yra labai nevienodi. Mineralinių žaliavų randame palyginti labai mažai: 1. Druskingų, geležingų, sieringų šaltinių vanduo; 2. Kalkakmenis ir kreida; 3. Smulkus smėlis; 4. Durpių purvas; 5. Baltasis molis; 6. Šlynas ir molis; 7. Surūdijusi ar tyčiomis surūdinta geležis; 8. Pelenai. 9. Trumpas ir atvežtinių mineralinių medžiagų sąrašas: vario ir geležies sulfatas, siera, valgomoji druska, varinis pinigas, žibalas, štai ir viskas. Maža to, kad lietuvių liaudies medicinoj mineralinės žaliavos negausios, jos beveik nevartojamos savistoviai, *per se*, bet eina kaip priedas prie augalinių ir gyvulinių žaliavų. Trumpai norėtusi pastebėti, kad kalnų ar šiaip mineralais turtingose vietovėse liaudies medicinoj vartojamoj žaliavoj vyrauja mineralinės medžiagos, naudojamos ar tai gydymui, ar amuletams.

Žymiai platesnis yra mūsų liaudies vartojamos gyvulinės žaliavos sąrašas.

Gyvulinės kilmės žaliavas galima suskirstyti į dvi grupes: naminių gyvulių, prie žmogaus besilaikančių gyvių ir paties žmogaus produktai ir laukinių gyvulių produktai.

Liaudies medicina panaudoja visus pas mus auginamus naminius gyvius: ožį, karvę, avį, kiaulę, arklį, šunį, katę, žąsį, vištą, antį, rečiau kalakutą, naudojamą jų kraują, mėsą, įvairias liaukas, taukus, kaulų čiulpus, kremzles, odos padarinius.

Gana plačiai panaudojami ir žmogaus aplinkoj besilaiką gyviai: pelės, žiurkės, šeškas, žvirblis, gandras, varna, varnėnas, rupūžės, tarakonas – prūsokas, retai utėlės.

Žmogaus produktų naudojami: šlapumas, išmatos, plaukai, retai, lavono (visados išdūlėjusio) kaulai. Charakteringa, kad mūsų liaudies medicinoj nenaudojamas žmogaus kraujas ir švieži lavonai. Tai galėtų nurodyti baltus neturėjus kraujo keršto papročių ir nepažinojus kanibalizmo, nes minėtų papročių tautinėse grupėse išliko kraujo ir lavonų panaudojimas.

Liaudies medicinos laukinių gyvių sąrašas didesnis už naminių, jame randame ir tokių gyvių, kurie Lietuvos ribose jau senokai yra išnykę. Vabzdžius atstovauja skruzdės, bitės, švitriai, grambuoliai, laukinės blakės; vėžiagyvių – vėžys; žuvis – lydis, ešeris, karosas, vėgėlė, šamas; amfibijas – varlė; reptilijas – driežas, gonyš, žaltys, gyvatė, pastarieji du ypatingai vertinami. Gydomo tikslams medžiojami šie paukščiai: laukinės antys ir žąsys, narai, pempės, gulbės, kurapkos, tetervinai, miškiniai karveliai, laukiai, tilvikai, juodieji garniai, suopiai, vanagai, sakalai, ereliai, apuokai, pelėdos.

Gydymui naudojamų gyvių aprašan tenka įtraukti: žebenkštį, kiaunę, voverę, kiškį, stirną, elnią, briedį, zubrą ar taurą, šerną, vilką, lapę, barsuką, mešką, bebrą, sabalą. Jau gerokas laiko tarpas, kai daug tų gyvių negali būti masinės medžioklės objektais, pagaliau pati medžioklė ne visados liaudžiai yra buvusi prieinama, tai tenka manyti juos liaudies medicinoje esant senesnių laikų paliktais.

Nors gyvulinių žaliavų galimūmai išnaudojami plačiai, naudojama nuo odos padarinių iki kaulų čiulpų, nuo skrandžio gleivinės iki išmatų imtinai, tačiau lyginant su augalinėmis žaliavomis jų panaudojama mažai, dėl to tenka manyti nuo seno gyvulių ir medžioklės ūkių nesudarius pagrindinio lietuvių pragyvento šaltinio, nes piemenų ir medžioklių genčių liaudies medicinoje vyraujančią vaidmenį turi įvairūs gyvuliniai produktai.

Vartojamų augalų kiekis pralenkia šešis šimtus, kas duoda žymią persvarą prieš mineralines ir augalines žaliavas augalų naudai. Be to, augalinė žaliava niekad nenaudojama kaip pagalbinių priemonė, o kitos jai pajungiamos. Ją parengiant prisilaikoma įvairių tradicijų, galima spėti pagrindiniu baltų ar lietuvių verslu buvus žemdirbystę, nes žemdirbys, nuolat susidurdamas su augalais, tiek dirvas ruošdamas, tiek kovodamas su piktžolėmis, tiek valydamas derlių ar naujų vertingų augalų beieškodamas, gali gerai pažinti augalus.

„Žvėrinčiaus žvaigždės“. Eugenija Šimkūnaitė pirmą iš kairės su bendrabučio draugėmis, Kaunas, 1940 m. birželis. *Gydytojos Onos Etmanavičiūtės-Prapuolenienės (1921–2011) asmeninio albumo nuotrauka*

Eugenija Šimkūnaitė Trakų buriavimo bazėje 1947 m.

VAISTAŽOLIŲ RINKIMAS

Daugeliu atvejų vaistažolių rinkimas būna būtinumo ar reikalo sąlygotas: kaulažolė paruošiama ne atsargai, o nyksterėjus ar susižeidus kaulą, įsimetus priemėčiui skutami šaltekšnio brazdai, giliau įsipjovus ar įsikirtus dedamas luobos tvarstis; autuvui pritrėnus pūslę, dedamas arkliadancių lapas. Visais tais atvejais paruošiama ir sunaudojama tiek vaistažolių, kiek tam kartui reikia, tačiau daugeliu atvejų sudaromos vaistažolių atsargos.

Renkant vaistažolių atsargas jų rinkimo laikas gan žymiai dailimi sąlygojamas augalų vegetacijos periodo, betgi dažnai išspraudžiamas į švenčių ribas.

Pirmu žvilgsniu atrodytų daug įtakos liaudies medicinai turint bažnytines apeigas ir šventes, iš to sektų ir daug medicinos žinių esant įgytų drauge su krikščionybe, tačiau arčiau prisžiūrėjus į rinkimo laiką ir apeigas, ypač tų augalų, kurių vartojimas su žadėjimais (t. y. tam tikrom formuluėm palydint) ir tiksliai nustatytomis sąlygomis, gaunamas visai kitas vaizdas. Nors surinktos vaistažolės dažnai ir nešamos bažnyčion, šventinamos, renkamos prisilaikant bažnytinių datų ar vadinamos šventųjų vardais, tačiau šis sąryšis yra grynai paviršutinis, o giliau vyrauja senosios kultūros ir religijos motyvai (pvz., pradedant rinkimą vartojama sekanti formulė: „Lauksarge mano, užaugink man žolę nuo (ligos pavadinimas) pamačlyvą. Laime, kartais laume, Marija pana, atatinkamo datai Šv. ar bažnytinio įvykio paminėjimas, kad atatiktų, ligą įveiktų, įdėk jai macės). Tuo stebėtis netenka. Jei Vakarų Europoj ir Rytų Europoj tam tikru metu krikščionybė buvo stimulus į pažangą, jei vienuolynai ir suvaidino teigiamą vaidmenį aprūpinant vaistingąja žaliava, tai ten jie buvo iš to krašto išaugę ir organiškai su juo susiję. Tuo tarpu lietuvių gentims tai buvo žymiai vėliau varu primestas. Nors varžybos vedamos su vokiečių ir vakarų ekspansija buvo ekonominio pobūdžio, buvo vedamos kultūriniai – religine priedanga, žinoma, tokiu keliu atėjusi idėja negalėjo

būti populiarai. Jei po dviejų šimtmečių atkaklių varžybų ir buvo priimtas kompromisas, tai davė tik trumpą ekonominę atvangą. Negalėjo turėti daug įtakos liaudžiai ir svetima kalba jai aiškinamos pažiūros, tai ir liko tai privilegijuotiems sluoksniams. Vadindama augalus šventųjų vardais ar nešdama juos į bažnyčias liaudis pasidare tik gan patogią priedangą savo turtams apsaugoti.

Vaistažolių rinkimas paprastai pradedamas pirmą gegužės dieną jos išvakarėse, pirmą gegužės sekmadienį ar jo išvakarėse, atrodytų, sąryšyje su gegužinėmis pamaldomis, tuo labiau, kad surinktos vaistažolės dažnai panaudojamos pamaldų būstų paruošimui. Tačiau pirmą kartą išeinama rinkti pilnaty ar jaunam esant, pirmoji vaistažolė nuskinama mėnuliui šviečiant, ir rinkėjas turi grįžti iki mėnesiui nenusileidus. Sekančią ir tolimesnėmis gali būti renkama bet kuriuo paros metu, tačiau būtinai esant ryškiai matomam šviesuoliui, dėl to niekada nerenkama ūkanotą ar negiedrią dieną. Maža to, pradedamas rinkimą rinkėjas kreipiasi į lauksargius, lėmėjas, laimes, o taip pat ir džiaugsmą ir gyvastį grąžinančią močiutę saulę ir palydintį tėvelį mėnulį, kreipiniu tarpais prašydamas išauginti ir nurodyti tinkamą žolę ir įdėti jai galios. Labai įdomu, kad visi kreipiniai, išskiriant bažnytinius įterpinius, kaip tik šeimos laipsnių. Pavasarinio rinkimo, ypač pirmosios, vaistažolės neslepiamos, bet rinkėjas jomis apsikaišo, padaro ryškias puokštes, grįžta pranešdamas bundantį pavasarį, linksmi dainuodamas, šokdamas ar siausdamas, ar bent žvaliai eidamas, kiek amžius leidžia. Anksti pavasarį išsirengia vaistažolių rinkti ir jaunimo grupė. Ir šie, kaip ir pavieniai rinkėjai, išsipuošia galimai puošniau ir pavasariškiau. Jaunimo pavasarinis vaistažolių rinkimas palydimas dideliais pramoginiais įtarpais: dainomis, žaidimais, ugnių kūrenimais, dažnai po tokių pramoginių jaunimo rinkimo išvykų – gegužinių – teparnešama viena kita šakelė ar gėlė, bet ji labai vertinama ir sudaro tais metais renkamųjų vaistažolių matą. Nors jaunimo išvykose vyrauja pramoginis momentas, tačiau pats rinkimas atliekamas rimtai, susikaupus. Surinktų pirmųjų vaistažolių galia sulaikoma, aprūkant jas

laužų dūmais. Į laužus primetama kadugio, pakalnučių, čiobrelių žolės, rinkėjai šokinėja per laužus, kad nuo ligų ir nelaimių apsisaugotų. Renkant vienam rinkėjui vaistažolių galia dažnai sulaikoma ir troboj, sutvarkius vaistažoles ir pasmilkinant jas pernai rinktų vaistažolių dūmais ar bent paliekant kuriam laikui pirty (Vilniaus krašte pardavimui per Jonines surinktas vaistažoles).

Sula gi leidžiama kreipiantis į bundančias gamtos jėgas prašant išsiskverbti į ligonį. Geriant pirmąją sulą lyg ir atnaujinamas ryšys tarp pavasarinės gamtos ir renkančiojo, tikima, kad žadėtojas pavasarį nustoja galios iki neatsigers pavasarinės sulos. Sulos rinkimas, gėrimas, parengimas neįterpiamas į jokiais, ar bent man neteko aptikti, bažnytines apeigas.

Pagrindinė vaistažolių masė surenkama per Jonines. Berods bažnytinėse legendose nėra jokio ryšio tarp Šv. Jono ir vaistažolių, užtat labai daug jų su senuoju Kupoliu. Be to, ir rinkimo laikas nepaprastai patogus: galima aptikti baigiančių žydėti pavasariinių augalų, pilnai žydinčių ar pradedančių vasariinių. Jei kiti rinkimo papročiai yra kiek pablukę, nesąmoningai atliekami arba tik pavieniams senesniems rinkėjams – žiniūnams žinomi. Kupoliavimas yra masiniai išsilaikęs visame Lietuvos plote ir turi labai daug apeigų, susijusių su saulės grąža. Vaistažolių rinkimas saulės laidoj, tamsos nuvarymas laužais ir fakelais, vaistažolių rūkymas dūmuose, kad įgytų tokios pat galios kaip Kupolio lelija ir rožė, vandens laumių išvorymas laidant į vandenį nuodėgulus dar ir šiandien beveik visur gyvi.

Antroji ryškiai fiksuota vaistažolių rinkimo diena yra Žolinės išvakarėse. Čia renkamos baigiančios žydėti rudeninės žolės. Rudenį žydinčios tos, kurių renkami vaisiai. Nors rinkimo data bažnytinė, bet ryškiai prasikiša pabaigtuvių apeigos: dėkojama lauksargiams už saugojimą per vasarą, surinktos vaistažolės tvarkomos į pėdelius. Pėdeliai puošiami varpomis, ramunėlių, rugjagėlių žiedais, šarkakojais iš pabaigtuvių vainiko. Kai kurių vietovių (Šiaulių, Joniškio, Rūdninkų, Trakų) formulėse ir labai gausu bažnytinių vardų, tai jie būna taip mechaniškai įterpti, kad juos išleidus sakinyis darosi net suprantamesnis.

Paskutinės vaistažolės surenkamos vėlai rudenį, džiovinamos jaujoj. Kai rūko ir garų gurvuoliai lengvai virsta vaiduokliais. Ar-
tėjanti žiema primena gilų miegą ir mirtį, dėl to jau ir rinkimo
pobūdis kitoks – renkamas ne gyvybės sulčių pritvinkęs pumpuras
ar trykštanti sula, bet giliai žemėje pasislėpusios šaknys, vėlyvieji
vaisiai, surinktos vaistažolės slepiamos į pintines ir maišelius. Rin-
kimo formulėmis kreipiamasi į gyvenančius anapus vėlių vartų. Šis
rinkimo laikas apytikriai sutampa su Vėlinių diena.

Visi kiti smulkesni rinkimai įterpiami į mėnulio fazių pa-
kitimus, darbų pradžias ir pabaigas, sutapdami ar nesutapdami su
bažnytine švente išoriniai ir visados pasilaikydami senovinį vidujinį
charakterį. Pvz.: beržų lapai, bijūno žiedai paimami nuo Sekminių ar
Devintinių vainikų, tačiau tų, kurie atatiko jauno ar pilnaties fazei.

Kokiu metu vaistažolės bebūtų renkamos, jos renkamos su ata-
tinkama pagalba, specialiai tam atsidėjus, griežtai prisilaikant nuro-
dytų tradicijų tiek renkamųjų augalų išvaizdos, tiek šviesulių padėties
ar augiavietės atžvilgiu. Nustatyta visa eilė reikalavimų ir rinkėjui:
renkamas asmuo turi būti švariai apsirengęs, švarus (dėl to dažnai ren-
kama šeštadienį po pirties), nesuprakitavęs ar atvėsęs, susitaikęs su
visais turimais priešais, neleidžiama vaistažolių rinkti tą savaitę ar nuo
jauno iki jauno pjovusiems ar skerdusiems, įtariamais padarius nu-
sikaltimą, atšiauriabūdžiams, moterims menstruacijų metu (išskyrus
vaistažoles, skirtas įvairioms moterų ligoms gydyti).

Išskiriant masinius rinkimus per gegužines ir Kupolines,
vaistažolės dažniausiai renkamos pavieniui. Renkant draudžiama
galvoti apie pašalinius su vaistažolėmis nesusijusius dalykus ir apie už
vaistažoles gausimą atlyginimą. Renkant su mokiniais, dažniausiai
vienu, nuo pirmos vaistažolės nuskynimo iki surinktos medžiagos
sutvarkymo draudžiama pašaliniai pasikalbėjimai.

Renkant vaistažoles, dabojama vietos švarumo, vieta turi būti
graži, nesuganyta, neužteršta šiukšlėmis ir pakastais gyvulių lavo-
nais bei maitomis, nenaudojama pasilinksminimams (per geguži-
nes ir Kupolines nerenkama iš žaidimais sutriptos vietos bei greta

jos). Nerenkama iš vietų, kur buvo įvykdyti nusikaltimai ar savižudybės. Pagarbiai elgiamasi ir su surinktomis vaistažolėmis, dedant jas į švarius maišelius ar krepšelius, surišant švariomis, dažnai puošniai raštuotomis juostomis.

SURINKTŲ VAISTAŽOLIŲ LAIKYMAS

Jei vaistažolės renkamos tik savo šeimos reikalams ir jų yra nedideli kiekiai, tai jos laikomos garbingiausioj trobos vietoj – krikštasuolėj, jomis puošiami šventųjų paveikslai ar pundeliai sudedami už paveikslų. Jei susirenka didelės vaistažolių atsargos, pvz., šeima gausi, yra mėgstančių dideles atsargas turėti senių, tai vaistažolių pundeliais arba puokštėmis nukaišiojamos trobos lubos ir sienos, arba jos sukraunamos seklyčioj, jei vaistažolės tvarkantis asmuo priklauso prie šeimynos, o ne šeimos, pašalietis šimtininkas, kampininkas, arba savas karšinčius, tai vaistažolės laikomos švarioj to asmens gyvenamoj patalpoj: svirne, pirkaitėj, kamaroj, klėty ar pan. Gyvenamose patalpose nelaikomi apžavėjimams ar nuo jų apsisaugoti skirtos vaistažolės, jei tik šeimnininkai neturi raganių vardo.

Jei vaistažolių renkama daug ne tik savo šeimos reikalams, bet ir visiems geriems kaimynams, gentims ar bičiuliams, tačiau gydymas nėra kurio nors šeimos nario specialybė ir verslas, o kaimyniška paslauga, vaistažolės sukraunamos bet kurioj švarioj atsarginėj patalpoj į švarią dailaus darbo dėžę, paliekant ties krikštasuole tik vaistažolių pavyzdžius ir pačias gerbtiniausias žoles, skirtas ypatingiems atvejams.

Jei vaistažolių renkama daug ir kuris šeimos narys verčiasi gydymu, tai vaistažolės skiriamos maždaug sekančiai:

Vienos žolės, susietos su moterų ligomis, gimdymais, naujagimiais, kūdikių priežiūra, bevaikiškumu, o taip pat ir su peršalimais ir reumatais, laikomos pirty.

Visos žolės, susijusios su bendru organizmo nusilpimu, nerviniais susirgimais, dantų ir gerklės ligomis, laikomos klėty.

Visos žolės, susijusios su medžiagų apykaitos ligomis, virškinimo sutrikimais, laikomos svirne.

Visos žolės, susietos su apžavėjimais, raganavimais, monijimais, sandėriams su velniais, aitvarais, kaukais, vėlėmis sudaryti, apsaugojimui nuo visokių dvasių ir vaiduoklių, blogų akių, apžavų – laikomos jaujoj kur tamsiausiam kampe, surištos pundeliais ar sukimštos į nuzulintus tamsius maišelius, dažnai pasiūtus iš kailių, nuluptų nuo gyvulių ar žvėrių lytinių organų ar snukių.

Garbingi kaimo vaistažolininkai stengiasi šios rūšies vaistažolių neturėti, kad neišgytų raganiaus vardo.

Nuovarai ir antpilai gaminami trumpam laikui ir tik savo reikalams laikomi krosnies „pečioroj“ krosny ar priekaitėj, šaltu būdu gaminamos ištraukos laikomos priemenėj ar kamaroj prie pietos ar girnų.

Plėstrai ir tepalai gaminami tik savo reikalams, laikomi pečioroj arba spintelėj prie krosnies.

Vaistų atsarga daroma retai, paprastai duodama žaliava ir nurodoma, kas ir kaip iš jos pagaminti, padarytų vaistų atsarga laikoma atskiroj spintelėj, švarioj patalpoj. Spintelė būna tik vaistams skirta, ar indauja skirta iškilmių indams.

VAISTAŽOLIŲ ĮSIGIJIMAS IR PERLEIDIMAS

Dažniausia vaistažolės surenka tas, kas numato jas vartoti, arba vienas šeimos narys visai šeimai. Dažniausia renka seniausias šeimos narys, šeimnininkė, šimtininkas, žinomas „pamačlyvumu“, netekėjusi šeimnininkės duktė, jei ji pagarsėjusi įvairiomis teigiamomis ypatybėmis. Pritrūkus savųjų reikiamų ar jų neturint stengia-

masi gauti iš giminių, ypač iš tėvų namų, bičiulių, gerų pažįstamų ar kaimynų. Tikima, kad juo artimesnis davėjas, tuo žolės geriau veikia. Tik labai retais atsitikimais, kai liga rimta ir nežinoma, negalima pas savuosius gauti reikiamų vaistų, kreipiamasi pas nusi-manantį pašalietį, parenkant garbingą ir vyresnio amžiaus žmogų. Labai dažnai pasirinktas asmuo duoda tik nurodymus, kaip pasi-elgti. Rečiau, jei dėl metų laiko ar dėl kokio defekto liga atrodo ir užklaustam labai rimta, duodami jau surinkti augalai ir nurodoma, kaip juos parengti. Jei ligonis suaugęs, tai žolės įteikiamos jam pačiam, jei vaikas, labai silpnas ar pasenęs, artimiausiam pagal gimi-nystę ar mėgiamiausiam šeimos nariui. Retai teduodama gydymui skirti vaistai visiškai parengti. Su būrimais ir užkalbėjimais susieti vaistai visuomet duodami visiškai parengti. Skiriamos dvi užkal-bėjimų rūšys: žadėjimas ir būrimas. Žadėjimas – garbinga rūšis, staigiai įvykusios nelaimės pašalinimui: staigiai ir pavojingai susir-gus, susižeidus su pavojum gyvybei, gyvatei įkirtus ar pasiutusiam gyvuliui apriejus. Žadėjimo formulė paprastai susideda iš trumpos bažnytinės ar senovinės, kartais abi supainiojant ir po juo sekančiu nurodymu, kaip ligonis turi užsilaikyti. Labai dažnai, matyt, pa-slaptinngumui ir didesniame įspūdžiui abi dalys atliekamos pašnibž-domis, o pats tekstas skaitomas sukeičiant skiemenis ar prieš kiek-vieną skiemenį įterpiant pastovų bereikšmį skiemenį, kartais toks skiemuo įterpiamas po tam tikro normalaus skiemenų skaičiaus, kartais ištisai žodžiai sakomi atvirkščiai. Antroji formulės dalis pa-prastai susideda iš reikalavimų, toli pralenkiančių kaimo higienos lygį: reikalaujama duoti atskirą ir pastovų, jo tik tevartojamą indą maistui, užkasti ligonio išmatas toli nuo namų ir vandens šaltinių giliai, kad neprieitų gyvuliai, draudžiama maitinti kūdikį krūties neplovus, draudžiama iškeliauti be tam tikro laiko sirgus eiline liga, sergant kam šeimoj draudžiama pasilikti naktininkų ar duoti pra-civiams valgyti. Matomai, gan gerą nuovoką apie higieną turėjo tu-rėti šių taisyklių sustatytojai arba gyventojų buities lygis buvo toks, kad reikalavimai buvo kadais įmanomi. Tokių sąlygų negalėjo būti

nei baudžiosios metu, nei Lietuvos ir Lenkijos valstybei smunkant ir vargu ar buvo aštrių grumtynių su ordinu metu. Formulės, o su jomis ir liaudies medicina turėtų būti konservuota iš senesnių laikų. Apie senumą ir regresą kalba ir tas faktas, kad nors formulei dažnai sakoma „sakau tau, kad žinotum, atsimintum ir t. t.“, tačiau žadėjimas atliekamas taip tyliai ir atstumu nuo asmens, kuriam tai taikoma, kad pagaliau formulės suslaptinimas įvairiais įtarpais irgi atima galimumą eiliniam ligoniui ja pasinaudoti. Visa tai tegali nurodyti į regresą. Didelis formulių apeigingumas ir sąryšis su šviesuoliais nurodo į prieš krikščionybės laikotarpį ir labai galimas dalykas, kad gydymas ir kiti sveikatos reikalai buvo tam tikros vaidilų ar vaidilučių grupės žinioje.

Būrimas, įžadėjimas, monijimas yra skirtas primesti kitam savo valią kokiam neleistinam ar nuostolingam veiksmui, įteikti ligą ar ją pašalinti bendradarbiaujant su „tamsiomis jėgomis“. Būrimo formulės paprastai gerokai sujauktos ir dažnai beprasmiškos. Kadangi nei būrėjai, nei pats būrimas, nei besinaudoją juo nėra laikomi pagarboj, manau, būrimus atsiradus bent tokia forma, kokia jie naudojami liaudies medicinoj, išdavo į dviejų skirtingų pasaulėžiūrų susikirtime.

Ne tik naudojamos formulės, bet ir didelis naudojamų žolių gausumas prie palyginti silpno ligų supratimo ir dažno painiojimo leidžia manyti turėjus būti tos srities specialistų.

Vaistažolės nėra nei pelno, nei prekybos objektas. Net prekiautojai tariamai stengiasi nepaimti daugiau negu jiems daiktas vertas ir stengiamasi atsilyginti dovana, labai dažnai, kai vaistai gelbsti. Įsigyti vaistus su pinigais labai vengiama ir, jei tik galima, stengiamasi to išvengti atsilyginant natūra arba iš anksto duodant „dovanų“, „lauktuvių“, o paskui užsimenant, ko norima. Duodama „dovanų“. Senesni žmonės net ir vaistinėse stengėsi laikytis tokios taktikos.

Iš garsių „pamačlyvų“ vietų stengiamasi parsivežti vaistažolių, tačiau nepažįstant apylinkių sunku prisirinkti, randama sekanti

išeitis: vietos gyventojai atsisveikindami duoda prisiminimui dovanų, gaunami atlyginimo smulkių dovanų ar kartais net pinigų „vaikams saldiniams“ atsiprašius pastarųjų parankėj neturint. Panaši prekyavimo tradicija išsilaikė net ir garsiuose Šventajoniniuose turguose.

Joninių išvakarėse ir anksti rytą žolių krepšiais ir pundais nešinos moterėlės užpildo aikštelę prie Šv. Jono bažnyčios, dalį Šv. Jono, Pilies ir Didžiosios gatvės. Kartais susirenka keli šimtai žolininkių. Nors pusė jų kalba lenkiškai, skaito save lenkų „tuteišom“, tačiau atsineša tas pačias vaistažoles ir nurodo tuos pat vartojimo būdus, kaip ir Aukštaitijoje ar Dzūkijoje, kartais net žolių pavadinimai būna išlikę lietuviški. Linkėjimai, patarinėjimai visai panašūs kitose vietose aptinkamiems, atsiskaitoma irgi lyg dovana arba labai nežymiai pasakant žolės kainą. Žolininkės paprastai būna gan malonios, tvarkingos vyresnio amžiaus moterys, kartais su anūkėmis, ir retai vyrai. Žolininkių prekės būna ne rėkiančios, bet gražiai sutvarkytos dailaus darbo pintinėlose, balta drobe išklotos, sustatytos ant švaraus raštuoto patiesalo. Greta tipingų žolininkių visados būna didelis nuošimtis tai dienai prisitaikiusių smulkių prekiautojų. Jų tiek šaižus balsas, tiek mažiau tvarkinga išvaizda ir atkaklus lindimas su savo prekėmis lengvai jas išduoda. Pas tokias prisitaikėles galima gauti nuo visų ligų žolių ir šiaip smulkių prekių, jos moka ir gerokai pasiderėti. Iš apylinkių atvykę kaimiečiai jų paslaugomis beveik nesinaudoja, tačiau miesto gyventojų tarpe jos turi pasisekimo.

Nors Vilnius ir daugeliu atvejų gali būti „pamačlyva“ vieta skaitomas, bet šventjoninės – kupolinės rinkos bene bus žymiai senesnės. Religiniu centru ir mugių brasta Vilnius buvo prieš pavertimą pilies miestu.

Išvykdami maldininkai išsigabendavo ir įvairių žolių. Sutampant Kupolinėm su Joninėm turgūs galėjo išsilaikyti labai ilgai ir, rodos, turgūs šioje vietoje vyko anksčiau negu buvo pastatyta Šv. Jono bažnyčia.

Net ir dabar paabejojus ar veiksiančios vaistažolės, kai jos parduodamos už pinigų, senutės imasi įtikinėti, kad parduodančios ne pasipelnijimo tikslams, bet žmonėms patarnauti, kainos nenustatančios, linkinčios nuoširdžiai, vaistažolės surinktos saulės laidoj ar mėnesioj, tik apie jas tegalvojant, pasmilkytos ar laikytos pirty.

Pas stambaus masto gan populiarius žolininkus Vilniuje irgi išsilaikė tradicinis dovaninis atsiskaitymas tiek perkant, tiek atleidžiant vaistažoles. Jei ir mokami pinigai, tai užuolankomis.

Sąryšyje su laikinu aprūpinimo vaistais sutrikimu, atsirado visa eilė atsitiktinių, be tradicijų prekiautojų.

LIAUDIŠKOS VAISTŲ FORMOS, DOZĖS IR RIKAI

Viena iš labiausiai mėgstamų liaudiškų vaistų formų yra *Succus recens*, sunka išspausta iš nedžiovintų augalų ar jų dalių, prieš pat vartojimą surinktų. Vargu ar vien patogumo sumetimais naudojami nedžiovinti augalai: labai dažnai nedžiovintam šviežiai nupjautam augalui gauti padedama daugiau pastangų, negu reiktų sudžiovinimui. Pažymėtina, kad sunkos paprastai gaminamos iš prieš pat gaminimą surinktų, o ne dirbtinai išlaikytų augalų, be to, paprastai gaminama tik vienam vartojimui. Geriama lašais vieną ar keliskart per dieną.

Tie patys reikalavimai taikomi ir labai mėgiamoms košelėms iš sultingų augalų. Košelės dažniausiai vartojamos išoriniai, paprastai užtepant ant švarios lininės drobės ir pridedama nakčiai, o iš ryto nuplaunama drungnu vandeniu. Apteptos drobės didesnis galbūt negu nesveikos odos plotas.

Didelis vertinimas, platus vartojimas, nelaikymas atsargų nurodo į empirinį vitamininių ir antibiotinių medžiagų pažinimą. Tiesa, liaudis nežino vitaminų vardo ir maža nuvokia apie greitai

skylančias medžiagas, bet stengiasi išsiaiškinti veikimo sumažėjimą, pamačlyvos sulos, gyvybės pasišalinimu.

Iš nedžiovinų augalų daromos ir vandeninės ištraukos (kartais išrūgų, rūgščios gijos ar raugtos sulos). Ištrauka daroma drungnu ar šaltu vandeniu iš gleivinių ar vitaminingų augalų. Ištrauka daroma grūdžiant lygų turį stambiai susmulkinto augalo dalių ir vandens, masei tapus vienodai praskiedžiama iki galima grūsti, nusunkiama, o liekanos grūdžiamos pakartotinai iki prisirinks reikiamas kiekis nuosunkų.

Kad ir kaip būtų vertinamos nedžiovinos vaistažolės, jų atsargos pasidaryti negalima, ištraukos ir sunkos atsargai irgi nelaikomos. Žiemai artėjant tenka konservuoti. Konservuojama džiovinant, labai retai raugiant (sulą ir kai kurias sunkas). Dar rečiau negu raugiant konservuojama virinant su medum ar augalo košę maišant su geru išsistovėjusiu medum. Džiovinama žiedai ir žolės sukabinant pundeliais, vaisiai saulės atokaitoj.

Džiovinata medžiaga naudojama miltelių pavidale ir ištraukose. Milteliai gaunami skutant (žieves, šaknis) ar grūdžiant (žoles, vaisius).

Milteliai vartojami *per se* ar mišinį su medum. *Per se* imamas gan plonas sluoksnis ant duonriekio ar lenktinio peilio viršūnės. Priimama įplakant vandenin ir išgeriant, užbarstant ant duonos ar įminkant duonos minkštiman. Maišant su medum daroma žirnelių masės konsistencijos košė, imamas gumulėlis didoko žirnio ar laukinio riešuto dydžio. Imami milteliai vieną ar keliskart per dieną, prieš valgį. Miltelių – medaus mišinys paruošiamas visai dienai, skutama tam kartui.

Ištraukos daromos vandeniu, sula ar gira, namine ar valstybine degtine, denatūruotu spiritu, terpentinu, žibalu, pienu.

Žiedai, lapai, smulkios žolės nesmulkinamos, šaknys, stambios žolės, žievė kiek pasmulkinama laužant ar trinant tarp delnų.

Ištraukos, gaminamos šaltu būdu ar truputį šildant pečioroj, bet niekada virinant, vadinamos antpilais. Antpilas šiek tiek atitik-

tų oficialiai tinktūrai. Antpilai vartojami tiek į vidų, tiek išoriniai. Išoriniai vartojamiems antpilams imamas denatūruotas spiritas, terpentinas, kartais degtinė, aliejus (iš jonažolės žolės), sula, gira.

Į vidų vartojamiems antpilams imama naminė ar valstybinė degtinė, gira, sula, retai alus, vynas ir midus.

Pusbonkiui antpilo (1/4 litro) pagaminti imamas vienas ar keli žiupsniai žaliavos. Žiupsniu skaitomas žaliavos kiekis lengvai paimamas nykščiu ir dviem gretimais pirštais. Gaminant koncentruotus antpilus imama tiek žaliavos, kiek telpa į bonką ir užpilama tiek skysčio, kiek tereikia tarpams užpildyti ir medžiagai apsemti. Koncentruoti antpilai gaminami dažniausiai iš nedžiovintų pumpurų.

Nuovaras maždaug atitinka oficinaliniam dekoktui. Užpilta šaltu vandeniu medžiaga (kartais vietoj vandens imama perrūgusi gira) statoma į krosnį drauge su viralais ir išimama drauge su jais. Nuovarai geriama karšti, drungni ar šalti gurkšniais ar stiklinėmis, ar jų dalimis. Nuovarai nekošiami, bet nusunkiami prieš gėrimą. Vienam litrui ar kvortai nuovaro gauti imam riekutės ar saują medžiagos. Sauja – medžiagos kiekis, kuris telpa vienoj rankoj, kai visi pirštai suglausti ir sudaro 120 laipsnių kampą su delnu. Riekutės – maždaug dviejų saujų talpa. Rankos suglaustos ties riešais ir per visą mažylį ilgi, nykščiai priglausti, o likę pirštai suglausti viršūnėmis tarp nykščio ir mažylį.

Darant nuovarus iš dervingų medžiagų vietoj vandens vartojamas pienas.

Užtvilkai dažniausiai gaminami tam kartui, geriama karšti, pagaminimo būdas maždaug atitinka oficinaliniam infuzui, t. y. sausa medžiaga užpilama kartu ar verdančiu vandeniu, laikoma ant žarijų iki užvirs, nukošiama ar nusunkinama. Sausos medžiagos ir vandens santykis kaip ir nuovarui. Geriama nušalus prakitavimui sukelti. Paprastai išgeriama 2–3 stiklai iš karto, dažnai stipriai užsaldžius medum ar cukrum.

Nuovarai gaminami tam kartui. Užtaisius nuovarus medum ir kiaušinio tryniu nusunktas skystis laikomas šiltoje vietoje dube-

nėly. Sutrinamas trynys į vienodą masę, po truputį deda atskirai pravėsinti iki 30 laipsnių skysčio ir gerai išmaišo, kai praskiedžiama iki grietinėlės tirštumo, supila visą skystį ir vienu kartu išgeria.

Arbatos virinamos panašiai kaip ir užtvilkai: į verdantį vandenį dedama keli ar vienas žiupsnis vaistažolių keliems litrams vandens, duodama porą kartų užvirti ir nukeliama. Arbatos vartojamos kaip ir kasdieninės arbatos, geriamos karštos ir šiltos. Išoriniai arbatos vartojamos plovimams ir klojimams.

Arbatoms panašūs praskiesti nuovarai gaminami verdant paprastą nuovarą ir praskiedžiant prieš vartojimą vienu ar kelis jo šaukštus keliolika kartų didesniu kiekiu vandens.

Prietvilčiai gaminami iš gleivinių, krakmolingų ar turtingų eteriniais aliejais medžiagų (kartais prietvilkiams gaminti imamos durpės, molis, pelenai). Apytirštė ar tiršta košė sugrūdama į drobinį maišelį, į seną vilnonę kojine, vilnonį skurlį ir pridedama norimoj vietoj. Prietvilčiai ne tik pritvirtinami aprišant, bet aprišama žymiai didesnis plotas šiltu aprišalu.

Plėstrai gaminami lygiomis ar beveik lygiomis virinant vašką, muilą, lajų, gyvasakius ir ekstraguojamas augalines dalis. Karštas plėstras nusunkiamas nuo augalinių dalių. Karštas ar karštu peiliu atšildytas plėstras tepamas ant skurlio ar apvytusio gauruoto lapo, retokai tuoj prilipinamas prie voties ar norimos suerzinti vietos. Plėstrai laikomi nuo kelių iki keliolikos valandų. Jei plėstrai dedami ant vočių, tai nuėmus nuplaunama drungnu nuovu ir tuoj prilipinama naujas pleistro gabalas, jei pleistrai dedami suerzinimui, nuėmus vietą tepa aliejumi.

Tepalai (mostys) virinami panašiai kaip ir plėstrai iš veikiųjų medžiagų ir riebalinio pagrindo. Gaminant tepalus iš skruzdžių, gyvos skruzdės staiga užpilamos karšta riebaline mase ir tuoj ataušinamos, masei sušalus ištrinama, iki bus vienoda. Darant tepalą iš balzaminų ūgių ar spyglių, prieš užpilant jie gan smulkiai sukapojami, masei ataušus lygiai ištrinama.

Dažnai į tepalus greta riebalų deda miltų, tuomet dedama didesnis ar mažesnis vandens kiekis. Tepalai vartojami votims tvinkinti, nuo sąnarių skausmų, įvairiems skauduliams „išvarinėti“, nuo įvairių odos ligų ir uždegimų, nuo paskutiniojo tepalai visados būna šalti, dažnai trinama pirty išsivanojus ar atokaitoj. Tvinkinant votis ar tvarstant uždegimus tepalas dedamas ant skudurėlio, įtrynus tepalą dar šiltai aprišam.

VAISTŲ GAMYBAI VARTOJAMI RIKAI

Vaistų gamybai paprastai naudojami tie patys rikai, kaip ir namų apyvokoj: puodeliai, dubenėliai, šaukštai ir šaukšteliai ir t. t. Jei gaminama tik savo reikalams, tai vaistų gamybai imamas naujas dailaus darbo visai nevartotas rikas. Stengiamasi imti molinius ir medinius indus, bet ne pirkinius metalinius. Labiausiai vertinami balto ir šviesaus molio indai. Iš medinių indų labiausiai vertinami kleviniai, uosiniai, skrobliniai, liepiniai, ąžuoliniai, beržiniai indai, t. y. tų medžių dirbiniai, kurie dažniausiai minimi dainose ir pasakose. Skrobliniai indai tik pietų Lietuvoj naudojami.

Košimams ir tepalų ištepimams naudojama lininė drobė ar grynai vilnonė medžiaga, bet niekada ne pirktinis audinys, labai vengiama ir naminių medvilnės apmestų audinių.

Gaminant didesnius vaistų kiekius, turimi tam skirti indai. Dažniausiai kiekvienam vaistui savas indas. Medis ir molis taip pat parenkamas kaip ir savo šeimos reikalams. Ornamentikoj dažni populiariausių augalų ir žalių motyvai.

Kur vykdamas žiniūnas ar bobutė susikrauna savo reikmenis į raštuotai austą lininį krepšį (dažytą tik augaliniais, bet ne pirktiniais dažais). Kartais vietoj lininio krepšio imamas meškos, briedžio, lūšies, sabalo, barsuko ar kokio kito retesnio gyvulio odos

krepšys. Dažnai oda susiejama su žiniūno specialybe. Pvz., gydantis nuo dusulių ar sunkių kosulių turės barsuko krepšį, gydantis nuo nusilpimo – meškos. Be kitų vaistų paprastai būna džiovinta gyvatė, šermukšnio lazda ar šakelė, naudojama kaip specialybės ženklas ir priemonė ligoms vaikyti. Lazda nešama rankoj ar paslėpta krepšy ir išimama tik įeinant į trobą, kurion pakviestas. Šermukšninė lazda būna dažnai žaltiškai išlenkta viršūne (kiek primena dar neseniai vartotas krivules) ir gražiai ornamentuota išpjaustant ar deginant. Sutiktas su krepšiu ir šermukšnine lazda praeivis sveikinamas taip pat kaip ir kunigas, pareigūnas ar šeimos švenčių pranešėjas. Lazdos – krivulės sveikinimas irgi gali būti senokos kilmės.

Vaistų gamybai naudojami rikai, krepšys ir lazda yra paveldimi lygiai taip, kaip ir gydymo žinios. Kai kuriose vietose (Utenos, Zarasų, Švenčionių apskrityse) bobutė nors ir turi paveldėtas lazdas, tačiau jomis nesinaudoja, o kiekvienam priėmimui pakelėję nusilaužia naują šermukšnio šaką, palikdamos garbingas lazdas klėčių užlose.

ŽINIŲ APIE VAISTINGUOSIUS AUGALUS PERDAVIMAS

Didelė dalis liaudies medicinos žinių perduodama iš kartos į kartą paveldėjimo keliu. Toks žinių perdavimas gerokai apsunkina jų rinkimą. Žinios perduodamos visiems šeimos nariams arba bendrosios, kasdieniniame gyvenime reikalingos, žinios perduodamos visiems, o susijusios su žadėjimais vienam pasirinktam šeimos nariui, arba visos žinios perduodamos tik vienam šeimos nariui. Bendrinės žinios perduodamos palaipsniui ilgus žiemos vakarus vakaruojant, poilsio metu tarp darbo ar tam tikrais amžiaus tarpais: pradedant ganyti, pradedant paauglių darbus dirbti, subrendus, vedantis ar tekant, pirmagimio susilaukus ir pan. Perduodant ži-

niais amžiaus tarpais amžiui didėjant patikimos svarbesnės žinios. Perduodant visas žinias vienam asmeniui bendrinės žinios perduodamos palaipsniui ar vienais metais (dažniausiai brendimo metu) specialiai tam atsidėjus, o specialios žinios perduodamos tik po tam tikro laiko tarpo, kai žinių gavėjas įrodo esąs jų vertas, ar pardavėjui mirštant. Privengiant galimo užmiršimo ar supainiojimo dažnai formulės išmokstamos anksčiau, o atitinkamu laiku pasakoma, kaip ir kada jos naudotinos. Įvairūs užkalbėjimai ir būrimai perduodami tik vienam asmeniui atitinkamos lyties: tėvo – sūnui, motinos – dukteriai. Jei tradicija nenumato jauniausio ar vyriausio vaiko, tai parenkamas tinkamiausias: kantrus, blaivus, nerūkęs ir negerias, sugebąs išlaikyti paslaptį, pagarbus vyresniems ir besidomįs perduodamu jam dalyku. Jei nėra atitinkamų vaikų savųjų tarpe (vaikai neatitinka lytimi, nesidomi ar netinka dėl būdo savumų), žinios gali būti perduotos laisvai pasirinktam iš giminių ir pažįstamų tarpo. Tuo atveju pasirinktas asmuo vienaip ar kitaip įvedamas į šeimą, su juo broliaujamasi, išsūnijama ir tik po to jam suteikiamos žinios. Jei tėvams mirštant vaikai yra per jauni ar jų nėra namie, tai formulės gali būti patikimos laisvai pasirinktam jų globėjui, krikštatėviui, kaimynams ar bičiuliams, toks žinių patikėjimas gydomos galios neturi, gydomoji galia gaunama tik gavusiems iš anksto numatytiems asmenims. Perduoti žinias galima tik jauniems, tačiau patikintis gali būti jaunesnis už patikėtinį. Tikima, kad visos svarbesnės žinios gali būti perduodamos tik vieną kartą ir vienam asmeniui. Perdavus keliems asmenims sąmoningai (už dovanas) gydomos galios nustoja ir pardavėjas neįgauna nei vieno iš gavėjų. Jei perduodama per apsirikimą, nepažinus gavėjo, užmiršus, pardavėjas jų nenustoja, o įgauna tik pirmasis gavėjas. Perduodant žinias pardavėjas paprastai savo galios nenustoja. Žinias galima įsigyti grasinimo keliu, nes draudžiama duoti netikrų žinių ar melagingų formulių (už melavimą gydomoji galia keršija melagiui apleisdama jį visomis ligomis, nuo kurių jis yra gydęs), tačiau įgavęs tokiu keliu žinias negali jomis pasinaudoti atitinkamai neatgailejęs,

perduoti paveldėjimo keliu gali, jei gavėjas nežino neteisėtai įgijus. Grasinamas išdavęs žinias gali perduoti vienam laisvai pasirinktam lygiai taip teisėtai, kaip ir neišdavęs. Perdavęs žinias asmuo gali jas be pavojaus sau ar gavėjui pasakyti kitiems. Pvz., kunigui per išpažintį, tačiau turi būti įsitikinęs nebūsiąs išjuoktas.

Be perdavimo paveldėjimo keliu žinios perduodamos ir mokymo keliu. Galima pamokyti prašantį pasielgti vienu ar kitu atveju. Visos žinios gali būti perduotos pasirinktam atitinkamam giminaičiui, atitinkamos lyties ar laisvai pasirinktam mokiniui. Paprastai pasirinktas gavėjas kelis metus renka vaistažoles drauge įsidėmėdamas rinkimo ir parengimo būdus. Dažniausiai prisiimtas mokinys įsipareigoja mokytoją karšinti. Žiniūnas gali prisiimti kelis mokinius ir perduoti jiems bendrines žinias, tačiau svarbesnes ir užkalbėjimus gali perduoti arba vienam verčiausiam, arba visiems po kelias skirtingas žinias ar formules, nekartodamas jų kitiems. Būti žiniūnu, bobute, žolininku ar kaip kitaip bevardinamu kaimo gydytoju nepakanka gauti žinias, dar reikia būti „žalčio Lauksargio ir Laumės malonėj“. Be to, jausti tam tikrą galią. Padarytas nusi kaltimas, teisingas ar neteisingas prakeikimas atima gydymo galią. Nustotą galią galima atgauti po tam tikrų atgailų kurso arba pasinaudojant turimomis žiniomis būtinu kito asmens gyvybės gelbėjimui vien iš pasigailėjimo, nesitikint nei atlygio, nei prarastos galios atgauti.

DAŽNIAUSIAI VARTOJAMI LIAUDIES LIGŲ PAVADINIMAI

Liaudiški ligų apibūdinimai yra gan primityvūs, gan daug ligų priskaitoma išgąsčiui, apžavėjimui. Dažnai ligų pavadinimai tėra kurio simptomo nusakymas. Daugeliu atvejų kelios ligos vadinamos vienu vardu ar vienas vardas taikomas kelioms ligoms.

Kadangi medžiaga surinkta liaudiškais pavadinimais ir ne visada duodasi išversti į mediciniškus terminus, skaitau būsiant verta duoti charakteringesnių ar dažniau vartojamų terminų paaiškinimus.

Atgauti širdį. Pašalinti aštrų skausmą ar alpimo jausmą nuo skrandžio, dvylikapirštės opų, stemplės spazmų, perkaitimo, nereguliaraus širdies darbo.

Dedervinės. Įvairūs odos, dažniausiai rankų ir veido, pakitimai.

Skiria šias dedervinių rūšis: pleiskaninės – dedervinės oda lupasi smulkiom pleiskanom giliai neįpleišėdamos.

Pleišinės dedervinės – oda giliai skeldėja, kartais kraujuoja, skaudi (pvz., gilūs įskilimai kojų paduose, papirštėse, kulnuose).

Ratinės dedervinės – pakitusi oda maždaug skrituliška, didėja ar mažėja koncentriškai.

Kelminės dedervinės – pakitusi oda įvairios formos ir krypties susisiekančiais ploteliais, plinta į visas puses vienodai, sudarydama didelius plotus pakitusios odos su siaurais nedideliais sveikos odos įtarpais, kartais odos paviršius kraujuoja.

Šakinės dedervinės – pakitusios odos ploteliai pailgi, labiau plinta išilgine kryptimi, sudarydami grandines ar retą tinklą.

Pūkinės dedervinės – pakitusios odos ploteliai pailgi, labiau plinta išilgine kryptimi, sudarydami grandines ar retą tinklą.

Žievinės dedervinės – odos paviršius nubertas smulkiais spuogais, kuriuos pakrapščius ar kuriems savaime trūkus susidaro kietas vientisas šašas.

Gumbas – skaudūs ir neskaudūs navikai. Skausmai pilvo srity.

Skiria lėtą ir staigų gumbą. Staigus gumbas – skausmai skilvio srity tuoj užvalgius, paprastai kyla dėl skrandžio žaizdos, aštrūs skausmai apatinėj pilvo daly, dažnai dešinėj pusėj, kartais esant staigiam gumbui, pilvas išsipučia.

Apendicitinės ar peritonitinės kilmės gumbai kaimo sąlygomis dažnai būna mirtini.

Lėtas gumbas – skausmai nuo dvylikapirštės žaizdos, lokalizuoti pastovūs pilvo skausmai.

Grižas – išvargintų sąnarių skausmai. Dažniausiai būna nugaroj ar juosmeny, sunkiai ar nepatogiai kėlus, čiurny toli ar nepatogiu autuvuėjus, rieše, pirmą dieną pšovus, pakartotinai niksterėjus.

Gerklės sloga – nuolatinis nepraeinantis užkimimas, gerklės džiova, ypač ligos pradžioje. Įvairūs navikų išsaukti gerklės ir balso stygų pakitimai, kartais struma.

Kartėlis – deginantis aštrus skausmas pilvo srity.

Skilvio skausmai tuoj po valgio ar valgant karštą valgį. Kartėiai rūgštus, dažnai nemalonaus kvapo raugelėjimas.

Kartėlis trumpalaikis ir nechroniškas skausmas, dažnai išsivysto į rėmenį.

Kaulų gėla – sėdimąjo nervo uždegimas.

Ilgalaikiai skausmai stubure, sąnariuose, ilguose kauluose tuberkuliozinės ar reumatinės kilmės. Kaulų gėla dažnokai pereina į taip vadinamą kaulų džiūvimą ir suluošina sąnarius.

Išgastis – visi naujagimių ir žindomų kūdikių negalavimai, dažniausiai nuo netvarkingo maitinimo pareina.

Blaškyimasis miegant.

Nerviški širdies negalavimai, interkostalinių raumenų uždegimas.

Staigus nusilpnėjimas, piktybinė anemija.

Baimės jausmas ir padidintas jautrumas.

Prietvaris – staigus šlapumo susilaikymas, rečiau prietvairiu vadina staigų skausmingą vidurių užkietėjimą.

Rėžiukas – staigūs aštrūs skausmai šlapumo pūslėj.

Rėmuo – chroniški stiprūs skausmai skilvio srity, didėja po valgio.

Sunkumas – dusulys – oro trūkumo jausmas.

Pastovūs skausmai įkvepiant. Bendras nusilpimas.

Nelokalizuoti skausmai krūtinės srity.

Iš 30 gydytojo Pov. Svilo peržiūrėtų „sunkumu“ sergančių – 10 buvo nervinių ligonių, 5 turėjo prasidedančią džiova, 8 – širdies ydas, 4 – astmą, 3 – padidintą kraujospūdį.

Slabnumas – apetito stoka. Šleikštumas valgiui, raugelėjimas, žiaukčiojimas, vėmimas valgant ar po valgio, bendras nusilpimas, galvos svaigimas.

Valasnykas – tariamas kirminas, gyvenęs sunkiai gyjančiose žaizdose, varikozinės, skorbutinės, kartais lėtinės žaizdos.

Abies (sp) Mill. – Pinaceae – kėnis, baltoji eglė.

Abies Mill. – *Pinaceae* – kėnis.

Dvarų parkuose, sodybose, pakelėse, kartais prie namų, vietomis miškuose, turbūt kadaise sodinta, retai.

Baltasakiai (sakai) vartojami plėstrams nuo vočių virti.

Jaunų šakučių nuovarasai šlapimo išsiskyrimui padidinti.

Acer platanoides L. – Aceraceae – paprastasis klevas.

Acer platanoides L. – *Sapindaceae* – paprastasis klevas.

Lapuotuose miškuose, prie sodybų, pakelėse, sodinamas.

Žiedų nuovaras nuo sunkaus kosulio, širdies drebėjimo.

Jaunų, vos pradėjusių sprogti šakučių nuovaras nuo įvairių širdies ir kvėpavimo takų ydų.

Lapai vartojami žaizdoms tvarstyti, ypač nudegimo, nutrynimu, venų išsiplėtimo.

Iš jaunų sėklų išgrūstomis gleivėmis tepa dedervines.

Lipniomis jaunų sėklų puselėmis užklijuoja nedidelius sužeidimus.

Šviežią pašildytą sulą geria nuo bendro nusilpimo.

Pašildytą iki 50 laipsnių sulą, užplaktą medum, geria nuo plaučių ligų ir atsikosėjimui palengvinti.

Su avižom raugtą sulą geria nuo karščiavimo, bendro nusilpimo, galvos svaigimo.

Sula, šviežia ir praskiesta, raugta plaunasi veidą, kad jaunas ir skaistus būtų.

Achillea cartilaginea Ledeb. – Compositae – krantinė kraujažolė.

Achillea salicifolia subsp. *salicifolia* (sinonimas *Achillea cartilaginea* Ledeb. ex Rchb.) – *Asteraceae* – krantinė kraujažolė.

Krūmuotuose upių krantuose, drėgnose pievose dažnokai.
Žydinčių viršūnių nuovai nuo dėlių – askaridų.

***Achillea millefolium* L. – Compositae – paprastoji kraujazolė, nasravos.**

Achillea millefolium L. – Asteraceae – paprastoji kraujazolė.

Rėžių ežiose, blogai įdirbtose dirvose.

Sukramtytą arba tarp dviejų kalkakmenių sutrintą žolę ar lapus deda į žaizdas ar nosį kraujavimui sulaikyti.

Stiprūs nuovai geriami nuo askaridų.

Sausos žolės nuovai nuo skrandžio vidurių skausmų, blogo virškinimo, kruvinosios.

Tiems pat tikslams naudojamas ir degtiniais nedžiovintos žolės antpilas.

Nuo džiovos vartojami žiedų nuovai, dažnai piene su medum.

Raudonųjų žiedų nuovai nuo kraujavimo iš gerklės ir plaučių, sunkių mėnesinių ir kitų moteriškų ligų.

***Achillea ptarmica* L. – Compositae – kraujazolė čiaudalė, peliukai.**

Achillea ptarmica L. – Asteraceae – čiaudulinė kraujazolė.

Krūmuose dažnokai, kartais darželiuose. (Santaka, Pažeimėnė, Zapyškis, Darsūniškis).

Žydinčias suglamžytas viršūnes deda į patalus nuo parazitų.

Nuovai kaip *emmenogogum* ir *abortivum*.

Rūgštūs nuovai nuo *pediculis pubis*.

***Aconitum napellus* L. – Ranunculaceae – mėlynoji kurpelė.**

Lapai grūdžiami su geležies rūdimis ir druska žaizdoms sudaryti.

Tam pat tikslui naudojami ir grūsti su druska ir rūdimis gumbai.

Grūsti su taukais gumbai atokaitoj trinami nuo reumato.

Žiedų ir žolės degtininiai antpilai geriami nuo nuomario, priemėčio, išgąščio, aštrių neuralginių skausmų.

Šaknies gabaliukai dedami į skaudamus dantis.

Žolės nuovaraais plauna užsisenėjusias, sunkiai gyjančias, apmirusiais pakraščiais žaizdas.

Perrūgusioj giroj virtais centruotais žolės ir šaknų nuovaraais trenka galvas nuo utėlių ir skrupulinių išbėrimų.

***Aconitum variagatum* L. – *Ranunculaceae* – margoji kurpelė.**

Aconitum variegatum L. – *Ranunculaceae* – margoji kurpelė.

Auginamas darželiuose.

Grūstais su taukais žiedais ir žiedų nuovaraais tepa ar plauna veidą nuo dedervinių.

Be to, vartoja kaip ir *A. Napellus*.

***Acorus Calamus* L. – *Acoraceae* – ajeras, arolis.**

Acorus calamus L. – *Acoraceae* – balinis ajeras.

Upių ir ežerų krantuose, balose, dažnai.

Sausų šakniastiebių milteliai su medum nuo „vėdarėlio raizymo“, blogo virškinimo.

Tam pat tikslui vartojama ir nedžiovinėtų šakniastiebių košelė ar išspausta sunka, gryna ar su cukrum, lašais.

Degtininis antpilas nuo blogo virškinimo, vidurių skausmų, apetito stokos, bendro nusilpimo, viduriavimo.

Džiovinėtų ir nedžiovinėtų šaknų vandeniniai nuovirai nuo vidurių skausmų, vidurių išpūtimo ir viduriavimo.

Pieno nuovaraai nuo krūtinės sunkumo.

Praskiestais nuovaraais skalauna burną nuo gingyvos ir dantų ligų, trenka galvą nuo pleiskanų ir plaukų slinkimo, vartoja įvairiems plovimams.

Šakniastiebiai kramtomi dantims skaudant.

Lapais klojami įvairūs paraudimai ir sutrenkimai raminimui.

Sausais ajerų lapais kemšami čiužiniai, kad nesilaikytų blusos. Nuo blusų kloja ajerų lapus po paklodėmis. Kapotais ajerų lapais barstomos grindys nuo blusų.

Mišinio ajerų šakniastiebių ir pušų pumpurų, o kartais ir pumpurų pelyno žolės, kerpenų nuovaraai, degtininiai antpilai geriami nuo džiovos.

Lapuotuose miškuose dažnai.

Šaknų nuovaris plaunamos žaizdos, nedideliais kiekiais nuovari girsnojami nuo įkryrių skausmų.

Grūstomis šaknimis ir žole gydosi nuo niežų ir kitokių odos ligų.

***Actea spicata* L. – Ranunculaceae – varpuotoji juodžolė.**

Actaea spicata L. – Ranunculaceae – varpuotoji juodžolė.

Lapuotuose miškuose, dažnai.

Šaknų nuovaris plaunamos žaizdos, nedideliais kiekiais nuovari girsnojami nuo įkryrių skausmų.

Grūstomis šaknimis ir žole gydosi nuo niežų ir kitokių odos ligų.

***Adoxa moschatellina* L. – Adoxaceae – ūksminas muskusinis, krūmų rūta.**

Adoxa moschatellina L. – Viburnaceae – muskusinis ūksminas.

Drėgnuose krūmuose ir ūksminguose miškuose dažnai.

Nedžiovintų grūstų lapų degtininis antpilas gražinąs seniems vyrams lytinį pajėgumą.

***Aegopodium podagraria* L. – Apiaceae – paprastoji garšva, žasiakė.**

Aegopodium podagraria L. – Apiaceae – paprastoji garšva.

Patvoriuose, krūmuose, lapuotuose miškuose labai dažnai.

Karšti nuovari dideliais kiekiais geriami prieš gulant „nuo kaulų laužymo“.

Troškintos šaknys šlapumo išskyrimui padidinti ir nuo reumatinių skausmų.

Tam pat tikslui naudojama ir išspausta iš šaknų ir žolės sultys.

Šutintos žolės prietvilkais klojami skaudūs sąnariai.

***Aesculus hippocastanum* L. – Hippocastanaceae – paprastasis kaštonas.**

Aesculus hippocastanum L. – Sapindaceae – paprastasis kaštonas.

Auginamas prie sodybų, pakelėse dažnai.

Džiovintų žiedynų nuovaras geriama, kad nesusmilkėtų kaip žvakė.

Žiedų nuovaras geriama atsikosėjimui palengvinti, plovimui nuo *fluor albus*.

Apyvaisių nuovaras nuo kokliušo.

Skrudintų vaisių arbata nuo varginančių kosulių ir liesėjimo.

Žievės nuovarus geria nuo kosulio, kraujavimo kosint ir karšais nuo viduriavimų.

***Aethusa cynapium* L. – *Apiaceae* – nuodingoji šunpetrė.**

Dažna piktžolė daržuose, užkiemiuose, patvoriuose, dirvose. Šutinta žolė klojamos skaudamos vietos ir reumatiniai sąnariai.

Kartais geriama nuovaras nuo įkurių galvos skausmų.

***Agave americana* L. – *Agavaceae* – amerikinė agava.**

Agave americana L. – *Asparagaceae* – amerikinė agava.

Auginamas vazonuose.

Nupjauti lapai dedami prie žaizdų joms užgydyti, prie pūlinių juos tvinkinti.

Degtininiu lapų antpilu trinasi nuo įvairių bėrimų ir reumatinio skausmo, degtininį antpilą geria nuo blogo virškinimo ir apetito stokos, bėrimų ir reumatinio skausmo.

Sunką geria nuo džiovos.

Lapų nuovarus piene geria nuo džiovos, kiek rečiau negu aliošiaus.

Lapo minkštimas maišomas su medumi ir ruginiais miltais, gautu tepalu tvinkinamos votys, tvarstomos rožės.

Pakelėse, dirvose, krūmuose dažnai.

Nuovaras geriama nuo spjaudymo kraujais, plaučių ligų ir vidurių skausmų, kartais viduriavimų.

***Agrimonia pilosa* L. – *Rosaceae* – stačioji dirvuolė.**

Agrimonia pilosa L. – *Rosaceae* – stačioji dirvuolė.

Miškų pakraščiuose, pleiskėse retokai.

Painiojama su dirvuole gydūne ir taip pat vartojama.

***Agropyrum caninum* P. Beauv. – Graminae – šuninis varputis.**

Elymus caninus (L.) L. (sin. *Agropyron caninum* (L.) P. Beauv.) – Poaceae – šuninis elimas.

Krūmuose, patvoriuose, paupiuose dažnokai.

Taip pat kaip *A. repens*.

***Agropyrum repens* P. B. – Gramineae – paprastasis varputis, vėmukas, vėjas.**

Elymus repens (L.) Gould (sin. *Agropyron repens* (L.) P. Beauv.) – Poaceae – paprastasis varputis.

Dažna piktžolė dirvose, pievose, daržuose.

Rūdžių apgadintų stiebų nuovarai nuo sunkių mėnesinių.

Koncentruoti deguto išvaizdos nuovarai – *abortivum*.

Šakniastiebių arbata geriama nuo sunkaus kosulio, dusulio, chroniško vidurių užkietėjimo ir pūslės bei inkstų ligų.

***Agrostemma githago* L. – Caryophyllaceae – kukalis, raugė, dirvinė raugė.**

Agrostemma githago L. – Caryophyllaceae – dirvinė raugė.

Dažna javų piktžolė.

Sėklos ir neprinokusios dėžutės naudojamos įvairiems odos suerzinimams gauti.

Nuovarai drauge su įvairių *Solanaceae* nuovariais geriami raganavimo sumetimais.

Kartais žolė merkiama į alų apkvaišinimo ir atsakomybės primetimo tikslu.

***Agrostis* L. (sp) – Graminae – smilga.**

Agrostis L. – Poaceae – smilga.

Smiltingose dirvose tarp javų ir pievose.

Šaknų nuovarai nuo džiovos, mažakraujystės, silpnumo.

***Ajuga genevensis* L. – Labiatae – stačioji vaisgina, gauruotoji vaisgina.**

Ajuga genevensis L. – Lamiaceae – gauruotoji vaisgina.

Praretintuose miškuose, sausose pievose retai.

Nuovagai nuo peršalimo, kosulio, reumato.

***Ajuga reptans* L. – *Labiatae* – šliaužiančioji vaisgina.**

Ajuga reptans L. – *Lamiaceae* – šliaužiančioji vaisgina.

Miškuose, pamiškėse, krūmuose labai dažnai.

Nuovagai nuo peršalimo, reumatizmo, plaučių, vidurių ligų.

Visos vaisginos liaudies mažai skiriamos ir dažnai vartojamos viena per kitą.

***Albugo candida* O. Ktz. – *Albuginaceae* – baltosios rūdys.**

Albugo candida (Pers. ex J. F. Gmel.) Roussel – *Albuginaceae* – baltosios rūdys.

Parazituoja ant *Cruciferae* šeimos augalų.

Parazituojamų augalų, ypač *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., nuovarus geria nuo įvairių moteriškų ligų.

***Alchemilla vulgaris* L. – *Rosaceae* – paprastoji rasakila, paprastoji rasakilė, rasakilis, našlaičių ašarėlės, Marijos ašarėlės; visa kiškio apranga, kaip: kiškio sijonėlis, kiškio sėrmėgėlė ir t. t.** Bene daugiausiai mėgstamas liaudies medicinos augalas.

Alchemilla vulgaris L. – *Rosaceae* – paprastoji rasakila.

Pievoje, krūmuose labai dažnai. Rasos lašus renka akimis plauti.

Lapais kloja žaizdas, įvairius odos suerzinimus ir pūlinius.

Žydinčios žolės nuovarus geria nuo silpnumo, mažakraujystės, baimės, „išgąščio“, „širdies drebėjimo“, vidurių ligų.

Visos žolės nuovagai nuo spjaudymo kraujais, kosulio, viduriavimų.

***Alectoria implexa* Nyl. – *Usneaceae* – pilkoji laumagaurė.**

Bryoria implexa (Hoffm.) Brodo et Hawksw. (sin. *Alectoria implexa* (Hoffm.) Nyl.) – *Parmeliaceae* – raizgioji laumagaurė.

Miškuose ant medžių, kartais ant senų medžių dirbinių.

Nuovagai nuo plaučių ligų ir bendram stiprinimui.

***Alectoria jubata* Nyl. – *Usneaceae* – tamsioji laumagaurė.**

Bryoria fuscescens (Gyeln.) Brodo & D. Hawksw. (sin. *Alectoria jubata* (L.) Ach.) – *Parmeliaceae* – tamsioji laumagaurė.

Ant spygliuotų medžių šakų ir medžių dirbinių.

Nuovagai nuo įvairių plaučių ir vidurių ligų ir nuo „žemės juodumo“.

***Alectrolophus major* Ehrh. – *Scrophulariaceae* – didysis barškutis.**

Rhinanthus serotinus var. *vernalis* (N. W. Zinger) Janch. (sin. *Alectorolophus major* (Ehrh. ex Wimm. & Grab.) – *Orobanchaceae* – didysis barškutis.

Dažnas pievose, dirvose. Nuovagai žaizdoms plauti.

Geriami nuovagai „kraujui valyti“, bendram organizmo stiprinimui.

***Alectrolophus minor* Wimm. – *Scrophulariaceae* – mažasis barškutis.**

Rhinanthus minor L. (sin. *Alectorolophus minor* (L.) Wimm. & Grab.) – *Orobanchaceae* – mažasis barškutis.

Pievose, ganyklose, pakelėse dažnai. Nuovagai plovimams nuo *fluor albus*.

Sausos žolės ir *Verbascum nigrum* lapų nuovarus geria nuo širdies drebėjimo.

***Alisma gramineum* Lej. – *Alismataceae* – siauralapis dumblialaiškis.**

Tekančiame vandenyje, gan dažnai.

Lapų ir viso augalo nuovagai plovimams įvairių egzemų, tariamai nuo vandens atsiradusių.

***Alisma plantago* L. – *Alismataceae* – gyslotinis dumblialaiškis.**

Alisma plantago-aquatica L. (sin. *Alisma plantago* L.) – *Alismataceae* – gyslotinis dumblialaiškis.

Stovinčiam vandenyje dažnai. Lapai žaizdoms tvarstyti „karščiui traukti“.

Sėklų nuovagai nuo priemėčio. Viso augalo nuovagai plovimams.

***Allaria officinalis* A. – *Cruciferae* – vaistinė česnakūnė.**

Alliaria petiolata (M. Bieb.) Cavara & Grande (sin. *Alliaria officinalis* Andrz. ex M. Bieb.) – *Brassicaceae* – vaistinė česnakūnė.

Ūksminguose krūmuose gana retai.

Sunką lašais geria nuo galvos svaigimo nuovargio.

Sunka tepasi dantų smegenis nuo pabrinkimo, žaizdų ir pa-našiai.

Sugrūsta žole tepa sunkiai gyjančias, ypač nudegimo žaizdas.

***Allium ascalonicum* L. – *Liliaceae* – ascaloninis, ispaniškas česnakas, salotinis česnakas.**

Allium ascalonicum L. – *Amaryllidaceae* – askaloninis česnakas.

Vilniaus krašte daržuose retai.

Žalias augalas valgomas nuo blogos medžiagų apykaitos.

Išspausta sunka geriama nuo dusulio.

***Allium cepa* L. – *Liliaceae* – valgomasis svogūnas.**

Allium cepa L. – *Amaryllidaceae* – valgomasis svogūnas.

Plačiai auginamas daržuose.

Laiškai ir svogūnai vartojami bičių įgeltoms vietoms tvarsyti.

Kepti karšti svogūnai dedami votims tvinkinti.

Išspausta sunka geriama nuo dusulio ir kitų plaučių ligų.

Degtininis antpilas geriamas nuo vidurių ligų ir „kraujui valyti“.

Tam pat tikslui vartojama šviežia sunka, išspausta grūdžiant svogūnus su druska.

Svogūnai valgomi apsaugoti nuo įvairių ligų.

***Allium fistulosum* L. – *Liliaceae* – tuščialaiškis česnakas.**

Allium fistulosum L. – *Amaryllidaceae* – tuščialaiškis česnakas.

Auginamas daržuose.

Su druska grūstais laiškais trina dantų smegenis nuo išgedimo.

***Allium oleraceum* L. – *Liliaceae* – laukinis česnakas.**

Allium oleraceum L. – *Amaryllidaceae* – laukinis česnakas.

Pievose, retuose krūmuose retokai.

Grūsto augalo degtininį antpilą geria nuo nusilpimo, nuo virškinimo sutrikimų.

***Allium sativum* L. – Liliaceae – valgomasis česnakas.**

Allium sativum L. – Amaryllidaceae – valgomasis česnakas.

Auginamas daržuose.

Sutrintas su medum valgomas nedideliais kiekiais nuo dusulio.

Grūstų svogūnų degtininis antpilas geriamas nuo senatvės, šeimyninės džiovos, bendro nusilpimo.

Svogūnus kramto prieš valgį nuo vidurių parazitų.

Grūstus su šviežiu pienu geria nuo dusulio ir askaridų.

Grūstus su muiliniu vandeniu naudoja klizmoms nuo „avižinių dėlių“.

Grūstais svogūnais tepa sunkiai gyjančias žaizdas nakčiai, iš ryto nuplauna drungnu vandeniu.

***Allium scorodoprasum* L. – Liliaceae – porinis česnakas.**

Allium scorodoprasum L. – Amaryllidaceae – porinis česnakas.

Retai auginamas. Vartojamas kaip ir valgomasis česnakas.

***Allium schoenoprasum* L. – Liliaceae – laiškinių česnakas.**

Allium schoenoprasum L. – Amaryllidaceae – laiškinių česnakas.

Šlapiuose krantuose retai. Kaip ir *A. Olearaceum*.

***Allium ursinum* L. – Liliaceae – meškinis česnakas.**

Allium ursinum L. – Amaryllidaceae – meškinis česnakas.

Lapuotuose drėgnuose miškuose ir krūmynuose retai.

Grūstas su degtine nuo gerklės džiovos, sunkaus kosulio, nusilpimo.

***Allium vineale* L. – Liliaceae – dirvinis česnakas.**

Allium vineale L. – Amaryllidaceae – dirvinis česnakas.

Degtinės antpilai nuo bevaisiškumo, bendro nusilpimo.

Balose, šlapiuose miškuose, krantuose dažnai.

Spurgų nuovarai nuo viduriavimų.

Žievės nuovarai žaizdoms plauti.

Iš koncentruoto žievės nuovaro, aliejaus ir miltų daroma skysta košelė nudegimams tvarstyti.

Lapais klojami iššutimai ir pragulos.

***Alnus incana* Moench. – *Betulaceae* – baltasis alksnis.**

Alnus incana (L.) Moench – *Betulaceae* – baltalksnis.

Kirtimuose, želdynuose, užleistose dirvose dažnai.

Spurgų nuovarai nuo viduriavimų ir plovimams, vartojami rečiau negu juodalksnio.

Brazdo nuoskūtų vandeninį atpilą (gaminama tik tam kartui) geria nuo chroniškų silpninančių viduriavimų.

Jaunų šakų žievė kartais naudojama tvarsčiams.

Žievės nuovarai plovimams žaizdų, pragulų ir nuo *fluor albus*.

Praskiestais nuovaraais gargaliuoja gerklę ir skalauna burną.

***Aloe* – *Liliaceae* – alijošius.**

Aloe L. – *Asphodelaceae* – alavijas.

Auginamas puoduose, bene daugiausiai gerbiamas iš kambaryje auginamų vaistingųjų augalų.

Nupjautų lapų minkštimas ir išspausta sunka su medum nuo džiovos ir sunkaus kosulio.

Išspausta sunka lašais geriama nuo vidurių skausmų, raugelėjimo, blogo virškinimo.

Nupjautus lapus grūdžia su medum ir raugia apie dvi savaites, po to maišo su pienu ir geria nuo džiovos.

Lapų gabaliukais tvarsto įvairius sužeidimus.

Grūsto alijošiaus degtinės atpilą geria nuo apetito stokos ir blogo virškinimo.

Be šviežio alijošiaus vartojamos ir atvežtinės alijošiaus sultys. Jų degtininis atpilas vartojamas apetitui ir virškinimui pagerinti.

***Alpinia officinarum* H. – *Zingiberaceae* – kalganas.**

Alpinia officinarum Hance – *Zingiberaceae* – vaistinė alpinija.

Gaunami vaistinėse ir pas prekiautojus. Šakniastiebiai.

Degtininiai antpilai apetitui pagerinti ir visokiems virškinamojo trakto susirgimams gydyti.

***Althea rosea* Cav. – *Malvaceae* – paprastoji piliarožė, lazdinė rožė.**

Alcea rosea L. – *Malvaceae* – aukštoji piliarožė.

Auginama darželiuose.

Gydymo tikslais renkamos tik raudonais ir baltais žiedais.

Žiedų nuovaras geriama nuo aštrių bronchitų.

Labai koncentruoti raudonųjų žiedų užtvilkai geriama nuo sunkių mėnesinių, kartais nuo mažakraujystės.

Sutrinti balti žiedai vartojami nuo įvairių uždegimų.

Kartais klojami lapai prie pūlinių.

Susižeidus kojas šlaunies ar blauzdos srityje klojamas ataušintas viso augalo nuovaras.

***Alyssum montanum* L. – *Cruciferae* – kalninis laibenis.**

Alyssum montanum L. – *Brassicaceae* – kalninis laibenis.

Pajūrio smiltynuose dažnai.

Žolės nuovaras ir antpilai nuo nusilpimo, blogo virškinimo, antpilais kartais klojamos sutrenktos vietos.

***Amanita muscaria* L. – *Agaricaceae* – paprastasis musmis.**

Amanita muscaria (L.) Lam. – *Amanitaceae* – paprastoji musmirė.

Miškuose labai dažnai.

Grūstais su taukais vaisiakūniais tepami „reumato sukami sąnariai“. Keptus vaisiakūnius laiko trobose musėms nuodėti. Rečiau vartojamos ir kitos musmirės lygiai su paprastąja.

***Amaranthus caudatus* L. – *Amaranthaceae* – uodegotasis burnotis.**

Auginamas darželiuose.

Žiedynų nuovaras nuo blogos medžiagų apykaitos.

***Amaranthus retroflexus* L. – *Amaranthaceae* – šiurkštusis burnotis.**

Dažna daržų piktžolė.

Žolės nuovarus geria nuo odos ligų.

Šutintos žolės prietvilkais tvinkina votis.

***Amaranthus viridis* L. – *Amaranthaceae* – uoginis burnotis.**

Amaranthus viridis L. – *Amaranthaceae* – žaliasis burnotis.

Amaranthus blitum L. – *Amaranthaceae* – uoginis burnotis.

Dažnai daržuose randama piktžolė.

Smulkiai kapota jauna žolė šutinama prietvilkiams.

***Amelanchier* Medik. – *Rosaceae* – ameliankis, medlieva.**

Amelanchier Medik. – *Rosaceae* – medlieva.

Auginamas prie sodybų, kapuose, vietomis sulaukėjęs (Gedimino, Trijų Kryžių kalnuose).

Uogų ir šakučių nuovaras Vilniaus krašte geriami nuo viduriavimų.

***Anagallis arvensis* L. – *Primulaceae* – raudonasis progailis.**

Lysimachia arvensis (L.) U. Manns & Anderb. (sin. *Anagallis arvensis* L.) – *Primulaceae* – raudonžiedis progailis.

Laukų daržuose, dirvose dažnas.

Žiedų nuovarais prausia vaikus nuo išgąščio.

Grūstos žydinčios žolės antpilą lašais geria nuo sunkaus kosulio.

***Anchusa officinalis* L. – *Borraginaceae* – paprastasis godas, karvės liežuvis.**

Anchusa officinalis L. – *Borraginaceae* – vaistinis godas.

Sausose kalvose, netoli žvyroduobių, pakelėse, dirvų pakraščiuose dažnai.

Šaknų ir žolės nuovaras nuo sunkumo krūtinėje, kosulio, viduriavimų.

Visas grūstas augalas įvairiems tvarsčiams ir nuo odos šiurkštumo – klojimams.

***Andromeda polifolia* L. – *Ericaceae* – siauralapė balažuvė.**

Andromeda polifolia L. – *Ericaceae* – siauralapė balžuva.

Durpynuose dažnai.

Nuovaraai nuo viduriavimų, nusilpimo, džiovos.

Karšti nuovaraai ir prietvilčiai nuo ramatizmo.

***Anemone hepatica* L. – *Ranunculaceae* – plukė žibuoklė, palazdė, triskiautė žibuoklė.**

Hepatica nobilis Schreb. (sin. *Anemone hepatica* L.) – *Ranunculaceae* – triskiautė žibuoklė.

Krūmuose, lapuotuose miškuose labai dažnai.

Žiedų šaltas vandeninis antpilas traiškanojančioms akims plauti, būk liekančios švarios ir skaisčiai mėlynos.

Šaknų degtininis antpilas nuo įvairių neuralginių skausmų.

Viso augalo nuovaraai nuo „kepenų akmenų“, skausmų viduriuose ir sunkiai gyjančioms žaizdoms plauti.

***Anemone patens* L. – *Ranunculaceae* – plukė, vėjalandė, diedukai, meškiukai, snaudalė – vėjalandė šilagėlė.**

Pulsatilla patens subsp. *patens* (sin. *Anemone patens* L.) – *Ranunculaceae* – vėjalandė šilagėlė.

Krūmuose, lapuotuose miškuose labai dažnai.

Nuovaraai geriami ir vartojami plovimams nuo įvairių moterų ligų.

***Anemone patens* L. – *Ranunculaceae* – plukė vėjalandė, diedukai, meškiukai, snaudaliai, vėjalandė šilagėlė.**

Pulsatilla patens subsp. *patens* (sin. *Anemone patens* L.) – *Ranunculaceae* – vėjalandė šilagėlė.

Pušynuose, smiltynuose, dirvonuose, sausose pamiškių kalvose dažnokai.

Viso žydinčio augalo degtinės antpilai nuo neuralginių skausmų.

Sausos žolės arba šaknų gabalėlius deda į skaudamus dantis.

Grūdžiant su taukais žolę, šaknis ar visą augalą gauna tepalą nuo reumato.

***Anemone pratensis* L. – *Ranunculaceae* – plukė šilagėlė, gegutės lelija, snaudaliukai.**

Pulsatilla pratensis subsp. *pratensis* (sin. *Anemone pratensis* L.) – *Ranunculaceae* – pievinė šilagėlė.

Sausose kalvose, sausose pievose, dirvonuose, šlaituose dažnai.

Iš šaknų ir žolės išspausta sunka trinamasi nuo reumato.

Degtininis nedžiovintų ir džiovintų šaknų antpilas trinamas nuo reumato ant pakulų ar vatos gabalėlio ir dedamas į skaudamus dantis.

Grūstą su rūdimis žolę vartoja žaizdoms sudaryti.

***Anemone silvestris* L. – *Ranunculaceae* – lieknoji plukė,**

Šv. Juozapo kvietka.

Anemone sylvestris L. – *Ranunculaceae* – lieknoji plukė.

Retuose krūmuose, šlaituose, saulėtose kalvose dažnokai.

Žiedų nuovarai *sedativum*.

Nuovaraus plauna žaizdas.

***Anethum graveolens* L. – *Umbelliferae* – paprastasis krapas.**

Anethum graveolens L. – *Apiaceae* – paprastasis krapas.

Auginamas ar pakenčiamas darželiuose.

Sėklos virinamos su praskiestu medum vaikų burnom tepti nuo *Soor*.

Žolės nuovarai piene „krūtinės minkštinimui“.

Žolės nuovarai vandeny nuo vidurių skausmų ir viduriavimų.

Sėklų nuovarai prakaitavimui sukelti ir šlapimo išskyrimui pagausinti.

Tam pat tikslui vartojami degtinės antpilai.

Sutrinta žole tvinkinami flucai.

***Angelica silvestris* L. – *Umbelliferae* – miškinis skudutis.**

Angelica sylvestris L. – *Apiaceae* – miškinis skudutis.

Drėgnuose krūmuose, šlapiose pievose dažnai.

Sėklų nuovarai šlapimui varyti.

Šaknų degtinės antpilas nuo gumbo.

Žolės nuovarus ar sunką geria gimdyvės nuo „pieno perdegimo“ apsisaugoti.

***Antennaria adioca* Gaertn. – *Compositae* – dvinamė katpėdė, katpėdė.**

Antennaria dioica (L.) Gaertn. – *Asteraceae* – dvinamė katpėdė.

Sausuose miškuose, smiltingose dirvose, sausose pievose ir dirvonuose dažnai.

Ypač vertinami raudonieji žiedai.

Vandens nuovarai nuo krūtinės sunkumo.

Pieno nuovarai nuo mažakraujystės.

Pieno nuovarai užplakti medum nuo džiovos, sauso kosulio.

***Anthemis arvensis* L. – *Compositae* – dirvinis bobramunis.**

Anthemis arvensis L. – *Asteraceae* – dirvinis bobramunis.

Pūdymuose, pakelėse, dirvonuose.

Viso augalo nuovarai gan didelėmis dozėmis nuo askaridų sukeliamų vidurių skausmų. Askaridams pašalinti duodama dvi tris dienas iš eilės „jaunam stojus“ prieš valgį po stiklinę nuovaro.

Moterys geria nuovarus skaudžioms mėnesinėms palengvinti.

Degtinės nuovarus vartoja taurėmis apetitui pagerinti ir „karštin įsmetus“.

Vartojami vietoje ramunėlių.

Trinti su medum graiželiai vartojami votims tvinkinti.

***Anthemis cotula* L. – *Compositae* – šuninis bobramunis, šunramunis.**

Anthemis cotula L. – *Asteraceae* – šuninis bobramunis.

Pakelėse, šiukšlynuose gana dažnai.

Painiojamas ir su ramunėliais, ir su dirviniu bobramuniu, be to, vartojamas nuo moteriškų ligų.

***Anthemis tinctoria* L. – *Compositae* – geltonasis bobramunis.**

Cota tinctoria subsp. *tinctoria* (sin. *Anthemis tinctoria* L.) – *Asteraceae* – geltonasis bobramunis.

Ežiose, senose dobilienose, pakelėse dažnai.

Nuovarus po du tris gurkšnius geria keliskart per dieną nuo geltligės.

Piene virtais nuovarais girdo vaikus nuo skrupulo.

Tam pat tikslui ir šviežiai išspaustas žiedų sultis arba čiulpti su medum.

Gimdyvėms duoda gerti nuovarus, kad pienas neužsidegtų.

Karštus nuovarus geria nuo nušalimo.

Nuovarus geria nuo džiovos ir apetitui pagerinti.

***Anthoxanthum odoratum* L. – *Graminaceae* – kvapioji gardūnytė, kvapioji viksva.**

Anthoxanthum odoratum L. – *Poaceae* – kvapioji gardūnytė.

Sausose pievose, retuose miškuose dažnai.

Degtinės antpilai geriama nuo vidurių išpūtimo ir „valgio užstojimo“.

Pieno nuovarai ar pieno nuovarai su medum geriama nuo plaučių ir gerklės džiovos.

Šilti, dažnai medum pasaldinti nuovarai geriama nuo plaučių, gerklės ligų: bronchito, dusulio, užkimimo, džiovos.

***Anthyllis vulneraria* L. – *Leguminosae* – paprastasis perluotis.**

Anthyllis vulneraria L. – *Fabaceae* – paprastasis perluotis.

Smėlio ir žvyro dirvoj, kalvose, sausose pievose, pakelėse labai dažnai.

Degtinės antpilus ir vandens nuovarus geria nušalus, prakitavimui sukelti ar sąnariams skaudant.

Šutintus žiedus kloja prie skaudamų sąnarių ar žando, danti skaudant.

Nuovarais plauna plaukus, kad nebūtų kaltūno.

Nuovarais plauna žaizdas ir geria nuovarus, kad žaizdos neužsikrėtų, ir nuo pasiutimo apsisaugoti apriejus.

Paprastasis perluotis

Nuovarus ir arbatas geria nuo nusilpimo, išgeltimo, jei jo priežastim įtaria išgastį.

***Antirrhinum majus* L. – *Scrophulariaceae* – didysis žievi-
nis, levukas.**

Antirrhinum majus L. – *Plantaginaceae* – didysis žioveinis.

Auginamas darželiuose.

Žiedų nuovarus geria nuo „širdies prislobimo“.

Žiedynų nuovaris plauna negyjančias, išsižiojusias žaizdas.

***Apium graveolens* L. – *Umbelliferae* – valgomas salieras.**

Apium graveolens L. – *Apiaceae* – valgomas salieras.

Auginamas daržuose.

Grūstos su medum nedžiovintos šaknies gabaliukai, sulig riešutu dydžio, vartojami rytais prieš valgį nuo „valgio užstojimo“, „vėdarėliui pravalyti“.

Tarkuotų šaknų sunka geriama nuo „vandens ligos“.

Tam pat tikslui geria žolės, lapų ir šaknų nuovarus.

Sėklų nuovarus vartoja nuo „prietvaro“ ar „rėžiuko“.

Žalius su medum grūstus lapus valgo pieno išskyrimui padidinti.

Degtinės antpilas geria apetitui ir virškinimui pagerinti.

***Aquilegia vulgaris* L. – *Ranunculaceae* – paprastas sinavadas.**

Krūmuose ir miškuose retokai, kartais auginamas darželiuose ar parkuose.

Išspaustos sultys lašais geriamos nuo „galvos skėlimo“.

Tam pat tikslui vartoja ir grūstą žolę.

Sultim ir grūsta žole tepami pabrinkę skaudūs dantų smegenys.

Žiedų nuovarus geria nuo silpnumo, baltų žiedų nuo *fluor albus*.

Sauso augalo nuovaris su medum vartojami nuo kosulio ir dusulio.

Sauso augalo nuovarus geria nuo vidurių skausmų, apetitui pagerinti.

Tam pat tikslui geria ir degtinės antpilus.

Arabis (sp) L. – Cruciferae – vaistutis.

Arabis L. – Brassicaceae – vaistutis.

Smiltingose dirvose *A. arenaria* dažnai, kitos apyrečiai.

Išspausta sunka geriama ir trinama į dantų smegenis nuo skorbuto.

Grūstą su medum žolę arba skystas nevirtos žolės lapienes valgo nuo skorbuto, mažakraujystės, pavasarinio nusilpimo.

Nuovarus geria apetitui ir virškinimui pagerinti.

Degtinės antpilus geria nuo širdies ydų ir virškinimo sutrikimų.

Archangelica officinalis Hoff. – Umbeliferae – vaistinė šventagaršvė, didžioji gurgždė, gurgždė.

Angelica archangelica subsp. *archangelica* (sin. *Archangelica officinalis Hoffm.*) – *Apiaceae* – vaistinė šventagaršvė.

Drėgnuose krūmuose ir pievose retokai.

Tarkuotų šaknų sunka geriama lašais prieš valgį apetitui pagerinti.

Grūstos su medum šaknys nuo vidurių skausmų ir išpūtimo.

Nedžiovintus stiebus kremta pieno pagausinimui ir nuo nemalonaus burnos kvapo.

Žolės degtinės antpilai nuo nervinių sutrikimų, blogo virškinimo, vidurių skausmų.

Tam pat tikslui vartoja ir šaknų bei žolės nuovarus.

Žydinčių viršūnių nuovaras piene nuo „krūtinės sunkumo“ geriami karšti.

Sėklų nuovaras sunkioms mėnesinėms palengvinti ir šlapimo išskyrimui padidinti.

Sėklų degtinės antpilai nuo vaikščiojančio reumato.

Žolė šutinama vonioms ir prietvilkiams nuo reumato.

Arctium L. – Compositae – varnalėša.

Arctium L. – Asteraceae – varnalėša.

Patvoriuose, šiukšlynuose dažnai.

Įvairių vienmečių nedžiovintų varnalėšų šaknų nuovarai dedervinėtiems, pleiskanotiems veidams plauti, šakuotoms, pleiskanotom galvoms trinkti.

Iš sėklų išspaustas aliejus (dėl sunkumo išspausti naminiu būdu labai vertinamas) įvairioms dedervinėms tepti.

Stiprūs karšti užtvilkai šlapimui varyti ir prakaitavimui sukelti.

Nuovarai apetitui ir virškinimui pagerinti.

Degtinės antpilai geriami kraujui valyti.

Vienmetes šaknis, kartais šaknis su lapais grūdžia su nedaug vandens į skystą tyrę, nukošus ją tepa įvairias dedervines, nudegičius, paviršines žaizdas.

Keptomis šaknimis tvinkina votis ir kloja prie skaudžių pa-brinkimų.

***Arctostaphylos uva ursi* L. (Sprang) – *Ericaceae* – meškauogė, miltinė arkliauogė.**

Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng. – *Ericaceae* – miltinė meškauogė.

Retuose pušynuose, pušynų kirtimuose dažnai ištisais masyvais.

Vaistams džiovinamos nuo Velykų stalo surinktos šakutės ar pavasarinio rinkimo žolė.

Silpni nuovarai bendram organizmo stiprinimui.

Koncentruoti nuovarai nuo „rėžiuko“ ir prietvaro.

Degtinės antpilai nuo viduriavimo ir rūgštaus atsiraugimo.

Nuovarai (praskiesti) plovimams nuo *fluor albus*.

Trintomis uogomis prikišami iššutę tarpupirščiai arba tepamos dedervinės, ypač apskritos – žiedinės.

***Arnica montana* L. – *Compositae* – arnika.**

Arnica montana L. – *Asteraceae* – kalninė arnika.

Sausuose miškuose ir kalvose, pavieniais augalais, Aukštaitijoje dažnokai, masyvais prie Rudaminos, Skaudvilės (Žem.), kartais sodinamos kapuose ir darželiuose.

Nuovagai bendram organizmo stiprinimui, apetitui ir virškinimui pagerinti.

Tam pat tikslui vartoja ir degtinės antpilus.

Degtinės antpilai klojamos sutrenktos vietos, jais gi trinami įvairūs skauduliai.

Tam pat tikslui vartojami ir šutinti žiedai.

Su taukais grūstomis šaknimis (1:2 taukų) tepami atokaitoj sukami sąnariai.

Nuo gryzo čiurnoj arba rieše pririšamas arnikos lapas.

***Artemisia abrotanum* L. – *Compositae* – diemedis.**

Artemisia abrotanum L. – *Asteraceae* – paprastasis diemedis.

Auginamas darželiuose ir kapinėse.

Nubraukytos viršūnės – *ammenogogum*, vartojamos žalios.

Kapotos nesumedėjusios šakelės vartojamos nuo kirminų.

Sausos žolės degtininiai antpilai vartojami bendram organizmo stiprinimui, apetitui pagerinti ir virškinimui reguliuoti.

***Artemisia absinthium* L. – *Compositae* – kietis merelė, pelynai, kartusis kietis.**

Artemisia absinthium L. – *Asteraceae* – pelynas, kartusis kietis.

Prie sodybų griuvėsiuose ar kalkėmis turtingose vietose dažnai, kartais pakelėse ar miškų pakraščiuose.

Pieno nuovagai su medum nuo džiovos ir anemijos.

Tam pat tikslui vartojamas ir degtininis antpilas.

Vandeniniai nuovagai ir degtinės antpilai bendram organizmo stiprinimui, nuo vidurių skausmų, nuo viduriavimų, kartais nuo askaridų.

Nedžiovinti augalo stiebai dedami į patalus nuo blusų. Tam pat tikslui šluoja trobas pelynų šluotomis.

Iš nubrauktų trintų su taukais graiželių gaminamas tepalas nuo *ped. capitis*.

***Artemisia campestris* L. – *Compositae* – laukinis kietis, kietukas, dirvoninis kietis.**

Artemisia campestris L. – *Asteraceae* – dirvoninis kietis.

Sausose dirvose, smėlio ir žvirgždo dirvoj, pakelėse ir kalvose dažnai.

Nubrauktų gaižų nuovarus geria nuo skaudžių ir nereguliarių mėnesinių, nuo aštrių pilvo, juosmens ir kryžiaus skausmų.

Vilniaus krašte dideliais kiekiais *abortyvum*.

***Artemisia cina* Berg. – *Compositae* – citvarinis kietis.**

Artemisia cina O. Berg – *Asteraceae* – citvarinis kietis.

Gaiželiai ir nuosėjos įsigyjamos tiek vaistinėse, tiek pas prekiautojus.

Trinti su medum ar cukrumi nuo askaridų.

***Artemisia vulgaris* L. – *Compositae* – paprastasis kietis.**

Artemisia vulgaris L. – *Asteraceae* – paprastasis kietis.

Patvoriuose, netoli sodybų, pakelėse dažnai.

Jaunos kapotos viršūnės vartojamos nuo askaridų.

Žydinčių šakų nuovarai nuo viduriavimo ir pilvo skausmų.

Karštus nuovarus geria pavėlavusioms mėnesinėms paskatinti.

Šaknų degtinės antpilai apetitui ir virškinimui pagerinti.

***Asarum europeum* L. – *Aristolachaceae* – pipirlapė, kanopulės.**

Asarum europaeum L. – *Hydnoraceae* – europinė pipirlapė.

Miškuose ir krūmuose labai dažnai.

Didelėmis dozėmis nuovarai duodami nuo „išgąščio“, „prie-mėčio“, „nuomario“, reumatinių skausmų, vėžio ir kitų kaimo žmonėms neišaiškinamų ligų ir beviltišku atveju. Sukeltas vėmimas skaitomas ligos išvargimu.

Vilniuje davinėja *Asarum* nuovarus nuo sifilio ir nuo degtinės nupratinti.

Praskiestus nuovarus geria nuo dusulio ir kitų kvėpavimo takų ligų.

Lapais kloja žaizdas, raupų ir vėjaraupių pūlinius.

Žolės nuovarais plauna plaukus, kad būtų gerbenėti.

***Asparagus officinalis* L. *Liliaceae* – vaistinis smidras, smidras.**

Asparagus officinalis L. – *Asparagaceae* – vaistinis smidras.

Auginamas darželiuose, kartais sulaukėjęs netoli sodybų krūmuose ar krantuose, pievose.

Grūstus jaunus auglius užpila degtine, palaiko kelias dienas ir geria nuo silpnumo, galvos svaigimo, pavasario nusilpimo, „širdies drebėjimo“.

Grūstų auglių košele tepa veidą ir rankas, kad būtų baltos.

Šakučių su uogomis nuovarai geriami šlapumui varyti, prie pabrinkimo ir nuo širdies ligų.

***Asperula aparine* Bieb. – *Rubiaceae* – kibioji krūnė.**

Galium pseudorivale Tzvelev (sin. *Asperula aparine* M. Bieb.) – *Rubiaceae* – pakrūminis lipikas.

Drėgnuose krūmuose retai.

Nuovarai nuo lytinio nepajėgumo vyrams.

***Asperula odorata* L. – *Rubiaceae* – kvapioji krūnė, milgelė, krapyliukas.**

Galium odoratum (L.) Scop. (sin. *Asperula odorata* L.) – *Rubiaceae* – kvapusis lipikas.

Ūksminguose lapuotuose miškuose dažnai.

Nuovarai nuo chroniškų kvėpavimo takų sutrikimų, dusulio, kosulio, nuo gerklės džiovos.

Degtinės antpilai, kaip *tonicum*, apetitui pagerinti, chroniškams viduriavimams tvarkyti.

***Astragalus arenarius* L. – *Leguminosae* – smiltyninė kulkšnė.**

Astragalus arenarius L. – *Fabaceae* – smiltyninė kulkšnė.

Smiltynuose, pušynuose dažnai.

Nuovaraus plauna gerklę nuo užkimimo.

Šutintus lapus kloja prietvilkiams.

***Astragalus cicer* L. – *Leguminosae* – ilguolinė kulkšnė.**

Astragalus cicer L. – *Fabaceae* – ilguolinė kulkšnė.

Ugniavietės: Rudamina, Ginučiai, Merkinė, Varėna, Salakas.

Kaip ir *A. arenarius*.

***Astragalus glycyphyllos* L. – Leguminosae – saldžialapė kulkšnė.**

Astragalus glycyphyllos L. – Fabaceae – saldžialapė kulkšnė.

Sausuose krūmuose, retuose miškuose dažnai.

Karšti nuovarai geriami „krūtinės minkštinimui“, „balsui atgauti“.

Grūstos spragintos sėklos dedamos votims tvinkinti. Iš jų daromi miltai ir užplikinami karštu vandeniu, iš tirštos košės formuojamas didesnis už votį gniužulas ir šiltai aprišama.

Košės sušutinta žolė valgoma nuo vidurių užkietėjimo.

Sėklų degtininis antpilas suvedąs geriančius.

***Athyrium filix-femina* (L.) Roth. – Polypodiaceae – smulkialapis papartis.**

Athyrium filix-femina (L.) Roth. – Athyriaceae – paprastasis blūžniapapartis.

Drėgnuose, ūksminguose miškuose ir krūmuose dažnai.

Lapų nuovara is prausiami vaikai nuo išgaščio.

Stiebašakniai kremtami, „kai valgis kūnan neina“.

***Atriplex hortensis* L. – Chenopodiaceae – daržinė balandūnė.**

Atriplex hortensis L. – Amaranthaceae – daržinė balandūnė.

Vietomis auginamas prie daržų sulaukėjęs.

Nuovarai geriami atsiskrepliavimui palengvinti, nuo užkimo, peršalimo, gerklės skausmų ir plaučių ligų.

***Avena sativa* L. – Graminae – sėjamoji aviža.**

Avena sativa L. – Poaceae – sėjamoji aviža.

Visur sėjama pašarui, rečiau maistui.

Pelų nuovarai – *diureticum*.

Karštus pelų ir grūdų nuovarus geria prakaitavimui sukelti.

Pelų nuovaru užraugtas avižienis kisieliu – vaistas nuo džiovos.

Šutintais pelais klojami įvairūs skauduliai.

Traiškytų grūdų nuovarai nuo viduriavimų.

Avižų kisielius nuo įvairių virškinimo sutrikimų ir nusilpimo.

***Ballota nigra* L. – *Labiatae* – aukštasis akenis, juodoji patvorinė.**

Ballota nigra L. – *Lamiaceae* – juosvasis akenis.

Šiukšlynuose, patvoriuose gana retai.

Nuovagai plovimuisi nuo niežų ir odos suerzinimų.

Visas grūstas augalas su taukais nuo niežų.

***Barbarea vulgaris* R. Br. – *Cruciferae* – paprastoji barborytė, barbaržolė.**

Barbarea vulgaris W. T. Aiton (sin. *Barbarea vulgaris* R. Br.) – *Brassicaceae* – paprastoji barborytė.

Krantuose, pakelėse, drėgnesnėse dirvose dažnai.

Iš šviežios žolės išspausta sunka geriama lašais nuo nuovargio, pavasarinio silpnumo, mažakraujystės.

Nedžiovinotos žolės degtinės antpilas apetitui sukelti ir virškinimui pagerinti.

Išspauštas sultis arba sutrintą žolę vartoja kraujuojančioms paviršinėms žaizdoms tvarstyti ir kraujuojančioms gingyvom tepti.

***Bellis perennis* L. – *Compositae* – saulutė, saulukės.**

Bellis perennis L. – *Asteraceae* – daugiametė saulutė.

Darželiuose auginamos dažnai, kapinėse sulaukėjęs. Pievose pagrioviais „tuščiažiedžiai“ sulaukėję gan gausiai.

Vaistams labiausiai vertinami rausvi ar rausvais pakraštėliais, bet ne grynai raudoni.

Išspausta iš antžeminių augalo dalių sunka geriama nuo džiovos, silpnumo, apetito stokos, blogo virškinimo.

Tam pat tikslui vartojamas grūstos nedžiovinotos žolės degtininis antpilas.

Žiedų nuovarais plauna „skrupulo pagautas akis“, nuovarus geria nuo skaudžių mėnesinių.

***Berberis vulgaris* L. – *Berberidaceae* – paprastasis raugerškis, barbarisas.**

Berberis vulgaris L. – *Berberidaceae* – paprastasis raugerškis.

Prie sodybų, krūmuose, senuose parkuose, lengvesnėse žemėse retokai.

Išspausta iš uogų sunka duodama karščiujantiems ligo-niams gerti.

***Berteroa incana* (L.) D.C. – *Cruciferae* – pilkoji miltinaitė, miltinaitė.**

Berteroa incana (L.) DC. – *Brassicaceae* – pilkoji miltinaitė.

Sausuose smėlėtuose šlaituose, pakelėse, dirvų pakraščiuose, smėlynuose.

Nuovaris plauna odą nuo miltinių dedervinių.

Žiedų nuovarus vartoja nuo „širdies nusilpimo“.

***Beta vulgaris* var. *cicla* L. – *Chenopodiaceae* – cviklinis runkelis, raudonasis burokas, valgomasis burokas.**

Beta vulgaris var. *cicla* L. – *Amaranthaceae* – lapinis runkelis.

Dažnai auginama daržovė.

Lapais tvarstomos žaizdos ir odos uždegimai.

Išspausta sunka geriama nuo skaudžių mėnesinių.

Runkelių viralams, raugų runkelių sunkai ir parūgoms priskiriamos stiprinančios savybės.

***Betula humilis* Schrank. – *Betulaceae* – pelkinis beržas.**

Betula humilis Schrank – *Betulaceae* – liekninis beržas.

Balose, durpynuose, retokai.

Nuovarus žievės ir lapų geria nuo „vandens susilaikymo“, šlapimo sekrecijai padidinti.

***Betula nana* L. – *Betulaceae* – beržas keružis, beržas šiurpis.**

Betula nana L. – *Betulaceae* – beržas keružis.

Krašuonų, retai.

Šakučių nuovariai nuo sąnarių skausmų ir subrinkimo, geriami karšti gulinti.

***Betula pubescens* Ehr. – *Betulaceae* – beržas apšepėlis.**

Betula pubescens Ehrh. – *Betulaceae* – plaukuotasis beržas.

Drėgnuose miškuose dažnai.

Žievės nuovarus vartoja nuo viduriavimų.

Praskiestais nuovaraais trenka galvas nuo plaukų slinkimo, pleiskanų ir skrupulo.

Jaunų sprogstančių lapų nuovarus geria nuo „vandens ligos“.

Jaunų lapų nuovaraais plauna plaukus, kad nepleišėtų, būtų stiprūs, nedegtų saulėje ir veido odą nuo per didelio riebumo.

Jaunų lapelių ir sprogstančių pumpurų degtinės antpilus vartoja nuo skausmų kryžiuoj, skausmingo šlapinimosi ir apetito stokos.

Pumpurų degtininį antpilą geria apsisaugojimui nuo įvairių vidurių ligų (choleros, kruvinosios, vid. šiltinės).

Pumpurų antpilu sudrėkintą vatą ar pakulas deda į skaudamus dantis.

Virinant grūstus pumpurus su taukais ir vašku gaunamas tepalas votims tvinkinti.

Beržų anglį kramto, kad dantys būtų balti, stiprūs ir sveiki.

Tošiniu degutu tepa dedervines, deda į tepalus nuo niežų, geria lašais nuo askaridų ar tepa vaikams panosę nuo askaridų slabinuojant.

***Betula verrucosa* Ehrh. – *Betulaceae* – karpuotasis beržas, svyruoklis.**

Betula pendula subsp. *pendula* (sin. *Betula verrucosa* Ehrh.) – *Betulaceae* – karpotasis beržas.

Miškuose, prie sodybų, pakelėse dažnai.

Pavasarinė, išplakta su medum, sula geriama nuo džiovos plaucių ir gerklės, bronchito ir užkimimo.

Tam pat tikslui geriama ir raugta sula.

Raugtą sulą duoda gimdyvėms nuo karščiavimo ir karščiuojantiems ligoniams „širdžiai atgauti“, nuo skrupulo, plauna burną nuo gingyvos kraujavimo.

Praskiesta raugta sula plauna veidą, kad oda būtų švelni ir balta.

***Bidens cernua* L. – *Compositae* – lakišius dviražis, svyris.**

Bidens cernua L. – *Asteraceae* – pelkinis lakišius.

Drėgnuose pakelės grioviuose ir drėgnų lauko kelių pravėžose dažnai.

Žolės nuovarus geria nuo skrupulo ir nuo įvairių bėrimų, kurių atsiradimo priežastimi laiko persalimą.

***Bidens radiata* Thuill. – *Compositae* – spinduliuotasis lakišius, saulenis.**

Bidens radiata Thuill. – *Asteraceae* – krantinis lakišius.

Prie Kardupės už Švenčionių, Vilkobradėj (Tauragnai, Utenos apskr.), Miežiškių k. laukuose pagal Nevėžį. Pavieniais augalais retokai.

Žiedynų nuovarus plauna akis nuo skrupulo.

***Bidens tripartita* L. – *Compositae* – triskiautis lakišius, ubagai.**

Bidens tripartita L. – *Asteraceae* – triskiautis lakišius.

Drėgnose dirvose, pabaliuose, krantuose dažnai. Džiovinoto augalo nuovarus girdo vaikus nuo skrupulo, įvairių bėrimų, šunvočių, išliejimo.

Praskiestais nuovarus trenka išlietas galvas ir maudo vaikus nuo skrupulingų išbėrimų.

Šutinta žole tvinkinamos šunvotės.

***Boletus* Bull. – *Polyporaceae* – baravykas tikrinis, baravykas.**

Boletus L. – *Boletaceae* – baravykas.

Spygliuotuose ir mišriuose apydrėgnuose miškuose dažnai.

Trintų kotų košele padengiamos egzemos ir varikozinės žaizdos, košėlė užtepama vakare ir iš ryto nuplaunama drungnu vandeniu.

Su aušra surinkti jauni baravykai nevirti paruošiami su druska, laukiniais česnakais, dažnokai atatinkamai užkalbant, valgoma po sunkių ligų jėgom atgauti.

***Boletus luridus* Sch. – *Polyporaceae* – baravykas paužuolis, paažuolis, kiškio baravykas.**

Suillellus luridus (Schaeff.) Murrill (sin. *Boletus luridus* Schaeff.) – *Boletaceae* – baravykas paažuolis.

Ažuolynuose, mišriuose miškuose su ažuolų priemaiša dažnai.

Grūstas vartojamas tamsiom dedervinėms tepti.

***Boletus luteus* L. – *Polyporaceae* – baravykas kazlėkas, kazlėkas.**

Suillus luteus (L.) Roussel (sin. *Boletus luteus* L.) – *Suillaceae* – tikrasis kazlėkas.

Pušynuose, pleiskėse ir pamiškėse dažnai.

Gleivėta nuo jaunų vaisiakūnių nulupta odele, gleivėta puse į vidų, užlipinamos žaizdos, dedervinės, dažniausiai žiedinės.

***Boletus satanas* L. – *Polyporaceae* – nuodingasis baravykas, raganos baravykas.**

Rubroboletus satanas (Lenz) Kuan Zhao & Zhu L. Yang (sin. *Boletus satanas* Lenz) – *Boletaceae* – šėtoninis baravykas.

Retai lapuotuose ar mišriuose miškuose.

Atatinkamai paruoštas naudojamas raganavimams.

***Borrigo officinalis* L. – *Boraginaceae* – vaistinė agurklė, agurkažolė.**

Borrigo officinalis L. – *Boraginaceae* – vaistinė agurklė.

Daržuose auginamas retai, dažniau pakenčiamas kaip ir kraipai.

Žiedų nuovaris plaunamos akys nuo įvairių uždegimų.

Žiedų nuovari geriami nuo bronchito, sauso kosulio.

Grūsti su šiltu, tik pamelžtu pienu lapai geriami „krūtinės suminkštinimui“.

Vandeninį viso augalo nuovarą geria nuo nuolatinių skaudžių skausmų.

Grūsto nedžiovinto augalo degtinės antpilą geria nuo vidurių skausmų ir apetito stokos.

Lapais klojamos žaizdos, sutrenktos vietos, votys.

Iš šutintų lapų daromi prietvilčiai.

***Bovista Pers. (sp.) – Lycoperdaceae – kukurbezdis, kubez-
dalis.***

Bovista Pers. – Lycoperdaceae – vilktabokė.

Neprinokusių vaisiakūnių minkštimas vartojamas kraujavi-
mui iš nosies ir negilių žaizdų stabdyti.

Prinokusių ir beveik prinokusių vaisiakūnių nuovarus nedi-
deliais kiekiais vartoja kaip *stipticum*.

Prinokusių, beveik prinokusių ir jaunų vaisiakūnių nuovarus
dideliais kiekiais kaip *abortivum*.

***Brachypodium sylvaticum (Huds) P. Beauv. – Gramine-
ae – miškinė strugė.***

*Brachypodium sylvaticum (Huds.) P. Beauv. – Poaceae – miš-
kinė strugė.*

Krūmuose ir tankiuose lapuotuose miškuose dažnai.

Viso augalo nuovaras nuo sunkaus kosulio, bėrimų, viduria-
vimų be matomos priežasties.

Žydėjimo metu surinktų varpučių nuovaras nuo spjaudymo
kraujais.

***Brassica napus L. – var. arvensis Th. – Cruciferae – alejinis
griežtis, žapokas.***

*Brassica napus L. (sin. Brassica napus var. arvensis (Duches-
ne) – Brassicaceae – rapsas.*

Vilniaus krašte prie gelžkelių retokai.

Grūsta su drungnu vandeniu sėklų tyrele tepami suskeldėję
kulnai. Žydinčių viršūnių nuovarus geria nuo įvairių širdies ligų.

***Brassica napus L. var. napobresica – Cruciferae – valgo-
masis griežtis.***

*Brassica napus var. rapifera Metzg. (sin. Brassica napus var.
napobrassica (L.) Doll) – Brassicaceae – griežtis.*

Plačiai auginamas maistui ir pašarui.

Lapais klojamos žaizdos ir įvairūs odos paraudimai karščiui
traukti.

Tarkuotų šaknų sunka geriama nuo skorbuto.

Šaknys kremtamos, kad dantys būtų tvirti ir neklibėtų.

Žiedų ir sėklų nuovarus geria nuo slabnumo.

***Brasica nigra* (L.) Koch. – *Cruciferae* – juodoji garstyčia, tikroji garstyčia.**

Rhaphospermum nigrum (L.) Al-Shehbaz (sin. *Brassica nigra* (L.) Koch) – *Brassicaceae* – juodasis bastutis.

Auginama daržuose, kartais patvoriuose įsisėjusi.

Suvilgius drobinius skudurus skystoj tyrelėj iš grūstų sėklų ir drungno vandens (santykiu žiupsnį į kvortą vandens ir pridėdant saują žirninių miltų) daromi kompresai nuo plaučių uždegimo ir reumatinių skausmų, kompresas paliekamas kelias valandas ar per nakt.

Skystų tyrelių tik iš garstyčių ir drungno vandens kompresai dedami kelioms dešimtims minučių ar valandai tais pat atvejais.

Grūstų grūdų denatūruoto spirito, terpentino, žibalo antpilai vartojami sąnariam nuo reumatinių skausmų ir nušalusioms odos vietoms trinti.

Degtinės antpilas, žiupsnis į pusbonkę, geriamas gurkšniais ar taurelėmis apetitui pagerinti.

Sausais vasariniais stiebais trina skaudamus sąnarius nuo reumato ir pilvo sritį „valgiui užsistojus“.

Maltų ar grūstų grūdų milteliai įtrinami nakčiai ir šiltai apvyniojami kojų padai nuo peršalimo.

Pasirodžius vietovėj eilinėms ligoms valgoma „maštarda“ nuo jų apsisaugoti.

Nuo vidurių šiltinės ir choleros apsisaugoti kramtomi juodosios garstyčios grūdai.

***Brassica oleracea capitata* L. – *Cruciferae* – gūžinis kopūstas, kopūstas.**

Brassica oleracea var. *capitata* – *Brassicaceae* – gūžinis kopūstas.

Auginama daržovė. Nelinkstančiais į galvutę apatiniais lapais tvarstomos žaizdos ir rožė. Kotai duodami vaikams graužti, ypač žiemą ir pavasarį, kad dantys būtų tvirti.

Raugintų kopūstų sunka geriama blogai virškinant riebų mėsiską maistą.

Iš kapotų kopūstų išspausta sunka trinama „išgedusios dantų smegenys“.

***Brasica rapa* L. var. *rapa* – *Cruciferae* – ropė, turnepsas.**

Brassica rapa subsp. *rapa* – *Brassicaceae* – ropė.

Auginama pašarui ir maistui.

Kepta ir šutinta šaknis prietvilkiam.

Šaknies griežinėliais ir tarkuotos šaknies koše tvarstomos varikozinės ir šiaip sunkiai gyjančios žaizdos.

Sėklų degtinės antpilą geria nuo širdies ydų.

***Briza media* L. – *Gramineae* – kiškio ašarėlės, kiškio anyžėlės.**

Briza media L. – *Poaceae* – kiškio ašarėlė.

Pievose, ganyklose dažnai.

Varpų nuovai geriama nuo inkstų ligų ir spjaudymo kraujais.

***Bromus mollis* L. – *Gramineae* – švelnioji diršė, girsela.**

Bromus hordeaceus subsp. *hordeaceus* (sin. *Bromus mollis* L.) – *Poaceae* – švelnioji diršė.

Užleistose dirvose, pakelėse, pievose dažnai.

Varpų nuovai nuo spjaudymo kraujais, silpnumo, džiovos.

***Bromus secalinus* L. – *Gramineae* – ruginė diršė, girsa.**

Bromus secalinus L. – *Poaceae* – ruginė diršė.

Nubraukti drauge su pelais grūdai džiovinami, kiek paspraginami ir grūdžiama, iš gautų rupių miltų verdami nuovai ar šutinant su medumi ir pienu gaunama tiršta košė, geria ar valgo maždaug kiaušinio dydžio grumulais nuo džiovos ir sunkių gimdos kraujavimų.

***Brunella vulgaris* L. – *Labiatae* – paprastoji juodgalvė, žilė.**

Prunella vulgaris L. – *Lamiaceae* – paprastoji juodgalvė.

Dirvų pakraščiuose, pievose, retokuose krūmuose dažnai.

Užtvilkai nuo sąnarių gėlimo, nušalimo prakaitavimui padidinti.

Praskiesti nuovai įvairiems plovimams ir skalavimams.

***Bryonia alba* L. – *Cucurbitaceae* – baltoji brienė, šunmo-liūnas, parstupas.**

Bryonia alba L. – *Cucurbitaceae* – baltoji brienė.

Ant darželių tvorų dažnokai.

Šaknų nuovai ar tarkuotų šaknų sunka geriama nuo išgąščio ir nuomario. Tam pat tikslui geria grūstų uogų sunką ar uogų nuovarus.

Uogas traiško į išrūgas ar vandenį veidui ir rankoms prausti.

***Butomus umbellatus* L. – *Butomaceae* – skėtinis bėžis, sklaistenis.**

Butomus umbellatus L. – *Butomaceae* – skėtinis bėžis.

Stovinčių ar lėtai tekančių upių krantuose, didesnių upių užtekėse, pelkėse dažnai.

Žiedų iš antžeminės augalo dalies nuovai geriama „vandeniu varyti“.

Šaknų košele tepamos sunkiai gyjančios žaizdos.

Džiovintų šaknų nuovai ir grūstų šaknų kisielius nuo šlapimo susilaikymo.

***Cakile maritima* Scop. – *Cruciferae* – pajūrinė stoklė.**

Cakile maritima Scop. – *Brassicaceae* – pajūrinė stoklė.

Baltijos pajūryje ir pamarėse, smiltynuose dažnai. Nuovarus geria nuo blogo virškinimo.

***Calamagrostis epigeios* (L.) Roth. – *Gramineae* – smiltyninis lendrūnas.**

Calamagrostis epigeios (L.) Roth – *Poaceae* – smiltyninis lendrūnas.

Smiltingų miškų kirtimuose ir pleiskėse dažnai.

Nuovai antžeminių ir požeminių augalo dalių nuo inkstų ligų.

***Calendula officinalis* L. – *Compositae* – vaistinė medetka, medetka.**

Calendula officinalis L. – *Asteraceae* – vaistinė medetka.

Auginama darželiuose, kartais daržuose ar pakenčiama įsisejusi, dažnai.

Vandeniniai nuovarai duodami žindomiems vaikams nuo vidurių išpūtimo.

Moterys geria juos nuo skaudžių mėnesinių ir „parudenės“.

Sėklų ir graiželių nuovarus geria gimdymo skausmams palengvinti.

Virinant pakraštinius liežuvelinius žiedus ar graiželius su medum gaunamas tepalas, kuriuo tepa krūtų spenelius nuo trūkinėjimo, lūpas nuo skeldinėjimo, burnos vidų nuo *Soor*.

Visas augalas ar tik antžeminė jo dalis grūdžiama ir užpilama šiltom išrūgom, per naktį išstovėjusiu skysčiu plauna veidą ir rankas nuo odos paraudimo.

***Calla palustris* L. – *Araceae* – pelkinis žinginyš, varlialūkštis.**

Calla palustris L. – *Araceae* – pelkinis žinginyš.

Pelkėse ir pelkėtose pievose dažnai, taip pat drėgnuose krantuose.

Lapais klojami puškai, vočiukčiai, bėrimai, žaizdos.

Pertrintų per rėtį vaisių košelę, sumaišytą su šilta arbata, pienu nuo dusulio.

Viso augalo nuovarai ir grūstų šaknų degtinės antpilai nuo įvairių kvėpavimo takų ir plaučių ligų.

***Calluna vulgaris* (L.) Hull. – *Ericaceae* – šilinis viržis, viržiai.**

Calluna vulgaris (L.) Hull – *Ericaceae* – šilinis viržis.

Žydinčių viršūnių ir nubrauktų lapų nuovarai nuo įvairių nusilpimų, ypač po ligų ar „išgąsčiui numetus“.

Vien žiedų nuovarai nuo „krūtinės sunkumo“, apetito stokos.

Žiedų nuovarai piene karšti užtaisyti medum nuo džiovos.

***Caltha palustris* L. – *Ranunculaceae* – puriena lukšta, puriena.**

Caltha palustris L. – *Ranunculaceae* – pelkinė puriena.
Šlapiose pievose, pabaliuose, grioviuose labai dažnai.
Lapais kloja puškus ir valasnyko žaizdas.
Grūstomis su taukais šaknimis tepa dedervines.
Žiedų nuovarus geria nuo geltligės.

***Calvatia maxima* Morg. – *Lycoperdaceae* – didysis kubiz-
dalis.**

Langermannia maxima (Schaeff.) Pazmany (sin. *Calvatia maxima* (Schaeff.) Morgan) – *Lycoperdaceae* – didysis kukurduvelkis.

Krūmuose ir dirvose retai.

Jauno vaisiakūnio minkštimu tveriamos kraujuojančios paviršinės žaizdos.

Neprinokusio vaisiakūnio minkštimą grūdžia su išrūgom, gautą tyrę raugia tris dienas, tepa ir plauna veidą nuo dedervinių.

Neprinokusių ir beveik neprinokusių vaisiakūnių nuovarus geria gausiom mėnesinėm sumažinti.

Prinokusius vaisiakūnius, sutrintus su „rugių rasa“, vartoja kaip *abortivum*.

***Campanula cervicaria* L. – *Campanulaceae* – šiurkštusis
katilėlis.**

Campanula cervicaria L. – *Campanulaceae* – šiurkštusis katilėlis.
Sausose pievose, krūmuose dažnai.

Nuovarus geria nuo užkimimo.

Iš nuovarų tirščių daro pritvilkius.

***Campanula glomerata* L. – *Campanulaceae* – tankiažie-
dis katilėlis.**

Miškuose, krūmuose gana dažnai.

Nuovarus geria nuo užkimimo peršalus ir nuo galvos skausmų nušalus ar vėjui užpūtus.

***Campanula latifolia* – *Campanulaceae* – plačialapis ka-
tilėlis.**

Campanula latifolia L. – *Campanulaceae* – plačialapis kati-
lėlis.

Miškuose, krūmuose gana dažnai.

Nuovagai gerklės skalavimui, balso skambumui atgauti.

***Campanula patula* L. – *Campanulaceae* – pievinis katilėlis, varpeliukas.**

Campanula patula L. – *Campanulaceae* – pievinis katilėlis.

Miškų pleiskėse, kirtimuose, miško pievose dažnai.

Žiedų nuovagai geriami nuo gerklės džiovos.

***Campanula persicifolia* L. – *Campanulaceae* – didžiažiedis katilėlis.**

Sausose kalvose, retuose krūmuose gana dažnai.

Džiovintus žiedynus deda po pagalve, kad ausyse varpai neskambėtų.

Žiedų nuovarus geria nuo ūžesių ausyse.

Viso augalo ir šaknų nuovarus geria nuo mikčiojimo, kalbos užsikirtimų, gerklės ligų, galvos skausmų.

***Campanula rotundifolia* L. – *Campanulaceae* – apskritalapis katilėlis.**

Smiltynuose, miškuose, sausose pievose dažnai.

Nuovagai nuo gerklės ligų.

***Campanula trachelium* L. – *Campanulaceae* – dilgialapis katilėlis.**

Pakelėse, kirtimuose, krūmuose dažnai.

Nuovagai nuo silpnumo, nuovargio, anemijos, „skambinimo ausyse“, įvairių gerklės ligų.

Šutintais lapais apriša kaklą, kad atleistų užkimimą.

***Cannabis sativa* L. – *Moraceae* – sėjamoji kanapė, kanapė.**

Cannabis sativa L. – *Cannabaceae* – sėjamoji kanapė.

Plačiai sėjamas kultūrinis augalas, miestuose prie gelžkelių, aliejaus spaudyklų, paukščių lesinimo aikštelių, sulaukėjęs.

Žydėjimo metu suskintų grūdinių (mot.) augalų žiedynų degtinės antpilai geriami nuo dusulio, išgąščio, priemėčio, nuomario.

Kanapių pieno išgrūdas vartoja nuo moterų nevaisingumo ir bendro nusilpimo.

Kanapių pienas, emulsija gaunama grūdžiant kanapių sėklas su drungnu vandeniu, geriamas nuo įvairių vidurių skausmų, nuo viduriavimo grūdžiamas pienas iš grūdinių kanapių vaisynų su beveik prinokusiomis sėklomis.

***Cantharellus cibarius* Fr. – Agaricaceae – valgomoji voveruška, voveruška.**

Cantharellus cibarius Fr. – *Hydnaceae* – valgomoji voveraitė.

Dažnai randamas valgomas grybas, tiek spygliuotuose, tiek lapuotuose ar mišriuose miškuose.

Išspausta sunka tepamos išslinkusiais plaukais galvos vietos.

Grūstų voveruškų košele tepa kelmines dedervines.

***Capsella Bursa pastoris* (L.) Medic. – Cruciferae – žvaginė trikertė, terbikės, žvaginė.**

Capsella bursa-pastoris (L.) Medik. – *Brassicaceae* – trikertė žvaginė.

Šiukšlynuose, dirvose, pakelėse, blogai prižiūrimuose daržuose labai dažnai.

Nuovarus geria nuo kepenų skausmų, dizenterijos, sunkių mėnesinių ir gausių kraujavimų po gimdymo, spjaudymo kraujais, blogo virškinimo.

Praskiestais nuovarais plauna kraujuojančias opas.

Išspautą sunką geria nuo pavasarinio silpnumo ir trina skaudamas dantų smegenis.

Nedžiovinto augalo degtinės atpilą geria virškinimui pagerinti.

Grūstų su druska lapų košelę duoda vaikams nuo kaulų silpnumo (rachito).

***Capsicum annum* L. – Solanaceae – ankštpipiris paprika, makštinis, raudonasis pipiras.**

Capsicum annum L. – *Solanaceae* – vienametė paprika.

Auginamas vazonuose kaip dekoratyvinis ir vaistingasis augalas, sausi vaisiai kartais perkami vaistinėse ar pas kromelninkus.

Degtinės antpilai nuo gumbo ir apetito stokos.

Nedidelius gabaliukus picantos deda į skaudamus dantis.

Denatūruoto spirito ar žibalo antpilais trina skaudamus sąnarius.

Vaisių nuovarus (praskiestus) geria nuo skausmų sprande, staigiai užėinančių galvos skausmų.

Vaisius trina su druska ir vartoja kaip prieskonį – vaistą nuo senatvės.

Trina vaisių smulkius miltelius, maišo su gyvasakiais ir lajum, gautą plėstrą prideda „kraujui nutraukti“.

***Caragana arboreacens* Lam. – *Leguminosae* – geltonasis žirmedis, geltonoji akacija.**

Caragana arborescens Lam. – *Fabaceae* – paprastoji karagana.

Auginamas kapuose ir prie sodybų.

Žiedų ir jaunų ankščių sušutinta koše tvinkinama votis.

Iš sėklų verda raganų košę, apsinuodijimo pasėkoj atsiradusias haliucinacijas skaito raganiška galia.

Grūstas sėklas užpila karštu ar verdančiu vandeniu, greit sumaišo tirštą košę ir karštą deda skaudžioms votims tvinkinti.

***Cardamine amara* L. – *Cruciferae* – karčioji kartenė.**

Cardamine amara L. – *Brassicaceae* – karčioji kartenė.

Drėgnuose šlaituose, krūmuose gana dažnai.

Išspaustą sunką geria nuo skrandžio ligų ir nusilpimo.

Išspausa sunka grūdžiant žolę su druska tepa smegenis ir geria nuo skorbuto.

Grūstos žolės degtininį antpilą geria nuo skrandžio skausmų ir vėmimo kraujais.

***Cardamine impatiens* L. – *Cruciferae* – jautrioji kartenė.**

Cardamine impatiens L. – *Brassicaceae* – jautrioji kartenė.

Ūksminguose miškuose retai. Kaip ir karčioji kartenė.

***Cardamine pratensis* L. – *Cruciferae* – pievinė kartenė, gandrapiėdžiai.**

Cardamine pratensis L. – *Brassicaceae* – pievinė kartenė.

Drėgnose pievose labai dažnai.

Degtinės antpilai apetitui pagerinti, bendram organizmo stiprinimui, nuo „vandens ligos“, nuo „širdies drebėjimo“, antpilams naudojama ir džiovinta, ir nedžiovinta žolė, tačiau pastaroji dažniau.

Nuovagai nuo galvos skausmų. Žiedų nuovagai geriama nuo *fluor albus*.

Grūsta žolė ir išspausta sunka trinamos dantų smegenys nuo „dantų klibėjimo“.

***Carduus capthoides* L. – Compositae – dygliuotasis dagys.**

Carduus acanthoides L. – Asteraceae – dygusis dagys.

Dirvų pakraščiuose, prie kelių, pamiškėse retai.

Graižų nuovagai bendram stiprinimui.

***Carduus crispus* L. – Compositae – garbiniuotasis dagys, dagyčius, dagis.**

Carduus crispus L. – Asteraceae – garbiniuotasis dagys.

Pakelėse, krūmuose dažnai.

Nuovagai nuo apetito stokos, nusilpimo virškinimui pagerinti.

***Carduus nutans* L. – Compositae – lenktagalvis dagys.**

Carduus nutans L. – Asteraceae – lenktagalvis dagys.

Šviesiuose šlaituose, išretintuose krūmuose ir miškuose, pakelėse dažnai.

Kaip ir *C. crispus*.

***Carex arenaria* L. – Cyperaceae – smiltyninė viksva.**

Pamarėse ir pajūry.

Šakniastiebių arbata geriama nuo skrupulo, niežų, įvairių bėrimų, „kraujui valyti“. Nuovarais plauna išbertas vietas.

***Carex anescens* L. – Cyperaceae – žiloji viksva.**

Carex canescens L. – Cyperaceae – žiloji viksva.

Durpingose, pelkėtose pievose dažnai.

Viso augalo ir šakniastiebių nuovagai ir arbatos nuo skaudaus šlapinimosi.

***Carex caryophyllea* Latourr. – *Cyperaceae* – ankstyvoji viksva, pavasarinė.**

Carex caryophyllea Latourr. – *Cyperaceae* – ankstyvoji viksva.

Šlaituose, sausose pievose dažnai.

Žiedynų nuovagai nuo gerklės skausmų.

Sutrintomis su medum žiedadulkėmis tvinkina votis.

***Carex pallescens* L. – *Cyperaceae* – balsvoji viksva.**

Pievose, miškų kirtimuose dažnai.

Viso augalo nuovagai nuo skrupulo.

***Carex praecox* Schreb. – *Cyperaceae* – Šreberio viksva.**

Carex praecox Schreb. – *Cyperaceae* – Šreberio viksva.

Žiedynų nuovagai nuo užkimimo ir gerklės džiovos.

Žiedadulkėmis su medum tvinkina votis.

Šakniastiebių ir viso augalo nuovagai „kraujui valyti“.

Be virš minėtų viksvų panašiai vartojamos ir daug kitų viksvų.

***Carlina acaulis* L. – *Compositae* – bestiebis sausažiedis.**

Carlina acaulis L. – *Asteraceae* – bestiebis karlina.

Vilniaus kraštuose sausuose saulėtuose šlaituose retai.

Žiedynų nuovagai geriami nuo „sąnarių džiūvimo“.

Žiedynai rišami prie sergančių sąnarių.

***Carlina vulgaris* L. – *Compositae* – paprastasis sausažiedis.**

Carlina vulgaris L. – *Asteraceae* – paprastoji karlina.

Sausose kalvose, šlaituose retokai.

Nuovagai geriami nuo nusilpimo, džiovos.

***Carpinus betulus* L. – *Betulaceae* – paprastasis skroblas, skroblas.**

Carpinus betulus L. – *Betulaceae* – paprastasis skroblas.

Pietų ir vakarų Lietuvoj prie sodybų, kartais miškuose, Jalovecko parke (Saldutiškis, Utenos apskr.) ir Trakuose virtęs krūmu, sklaistosi pažemiu ir neužšąla tiek, kiek padengtas sniegu.

Lapų ir pumpurų nuovagai *diureticum*.

Skroblinius tekintus ar skaptuotus indus vertina vaisių gamybai ir laikymui.

***Carum carvi* L. – *Umbeliferae* – paprastasis kmynas, kmynas.**

Carum carvi L. – *Apiaceae* – paprastasis kmynas.

Pakelėse, sausose pievose, sausuose pakelės grioviuose, ant lauko kelių labai dažnai.

Sėklų nuovaras nuo vidurių išpūtimo, blogo virškinimo.

Šaknų (vienmečių) nuovaras nuo gerklės ligų ir šlapumo išskyrimui padidinti.

Žindytės geria kmynų arbatą, kad pienas pagausėtų.

Degtininis kmynų antpilas geriamas nuo „kartelio“, „gumbo“, „rėmens“.

Nuokulų nuovarais plauna plaukus nuo pleiskanų.

Grūstų sėklų prietvilkais minkština įvairius sutinimus ir tvinkina votis.

***Centaureum cyanus* L. – *Compositae* – bajorė rugiagėlė, rugiagėlė, vosylkos.**

Centaurea cyanus L. – *Asteraceae* – rugiagėlė.

Žiemkenčių javų piktžolė dažnai.

Nuovarais išpešiotų pakraštinių žiedų plaunamos paraudusios akys, ištinę vokai, dedervinės.

Graižų nuovarus geria „kraujui valyti“, nuo kosulio ir įvairių bėrimų.

Šutintus graižus kloja prietvilkiams.

***Centaurea jacea* L. – *Compositae* – pievinė bajorė.**

Centaurea jacea L. – *Asteraceae* – pakrūminė bajorė.

Dirvų pakraščiuose, pakelėse, sausose pievose dažnai.

Graižų nuovaras geriami nuo kosulio, viso augalo ar žydinčių viršūnių nuo moterų ligų.

Sutrintais graižais tvinkinamos votys.

Praskiestais nuovarais prausia vaikus nuo skrupulo.

***Centaurea scabiosa* L. – *Compositae* – bajorė geležingalvė.**

Centaurea scabiosa L. – *Asteraceae* – didžiagalvė bajorė.

Sausose kalvose, pakelėse dažnai.

Nuovarai geriami nuo skrupulo, blogos medžiagų apykaitos, viduriavimo.

Žiedų praskiestais nuovaraais plauna dedervines, trenka galvas nuo išliejimo ir kaltūno.

Šutintais žiedynais tvinkina votis.

***Centaureum vulgare* Rafn. – *Gentianaceae* – pajūrinė širdažolė.**

Centaureum erythraea subsp. *erythraea* (sin. *Centaureum vulgare* Rafn) – *Gentianaceae* – skėtinė širdažolė.

Centaureum littorale (Turner) Gilmour – *Gentianaceae* – pajūrinė širdažolė.

Pajūry, netoli Šventosios, mažai.

Taip pat vartojama, kaip ir *C. umbellatum*.

***Cephalanthera rubra* (L.) Rich. – *Orchidaceae* – raudonasis garbenis.** Miškuose ir krūmuose retai.

Viso augalo ir tik požeminės dalies nuovarai nuo viduriavimo ir kosulio.

***Cerastium arvense* L. – *Caryophyllaceae* – dirvinė gražutė.**

Cerastium arvense L. – *Caryophyllaceae* – dirvinė glažutė.

Užleistose dirvose, pakelėse dažnai.

Nuovaraais plauna plaukus, kad kaltūnas neįsimestų.

***Cerastium semidecandrum* L. – *Caryophyllaceae* – penkiakuokė gražutė.**

Cerastium semidecandrum L. – *Caryophyllaceae* – penkiakuokė glažutė.

Smiltingose ganyklose, prie lauko kelių dažnai.

Nuovaraais plauna plaukus ir nagus nuo kaltūno, kartais nuovarus geria.

***Chaerophyllum aromaticum* L. – *Umbelliferae* – kvapusis gurgždis.**

Chaerophyllum aromaticum L. – *Apiaceae* – kvapusis gurgždis.

Krūmuose, krūmuotuose šlaituose dažnai.
Stiebų nuovarai piene su medum nuo gerklės slogos.
Šaknų nuovarai nuo vidurių išpūtimo ir viduriavimo.
Sėklų nuovarai nuo inkstų ligų, sunkaus kosulio.

***Cheirantus cheiri* L. – *Cruciferae* – smalka, smilka, smilpiolka.**

Erysimum x cheiri (L.) Crantz – *Brassicaceae* – geltonžiedė smalka.

Auginamas darželiuose, gan gerbiamas.

Lapų nuovaris ir išrūgų antpilais plauna veidą nuo šlakų, įvairių dedervinių ir nėštumo dėmių.

Žiedų ir žydinčių viršūnių nuovarus geria gimdymui palengvinti ir nuo globnavimo gimdant.

***Cetraria aculeata* E. Fr. – *Parmeliaceae* – blakstienotoji kerpena.**

Cetraria aculeata (Schreb.) Fr. – *Parmeliaceae* – dygliuotoji kerpena.

Smiltingose vietose ant žemės retai.

Painiojama su *C. islandica* ir taip pat vartojama.

***Certaria islandica* (L.) Ach. – *Parmeliaceae* – islandinė kerpena.**

Cetraria islandica (L.) Ach. – *Parmeliaceae* – islandinė kerpena.

Lengvuose smiltynuose, retuose pušynuose dažnai.

Vandens nuovarai nuo nusilpimo, sudžiūvimo, blogo virškinimo, nevaisingumo moterims.

Pieno nuovarai nuo džiovos, silpnumo.

Nušutintų šarmų kerpenų nuovarai nuo viduriavimų.

***Cetraria saepiocola* Ach. – *Parmeliaceae* – tvorinė kerpena.**

Cetraria sepincola (Ehrh.) Ach. – *Parmeliaceae* – tvorinė kerpena.

Ant medžių šakų ir senų tvorų retokai.

Vandens ir pieno nuovai nuo džiovos.

***Chaeropholium silvestre* (L.) Schnitz. – Umbeliferae – krūminis builis.**

Anthriscus sylvestris subsp. *sylvestris* (sin. *Chaerophyllum sylvestre* L.) – *Apiaceae* – krūminis builis.

Pakelės krūmuose, miškuose gan dažnai.

Šaknys grūdžiamos su taukais nuo niežų.

Grūstu augalu trinamos dedervinės.

***Chara fragilis* – Characeae – maurabragis trapusis.**

Chara fragilis Loiseleur – *Characeae* – trapusis maurabragis.

Stovinčiame vandeny labai dažnai.

Vartojama kaulų lūžiams tvarstyti.

Nuovai geriama, kad lūžiai greičiau suaugtų.

***Chelidonium majus* L. – Papaveraceae – didžioji ugniažolė.**

Patvoriuose, šiukšlynuose, užterštuose krūmuose netoli gyvenamų vietų dažnai.

Degtininius šaknų antpilus geria nuo smarkių nepaliaujamų skrandžio, vidurių, galvos skausmų.

Nuovarus geria sunkiai atsikosint (ne prie chroniško kosulio). Šviežia sunka naikina karpas.

Trinant žiedlapius su nesūdytu sviestu gaunamas tepalas.

***Chenopodium album* L. – Chenopodiaceae – baltoji balanda.**

Chenopodium album L. – *Amaranthaceae* – baltoji balanda.

Daržuose, šiukšlynuose, pakelėse, prie sodybų dirvose labai dažnai.

Nuovarus geria nuo „baltųjų“, *fluor albus*.

Grūstais lapais tepa dedervines.

Grūstais su taukais lapais ir viršūnėmis tepasi nuo niežų.

***Chenopodium rubrum* L. – Chenopodiaceae – raudonstiebė balanda.**

Oxybasis rubra (L.) S. Fuentes, Uotila & Borsch (sin. *Chenopodium rubrum* L.) – *Amaranthaceae* – raudonstiebė balanda.

Pakelėse, šiukšlynuose retokai.

Lapais klojamos mėlynės, kad greičiau atleistų, sumušimai, kad nebūtų mėlynių.

***Chenopodium urbicum* L. – *Chenopodiaceae* – glaustašakė balanda.**

Oxybasis urbica (L.) S. Fuentes, Uotila & Borsch (sin. *Chenopodium urbicum* L.) – *Amaranthaceae* – glaustašakė balanda.

Patvoriuose, šiukšlynuose, daržuose dažnokai.

Lapais klojami sutrenkimai.

Žolės košele tvarstomi nikstelėjimai, „gyslų patempimai“.

***Chrysanthemum coronarium* L. – *Compositae* – vainikinė skaistažiedė.**

Glebionis coronara (L.) Tzvelev (sin. *Chrysanthemum coronarium* L.) – *Asteraceae* – vainikinė skaistažiedė.

Auginama darželiuose.

Žiedynų nuovaraais trenka galvas nuo utėlių.

***Chrysanthemum Leucanthemum* L. – *Compositae* – skais-
tažiedė baltagalvė, ramunė pievinė.**

Leucanthemum vulgare subsp. *vulgare* (sin. *Chrysanthemum leucanthemum* L.) – *Asteraceae* – paprastoji baltagalvė.

Sausose pievose, dirvų pakraščiuose, senose dobilienose dažnai.

Nuovaraai nuo aštraus vidurių išpūtimo.

Degtininis antpilas nuo pavėlintų mėnesinių.

Karšti koncentruoti antpilai – *abortivum*.

Trintais graižais barsto grindis nuo blusų.

***Chrysanthemum Parthenium* Bernh. – *Compositae* –
skaistažiedė moteržolė.**

Tanacetum parthenium (L.) Sch. Bip. (sin. *Chrysanthemum parthenium* (L.) Pers.) – *Asteraceae* – vaistinis skaistenis.

Žydinčių viršūnių nuovaraai – *emnenogogum*.

Koncentruoti žydinčių viršūnių nuovaraai dideliais kiekiais *abortivum*.

***Chrysosplenium alternifolium* L. – Saxifragaceae – pražangialapė blužnutė.**

Ūksmėtose vietose, prie šaltinių ir nedidelių upokšnių krantuose dažnai. Grūstas su medum nedžiovintas augalas nuo džiovos ir spjaudymo kraujais.

Nedžiovinto augalo sunka viena ar su pienu geriama nuo kepenų ligų, blužnies patinimų, kraujo išmatose, gonorėjos.

Žolės nuovarai nuo įtariamų džiovos, spjaudymo kraujais, vėžio, skaudaus išsituštinimo, neaiškių skausmų po „išdunkčiais“.

***Cichorium intybus* L. – Compositae – paprastoji trūkažolė.**

Cichorium intybus L. – Asteraceae – paprastoji trūkažolė.

Dirvonuose, pakelėse, podirviuose dažnai.

Viso augalo (su šaknimis) nuovarai geriama bendram organizmo stiprinimui, nuo įvairių bėrimų, „vaikščiojančio reumato“.

Praskiesti nuovarai įvairiems plovimams.

Šaknų nuovarai nuo nusilpimo ir virškinimo sutrikimų.

Šaknų sunka viena ar su medum nuo džiovos, tam pat tikslui vartoja ir tarkuotų šaknų košelę.

Džiovintų ir nedžiovintų šaknų degtinės atpilai nuo džiovos.

Skrudintų šaknų kava, arbata geriama nuo viduriavimų ir nusilpimo.

Gydymo tikslams naudoja tik savaardžius laukinius augalus.

***Cicuta virosa* L. – Umbeliferae – nuodingoji nuokana.**

Cicuta virosa L. – Apiaceae – nuodingoji nuokana.

Krantuose, šlapiose pievose gana dažnai.

Grūstos šaknys vartojamos nuo niežų, nuo kaulo kylantiems pūliniams tvinkinti, „valasnykui išvesti“.

Išspausa sunka mišinį su taukais ar alyva masažuojamos „reumato sukamos“ vietos.

Sunka lašais geriama nuo įvairių aštrių skausmų.

***Cinnamomum cassia* Blume ir *Cinnamomum zeylanicum* Breyne – Lauraceae – kininio ir ceiloninio cinamono žievė.**

Cinnamomum cassia L. – *Lauraceae* – kininis cinamonas.

Cinnamomum verum J. Presl. (sin. *Cinnamomum zeylanicum* Breyn.) – *Lauraceae* – ceiloninis cinamonas.

Įsigyjamas vaistinėse, smulkmenų krautuvėse ir pas kromelninkus.

Miltelių mišinys su medum piliulių masės konsistencijos, laukinio riešuto didumo gumuliais priimamas keliskart į dieną nuo askaridų sukeliamų skausmų.

Koncentruoti nuovarai nuo skaudžių mėnesinių.

Degtinės antpilai geriama nuo virškinimo sutrikimų, apetito stokos, dieglių, „kraujui valyti“.

***Circaea alpina* L. – *Onagraceae* – mažoji dantenė.**

Drėgnuose miškuose dažnai.

Šaknų nuovaraais skalauna, kad dantys būtų sveiki. Skaudant dantis deda į dantį ar kramto šaknies gabaliuką, iš šutintų šaknų ar žolės deda pritvilkius.

Žiedų nuovarus geria nuo karščiavimo.

***Cirsium arvense* Scop (sp) – *Compositae* – usnis.**

Cirsium arvense (L.) Scop. – *Asteraceae* – dirvinė usnis.

Įkyri dirvų ir pakelių piktžolė, dažna šiukšlynuose.

Žiedų nuovarai nuo raižių skausmų šlapinantis.

***Cirsium oleraceum* Scop. – *Compositae* – usnis legatas.**

Cirsium oleraceum (L.) Scop. – *Asteraceae* – gelsvalapė usnis.

Šaltiniuose, užleistuose krantuose, drėgnose dirvose dažnai.

Nuovarai geriama nuo varikozinių žaizdų.

Žiedynų nuovarus geria ir jais plauna veidą nuo ryškių, prapliėtusių veido kapiliarų.

***Citrus aurantium* L. – *Rutaceae* – karčiavaisis citrinmedis.**

Citrus x aurantium L. – *Rutaceae* – karčiavaisis citrinmedis.

Cortex aurantii, *Fructus Pericarpium Aurantii* – *Rutaceae* – įsigyjamas pas kromelninkus, vaistinėse ar smulkių prekių krautuvėse.

Degtinės antpilai nuo apetito stokos, blogo virškinimo, nuo išblyškimo.

Paskutus žievės miltelių geriama nuo raižių vidurių skausmų.

***Citrus Aurantium* L. – subsp. *Sinensis* – *Rutaceae* – kini-
nis citrinmedis, apelsinas.**

Citrus x aurantium L. (sin. *Citrus aurantium* subsp. *sinensis* (L.) Engl.) – *Rutaceae* – karčiavaisis citrinmedis.

Nuo vaisių nuluptas džiovintas ir nedžiovintas vaisiaus luobas naudoja kaip ir viršum minėta.

***Citrus medica* L. – subsp. *Limonum* Hook – *Rutaceae* –
ligoninis citrinmedis citrinas.**

Citrus x limon (L.) Osbeck (sin. *Citrus medica* subsp. *limonia* (Risso) Hook. f. – *Rutaceae* – tikrasis citrinmedis.

Nuo vaisių nuluptas apyvaisius, kaip ir *C. Aurant. Subsp. Amara* apyvaisius.

Vaisių su apyvaisiais degtinės antpilas geriamas gan dideliais kiekiais 50–70 cc iš karto nevirškinant riebaus mėsiško maisto.

Karšta stipriai pasaldinta arbata, užtaisyta tarkuotu apyvaisiu ir vaisių sunka, geriama nuo peršalimo.

***Cladonia papillaria* Hoffm. – *Cladoniaceae* – speniuotoji
šiurė.**

Pycnothelia papillaria Dufour (sin. *Cladonia papillaria* Hoffm.) – *Cladoniaceae* – speniuotoji piknotelija.

Pamiškėse, durpynuose dažnokai.

Nuovagai nuo džiovos.

***Claveria* sp. – *Claveriaceae* – žagarynai.**

Clavaria Vaill. ex L. – *Clavariaceae* – žagarūnas.

Miškuose dažnokai.

Sutrintais vaisiakūniais tepamos šakinės dedervinės.

***Claviceps purpurea* Tul. – *Hypocreaceae* – paprastoji skal-
sė, skalsiagrūdis.**

Claviceps purpurea (Fr.) Tul. – *Clavicipitaceae* – paprastasis skalsiagrybis.

Rugių varpose dažnokai, ypač drėgnesnėmis vasaromis, šaltose žemėse, pagausėjo karo sąlygomis.

Grybo sukelta saldi rasa labai vertinama *abortivum*, ypač Vilniaus krašte.

Tam pat tikslui rečiau vartojami prinokę skleročiai.

Skalsėtų varpų nuovai nuo sunkių mėnesinių ar ilgų kraujavimų po gimdymo.

Skalses kramto nuo kraujavimų senyvam amžiui (mot.).

***Cnicus benedictus* L. – *Compositae* – kartusis šventadagis.**

Centaurea benedicta (L.) L. (sin. *Cnicus benedictus* L.) – *Asteraceae* – kartusis šventadagis.

Vietomis pakenčiamas daržuose.

Žiedynų ir visos žolės nuovai nuo nusilpimo, apetito stokos, blogo virškinimo, viduriavimų, kartais džiovos.

***Cochlearia armoracia* L. – *Cruciferae* – valgomasis krienas.**

Armoracia rusticana G. Gaertn. B. Mey. & Scherb. (sin. *Cochlearia armoracia* L.) – *Brassicaceae* – valgomasis krienas.

Auginamas arba pakenčiamas daržuose.

Išspausta iš tarkuotų šaknų sunka lašais nuo aštrių kosulio priepuolių, dusulio, skorbuto, sunkių mėnesinių, kraujavimų senam amžiui.

Degtinės antpilai nuo dusulio ir virškinimo sutrikimų.

Krienai, paruoštos tarkuotos šaknys, be prieskonių vartojimo, dar naudojamos nuo slogos, įvairių vidurių ligų apsisaugojimui, virškinimo pagerinimui, nuo apetito stokos, bendram organizmo stiprinimui.

Trintų šaknų kompresai dedami nuo plaučių uždegimo, antpilais trinami skaudūs sąnariai ir sumuštos vietos.

Tarkuotų šaknų ir druskos mišinio nusunkta sunka tepami dantų smegenys nuo išgedimo, arba geriama sunka lašais nuo to paties.

Lapais kartais klojamos sutrenktos vietos, kad nesusidarytų patinimas ir mėlynė.

***Comarum palustre* L. – *Rosaceae* – pelkinė trindažolė.**

Comarum palustre L. – *Rosaceae* – pelkinė trindažolė.

Pelkėse, pelkėtose pievose dažnai.

Nuovagai geriami nuo viduriavimų ir vidurių skausmų.

Praskiestais nuovagais plauna kojas, kad traukiant iš balų šieną kojos „neatsivertų“, t. y. viksvomis įrėžtos žaizdos nepradėtų pūliuoti.

***Convallaria majalis* L. – *Liliaceae* – paprastoji pakalnutė.**

Convallaria majalis L. – *Asparagaceae* – paprastoji pakalnutė.

Krūmuose, miškuose dažnai, kartais auginamos darželiuose.

Žiedų ir sausų lapų nuovagai virškinimui pagerinti, apetitui sukelti, bendram organizmo stiprinimui. (Šimk.);

Uogų nuovagai ir degtinės antpilai nuo širdies ligų.

***Convolvulus arvensis* L. – *Convolvulaceae* – dirvinis vijoklis, vijoklis.**

Convolvulus arvensis L. – *Convolvulaceae* – dirvinis vijoklis.

Daržuose, dirvose dažnai.

Žiedų nuovagai nuo nuomario.

***Coriandrum sativum* L. – *Umbelliferae* – blakinė kalenda, kalendas.**

Coriandrum sativum L. – *Apiaceae* – blakinė kalenda.

Auginamas daržuose porečiai, kartais „savaradžiai“ pasisėję.

Degtinės antpilai nuo „gumbo“ ir nuo bjauraus kvapo iš gerklės.

***Cornus mas* L. – *Cornaceae* – sedula.**

Cornus mas L. – *Cornaceae* – geltonžiedė sedula.

Kapinėse ir prie sodybų auginamos, senuose dvaruose kartais išslinkęs iš sodybų ribų.

Uogų nuovagai nuo *fluor albus* ir nusilpimo.

***Cornus sanguinea* L. – *Cornaceae* – raudonoji sedula.**

Cornus sanguinea L. – *Cornaceae* – raudonoji sedula.

Miškuose, krūmuose dažnai. Kartais auginamos prie sodybų.

Jaunų šakučių žievės nuovagai nuo nusilpimo ir išblyškimo, praskiesti nuovagai plovimams.

***Coronilla varia* L. – *Leguminosae* – dvispalvis raženis.**

Coronilla varia L. – *Fabaceae* – dvispalvis raženis.

Kirtimuose, krūmuose retokai.

Žolės nuovarai, gan praskiesti, nuo sauso kosulio.

Žiedų degtininis atpilas nuo kosulio, dusulio.

***Corydalis solida* Smit. – *Papaveraceae* – paprastasis rūtenis.**

Corydalis solida (L.) Clairv. – *Papaveraceae* – paprastasis rūtenis.

Krūmuose ir lapuotuose miškuose labai dažnai.

Žydinčios žolės nuovarai duodami gimdyvėms gimdymams palengvinti.

Šaknų atpilai ir nuovarai nuo įvairių mot. ligų.

***Corylus avellana* L. – *Betulaceae* – riešutinis lazdynas.**

Corylus avellana L. – *Betulaceae* – paprastasis lazdynas.

Krūmuose, kirtimuose, miškuose labai dažnai, kartais prie sodybų.

Lapų nuovarai nuo viduriavimų.

„Išspaustų“ taurelių sunka nevirškinant mėsishko valgio.

Taurelių nuovarai nuo per ilgai užsitęsiančių mėnesinių ir kitų mot. ligų.

Žievės nuovarai nuo viduriavimo ir kruvinosios.

Kevalų pelenus, lygiomis sumaišytus su taukais, vartoja nuo niežų.

Tirštan pienan sugrūstus branduolius geria nuo nusilpimo.

Skystu, pasaldintu riešutų pienu girdo žindukus nuo nepraeinančių viduriavimų.

Šviežiais lapais kloja žaizdas karščiui ir pūliams traukti.

***Crataegus* sp. – *Rosaceae* – gudobelė.**

Crataegus L. – *Rosaceae* – gudobelė.

Auginamas gyvatvorėms, prie sodybų papuošimui, kartais šlaituose sulaukėjęs.

Žiedų užtvilkus geria prakaitavimui sukelti.

Gudobelė

Sausų vaisių nuovarus geria nuo inkstų ligų.

Per rėtį nutrintų vaisių minkštimą vartoja išgedusioms dantų smegenims tepti ir sunkiai gyjančioms žaizdoms tvarstyti.

***Crepis tectorum* L. – *Compositae* – šelmeninė kreisvė.**

Crepis tectorum L. – *Asteraceae* – šelmeninė kreisvė.

Smiltinguose liesuose daržuose, laukuose, kartais ant senų stogų, šiaip dažnai randama.

Žiedų nuovaras nuo skrupulo ir geltonligės.

Pienų naikinamos karpas.

***Crocus sativus* L. – *Iridaceae* – tikrasis krokas, šapronas.**

Crocus sativus L. – *Iridaceae* – daržinis krokas.

Labai retai auginamas puoduose. Vilnijoje šiaip džiovintos purkos perkamos.

Purkų nuovaras nuo skaudžių mėnesinių.

***Cucubalus baccifer* L. – *Caryophyllaceae* – uoginė krūmsargė.**

Silene baccifera (L.) Durande (sin. *Cucubalus baccifer* L.) – *Caryophyllaceae* – uoginė krūmsargė.

Krūmuose, pievose gana dažnai.

Žolės viralai valgomi nuo dusulio ir plaučių ligų.

Žiedų nuovarus ir antpilus geria atsikosėjimui palengvinti.

***Cucumis sativus* L. – *Cucurbitaceae* – paprastasis agurkas.**

Auginamas daržuose, visur plačiai.

Jaunų vaisių žievė dedama ant žaizdų karščiui traukti.

Į išskaptuotą vaisių įtvėriamos sužeistos ir sumuštos vietos.

Nulupus žievę ir pašalinus sėklas jauni vaisiai grūdžiami su degtine, nusistovėjusiu (po 5–6 d.) skysčiu trinama veido ir rankų oda, kad būtų švelni, balta, neskeldėtų nuo saulės, tas pats skystis klojamas prie įvairių sumušimų, uždegimų.

***Cucurbita pepo* L. – *Cucurbitaceae* – paprastasis moliūgas.**

Cucurbita pepo L. – *Cucurbitaceae* – paprastasis agurotis.

Auginamas daržuose maistui, pašarui.

Išraižytos sėklos grūdžiamos į tirštą pieną, kuris geriamas nuo vidurių parazitų.

Skrudintos sėklos stambiai grūdžiamos, iš gautų miltelių verdama kava ar arbata nuo vidurių parazitų.

***Curcuma longa* L. – Zingiberaceae – ilgoji ciberžolė.**

Curcuma longa L. – Zingiberaceae – dažinė ciberžolė.

Šakniastiebis gaunamas pas kromelninkus ar „rankiniai“ atleidžiamas vaistinėse.

Degtinės antpilai nuo įvairių virškinimo negalavimų.

***Curcuma Zedoaria* Rosc. – Zingiberaceae – geltonoji ciberžolė.**

Curcuma zedoaria (Christm.) Roscoe. – Zingiberaceae – geltonoji ciberžolė.

Išigyjama ir vartojama taip pat kaip *C. longa*.

***Cuscuta sp.* – Convolvulaceae – brantas.**

Cuscuta L. – Convolvulaceae – brantas.

Parazituoja ant įvairių laukinių ir kultūrinių augalų.

Nuovagai nuo nuomario ir įvairių apžavėjimų.

***Cynoglossum officinale* L. – Boraginaceae – vaistinė šunlielė.**

Cynoglossum officinale L. – Boraginaceae – vaistinė šunlielė.

Žvyruotoj dirvoj, pakelėse, dirvų pakraščiuose dažnai.

Viso augalo nuovagai vandenį ar piene nuo krūtinės sunkumo, kosulio, gerklės ligų.

***Dahlia variabilis* Desf. – Compositae – jurginas.**

Dahlia x pinnata Cav. (sin. *Dahlia variabilis* (Willd.) Desf.) – Asteraceae – didžiagraižis jurginas.

Darželiuose auginamas.

Iš stiebų išspausta sunka lašais nuo nereguliarių mėnesinių.

Keptos „bulvės“ – *abortyvum*.

Žiedų nuovagai – *emmenogogum* ir *abortyvum*.

***Datura stramonium* L. – Solanaecae – paprastoji durnaropė, durnadagis.**

Datura stramonium L. – *Solanaceae* – paprastoji durnaropė.
Daržų, šiukšlynų, gelžkelio pylimų piktžolė.

Sėklos kramtomos nuo nuomario, kartais jomis aprūkomas ligonis priepuolio metu.

Degtininis antpilas dėžutės dalių geriamas nuo dusulio.

Lapai rūkomi mažais kiekiais nuo nuomario ir dideliais „ligoms išvaryti“.

Nedideliais kiekiais lapai maišomi į tabaką ar degtinės prieskonius ir duodami ilgą laiką norint ką nors įteigti, dažniausia jais naudojasi senos svočios.

***Daphne mezereum* L. – *Thymelaeaceae* – žalčialunkis, meškalunkis.**

Daphne mezereum L. – *Thymelaeaceae* – paprastas žalčialunkis.

Lapuotuose miškuose ir šlaituose gana dažnai, bet nedideliais kiekiais.

Nedideli žievės gabaliukai dedami į skaudamus dantis.

Šviežiai nulupta žievė arba nuskustas brazdas rišami „kraujui sutraukti“.

Traiškytomis uogomis trinami sąnariai prie „sausos sopės“.

***Daucus carota* L. subsp. *Sat.* Hayck – *Umbeliferae* – valgomoji morka, morkva, morka.**

Daucus carota var. *sativus* Hoffm. – *Apiaceae* – valgomoji morka.

Sėklų nuovarai geriami nuo „vandens ligos“.

Karštas keptas morkas riekutėmis deda furunkulams tvinkinti.

Morkiniai meduoliai, košės ir kiti patiekalai sergant kepenų ligomis.

Tarkuotų morkų sunka, lygiomis su medum ir šviežiais nesūdytais taukais (geriau šunio) ar sviestu nuo džiovos ir rachito.

***Daucus carota* L. – *Umbeliferae* – laukinė morka.**

Daucus carota L. – *Apiaceae* – paprastoji morka.

Viso su šaknimis augalo nuovagai nuo kosulio ir bendro nusilpimo.

***Delphinium consolida* L. – *Ranunculaceae* – pentinūs raguolis, šarkakojis.**

Delphinium consolida L. – *Ranunculaceae* – dirvinis raguolis. Rugių ražienose dažnai.

Vos pradedančių žydėti žiedų nuovagai nuo dusulio, atsikvėpimui palengvinti.

Arbatos „apsivalymui“ po gimdymo.

Koncentruoti nuovagai – *emmenagogum* ir *abortyvum*.

Baigiančio žydėti augalo nuovagais giroj ar išrūgose trenkamos galvos nuo utėlių.

Iš grūstų su taukais sėklų gaminamas tepalas nuo utėlių.

***Dianthus deltoides* L. – *Caryophyllaceae* – šilinis gvazdikas, gvazdikiukas.**

Dianthus deltoides L. – *Caryophyllaceae* – šilinis gvazdikas.

Nuovagai nuo širdies silpnumo, nervų, atsikosėjimo palengvinimui.

Pilnaty surinkti žiedai šutinami su skalsėmis gimdymo skausmams palengvinti.

***Digitalis ambigua* Murray – *Scrophulariaceae* – didžiažiedė rusmenė, pištukai, noperskėliai, kepurėlės.**

Digitalis grandiflora Mill. (sin. *Digitalis ambigua* Murray) – *Plantaginaceae* – didžiažiedė rusmenė.

Krantuose ir lapuotuose šlaituose retai.

Sveikais lapais kloja gyjančias ir „neužsietryjusias“ žaizdas.

Trintais lapais tepa negyjančias, pūliuojančias žaizdas.

***Draba verna* L. – *Cruciferae* – pavasarinė ankstyvė, ankstyvoji, ankstutė.**

Draba verna L. – *Brassicaceae* – pavasarinė anksta.

Trinta žole ar jos sunka tepa dantų smegenis nuo skorbuto.

Sunką lašais geria nuo įvairių virškinimo sutrikimų.

***Drosera rotundifolia* L. – *Droseraceae* – apskritalapė saulašarė, varlės ašara, rasukė.**

Drosera rotundifolia L. – *Droseraceae* – apskritalapė saulašarė.

Nuovarai vartojami „valasnyko“ žaizdoms plauti, valasnykui iš vidaus varyti nuo bendro nusilpimo „valgio nepriimant“.

***Dryopteris Filix-mas* Schott – *Polypodiaceae* – kelminis papartis, tikrasis papartis.**

Dryopteris filix-mas (L.) Schott – *Dryopteridaceae* – kelminis papartis.

Drėgnuose miškuose dažnai.

Lapų nuovarais plauna šlapiuojančias egzemas ir kojų žaizdas.

Viso augalo nuovarus geria nuo staigių, be matomų priežasčių užėinančių žarnų skausmų.

***Echium vulgare* L. – *Boraginaceae* – paprastasis ežėnis.**

Drungnais praskiestais nuovarais skalauja gerklę nuo užkimimo. Visas augalas (su šaknimis) sugrūstas lygiomis su vandeniu naudojamas sumuštoms vietoms tvarstyti.

***Elaphomyces cervinus* Schrot – *Elaphomycetaceae* – laumriešutis, kiškio bulvės, briedžio spiros, raganos riešutas.**

Elaphomyces granulatus Fr. (sin. *Elaphomyces cervinus* (L.) Schrot.) – *Elaphomycetaceae* – elninis laumriešutis.

Sausuose šiluose dažnai.

Jaunų vaisiakūnių minkštimo milteliai nedideliais kiekiais, kaip „lipčikai“.

***Elettaria cardamomum* (L.) Maton – *Zingiberaceae* – kardamonas.**

Elettaria cardamomum (L.) Maton – *Zingiberaceae* – tikrasis kardamonas.

Vaisiai gaunami dažniau pas kromelninkus negu vaistinėse.

Vaisių degtininis antpilas vartojamas nuo apetito stokos, „širdies drebjimo“, mažakraujystės, blogo virškinimo.

***Elsholtzia Cristata* Willd. – *Labiatae* – kvapioji antužė, šunamėtė.**

Elsholtzia ciliata (Thunb.) Hyl. (sin. *Elscholtzia cristata* Willd.) – *Lamiaceae* – kvapioji aniužė.

Daržų, patvorių piktžolė, ypač trąšiuose užleistuose daržuose.

Lapais trina kaktą nuo galvos skausmų.

Trintų lapų gurvuoliukus deda į skaudamus dantis.

Trintais lapais trina krūtis, kad atjunkius vaiką „pienas neužsidegtų“.

Nuovagai geriami nuo plaučių ligų, kvėpavimo takų susirgimų, viduriavimo.

Verdant muilą dedama šunmėtės žolės, kad oda būtų švari, švelni ir balta.

***Empetrum nigrum* L. – *Empetraceae* – juodoji varnauogė, varnauogė.**

Empetrum nigrum L. – *Ericaceae* – juodoji varnauogė.

Nuovagai šakų su uogomis nuo „pilvo raizymo“ ir palaidiems viduriams sureguliuoti.

***Epilobium angustifolium* L. – *Oenotheraceae* – siauralapė ožkarožė.**

Chamaenerion angustifolium subsp. *angustifolium* (sin. *Epilobium angustifolium* L.) – *Onagraceae* – siauralapis gaurometis.

Kirtimuose, retuose krūmuose, žvyroduobių krantuose ir griuvėsiuose.

Nuovagai nuo sunkių bei ilgų mėnesinių, „rėžiuko“, kraujo šlapime.

***Equisetum arvense* L. – *Equisetaceae* – asiūklis dirvinis, ožkabarzdis.**

Equisetum arvense L. – *Equisetaceae* – dirvinis asiūklis.

Molio ir priemolio dirvose, pakelėse, šlaituose, prie gelžkelio pylimų dažnai.

Pavasariniai (sporiniai) stiebai vartojami maistui nuo plaučių ir gerklės džiovos, jų nuovagai ir arbatos nuo spjaudymo kraujais. Vasarinių stiebų nuovagai „nuo pūslės rėžymė“, inkstų ligų, spjaudymo kraujais, kraujavimų iš gimdos, nevirškinimo ir bendro silpnumo.

Nuo slogos uostomas ar tepamas panosėj tirštas pašildytas mišinys maltų grūdų ir vandens.

Praskiesti nuovaraai nuo „krūtinės sunkumo“, vidurių išpūtimo, nuo priemėčio, prietvaro.

Žiedų nuovaras piene užplaktas medum nuo sauso kosulio, bronchito ir kvėpavimo takų ligų.

Viso augalo nuovaraai ir užtvilkai geriami nuo nušalimo.

Smėlėtose dirvose, žvyroduobėse, ant ežių, pakelėse dažnai. Šilti žydinčių viršūnių nuovaraai piene nuo gerklės džiovos. Žydinčių viršūnių nuovaraai geriami nuo gerklės ligų ir „krūtinės sunkumo“.

***E. sylvaticum* L. – asiūklis miškinis, egliukas, eglutė.**

Equisetum sylvaticum L. – *Equisetaceae* – miškinis asiūklis.

Kaip ir asiūklis dirvinis nuo inkstų ligų, skaudaus šlapinimosi ir džiovos, kartais painiojamas su dirviniu.

***E. hyemale* – L. asiūklis, asys, asys, asiai.**

Equisetum hyemale L. – *Equisetaceae* – šiurkštusis asiūklis.

Apydrėgniuose miškuose, prorečiai.

Nuovaraai nuo inkstų ligų, šlapimui bei „vandeniui varyti“.

Išoriniai trynimams.

***Erodium cicutarium* L’Her. – Geraniaceae – paprastasis dalgutis, snaputis, gervianosiai.**

Erodium cicutarium (L.) L’Her. – *Geraniaceae* – paprastasis dalgutis.

Daržuose ir dirvose dažnai.

Viso žydinčio augalo degtinės antpilai „vandeniui varyti“. Viso žydinčio augalo nuovaraai nuo „širdies drebjimo“, silpnumo, blogo apetito, nusilpimo.

***Eugenia caryophyllata* Thunb. – Myrtaceae – gvazdikai, gvazdikėlis.**

Syzigium aromaticum (L.) Merr. & L. M. Perry (sin. *Eugenia caryophyllata* Thunb.) – *Myrtaceae* – kvapnysis gvazdikmedis.

Pumpurai ir vaisiai gaunami vaistinėse, krautuvėlėse, pas kromelninkus.

Degtinės antpilai nuo apetito stokos, blogo virškinimo.

Antpilu trina odą nuo spuogų ir paraudimo.

Koncentruoti nuovarai nuo gimdos kraujavimo, skaudžių mėnesinių.

***Erysimum cheiranthoides* L. – *Cruciferae* – smalkinis tvertikas.**

Erysimum cheiranthoides L. – *Brassicaceae* – smalkinis tvertikas.

Šiuokslėtuose kiemuose, pakelėse, daržuose, griuvėsiuose dažnai, bet pavieniais augalais. Labai dažnai *E. cheiranthoides* painioja su kitais geltonžiedžiais kryžmažiedžiais.

Nuovarai „nuo širdies drebjimo“, „širdies silpnumo“.

***Euphorbia helioscopia* L. ir kitos – *Euphorbiaceae* – karpazolė, kupolis.**

Euphorbia helioscopia L. – *Euphorbiaceae* – dirvinė karpazolė.

Daržuose dažna piktžolė.

Nuovarai vartojami „nuo nuomario“, „išgąščio“, vidurių skausmų. Stiprūs vėmimai ir kiti apsinuodijimo reiškiniai skaitomi „ligos išvaymu“.

Rimti apsinuodijimai dažnoki, mirtingi – reti.

***Eupatorium cannabinum* L. – *Compositae* – kemas, kanapininkas.**

Eupatorium cannabinum L. – *Asterceae* – kanapinis kemas.

Pauzėse, ežerų pakrantėse, prie šaltinių pavieniais augalais gan retai.

Pieno nuovarai nuo kosulio ir džiovos, geriami drungni, dažnai su medaus ar taukų priedu.

Nuovarai nuo viduriavimo, žarnų skausmų, apetito stokos, „maisto nepriimant“.

Degtinės antpilai „nuo gumbo“.

***Euphrasia odontites* L. – *Sorophulariaceae* – akišvietė.**

Odontites vulgaris subsp. *vulgaris* (sin. *Euphrasia odontites* L.) – *Orobanchaceae* – raudonasis skėstukas.

Drėgnuose krantuose, apyšlapėse pievose dažnai.

Nuovagai nuo akių paraudimo plovimui, geriami nuo kruvinosios.

***Euphrasia officinalis* L. – *Sorophulariaceae* – paprastoji akišvietė, veronika, Šv. Veronikos žolelė, žabalytė (Sen. Trakai), akytės.**

Euphrasia officinalis L. – *Orobanchaceae* – vaistinė akišvietė.

Šlaituose, dirvonuose, ganyklose, pakrūmėse dažnai.

Nuovagai geriami nuo skrandžio skausmų, chroniškų viduriavimų, „kraujui valyti“.

Praskiesti nuovagai kompresams ir plovimams nuo įvairių uždegimų.

***Evonymus* sp. – *Celastraceae* – ožekšnis, skietmedis.**

Euonymus L. – *Celastraceae* – ožekšnis.

Krūmuose, miškuose, prie sodybų dažnai.

Grūsti su taukais vaisiai nuo niežų.

Degtinės, „samagono“ ar praskiesto denatūruoto spirito grūstų vaisių antpilai nuo niežų ir įvairių dedervinių. Vaisiai nešiojami apsisaugoti nuo akių ligų ir aklumo.

Vaisių vandens antpilai akių plovimui.

Tam tikru būdu paruošti vaisiai, atatinkamai užkeikiant ir metant iš užpakalio keikiamam asmeniui atima regėjimą.

***Fagopyrum esculentum* Moench – *Polygonaceae* – sėjamasis grikis, grikis.**

Fagopyrum esculentum Moench – *Polygonaceae* – sėjamasis grikis.

Plačiai sėjamas lengvesnėse žemėse, vietomis įsisėja pats, bet laikosi tik 1–2 metus, vėliau nusistelbia.

Sėlenų nuovagai nuo viduriavimų, riekutės sėlenų virinamos su 4–5 litrais vandens iki liks pusė pirmykščio tūrio, nukoštas skystis geriamas šiltas, po vieną ar kelis gurkšnius, prisilaikantis dietos.

Šutintos sėlenos vartojamos prietvilkiams ir votims nokinti. Šutintais pelais, įvyniotais į vilnonį skudurą, tvarstomi sąnariai nuo reumatinių skausmų (nuo ramatų).

Skysti grikių miltų kisieliai nuo chroniškų viduriavimų, ligo-
niui kelias dienas paeiliui neduoda nei maisto, nei gėrimo, tik 3–4
litrus skystos grikių miltų tyrės.

Į karštus išlydytus sakus įmaišo drėgnų grikių miltų iki gausis
kietoka masė, kurią dar karštą deda ant furunkulų (šunvočių), pri-
lipusi masė laikoma kelias valandas per parą.

***Fagopyrum tataricum* Gaertn. – *Polygonaceae* – totorinis
grikis.**

Fagopyrum tataricum (L.) Gaertn. – *Polygonaceae* – totorinis
grikis.

Javuose ir daržuose retai.

Žydinčių ir prinokusių viršūnių nuovai nuo nuomario.

***Ferula Asa foetida* L. – *Apiaceae* – derva, develdrekis, de-
vindrekis, velniašūdas.**

Ferula assa-foetida L. – *Apiaceae* – dvokiančioji ferula.

Įsigyjamas vaistinėse ar pas kromelninkus.

Degtinės antpilas (apie arbatinį šaukštelį dervos ketvirčiui
litro) geriamas gurkšniais ar taurelėmis, apie 10 g., nuo apetito
stokos, vidurių išpūtimo, viduriavimų, bendro nusilpimo, „valgiui
užstojus“, „nuo blogų akių“.

Įmaišytas į gėralą duodamas karvėms nuo tešmens uždegi-
mo, apsaugojimui nuo įvairių epidemijų ar nuo „blogų akių“.

***Ferula galbaniflua* Boiss. et Buhse – *Apiaceae* – galbaninė
ferula.**

Ferula gummosa Boiss. (sin. *Ferula galbaniflua* Boiss. & Buh-
se) – *Apiaceae* – galbaninė ferula.

Dervos degtinės antpilas „nuo gumbo“, žarnų skausmų, ape-
tito stokos.

***Filipendula ulmaria* Maxim. – *Rosaceae* – pelkinė vingio-
rykštė, vingiris.**

Filipendula ulmaria (L.) Maxim. – *Rosaceae* – pelkinė vin-
giorykštė.

Drėgnose pievose, krantuose dažnai, vietomis ištisais masyvais.

Viso augalo ar žydinčių viršūnių užtvilkai (*infusa*) nuo kaulų gėlos, persišaldymo, reumato, kosulio, įvairių dieglių.

Praskiestais užtvilkais plauna vaikus nuo skrupulo ir trenka galvas nuo pleiskanų ir įvairių bėrimų.

***Fomes fomentarius* Tr. – Polyporaceae – tikroji pintis – kempinė, aitvaro kanopa.**

Fomes fomentarius (L.) Fr. – Polyporaceae – tikroji pintis.

Miškuose ant lapuočių medžių ir jų kelmų dažnai.

Kempinės nuovarus džiovininkai geria nuo silpnumo.

Išmušta kempinė vartojama tvarsčiams giliai įsikirtus ar įsi-pjovus, pūliams traukti iš gilių, pūliuojančių žaizdų.

***Fragaria* (sp.) – Rosaceae – žemuogė, žemiauogė, svyrės.**

Fragaria L. – Rosaceae – žemuogė.

Žydinčio augalo (su šaknimis) nuovarai nuo viduriavimo, apetito stokos.

Stiebų su vaisiais ir žiedais nuovarai „nuo širdies silpnumo“, „širdies drebėjimo“ ir „kraujo pildymui“.

Su šviežia grietine trintomis uogomis tepa veidus, kad lygūs ir skaistūs būtų.

Džiovintų uogų arbatą ar nuovarus geria nuo įvairių širdies ligų ir mažakraujystės.

***Frangula alnus* Mill. – Rhamnaceae – paprastasis šalteksnis, šalteksnis.**

Frangula alnus Mill. – Rhamnaceae – paprastasis šalteksnis.

Drėgnuose miškuose, krūmuose, krantuose dažnai.

Skusti brazdai duodami „nuo išgąščio“, duodama kelis vakarus iš eilės po valgomą šaukštą, tikima, kad vemiant išeinąs „išgąstis“.

***Fraxinus excelsior* L. – Oleaceae – paprastasis uosis, uosis.**

Fraxinus excelsior L. – Oleaceae – paprastasis uosis.

Miškuose, prie sodybų, pakelėse.

Jaunos žievės nuovarai nuo viduriavimų, geriama gurkšniais 2–3 kartus į dieną.

***Fumaria officinalis* L. – *Papaveraceae* – žvirbliarūtė, žvirbliažolė, dūmelis.**

Fumaria officinalis L. – *Papaveraceae* – vaistinė žvirbliarūtė.

Daržų ir kaupiamųjų plotų piktžolė.

Nuovagai geriami nuo skausmingo šlapinimosi, nuo įvairių inkstų ligų, „kraujui valyti“.

***Gagea lutea* K. G. – *Liliaceae* – paprastoji vištapienė, vištlelija, kiškio lelija.**

Gagea lutea (L.) Ker Gawl. – *Liliaceae* – paprastoji vištapienė.

Lapuotuose apydrėgniuose miškuose ir krūmuose dažnai.

Grūsto augalo sultys geriamos lašais nuo priemėčio, nuomario, trinamos dantų smegenys nuo skorbuto.

***Galeopsis ladanum* L. – *Labiatae* – raudonoji aklė.**

Galeopsis ladanum L. – *Lamiaceae* – raudonoji aklė.

Jauuose ir laukų daržuose dažnas, ypač smėlėtose dirvose.

Nuovagai nuo džiovos, mažakraujystės, bendro nusilpimo, įvairių bėrimų.

***Galeopsis speciosa* Mill. – *Labiatae* – geltonoji aklė.**

Galeopsis speciosa Mill. – *Lamiaceae* – geltonžiedė aklė.

Dirvose, užleistuose kiemuose, miškuose prie kelių.

Nuovagai nuo bronchito, dusulio, plaučių džiovos, taip pat ir nuo įvairių vidurių skausmų.

***Galeopsis tetrahit* – *Labiatae* – dirvinė aklė, aklė.**

Galeopsis tetrahit L. – *Lamiaceae* – dirvinė aklė.

Visose vietose, kur tik yra šiukšlių, ypač lengvesnėse žemėse.

Viso augalo nuovarus geria nuo plaučių ir kvėpavimo takų ligų, džiovos, spjaudymo kraujais, nuo vidurių vėžio.

***Galium aparine* L. – *Rubiaceae* – kibusis lipikas, kibukas.**

Galium aparine L. – *Rubiaceae* – kibusis lipikas.

Dirvonuose.

Degtinės antpilas nuo rėmens.

***Galium boreale* L. – *Rubiaceae* – šiaurinis lipikas, medaunykas.**

Galium boreale L. – *Rubiaceae* – šiaurinis lipikas.

Nuovagai nuo viduriavimų, nuovargio, *fluor albus*, nuo įvairių vidurių skausmų.

***Galium mollugo* L. – *Rubiaceae* – paprastasis lipikas.**

Žydinčių viršūnių nuovagai piene (ar užplakti medumi) nuo sunkaus sauso kosulio, bronchito, dusulio ir t. t.

Vandeniniai nuovagai nuo plaučių ir kvėpavimo takų sunkumų, įvairiems vidurių ir galvos skausmams malšinti.

Degtininiai antpilai nuo viduriavimų.

Šaknų nuovagai ir degtinės antpilai nuo nuomario, nusilpimo.

***Galium verum* L. – *Rubiaceae* – tikrasis lipikas.**

Nuovagai ir degtinės antpilai nuo viduriavimų.

***Gentiana amarella* L. – *Gentianaceae* – pievinis gencijonas.**

Gentianella amarella subsp. *amarella* (sin. *Gentiana amarella* L.) – *Gentianaceae* – pievinė gencijonėlė.

Sausokose pievose retai, krūmuotuose šlaituose dažnai.

Viso augalo (su šaknimis) degtininis antpilas nuo gumbo, nevirškinimo, apetito stokos ir „kraujui pildyti“.

***Geranium palustre* L. – *Geraniaceae* – pelkinis snaputis.**

Drėgnuose krūmuose ir apydrėgnėse pievose dažnai.

Nuovagai nuo viduriavimo, bendram organizmo stiprinimui, vartoja ir šaknis, ir žolę su šaknimis.

***Geranium pratense* L. – *Geraniaceae* – pievinis snaputis.**

Žolės nuovagai nuo „širdies drebėjimo“, išgąščio, silpnumo.

***Geranium pusillum* L. – *Geraniaceae* – smulkusis snaputis.**

Nuovagai nuo džiovos, nusilpimo, apetito stokos, „valgiui užstojus“.

***Geranium robertianum* L. – *Geraniaceae* – robertinis snaputis.**

Geranium robertianum L. – *Geraniaceae* – raudonstiebis snaputis.

Nuovagai nuo blogo virškinimo ir apetito stokos.

***Geranium sanguineum* L. – Geraniaceae – raudonasis snaputis.**

Geranium sanguineum L. – Geraniaceae – raudonžiedis snaputis.

Šviežiai išspausta sunka užpilamos žaizdos kraujavimui su-
laikyti.

Nuovagai geriami nuo įvairių kraujavimų ir spaudymo krau-
jais, „kraujui pildyti“.

***Geranium silvaticum* L. – Geraniaceae – miškinis snapu-
tis.**

Geranium silvaticum L. – Geraniaceae – miškinis snaputis.

Viso augalo nuovirai geriami virškinimui pagerinti.

***Geum aleppicum* L. – Rosaceae – plaukuotoji žiogmagė.**

Geum aleppicum Jacq. – Rosaceae – plaukuotoji žiogmagė.

Žolės nuovagai nuo geltligės ir gerklės skausmų.

***Geum rivale* L. – Rosaceae – raudonoji žiogmagė.**

Šaknų degtininis antpilas nuo „krūtinės sunkumo“.

Žolės nuovagai „kraujui valyti“.

***Geum urbanum* L. – Rosaceae – geltonoji žiogmagė.**

Žolės nuovagai kraujui valyti nuo geltligės.

Šaknų nuovagai ir degtinės antpilai nuo gerklės užkimimo ir
skausmų, dusulio, bendro silpnumo, virškinimo sutrikimų, apetito
stokos.

***Gladiolus communis* L. – Iridaceae – šliaužiančioji tra-
mažolė.**

Gladiolus communis L. – Iridaceae – darželinis kardelis.

Glechoma hederaceae L. – Lamiaceae – šliaužiančioji trama-
žolė.

Nuovagai nuo dieglių viduriuose, viduriavimų, vidurių išpū-
timo, krūties uždegimo.

Praskiestais nuovarais plauna krūtis, kad „pienas neužsideg-
tų“.

***Gnaphalium luteo – album* L. – *Compositae* – katpėdė.**

Pseudognaphalium luteoalbum (L.) Hilliard & B. L. Burtt
(sin. *Gnaphalium luteoalbum* L.) – *Asteraceae* – gelsvasis pūkelis.

Antennaria Gaertn. – *Asteraceae* – katpėdė. *Antennaria dioica*
(L.) Gaertn. (sin. *Gnaphalium dioicum* L.) – dvinamė katpėdė.

Pakrantėse, apydrėgnėse pievose, lengvoj dirvoj dažnai.

Nuovaras nuo džiovos, gerklės ir plaučių ligų.

***Helianthus annuus* L. – *Compositae* – paprastoji saulėgrąža, saulėgrąžis.**

Helianthus annuus L. – *Asteraceae* – tikroji saulėgrąža.

Auginamas daržuose arba darželiuose, dažniausiai mišriuose, pusiau rusų, pusiau lietuvių gyvenamuose kaimuose arba pas ilgiau gyvenusius pietų Rusijoje.

Graižo minkštyme esančios „smalos“ degtininis antpilas nuo pogimdyvinės karštligės, sąnarių skausmų su pakilia temperatūra.

„Vainiklapių“ užtvilkas prakaitavimui sukelti ir nuo „drebulio“.

***Helianthus tuberosus* L. – *Compositae* – bulvinė saulėgrąža, žemės grūšia.**

Helianthus tuberosus L. – *Asteraceae* – bulvinė saulėgrąža.

Senuose dvaruose išplitęs užpakaliniuose kiemuose, patvoriuose, kartais auginama, gumbai paprastai nevartojami maistui.

Keptų bulvių košė „per se“ ar su šiltu pienu nuo „krūtinės sunkumo“, išoriniai karštoms votims tvinkinti.

Lapų nuovaras ir degtinės antpilas nuo kepenų skausmų.

***Helichrysum arenarium* L. – *Compositae* – smiltyninis šlamutis, katpėdė geltonoji.**

Helichrysum arenarium (L.) Moench – *Asteraceae* – smiltyninis šlamutis.

Smėlėtuose dirvonuose labai paplitęs.

Žiedynų nuovaras „krūtinės minkštinimui“, nuo džiovos, nuo geltligės, skrupulo.

***Heracleum sibiricum* L. – *Umbeliferae* – laukinis barštis, blakės.**

Heracleum sphondylium subsp. *sibiricum* (L.) Simonk. (sin. *Heracleum sibiricum* L.) – *Apiaceae* – sibirinis barštis.

Retuose lapuotuose krūmuose porečiai.

Degtininis šaknų antpilas nuo „vandens ligos“.

Šaknų nuovaras nuo viduriavimo geriamas stiklinėmis iš ryto prieš valgi arba praskiestas pusiau vandeniu vietoj vandens visą dieną nevalgant.

Žolės nuovarai šlapimui varyti.

Sėklų ir skėtelių su neprinokusiomis sėklomis nuovarai šlapimui varyti.

Koncentruotais nuovarais plauna dederviniuotą odą.

***Hibiscus rosa-sinensis* L. – *Malvaceae* – gražiažiedė kinarožė, japoniška, kiniška rožė.**

Hibiscus rosa-sinensis L. – *Malvaceae* – tikroji kinrožė.

Auginama kambariuose.

Žiedų nuovaras vartojamas kaip *sedativum*.

***Hieracium pilosella* L. – *Compositae* – vanagė kudlė, mažoji kiaulpienė.**

Pilosella officinarum Vaill. (sin. *Hieracium pilosella* L.) – *Asteraceae* – vienagraižė kudlė.

Smėlėtuose dirvonuose, pakelėse, retuose spygliuotuose miškuose dažnai.

Nuovarai viso augalo „kraujui valyti ir valgiui patraukti“.

Degtinės antpilas „nuo gumbo“.

***Hierochloe odorata* (L.) – *Gramineae* – kvapioji zubražolė, stumbražolė, viksva.**

Anthoxanthum nitens (Weber) Y. Schouten & Veldkamp (sin. *Hierochloe odorata* (L.) P. Beauv.) – *Poaceae* – kvapioji stumbražolė.

Degtinės antpilas nuo viduriavimų ir nereguliaraus virškinimo.

Nuovarai vandenį ir piene nuo „krūtinės sunkumo“.

***Hordeum vulgare* L. – *Gramineae* – tikrasis miežis, miežis, ketureilis.**

Hordeum vulgare L. – *Poaceae* – paprastasis miežis.

Salyklos nuovarai nuo viduriavimo, sauso kosulio, „krūtinės sunkumo“.

Daigintų grūstų grūdų šaltas antpilas nuo „sausos sopės“, „drebėjimo“, vaikų viduriavimų, odos pleiskanojimo, bendro nusilpimo, džiovos.

Jauni želmenys sudaigintų žiemą grūdų trinami su medum, užpilami karštu pienu, geriama „*ex tempore paratum*“ stiklinėmis nuo bendro nusilpimo, plaučių ir gerklės džiovos.

***Humulus lupulus* L. – *Moraceae* – paprastasis apynys, apvinys.**

Humulus lupulus L. – *Cannabaceae* – paprastasis apynys.

Auginamas prie sodybų, drėgnuose krūmuose gana dažnai.

Nuovarai nuo skausmų viduriuose, nevirškinimo, apetito stokos.

Degtinės antpilai nuo „nuomario“, „priemėčio“.

Koncentruoti nuovarai su medum nuo sunkių kosulio priepuolių ir „nuomario“.

Nuovarai rūgščioj suloj nuo nemigos, kaip *sedativum*.

***Hyoscyamus niger* L. – *Solanaceae* – juodoji drignė, drignė, durnažolė, drignažolė.**

Hyoscyamus niger L. – *Solanaceae* – juodoji drignė.

Prie pirčių, gaisravietėse, šiukšlynuose, prie gelžkelio.

Nuovarai ligoms ir visokioms negerovėms iš kūno „varyti“ raganavimo tikslais.

Sukramtyti lapai dedami į skaudamą dantį.

Sugrūstos ar sukramtytos sėklos dedamos į skaudamus dantis.

Nedžiovintų grūstų lygiomis su taukais tepalas nuo įvairių skausmų raumenyse ir sąnariuose, nuo odos niežėjimo.

Džiovintų lapų priemaiša į tabaką nuo dusulio.

Aprūkymas pirty ar gausi priemaiša į tabaką apkvaišinimo ar įteigimo tikslais.

Paprastasis apynys

***Hydrilla verticillata* Casp. – *Hydrocharitaceae* – mentur-
lapė ežerutė, gyvatnikas.**

Hydrilla verticillata (L. f.) Royle – *Hydrocharitaceae* – mentur-
lapė ežerutė.

Grūstas su rūgusiu pienu augalas klojamas gyvatei kirtus.

***Hypericum* (sp.) L. – *Hypericaceae* – jonažolė, marijažolė.**

Hypericum L. – *Hypericaceae* – jonažolė.

Žiedų degtininis antpilas nuo viduriavimų, apetito stokos,
blogo virškinimo, mažakraujystės.

Grūdžiant žiedus su taukais, dažniausiai žąsies ar kiškio, gau-
namas tepalas nuo nušalimų, spuogų, smulkių vočiukių, pragulų,
sunkiai gyjančių žaizdų, „valasnyko“.

Viso augalo nuovai nuo viduriavimo, skausmų viduriuose,
geltonligės, kepenų skausmų, džiovos, vėžio (Pan.).

***Hyssopus officinalis* L. – *Labiatae* – vaistinis Juozapas, šv.
Juozapo žolė, Juozapas.**

Hyssopus officinalis L. – *Lamiaceae* – vaistinis isopas, vaistinė
juozažolė.

Auginamas darželiuose, senuose kapuose sulaukėjęs, retai.

Žydinčių viršūnių nuovai nuo įvairių lytinių negalavimų
vyrams.

Viso augalo nuovai nuo viduriavimo, skausmų žarnose, vi-
durių išpūtimo, „valgiui užsistojus“.

Praskiesti nuovai įvairiems plovimams.

Antpilas nuo skausmų viduriuose, nuo trūkio, įvairių negala-
vimų, nuo rėmens, kartėlio.

Antpilu trinamas veidas, kad oda būtų lygi ir skaisti.

Vilnonį skudurą (dažniausia seną švarią kojine) tepa muilu,
įmirko Juozapo antpile ir standžiai užriša skaudamą sąnarį, apriša
gerklei skaudant.

***Illicium verum* Hook. f. – *Magneliaceae* – anyžius, any-
žiai, žvaigždanyžius, kiniškos žvaigždės, Marijos žvaigždė.**

Illicium verum Hook. fil. – *Schisandraceae* – tikrasis žvaigždanyžis.

Įsigyjamas pas kromelninkus, krautuvėse ar vaistinėse. Degtininis vaisių antpilas nuo „krūtinės sunkumo“, moterų bevaikškumo.

Grūsti vaisiai su medum nuo kosulio ir „gimdos pakėlimui“.

***Impatiens balsamina* L. – *Balsaminaceae* – spragė darželinė, balzaminka.**

Impatiens balsamina L. – *Balsaminaceae* – balzamininė sprigė.

Darželiuose dažnai sodinama, kartais auginama puoduose.

Žiedų nuovaras nuo „nuomario“ ir „išgaščio“.

Tam tikru slepiamu būdu parengtas iš žiedų, dažniausiai raudonų, gėralas vartojamas „lipčikams“.

Degtininis sėklų antpilas geriamas gurkšniais vyrų lytiniam pajėgumui padidinti.

***Impatiens glandulifera* Royle – *Balsaminaceae* – bitinė spragė, arklinė balzamina, spragis.**

Impatiens glandulifera Royle – *Balsaminaceae* – bitinė sprigė.

Kapuose, daržų patvoriuose, kartais auginamas, labai dažnai virtęs piktžole.

Žydinčių viršūnių nuovaras „nuo nuomario“.

Iš jaunų lipnių viršūnių ir pumpurų gaminamas „lipčikas“ „priviliot“, o iš spraginėjančių sėklų „atraišyt“.

***Impatiens noli – tangere* L. – *Balsaminaceae* – paprastoji sprigė, spragė balinė, baminis balzaminas (Vievis).**

Impatiens noli-tangere L. – *Balsaminaceae* – paprastoji sprigė.

Grūsto nedžiovinto augalo degtinės antpilas „kraujui valyti“.

Nuovaras „nuo vandens ligos“.

Kažkaip gaminamos priemonės „primonijimui“ ir „atraišymui“.

***Inula britannica* L. ir *I. salicina* L. – *Compositae* – debesylas.**

Pentanema britannicum (L.) D. Gut. Larr., Santos-Vicente, Anderb., E. Rico & M. M. Mart. Ort. (sin. *Inula britannica* L.) – *Asteraceae* – pakrantinis debesylas.

Pentanema salicinum (L.) D. Gut. Larr., Santos-Vicente, Anderb., E. Rico & M. M. Mart. Ort. (sin. *Inula salicina* L.) – *Asteraceae* – gluosniapolis debesylas.

Prie sodybų kartais sodinamas ar nuo seno užsilikęs, retai krūmuose prie sodybų.

Žiedų (gaižų) nuovai nuo kosulio, „kraujui valyti“.

***Inula helenium* L. – *Compositae* – didysis debesylas, tikrasis debesylas.**

Inula helenium L. – *Asteraceae* – didysis debesylas.

Auginamas, kartais netoli sodybų „savaradis“, visados labai gerbiamas.

Žiedų (graiželių) nuovai nuo kosulio, dusulio.

Žiedų degtinės antpilas „valgiui patraukti“, nuo „vėdarėlio slogos“. Šaknų nuovai nuo kepenų ligų, virškinimo sutrikimų, gumbo džiovos.

Keptos šaknys nuo įvairių moteriškų ligų, „kraujui valyti“, „valgiui patraukti“, keptų šaknų košele tepa dedervines.

Šviežių šaknų sunka geriama lašais, su degtine, medum, pienu ar vandeniui nuo šimto ligų.

Grūstos su taukais šaknys nuo niežų.

Lapai nuo įvairiausių odos ligų klojimams.

***Iris germanica* L. – *Iridaceae* – vilkdalgis, šalavijas, kardlapis.**

Iris x germanica L. – *Iridaceae* – mėlynžiedis vilkdalgis.

Darželiuose auginamas, senuose kapuose sulaukėjęs.

Jaunų stiebašaknių sunka lašais (gaminama tam kartui) „nuo vandens ligos“ ir „širdies silpnumo“.

Grūstu stiebašakniu kloja kietas sumuštas vietas.

***Iris pseudacorus* L. – *Iridaceae* – geltonasis vilkdalgis, balų šalavijas.**

Iris pseudacorus L. – *Iridaceae* – geltonasis vilkdalgis.

Balose, ežerų krantuose, tvenkiniuose, lėtai tekančių upių krantuose.

Visas grūstas augalas „ligai varyti“.

Šventintais augalo lapais kaišo sūsparas, kad „ligos neįsimes-
tu“.

***Ithyphallus impudicus* Fisch – *Phallaceae* – poniabūdė, pautagrybis, smirdalius, padlinis, velnio grybas, raganų grybas, žemės taukai.**

Phallus impudicus L. (sin. *Ithyphallus impudicus* (L.) E. Fisch.) – *Phallaceae* – paprastoji poniabūdė.

Lapuotuose miškuose gana dažnai, naudojami išsivystę vaisiakūniai.

Actinis antpilas geriamas lašais nuo difterito ir įvairių gerklės ligų, vienu laiku tuo pat antpilu trinamas kaklas ir šiltai aprišamas (būtinai vilnone medžiaga).

Degtininiu, denatūruoto spirito ar actiniu antpilu trinami „sukami sąnariai“, trinama krūtinės ląsta prie plaučių uždegimo.

Sugrūdus vaisiakūnius su taukais gaunamas tepalas nuo podagros ir reumatinių skausmų. Tepama atakaitoj.

***Jasione montana* L. – *Campanulaceae* – kaulinė austėja, rutulėliai, medinukai.**

Jasione montana L. – *Campanulaceae* – kalninė austėja.

Sausuose dirvonuose, pūdymuose dažnai, ypač lengvose dirvose.

Viso augalo nuovarai vandeny „kraujui valyti“ nuo nusilpimo.

Žiedų nuovarai piene, dažniausiai geriami karšti, nuo kosulio, užkimimo ir gerklės džiovos.

***Juniperus communis* L. – *Cupressaceae* – paprastasis kadagys, kadugys, ėglius.**

Juniperus communis L. – *Cupressaceae* – paprastasis kadagys.

Miškuose, kirtimuose, kartais vienas dideliais plotais ant smėlėtų dirvonų.

Silpni uogų nuovarai (apie valgomą šaukštą litrui) nuo inkstų skausmų, prietvaro, *emmenogogum*, karšti nuo peršalimo, kaulų skausmų.

Koncentruoti uogų nuovarai – *abortyvum*, riekutės uogų užpilamos 2–3 litrais vandens ir šutinamos gerai uždarytame puode kelias valandas, išspaudžiama apie 1,5–2 litrai skysčio, kuris išgeriamas nieko nevalgant per du tris kartus.

Uogų degtinės antpilai „nuo vandens ligos“, silpnumo, apsisaugojimui nuo įvairių „eilinių“, „valgiui patraukti“.

Kadugio šakutės rečiau negu uogos vartojamos tais pat būdais ir tiems pat tikslams, be to, kadugio šakutėmis rūkoma ligonių patalpos ligoms išvartyti, epidemijų metu gyvenamos patalpos ligoms išvartyti, epidemijų metu gyvenamos patalpos ir tvartai apsisaugojimui, „smerčiui nubaidyti“ ir „iščystyti“ po lavono palaidojimo.

Kadugio šakutes su uogomis merkia į karštą vandenį imbrike ir per snapą įkvėpia garus nuo užkimimo.

Iš kadugio medienos ir spygliuotų šakų dega degutą nuo niežų, įvairių plaukų ligų ir dedervinių.

***Knautia arvensis* Coul. – *Dipsacaceae* – dirvinė buožainė, meduolė.**

Knautia arvensis (L.) Coult. – *Caprifoliaceae* – dirvinė buožainė.

Sausuose šlaituose, dirvonuose dažnai.

Žiedų nuovarus geria atsikosėjimui palengvinti.

Tarp dviejų kalkakmenių sugrūstais žiedais stabdo kraujavimą iš paviršinių žaizdų.

Grūdžiant visą augalą su taukais maždaug lygiomis dalimis gauna tepalą nuo niežų.

***Lactarius deliciosus* Fr. – *Agaricaceae* – piengrybis, rudmėsė.**

Lactarius deliciosus (L.) Gray – *Russulaceae* – pušyninė rudmėsė.

Spygliuotuose ar mišriuose miškuose dažnai.

Sunka tepamos strazdanos, kad išnyktų.

***Lactarius pubescens* N. – *Agaricaceae* – gauruotasis piengrybis, pienė.**

Lactarius pubescens Fr. – *Russulaceae* – baltagauris piengrybis. Mišriuose podrėgniuose miškuose, ypač su epušių priemaiša, dažnai.

Grūstu vaisiakūniu tepamos įvairios egzemos.

***Lactuca sativa* L. – *Compositae* – sėjamoji salota, salota.**

Lactuca sativa L. – *Asteraceae* – sėjamoji salota.

Sėjama daržuose, dažnokai sulaukėja, gydymo reikalams labiau vertinama sulaukėjusi negu sėtinė.

Lapais tvarstomos žaizdos. Žyduolių sunka naudojama šlakams nuėsti.

Žydinčių viršūnių nuovagai nuo sunkaus kosulio.

***Laminaria digitata* Lam. – *Laminariaceae* – pirštuotoji laminarija.**

Laminaria digitata (Hudson) J. V. Lamouroux. – *Laminariaceae* – pirštuotoji laminarija.

Baltijos jūros dumblis, išmetamas bangų, ne per daugiausia žinomas, krašto gilumoj žinomas klebonijose ir senuose dvaruose ar iš ten kiek suliaudėjęs.

Nuovagai nuo dusulio, gūžio, virškinimo sutrikimų, reumato.

Tiems pat tikslams džiovinti, sutrinti į miltelius ar atšutinti ir susmulkinti mėsai malti mašinėle dumbliai (iki ¼) maišomi į duoną.

***Lamium album* L. – *Labiatae* – baltažiedė notrelė, akloji dilgėlė, baltoji dilgėlė.**

Lamium album L. – *Lamiaceae* – baltažiedė notrelė.

Daržų patvoriuose dažnai.

Žiedų (vien išpeštų vainikėlių) nuovagai akims plauti, dažniausiai nuo skrupulo.

Žiedų ar žydinčių viršūnių nuovagai vandenį ar piene, dažnai užtaisyti medum nuo gerklės ligų.

Viso augalo su šaknimis nuovagai nuo nerviškumo, nereguliaraus širdies veikimo, „silpnumo“, skrupulo, bendro nusilpimo.

***Lamium galeobdolon* (L.) Crantz – *Labiatae* – geltonžiedė notrelė.**

Lamium galeobdolon (L.) L. – *Lamiaceae* – geltonžiedė notrelė.

Krūmuose ir lapuotuose miškuose sunkesnėse žemėse dažnai. Žydinčių viršūnių ir žiedų nuovaras nuo skrupulo geriami vietoj arbatos, praskiesti nuovaras vonioms.

Išpešiotų vainikėlių nuovaras akims nuo skrupulo plauti.

***Lamium incisum* Willd. – *Labiatae* – karpytalapė notrelė.**

Lamium hybridum Vill. (sin. *Lamium incisum* Willd.) – *Lamiaceae* – karpytalapė notrelė.

Retokai randama daržų ir dirvų piktžolė.

Žiedų ir viso augalo nuovaras nuo nuomario ir isterinių priepuolių.

***Lamium purpureum* L. – *Labiatae* – raudondiežė notrelė.**

Lamium purpureum L. – *Lamiaceae* – raudondiežė notrelė.

Dažna daržų ir dirvų piktžolė.

Žiedų nuovaras nuo spjaudymo kraujais.

Viso augalo nuovaras „kraujui valyti“.

***Lappula echinata* Gilib. – *Boraginaceae* – gudinis žiaudrinys.**

Lappula squarrosa (Retz.) Dumort. (sin. *Lappula echinata* Gilib.) – *Boraginaceae* – ežinis žiaudrinys.

Lengvose žemėse pakelėse ir dirvų pakraščiuose dažnai.

Nuovaras nuo kvėpavimo takų ligų.

Nedžiovintas sutrintas augalas vartojamas žaizdoms ir nudegimams tvarstyti.

***Larix* Mill. – *Pinaceae* – maumedis, smidrinė eglė.**

Larix Mill. – *Pinaceae* – maumedis.

Parkuose, prie dvarų ir bažnyčių, kapinėse, prie sodybų, kartais sulaukėjęs.

Sakai labai vertinami įvairiems pleistrams virti, ištirpinti denatūruotam spirite trynimuisi nuo niežų.

Šakučių nuovaras nuo sunkių mėnesinių.

***Laserpitium latifolium* L. – Umbeliferae – plačialapis begalis.**

Laserpitium latifolium L. – *Apiaceae* – plačialapis begalis.

Pietų Vilnijos miškuose padažniai pavieniais augalais.

Sėklų nuovaras nuo skaudaus šlapinimosi ir šlapimo susilaukymo.

Šaknų nuovaras nuo viduriavimų ir šlapumo išskyrimui padidinti.

***Lathraea squamaria* L. – Scrophulariaceae – gegužinė žvynšaknė.**

Lathraea squamaria L. – *Orobanchaceae* – gegužinė žvynšaknė.

Gan retas lapuočių parazitas.

Nedžiovinto augalo degtininis antpilas nuo nuomario ir isterijos priepuolių.

Nuovaras „širdžiai stiprinti“, nuo „širdies drebėjimo“, silpnumo, „vandens ligos“.

***Lathyrus odoratus* – Leguminosae – kvapusi pelėžirnis, žirnikas.**

Lathyrus odoratus L. – *Fabaceae* – kvapusi pelėžirnis.

Darželiuose auginamas.

Žiedų nuovaras nuo nuomario ir isterijos priepuolių.

Žiedus merkia į šiltas išrūgas veidui ir rankoms nuo paraudimo plauti.

***Lathyrus niger* Bernh. – Leguminosae – saldžiašaknis pelėžirnis.**

Lathyrus niger (L.) Bernh. – *Fabaceae* – saldžiašaknis pelėžirnis.

Lapuotuose miškuose, šlaituose padažniai.

Lapų nuovaras „krūtinės minkštinimui“.

***Lathyrus pratensis* L. – Leguminosae – pievinis pelėžirnis.**

Lathyrus pratensis L. – *Fabaceae* – pievinis pelėžirnis.

Žiedų nuovaras nuo geltligės ir „kraujui valyti“.

Žolės nuovaras nuo geltligės ir „saldžiosios voties“.

***Lathyrus sativus* L. – Fabaceae – sėjamas pelėžirnis.**

Lathyrus sativus L. – Fabaceae – sėjamas pelėžirnis.

Retokai sėjamas pašarinis jvas.

Virkščių nuovaras nuo skrupulo.

Šutinti sugrūsti grūdai prietvilkams.

***Lathyrus sylvestris* L. – Leguminosae – miškinis pelėžirnis.**

Lathyrus sylvestris L. – Fabaceae – miškinis pelėžirnis.

Miškų skynimuose, krūmuose, retuose miškuose gana dažnai.

Ankščių nuovarus geria nuo bendro nusilpimo, blogos mitybos.

Viso augalo nuovaras nuo priemečio.

Žiedų nuovaras nuo nuomario ir „širdies drebjimo“.

***Lathyrus vernus* Bernh. – Leguminosae – pavasarinis pelėžirnis.**

Lathyrus vernus (L.) Bernh. – Fabaceae – pavasarinis pelėžirnis.

Lapuotuose miškuose ir krūmuose labai dažnai.

Žiedų nuovaras nuo epilepsijos.

Viso augalo nuovaras nuo silpnumo, isterijos, „širdies drabėjimo“, įvairių bėrimų.

***Laurus nobilis* L. – Lauraceae – laurų medis.**

Laurus nobilis L. – Lauraceae – kilnūs lauramedis.

Lapai įsigijami krautuvėse, vaisiai vaistinėse.

Grūstų vaisių degtininis antpilas nuo įvairių virškinimo sutrikimų.

Grūstus vaisius užpila terpentinu ir laiko apie savaitę atokaitoj, gauta ištrauka trinasi nuo įvairių skausmų.

Grūstų vaisių degtinine ištrauka trinasi nuo odos niežėjimo.

Lapus virina su taukais, gautu tepalu gydo įvairias egzemas.

***Lavandula spica* L. – *Labiatae* – varpinė lavanda, lavandra.**

Lavandula angustifolia subsp. *angustifolia* (sin. *Lavandula spica* L.) – *Lamiaceae* – tikroji levanda.

Apie Svėdasus, Anykščius, Vilniaus krašte darželiuose retai.

Lapus deda į tabaką nuo dusulio.

Žydinčių viršūnių nuovarai nuo vidurių skausmų ir išpūtimo.

Žydinčių žiedų ir viršūnių nuovarai piene ar praskiestiems meduj nuo kosulio.

***Lecidea ostreata* Schaer. – *Lecidaceae* – beriamoji skyvė.**

Hypocenomyce scalaris (Ach.) M. Choisy (sin. *Lecidea ostreata* (Hoffm.) Schaer.) – *Ophioparmaceae* – laiptuotoji žvynytė.

Ant pušų žievės dažna kerpė.

Nuovarai nuo džiovos.

***Ledum palustre* L. – *Ericaceae* – pelkinis gailis, gailis.**

Rhododendron tomentosum (Stokes) Harmaja (sin. *Ledum palustre* L.) – *Ericaceae* – pelkinis gailis.

Durpynuose, drėgnuose miškuose, balų salelėse labai dažnai.

Degtininis antpilas nuo įvairių skausmų.

Virinant su taukais gailių šakutes gaunamas tepalas nuo reumatizmo.

***Lens culinaris* Medik. – *Leguminosae* – valgomoji lęsis, lęšiukai.**

Vicia lens (L.) Coss. & Germ. (sin. *Lens culinaris* Medik.) – *Fabaceae* – valgomasis lęsis.

Sėjamas javas gana retai.

Šutintos sėklos prietvilkams.

Sulydo lygiomis dalimis taukus, muilą, medų ir vandenį, į gautą karštą mišinį iplaka lęšinių miltų iki gausis tiršta taši košė, karšto mišinio grumulus deda prie vočių.

***Leonurus cardiaca* L. – *Labiatae* – paprastoji sukatžolė.**

Leonurus cardiaca L. – *Lamiaceae* – paprastoji sukatžolė.

Dažna patvorių ir griuvėsių piktžolė.

Nuovarai nuo bendro nusilpimo, „silpnumo“, džiovos, „širdies drebėjimo“, „nervinių skausmų“.

***Lepidium ruderales* L. – *Cruciferae* – paprastoji pipirnė.**

Lepidium ruderales L. – *Brassicaceae* – paprastoji pipirnė.

Šiukšlynuose, užterštuose kiemuose, pakelėse dažnai.

Dedamas į nenaudojamus baldus, žieminius rūbus nuo blakčių ir kandžių.

Nuovara is skalauna gerklą esant bjauriam burnos kvapui arba plauna dvokiančias sunkiai gjančias žaizdas.

***Levisticum officinale* Koch. – *Umbeliferae* – vaistinis liubjstras.**

Levisticum officinale W. D. J. Koch – *Apiaceae* – vaistinė gelsvė.

Daržuose auginamas prieskoniams, vaistams gana retai, kartais sulaukėjęs.

Sėklų degtininis antpilas nuo gumbo, valgio užstojimo.

Sėklų nuovarai nuo vidurių išpūtimo, šlapimo sekrecijai padidinti.

Nedžiovintų šaknų sunką geria lašais nuo kruvinosios.

Šaknis deda į maistą apetitui pagerinti nuo „eilinių ligų“ apsisaugoti.

Džiovintų šaknų nuovarai nuo viduriavimo ir šlapimo išskyrimui padidinti.

Džiovintų šaknų degtininis antpilas virškinimui pagerinti, nuo bendro nusilpimo, nuo vidurių ligų apsisaugoti.

***Ligustrum vulgare* L. – *Oleaceae* – paprastasis ligustras.**

Senuose parkuose, darželiuose, kapinėse.

Sutrintais ir sukramtytais lapais tepa ar kloja žaizdas.

***Lilium bulbiferum* L. – *Liliaceae* – raudonoji lelija.**

Auginama darželiuose, kapuose, senose sodybvietėse sulaukėjusi kartais, Pilkesnių, Stūglių kapuose, bajorų kaimavietėse nuo seniau sulaukėjęs.

Leonurus cardiaca

Paprastoji sukatžolė

Žiedų nuovagai nuo nuomario.

***Lilium candidum* L. – *Liliaceae* – baltoji lelija, juozapinė lelija.**

Lilium candidum L. – *Liliaceae* – baltoji lelija.

Darželiuose auginama.

Žiedų nuovagai nuo nuomario, nervinių priepuolių, isterijos.

Grūstų svogūnų degtinės antpilas nuo „širdies silpnumo“, „vandens ligos“.

Grūstų svogūnų ir vainiklapių sunka *sedativum*.

***Linaria vulgaris* Mill. – *Serophulariaceae* – paprastoji linažolė, bambažolė.**

Linaria vulgaris Mill. – *Plantaginaceae* – paprastoji linažolė.

Lengvose žemėse, labai dažnai pakelėse, dirvų pakraščiuose.

Išpešiotų vainikėlių nuovagai ir užtvilkai akims nuo skrupulo plauti.

Žiedų ir žydinčių viršūnių nuovagai nuo geltligės, skrupulo, kepenų ligų.

Viso augalo ir žiedų degtinės antpilas nuo kepenų ligų ir „širdies drebėjimo“.

Viso augalo nuovagai nuo įvairių širdies ligų ir skausmų pilve.

***Linum catharticum* L. – *Linaceae* – pievinis linas, kiškio linas, žvirblio linas.**

Linum catharticum L. – *Linaceae* – pievinis linas.

Pievose dažnai. Viso augalo ir pusiau prinokusių ar prinokusių galvučių nuovagai viduriams liuosuoti.

***Linum usitatissimum* L. – *Linaceae* – sėjamas linas, linai.**

Linum usitatissimum L. – *Linaceae* – sėjamas linas.

Labai plačiai sėjamas kultūrinis augalas.

Sėklų nuovagai (gleivės) atsikosėjimui palengvinti, nudegimo žaizdoms ir dedervinėms tvarstyti.

Grūstų sėklų drungno vandens ištrauka nuo viduriavimo.

Grūstų sėklų nuovagai, geriama drauge su tirščiais, nuo chroniškų užkietėjimų.

Tirštai sušutintos sėklos nuo dėžutės prietvilkiams.
Dėžučių nuovaras nuo vidurių užkietėjimo.
Lininiai audiniai (seni) vartojami žaizdų tvarstymui.
Švarios linų pašukos (tyčia pirty iššutintos) kraujui iš žaizdų stabdyti.

***Lobaria pulmonaria* Hoff. – Stictaceae – plačioji platužė.**

Lobaria pulmonaria (L.) Hoffm. – *Lobariaceae* – plačioji platužė.

Dažna kerpė ant lapuotų medžio kamienų, akmenų, senų mūrinių pastatų, kelmų.

Nuovaras nuo plaučių ir gerklės.

***Lonicera caprifolium* L. – Caprifoliaceae – apskritalapis sausmedis.** Auginamas dekoratyvinis krūmas.

Lapais klojami puškai, įvairūs odos pakitimai.

***Lotus corniculatus* L. – Leguminosae – paprastasis gargždenis.**

Lotus corniculatus L. – *Fabaceae* – paprastasis gargždenis.

Retuose krūmuose, pievose, miškų pakraščiuose dažnai.

Nuovaras atsikosėjimui palengvinti.

***Lychnis flos-cuculi* L. – Caryophyllaceae – šilkažiedė gaisrena.**

Silene flos-cuculi (L.) Greuter & Burdet (sin. *Lychnis flos-cuculi* L.) – *Caryophyllaceae* – šilkažiedė gaisrena.

Drėgnose pievose dažnai.

Žiedų antpilai ir nuovaras „kraujui valyti“.

***Lycopodium annotinum* L. – Lycopodiaceae – pataisas, varinčius, driekna.**

Spinulum annotinum subsp. *annoticum* (sin. *Lycopodium annotinum* L.) – *Lycopodiaceae* – pataisas varinčius.

Stiebų nuovaras nuo „vidurių traukymo“.

Sporos įvairiems barstymams.

***Lycopodium clavatum* L. – Lycopodiaceae – pataisas šarkakojis, tikrasis pataisas.**

Lycopodium clavatum L. – *Lycopodiaceae* – pataisas šarkakojis, vaistinis pataisas.

Spygliuotuose miškuose, pleiskėse gana dažnai.

Nuovagai nuo nuomario, vidurių skausmų.

Sporos pragulų ir iššutimų barstymui.

***Lycopodium selago* L. – *Lycopodiaceae* – pataisas atgiris, varinčius, tikrasis varinčius.**

Huperzia selago subsp. *selago* (sin. *Lycopodium selago* L.) – *Lycopodiaceae* – statusis atgiris.

Pavieniai ar nedidelėmis grupėmis drėgnuose miškuose, gyvatynuose.

Degtinės antpilas nuo gonorėjos.

Nusinuodijimai reti, apsinuodijimai dažni.

***Lythrum salicaria* L. – *Lythraceae* – paprastoji raudoklė.**

Grioviuose, šlapiose pievose dažnai.

Viršūnių ir viso augalo nuovagai nuo pasiutimo.

Sugruzdinta karšta šaknimi išdeginamos pasiutusio gyvulio sužalotos vietos.

Šaknų nuovagai nuo labai stiprių viduriavimų.

***Maianthemum bifolium* F. W. Schmidt. – *Liliaceae* – dvilapė medutė.**

Maianthemum bifolium (L.) F. W. Schmidt – *Asparagaceae* – dvilapė medutė.

Lapuotuose ir mišriuose miškuose dažnai.

Nedžiovintos žolės nuovagai nuo „vandens ligos“.

Uogų degtininis antpilas nuo išblyškimo, širdies ligų.

Žolės degtininis antpilas nuo „širdies drebjimo“, inkstų ligų.

Viso augalo nuovagai nuo įvairių širdies, inkstų ir šlapimo takų ligų.

***Majorana hortensis* M. – *Labiatae* – kvapusis mairūnas.**

Origanum majorana L. (sin. *Majorana hortensis* Moench) – *Lamiaceae* – kvapusis mairūnas.

Auginamas daržuose.

Nuovarai nuo virškinamojo trakto ligų.

Degtinės antpilas nuo dusulio, sunkaus kosulio, plaučių ligų.

***Malus Mill.* – *Rosaceae* – paprastoji obelis, obelis.**

Malus Mill. – *Rosaceae* – obelis.

Auginama soduose ar sulaukėja miškuose ar krūmuose.

Naminių obelių lapų nuovarą geria nuo silpnumo, mažakraujystės.

Naminių ir laukinių obelių vainiklapius sutrina su šviežiu sviestu, gautu kremu tepasi veidą nakčiai, kad oda būtų švelni.

Laukinių obelių žiedų ir vainiklapių nuovarus geria nuo priemčio, širdies silpnumo, nuo *fluor albus*.

Naminių obelių jaunų šaknų žievės nuovarus geria nuo viduriavimų.

Laukinius obuoliukus sutarkuoja, koše sutepa surūdijusią geležį (noragą), laiko per naktį, nuplauna maždaug lygiu kiekiu vandens, geria šaukštais ar gurkšniais nuo mažakraujystės.

Sušaldytus laukinius obuoliukus duoda valgiui patraukti.

Iš sušaldytų laukinių obuoliukų, trinant su vandeniu, gamina gaivinančius gėrimus karščiuojantiems ligojams.

Praskiedus vandeniu ar gira trintus sušaldytus laukinius obuoliukus, gautu skysčiu trina dėmėtąją šiltine sergantiems ligojams odą ar deda kompresus.

Tarkuotų obuolių sunką duoda gerti nuo nusilpimo, mažakraujystės, blogai virškinant mėsiskus valgius.

Keptų rūgščių obuolių košelę duoda vaikams nuo viduriavimo.

***Malva alcea L.* – *Malvaceae* – dedešva kiauliarožė.**

Malva alcea L. – *Malvaceae* – aukštoji dedešva.

Sausuose šlaituose, kalvose retokai.

Žiedų užtvilkai ir arbatos nuo kosulio ir gerklės ligų.

***Malva neglecta Wallr.* – *Malvaceae* – paprastoji dedešva.**

Patvoriuose, šiukšlynuose, prie sodybų dažnai.

Žolės nuovarus geria nuo krūtinės sunkumo, užkimimo, kosulio.

Šutintus lapus naudoja prietvilkiams.

Grūdžiant nedžiovintą augalą su drungnu vandeniu gautomis gleivėmis plauna žaizdas, skalauja burną gingyvai pūliuojant.

***Malva pusilla* Sm. – *Malvaceae* – apskritalapė dedešva.**

Patvoriuose, prie kelių, dirvose dažnai.

Viso augalo nuovarai įvairiems plovimams ir skalavimams.

Iš nedžiovinto augalo išgrūstos gleivės ramintiems kompresams, plovimams, skalavimams.

***Malva sylvestris* L. – *Malvaceae* – miškinė dedešva, rožiukė.**

Malva sylvestris L. – *Malvaceae* – miškinė dedešva.

Saulėtuose miškuose, Trakų apskr., Rudamine, Tauragnuose, prie Lobės retai.

Tiek džiovintų, tiek nedžiovintų su taurelėmis surinktų žiedų nuovarus geria nuo užkimimo, kosulio, viduriavimo, vartoja įvairiems plovimams ir skalavimams, tirščius prietvilkiams. Kartais tirščiais apriša kaklą ir duoda išgerti karštą nuovarą.

***Malva verticillata* L. – *Malvaceae* – rauktalapė dedešva.**

Malva verticillata L. – *Malvaceae* – menturinė dedešva.

Daržuose pakenčiamas augalas, retai sėjamas, kartais sulaukėjęs netoli sodybų esančiuose šiukšlynuose.

Šviežiai nuskintais lapais klojamos rožės, žaizdos, votys.

Šutinti lapai prietvilkiams.

Karšti nuovarai, dažniausia stipriai pasaldinti ir kiek parūgštinti, nuo užkimimo ir kosulio.

Drungni nuovarai plovimams ir skalavimams nuo užkimimo.

***Marchantia polymorpha* L. – *Marchantiaceae* – paprastoji maršancija, žemės dedervinė, sklaistinė samana.**

Marchantia polymorpha L. – *Marchantiaceae* – paprastoji maršantija.

Drėgnuose krantuose, prie senų šlapių pastatų labai dažnai randama kerpsamanė.

Trintais gniužulais tepa kelmines ir šakines dedervines.

Nuovarus geria nuo plaučių ligų ir sunkių menstruacijų.

***Matricaria chamomilla* L. – *Compositae* – ramunė, ramunėlis, tikrasis ramunėlis, vaistinis ramunėlis, ramunėliai.**

Matricaria chamomilla L. – *Asteraceae* – vaistinė ramunė.

Laukuose, pakelėse, dirvose dažnai, daržuose pakenčiami.

Ramunėlių žiedus nakčiai merkia į drungnas išrūgas ir plauna veidą nuo raudonumo.

Ramunėlių nuovaris plaunasi įvairius bėrimus ir egzemas, trenka galvas nuo pleiskanų ir išliejimo.

Degtininius antpilus, dažniausiai nedžiovintų augalų, geria virškinimui sureguliuoti ir apetitui pagerinti.

Drungnais nuovaris kloja paraudusias akis, plauna žaizdas, skalauja gerklę, vartoja plovimuisi nuo *fluor albus*.

Karštus nuovarus geria nuo peršalimo ir prakaitavimui sukelti.

Žiedų ir viso augalo nuovaris girdo naujagimius ir gimdyves „apsivalymui“.

Žiedų ir viso augalo nuovarus geria nuo viduriavimo, vidurių išpūtimo, žarnų skausmų.

***Matricaria discoidea* DC – *Compositae* – bevainikė, kvapioji, akloji ramunė, žalioji ramunė, šunramunė.**

Matricaria discoidea DC – *Asteraceae* – bevainikė ramunė.

Pakelėse, kiemuose, šiukšlynuose, tarp grindinio akmenų miestuose dažnai.

Viso augalo nuovaris įvairiems plovimams, kartais nuo vidurių skausmų.

***Matricaria inodora* L. – *Compositae* – bekvapė ramunė, ramunė, bobramunė, šunramunė.**

Tripleurospermum inodorum (L.) Sch.-Bip (sin. *Matricaria inodora* L.) – *Asteraceae* – bekvapis šunramunis.

Laukuose dažnai.

Nuovaris nuo viduriavimų ir skausmų viduriuose.

***Medicago falcata* L. – *Leguminosae* – geltonžiedė liucerna.**

Medicago falcata L. – *Fabaceae* – geltonžiedė liucerna.

Sausuose šlaituose, patvoriuose, dirvų pakraščiuose dažnai.

Žiedų nuovarus geria „krūtinės minkštinimui“.

Šutintus žiedus kloja prietvilkams.

Žydinčias šakutes virina su taukais, miuilu, gyvasakiais vočių tepalui gauti.

Grūstomis, šutintomis ankštimis tvinkina votis.

Jaunų nubrauktų lapų nuovarus geria nuo geltligės ir saldžiosios voties.

***Melampyrum nemorosum* L. – *Scrophulariaceae* – skiauterėtas kupolis, dedešva.**

Melampyrum nemorosum L. – *Orobanchaceae* – krūminis kupolis.

Žydinčių viršūnių nuovaras nuo įvairių moteriškų ligų.

Viso augalo degtinės antpilas nuo bevaisiškumo vyrams.

Viso augalo nuovarus geria nuo „nemačės“, vartoja įvairiems plovimams.

***Melampyrum pratense* L. – *Scrophulariaceae* – pievinis kupolis.**

Melampyrum pratense L. – *Orobanchaceae* – pievinis kupolis.

Spygliuotų miškų pleiskėse, kirtimuose, aikštėse dažnai.

Viso augalo degtininis antpilas nuo silpnumo ir išblyškimo.

Nuovaras įvairiems plovimams ir skalavimams.

***Melampyrum sylvaticum* L. – *Scrophulariaceae* – miškinis kupolis.**

Melampyrum sylvaticum L. – *Orobanchaceae* – miškinis kupolis.

Spygliuotuose miškuose, žymiai rečiau negu *M. pratense*.

Vartojamas taip pat kaip ir *M. pratense*.

***Melandrium album* Garcke – *Caryophyllaceae* – baltažiedis šakinyš.**

Silene latifolia subsp. *alba* (Mill.) Greuter & Burdet (sin. *Melandrium album* (Mill.) Garcke) – *Caryophyllaceae* – baltasis šakinys.

Pakelėse, pakrūmėse, dirvose dažnai.

Žiedų nuovaras vartojami nuo įvairių moteriškų ligų.

Šaknų nuovaras plauna plaukus, kad būtų švelnūs.

***Melandrium rubrum* (L.) Coss. et Germ. – *Caryophyllaceae* – raudonžiedis šakinys.**

Silene dioica subsp. *dioica* (sin. *Melandrium rubrum* (Weigel) Garcke) – *Caryophyllaceae* – raudonžiedis šakinys.

Lapuotuose miškuose, miškų pakraščiuose retai.

Žiedų nuovaras nuo skaudžių mėnesinių.

***Melilotus albus* Medik. – *Leguminosae* – baltažiedis barkūnas, jondobilis.**

Melilotus albus Medik. – *Fabaceae* – baltažiedis barkūnas.

Pakelėse, dirvose dažnai, kartais sėjamas.

Žydinčias šakutes virina su taukais ir gyvasakiais vočių tepalui.

Žydinčių viršūnių degtinės antpilas apetitui pagerinti, nuo žarnų skausmų ir dusulio.

Pieno nuovaras nuo kosulio, užkimimo, dusulio, krūtinės sunkumo.

***Melilotus officinalis* (L.) Pall. – *Leguminosae* – geltonžiedis barkūnas.**

Melilotus officinalis (L.) Lam. – *Fabaceae* – geltonžiedis barkūnas.

Pakelėse dirvose, kartais sėjamas.

Degtinės antpilas nuo dusulio, nuo virškinimo sutrikimų.

Degtinės antpilu trina odą įdegimui ir paraudimui pašalinti.

Nuovaras nuo kosulio, užkimimo, krūtinės sunkumo ir visokių kvėpavimo ligų, tam pat tikslui naudoja medum pasaldintus pieno nuovarus.

Šaltai nuovaras plauna akis nuo uždegimo ir skrupulo.

Žydinčių šakučių nuovaras nuo geltligės ir skrupulo.

Žydinčias viršūnes virina su lajum ir gyvasakiais įvairiems plėstrams.

Nubraukytus žiedus virina su praskiestu medum, nupiltu skysčiu tepa krūtų spenelius, sutrūkusias lūpas, naujagimių burnos vidų nuo *Soor*.

***Melissa officinalis* L. – *Labiatae* – vaistinė melisa.**

Melissa officinalis L. – *Lamiaceae* – vaistinė melisa.

Retai auginamas.

Lapų nuovarus geria nuo vidurių išpūtimų.

Deda prie žaizdų nedžiovinčius lapus.

Iš užpiltų ant melisos lapų išrūgų deda kompresus ant sumuštų vietų, trina odą nuo uždegimų.

***Melittis melissophyllum* L. – *Labiatae* – melisalapė medumėlė.**

Melittis melissophyllum L. – *Lamiaceae* – melisalapė medumėlė.

Vilniaus krašto pietuose gan retai lapuotuose miškuose.

Lapų nuovarus geria nuo įvairių virškinamojo trakto sutrikimų ir moteriškų ligų.

Degtinės antpilus geria nuo peršalimo, skrandžio slogos, nusilpimo.

***Mentha aquatica* L. – *Labiatae* – vandeninė mėta.**

Mentha aquatica L. – *Lamiaceae* – vandeninė mėta.

Šlapiose pievose, pagrioviuose retokai.

Degtinės antpilai apetitui pagerinti, nuo rėmens, „valgiui užstojus“.

Nuovaras nuo viduriavimų, žarnų išpūtimo.

***Mentha arvensis* L. – *Labiatae* – dirvinė mėta.**

Mentha arvensis L. – *Lamiaceae* – dirvinė mėta.

Pievose, dirvose dažnai.

Nuovaras nuo vidurių skausmų.

Drungni nuovaras nuo gerklės skausmų ir kosulio.

Karšti pasaldinti nuovagai prakaitavimui sukelti, nuo peršalimo.

***Mentha crispa* L. – *Labiatae* – garbiniuotoji mėta, mėta gerbenėta.**

Mentha spicata var. *crispata* (Schrader ex Willd.) Schinz & Thell. (sin. *Mentha crispa* L.) – *Lamiaceae* – garbiniuotoji mėta, šaltmėtė.

Auginama darželiuose, kartais sulaukėjusi greta sodybų.

Nuovagai geriami nuo kosulio, gerklės peršėjimo, vidurių išpūtimo, skaudžių mėnesinių.

Praskiesti nuovagai plovimams, gargaliavimams ir kompresams.

Žydinčias viršūnes deda po pagalviu ar sukaišo galvūgaly, kad galvos neskaudėtų.

Degtinės antpilus geria nuo gumbo, apetito stokos, viduriavimų.

***Mentha piperita* H. – *Labiatae* – mėta pipirmėtė, šaltmėtė.**

Mentha x piperita L. – *Lamiaceae* – pipirinė mėta.

Darželiuose auginama dažnai.

Degtininį antpilą geria nuo slabnumo, askaridų sukeltų skausmų, gumbo, blogo virškinimo.

Lapus merkia į girą ar šiltas išrūgas veidui ir rankom nuo paraudimo plauti, taip pat ir gaivinantiesiems kompresams.

Lapais trina kaktą ir smilkinius nuo galvos skausmo, sutrintus lapus deda į skaudamus dantis ar kramto nuo dantų skaudėjimo.

Karštus, pasaldintus nuovarus geria nuo peršalimo, prakaitavimo sukėlimui, nuo užkimimo.

***Mentha spicata* L. et Hud. – *Labiatae* – mėta šaltmėtė, žalioji mėta.**

Mentha spicata L. (sin. *Mentha spicata* Huds.) – *Lamiaceae* – garbiniuotoji mėta, šaltmėtė.

Mentha piperita

Mėta pipirmėtė

Auginama darželiuose.

Vartojama taip pat kaip ir pipirmėtė.

***Menyanthes trifoliata* L. – *Menyanthaceae* – trilapis pu-
plaiškis, trilapis.**

Menyanthes trifoliata L. – *Menyanthaceae* – trilapis pu-
plaiškis.

Balose, užaugančiuose krantuose labai dažnai.

Šaknų nuovarai nuo bendro silpnumo ir vandens ligos.

Lapų ar viso augalo nuovarus geria nuo apetito stokos, vidu-
riavimų.

Lapais klojamos žaizdos.

Trintais žiedais kloja gyvatės įkirtimus.

Žiedų nuovarus geria nuo gyvatės įkirtimo ir visų ligų, kurios
gali būti pikto, kaip gyvatės žmogaus priburtos.

Degtinės antpilis geria nuo džiovos, bendro nusilpimo, blo-
go virškinimo ar apetito stokos.

***Mercurialis perennis* L. – *Euphorbiaceae* – daugiametis
laiškenis.**

Drėgnuose miškuose ir krūmuose dažnai.

Nuovarai nuo „nužiūrėjimo“, „apžadėjimo“, dažnai būna ap-
sinuodijimų.

***Mnium cuspidatum* Hedw. – *Mniaceae* – smailialapė
mnija.**

Plagiomnium cuspidatum (Hedw.) T. J. Kop. (sin. *Mnium cu-
spidatum* Hedw.) – *Mniaceae* – smailialapė lapūnė.

Ūksminguose lapuotuose miškuose dažnai.

Nuovaraais trenka plaukus nuo pleiskanų, skeldėjimo ir kitų.

***Mnium punctatum* Hed. – *Mniaceae* – taškuotoji mnija.**

Rhizomnium punctatum (Hedw.) T. J. Kop. (sin. *Mnium
punctatum* Hedw.) – *Mniaceae* – taškuotoji gaurenė.

Šlapiuose miškuose, juodalksnynuose, upelių ir griovių pa-
kraščiuose.

Kaip ir mnija smailialapė.

***Moehringia trinervia* Clairv. – *Caryophyllaceae* – trigyslė smiltagraibė.**

Moehringia trinervia (L.) Clairv. – *Caryophyllaceae* – trigyslė smiltgraibė.

Miškuose, krūmuose dažnai.

Nuovagai nuo vidurių užkietėjimo ir atsikosėjimui palengvinti.

***Molinia caerulea* M. – *Gramineae* – melsvoji melvenė.**

Molinia caerulea (L.) Moench – *Poaceae* – melsvoji melvenė.

Pelkėtose pievose, kirtimuose dažnai.

Žolės nuovagai nuo džiovos ir kosėjimo kraujais.

***Monotropa hypopitys* L. – *Pyrolaceae* – miškinė gluosvė.**

Hypopitys monotropa Crantz (sin. *Monotropa hypopitys* L.) – *Ericaceae* – miškinė gluosvė.

Trąšiuose spygliuotuose miškuose dažnokai.

Nuovarus geria nuo traukulių viduriuose.

***Morchella esculenta* Pers. – *Helvellaceae* – valgomasis briedžiukas.**

Morchella esculenta (L.) Pers. – *Morchellaceae* – valgomasis briedžiukas.

Retuose miškuose dažnokai.

Trintais vaisiakūniais tepa egzemas.

***Muscari comosum* L. – *Liliaceae* – kuodotoji žydrė.**

Muscari comosum (L.) Mill. – *Asparagaceae* – kuoduotoji žydrė.

Auginamas darželiuose.

Žiedų nuovarus geria nuo rankų drebėjimo, baimės.

Viso augalo (nedžiovinto) degtinės antpilą nuo bėrimų ir inkstų ligų.

***Myosotis arvensis* Hill. – *Boraginaceae* – nemiršėlė, čigonai.**

Myosotis arvensis (L.) Hill. – *Boraginaceae* – dirvinė neužmirštuolė.

Laukuose, tarp javų, sausose pievose dažnai.

Degtinės antpilai nuo skaudaus šlapinimosi.

Nuovarai piene atsikosėjimui palengvinti.

***Myosotis palustris* Lam. – *Borraginaceae* – pelkinė nemiršėlė, tikroji neužmirštuolė.**

Myosotis scorpioides L. (sin. *Myosotis palustris* (L.) L.) – *Borraginaceae* – pelkinė neužmirštuolė.

Drėgnuose krantuose, šlapiose pievose, ežerų ir upių pakrantėse.

Pieno nuovarus geria nuo įvairių kvėpavimo takų ligų.

Tam pat tikslui vartoja vandeninius medum užtaisytus nuovarus.

Šaltais žiedų ir žydinčių viršūnių nuovaraais plauna akis nuo uždegimo, skrupulo ir naujagimiams, kad būtų švarios.

***Myristica fragrans* Hout. – *Myristicaceae* – kvapusis muškattmedis.**

Myristica fragrans Houtt. – *Myristicaceae* – kvapusis muskattmedis.

Vaisiai įsigijami tiek krautuvėlėse, tiek vaistinėse.

Paskustus vaisių miltelius vienus ar su medum geria nuo virškinamojo trakto ligų.

Grūstų vaisių degtininį antpilą geria nuo įvairių skausmų viduriuose.

„Muškato žiedų“ nuovarus ir degtinės antpilus geria nuo įvairių moteriškų ligų.

***Myrtus communis* L. – *Myrtaceae* – tikroji mirta, mirta.**

Myrtus communis L. – *Myrtaceae* – tikroji mirta.

Auginamas puoduose kambariuose.

Šakučių nuovarai ir degtinės antpilai nuo skausmų dubens srity, *amenogogum* ir nuo nevaisingumo.

***Narcissus poeticus* L. – *Amaryllidaceae* – baltasis narcizas, narcizas.**

Narcissus poeticus L. – *Amaryllidaceae* – poetinis narcizas.

Auginamas darželiuose ir kapuose, Pilkiesniuose (Utenos apskr., Tauragnų vlsč.), pievoj greta senųjų kapų keli egzemplioriai, Didžialaukio dvaro parke (puskelis tarp Giedraičių–Molėtų) gana plačiai išplitęs, bet nežydi.

Grūsto nedžiovinto augalo antžeminių dalių degtinės antpilas nuo „širdies silpnumo“, ascito, apetitui pagerinti.

Svogūnėlių nuovarai nuo prietvario.

Nedžiovintų ir džiovintų žiedų nuovarai nuo nuomario.

Šventinti žiedai dedami po pagalve ar geriamas jų nuovaras nuo slogių sapnų ir prakaitavimo naktį.

***Nasturtium amphibium* R. Br. – *Cruciferae* – vandeninis čeriukas.**

Rorippa amphibia (L.) Besser (sin. *Nasturtium amphibium* (L.) R. Br.) – *Brassicaceae* – vandeninis čeriukas.

Grioviuose, senuose tvenkiniuose ir ežerų pakrantėse gan dažnai, vandeny.

Grūstu nedžiovintu augalu padengiamos „valasnyko“ žaizdos“.

***Nasturtium officinale* W. T. Aiton. – *Cruciferae* – vaistinis čeriukas.**

Nasturtium officinale W. T. Aiton – *Brassicaceae* – paprastasis rėžiukas.

Rorippa Scop. – *Brassicaceae* – čeriukas.

Dažnas drėgnose dirvose.

Nedžiovintos žolės degtininis antpilas ar grūsta su degtine nedžiovinta žolė nuo skaudžių mėnesinių ir gimdos skausmų.

Nedžiovinta grūsta žolė su medum, košelės pavidalo, nuo vidurių ir įvairių moteriškų ligų.

***Nasturtium palustre* DC – *Cruciferae* – pelkinis čeriukas.**

Rorippa palustris (L.) Besser (sin. *Nasturtium palustre* (L.) DC.) – *Brassicaceae* – pelkinis čeriukas.

Pelkėse ir pabaliuose dažnas.

Sultys geriamos nuo „smegenų išgedimo“. Geriama lašais.

Grūstais lapais trinamos dantų smegenys.

Nedžiovinto augalo degtinės antpilas geriamas nuo spjaudymo kraujais, nuo gimdos kraujavimo, vidurių skausmų ir „valgio užstojimo“.

***Nasturium sylvestre* R. Br. – *Cruciferae* – miškinis čeriukas.**

Rorippa sylvestris (L.) Besser (sin. *Nasturtium sylvestre* (L.) R. Br.) – *Brassicaceae* – miškinis čeriukas.

Krūmuose ir drėgnuose miškuose neretas.

Naudojamas taip pat kaip *Nasturium palustre* DC, su kuriuo paprastai painiojamas.

***Nardus stricta* L. – *Gramineae* – briedgaurė, vilkaplaukė.**

Nardus stricta L. – *Poaceae* – stačioji briedgaurė.

Blogiausios rūšies pievose, dykynėse.

Nuovaraus trenkami plaukai, kad stiprūs būtų, nesikaltūnuotų, galuose nesiskeldėtų.

Vilkaplaukės pelenų šarmu, atatinamai jį užkalbėjus (Sen. Trakai), galima esą gražius plaukus paversti gaurais, naudojamas „raižymui“ ar kerštui.

Pelenais trina pažastis ir veidą nepageidautiniems plaukams pašalinti.

***Nepeta cataria* L. – *Labiatae* – paprastoji katžolė.**

Nepeta cataria L. – *Lamiaceae* – paprastoji katžolė.

Auginamas daržų pakraščiuose ar pakenčiamas daržuose.

Lapų ir žydinčių viršūnių nuovaraus nuo vidurių išpūtimo, žarnų skausmų, žindyvėms pienui pagausinti ir kad pienas neperdegtų.

***Nerium oleander* L. – *Apocynaceae* – oleandras, olandras, landra.**

Nerium oleander L. – *Apocynaceae* – paprastas oleandras.

Baltažiedžių žiedų degtinės antpilas nuo ascito, geriamas gurkšniais, degtininiu antpilu trina veidą, kad oda balta ir švelni būtų.

Actinį žiedų antpilą užtaiso smidro pelenais ir medum, virina, kol gausis šviežio medaus konsistencijos masė, kuri geriama šaukštais ar šaukšteliais nuo „vandens ligos“, „širdies silpnumo“ (Zarasų apskr.). Auginamas kambariuose.

***Nicotiana rustica* L. – Solanaceae – taboka machorka, naminė taboka.**

Nicotiana rustica L. – Solanaceae – kaimiškas tabakas.

Auginama daržuose, šiukšlynuose, patvorėse, užtvartėse „savaradė“, kuri labiau vertinama gydymo tikslams negu sėtinė.

Lapų milteliais lygiomis su taukais ir degutu tepasi nuo niežų.

„Karanių“ nuovai nuo niežų, erkių, galvoms trinkti nuo utėlių.

Pypkės syvais tepa kai kurias šlapiuojančias dedervines, iš syvų, druskos ir vario sulfato daro „ubagų mostį“.

***Nigella sativa* sp. – Ranunculaceae – juodgrūdė, čigonė.**

Nigella sativa L. – Ranunculaceae – sėjamoji juodgrūdė.

Daržuose ir darželiuose auginama, kartais pati įsisėja panašiai kaip ir krapai.

Iš grūstų sėklų su medum daromos piliulių masės konsistencijos „pilulės“ geroko riešuto dydžio, imamos prieš valgi (dažniausiai vieną kartą į dieną nuo virškinimo sutrikimo).

Sėklos dedamos į maistą apetitui pagerinti.

***Nuphar luteum* Smith. – Nymphaeaceae – paprastoji lūgnė, lukštas, varlių lelija, laumės puodynė (Rimšė, Zarasų apskr.).**

Nuphar luteum (L.) Smith. – Nymphaeaceae – paprastoji lūgnė.

Lėtai tekančiuose upeliuose, nutekančiuose ežeruose, užaugančiuose ežeruose.

Lapais klojamos „valasnyko žaizdos“.

Šaknų nuovai ir degtinės antpilas nuo ascito, silpnumo, blogo virškinimo.

***Nymphaea alba* L. – Nymphaeaceae – paprastoji vandens lelija, glūdas, laumės rožė.**

Nymphaea alba L. – *Nymphaeaceae* – paprastoji vandens lelija.

Ežeruose, lėtuose upeliuose ir upėse, užaugančiuose ežeruose, kartais dideliuose tvenkiniuose.

Lapais klojamos žaizdos, bėrimai, ypač tie, kuriuos įtaria nuo vandens atsiradus.

Žiedų nuovaras geriama nuo silpnumo, mažakraujystės, džiovos, širdies ydų, nervinių sutrikimų. Ypač vertinama retai sutinkama atmaina su rausvais lapelių pakraščiais.

Stiebašaknio sultys kaip ir žiedų nuovaras.

Stiebašaknio nuovaras ir degtinės antpilai nuo baimės, epilepsijos ir tais pat atvejais kaip žiedų nuovaras.

Stiebašaknio milteliai nuo viduriavimo stambių žirnelių ar košelės pavidale su medumi, išoriniai šlapiuojančioms žaizdoms barstyti.

Be to, glūdas vartojamas įvairiems būrimams, užkalbėjimams ir apsisaugojimui nuo įvairių ligų ir blogų akių.

***Oenothera biennis* L. – *Oenotheraceae* – dvimetė nakviša, naktinyčia.**

Oenothera biennis L. – *Onagraceae* – dvimetė nakviša.

Smėlėtose užleistose dirvose, dirvonuose, pakelėse.

Žiedų nuovarus geria ir jais plaunasi nuo nuomario.

Koncentruotus žiedų nuovarus nedideliais gurkšniais keliolika kartų į dieną geria nuo įvairių karščiavimų.

Šaknų nuovaras geriamas nuo nuomario.

***Ononis arvensis* L. – *Leguminosae* – dirvinis smirduolis, smirdžius.**

Ononis arvensis L. – *Fabaceae* – šlaininis dirvenis.

Šlaituose, griovių krantuose, užleistuose dirvonuose retai.

Žydinčių viršūnių nuovaras geriama stiklinėmis nuo skausmingo ir nereguliaraus šlapinimosi, „nuo šlapinimosi kraujais“.

Šaknų degtinės antpilas geriamas nuo vyrų nevaisingumo.

***Orchis mascula* L. – ir kitos gegužraibės – *Orchidaceae* – vyriškoji gegužraibė, gegužraibė, pautelis.**

Orchis mascula (L.) L. – *Orchidaceae* – vyriškoji gegužraibė.
Drėgnuose lapuotuose miškuose ir drėgnose pievose gan dažnai.

Žiedynų degtinės antpilas nuo įvairių lytinių ligų vyrams, geriamas gurkšniais prieš gulant, rečiau keliskart į dieną. Gumbeliai (tubera) grūdžiami su degtine į skystą košelę, geriama išnakčiu jaunam mėnesiui stojus ir per pilnatį nuo įvairių lytinių ligų ir negalavimų vyrams.

Gumbeliai, kaip ir kitų *Orchidaceae*, vartojami įvairiems „lipčikams“.

***Oxalis acetosella* L. – *Oxalidaceae* – paprastasis kiškiakopūstis, kiškiarūgštis.**

Oxalis acetosella L. – *Oxalidaceae* – paprastasis kiškiakopūstis.

Viso augalo nuovai geriama prieš valgį (½–1 stiklinė) nuo apetito stokos, blogo virškinimo.

Žalia grūsta žolė perplaunama keturgubu vandens tūriu, gautas skystis geriamas nuo karščio.

Iš šviežių augalų išspausta sunka geriama lašais nuo skorbuto.

***Origanum vulgare* L. – *Labiatae* – paprastasis raudonėlis, kvapinė.**

Origanum vulgare L. – *Lamiaceae* – paprastasis raudonėlis.

Retuose skynimuose, saulėtuose šlaituose dažnai, kartais iš-tisais plotais.

Nuovai nuo vidurių išpūtimo, blogo virškinimo, kartėlio, viduriavimų, apetito stokos.

Karšti nuovai nuo skausmų gimdos srity, dieglių viduriuose ir prakaitavimui sukelti.

Degtinės antpilai „nuo gumbo“, mažakraujystės, skausmų viduriuose.

***Oxycoccus quadripetalus* Gilibert – *Ericaceae* – paprastoji spalgena, spalgena, spanguolė.**

Vaccinium oxycoccus L. (sin. *Oxycoccus quadripetalus* Gilib.) – *Ericaceae* – paprastoji spanguolė.

Raistuose dažnai.

Praskiesta uogų sunka nuo karščiavimo gėrimui ir kompresams.

Lygiomis su medum trintos uogos nuo blogo virškinimo ir mažakraujystės.

Stipriai nušalus prakaitavimui sukelti sudaromas mišinys iš lygių dalių spalgenų trintų uogų, degtinės, cukraus arba medaus, karštos arbatos. Vienu kartu išgeriama dvi trys stiklinės mišinio, mišinys geriamas atsigulus, ligonis užklojamas sušildyta antklode arba įdedama į patalą porą karštų plytų.

***Paeonia albiflora* Pall. – *Ranunculaceae* – baltažiedis bijūnas, baltoji pivenija, baltasis pivas.**

Paeonia lactiflora Pall. (sin. *Paeonia albiflora* Pall.) – *Paeoniaceae* – puikūs bijūnas.

Auginama darželiuose.

Baltų žiedų nuovaras geriama nuo mažakraujystės, *fluor albus*, įvairių moteriškų ligų.

Šaknų nuovarus geria nuo nusilpimo ir epilepsijos.

***Paeonia officinalis* L. – *Ranunculaceae* – vaistinis bijūnas, pivas.**

Paeonia officinalis L. – *Paeoniaceae* – vaistinis bijūnas.

Auginamas darželiuose.

Vainiklapių arbatą geria nuo epilepsijos ir nervinių priepuolių.

Pumpurų nuovarus duoda gimdyvėms gimdymo skausmams palengvinti.

Šaknų milteliai su medum nuo nuomario.

Šaknų antpilas nuo chroniško vidurių užkietėjimo, aštrių skausmų viduriuose.

Šaknų nuovaras piene, kad išsigandus nuomario pačiam nuomaris netektų.

Grūstų sėklų degtinės antpilas nuo nuomario ir „pilvo raižymo“.

***Paeonia corallina* Retz. – *Ranunculaceae* – europinis bijūnas, pivonija.**

Paeonia mascula subsp. *mascula* (sin. *Paeonia corallina* Retz.) – *Paeoniaceae* – europinis bijūnas.

Darželiuose auginamas.

Grūstos su medum šaknys „vidaus pravalymui“.

Šaknų nuovarai ir degtinės antpilai nuo nuomario.

Pumpurų nuovarai *emmenogogum*.

***Panicum crus-galli* L. – *Gramineae* – uodeguotoji sora, ištakojai, rietmenė.**

Echinochloa crus-galli (L.) P. Beauv. (sin. *Panicum crus-galli* L.) – *Poaceae* – paprastoji rietmenė.

Daržų dažna piktžolė. Nubraukyti grūsti vaisiai prietvilkiams.

Nupjautų viršūnių su pusiau prinokusiais vaisiais nuovarai nuo džiovos.

***Papaver argemone* L. – *Papaveraceae* – smiltynė aguona.**

Roemeria argemone (L.) C. Morales, R. Mend. & Romero Garcia (sin. *Papaver argemone* L.) – *Papaveraceae* – smiltyninė aguona.

Smiltingose dirvose dažnokai.

Vainiklapių ir pumpurų nuovarai nuo sunkaus kosulio.

***Papaver dubium* L. – *Papaveraceae* – dirvinė aguona.**

Lengvose dirvose dažnai.

Pusiau prinokusių galvučių ir žiedų nuovarai nuo kosulio, dieglių plaučiuose.

***Papaver rhoeas* L. – *Papaveraceae* – aguona birulė, čigonė.**

Papaver rhoeas L. – *Papaveraceae* – birulė aguona.

Tarp javų retai.

Kaip ir *P. dubium*.

***Papaver somniferum* L. – *Papaveraceae* – daržinė aguona.**

Daržuose auginama daug atmainų.

Lapais klojamos įvairios žaizdos.

Neprinokusių galvučių arbata girdomi vaikai ar ligonys nuo nemigos.

Grūdžiant nevisiškai panokusias galvutes su drungnu vandeniū gaunamas pienas nuo skaudžių viduriavimų.

Iš prinokusių sėklų išgrūstas pienas, dažniausia geriamas pasaldintas ir apyšiltis nuo kosulio ir krūtinės sunkumo.

Purkų nuovais plaunasi akis nuo valkties.

Vainiklapius virina su medumi į tirštą košelę, kurią valgo užsigeriant karštu pienu nuo kosulio.

***Paris quadrifolia* L. – Liliaceae – keturlapė vilkauogė.**

Paris quadrifolia L. – Melanthiaceae – keturlapė vilkauogė.

Uogos renkamos įvairiems raganavimo tikslams.

Lapų nuovarus geria „ligoms išvartyti“, nuo „blogų akių nužiūrėjimo“, kartais būna apsinuodijimų.

***Parmelia acetabulum* D. – Parmeliaceae – taurinis kežas.**

Pleurosticta acetabulum (Neck.) Elix & Lumbsch (sin. *Parmelia acetabulum* (Neck.) Duby) – Parmeliaceae – taurinis platkežis.

Ant lapuočių žievės, vartojamas tik nuo tuopų surinktas drauge su žieve.

Koncentruotais nuovais tepa žaizdas ir dedervines, praskiestais nuovais plauna.

Retokai geria arbatas nuo plaučių ligų (Alytaus apskr., Jašiūnuose).

***Philadelphus coronarius* L. – Saxifragaceae – darželinis jazminas.**

Philadelphus coronarius L. – Hydrangeaceae – darželinis jazminas.

Žiedų nuovai *sedatyvum*.

Nuovai žiedų ir žydinčių šakučių nuo epilepsijos ir nervuotumo.

Žydinčių šakučių ir žiedų antpilai nuo nervinių sutrikimų „neramumo“.

***Phleum Boehmeri* VV. – Graminae – laukinis motiejukas.**

Phleum phleoides (L.) H. Karst. (sin. *Phleum boehmeri* Wibel) – *Poaceae* – stepinis motiejukas.

Sausose pievose, dirvonuose, šlaituose dažnai.

Žydėjimo metu surinktų viršūnių nuovaras nuo džiovos.

***Plox paniculata* L. – Polemoniaceae – daugiametis flioksas, karkliukai.**

Phlox paniculata L. – *Polemoniaceae* – šluotelinis flioksas.

Baltų ir mėlynų išpešiotų žiedų nuovaras nuo nuomario.

Žydinčių viršūnių nuovaras atsikosėjimui palengvinti.

***Phragmites communis* Trin. – Graminae – paprastoji nendrė.**

Phragmites australis subsp. *australis* (sin. *Phragmites communis* Trin.) – *Poaceae* – paprastoji nendrė.

Ežerų ir upių krantuose, supelkėjusiuose ežeruose dažnai.

Šaknų nuovaras nuo įvairių širdies ligų.

Stiebų nuovaras nuo didelio nusilpimo.

***Phyllocactus* Link. – Cactaceae – filokaktas.**

Epiphyllum Haw. (sin. *Phyllocactus* Link) – *Cactaceae* – lapėnis.

Auginamas kambariuose.

Žiedų degtininis antpilas geriamas nuo nemigos ir slogių sapnų.

Lapų gabalai virinami su medum ar cukraus sirupu, gauti saldainiai valgomi nuo skaudžių mėnesinių.

Išilgai perskelti „lapai“ dedami ant žaizdų ir pūlinių karščiui traukti.

***Physalis alkekengi* L. – Solanaceae – valgomoji žydvyšnė.**

Alkekengi officinarum Moench (sin. *Physalis alkekengi* L.) – *Solanaceae* – paprastoji dumplūnė.

Darželiuose auginama prorečiai.

Vaisių nuovaras nuo vidurių užkietėjimo.

***Physcia ceasia* Nyl. – Physciaceae – pilkoji žiauberė.**

Physcia ceasia (Hoffm.) Furnr. – *Physciaceae* – melsvoji žiauberė.

Nuovagai nuo krūtinės sunkumo ir džiovos.

***Picea alba* Link. – *Pinaceae* – baltoji eglė.**

Picea glauca (Moench) Voss (sin. *Picea alba* Link) – *Pinaceae* – baltoji eglė.

Auginama prie sodybų ir parkuose.

Sakai labai vertinami įvairiems plėstrams.

***Picea excelsa* Link. – *Pinaceae* – paprastoji eglė.**

Picea abies (L.) H. Karst. (sin. *Picea excelsa* (Lam.) Link) – *Pinaceae* – paprastoji eglė.

Miškuose labai dažnai, kartais ištisiais eglėnais.

Sakai vartojami plėstrų gamybai.

Šakučių nuovagai *emenogogum*.

Šakutės merkiamos į vonias nuo sąnarių skausmų.

***Picris hieracioides* L. – *Compositae* – vanaginis kertylis.**

Picris hieracioides L. – *Asteraceae* – vanaginis kertylis.

Podirviuose laukuose dažnai.

Viso augalo nuovagai (žmonėms ir gyvuliams) apetito pagerinimui.

Žiedų nuovagai piene nuo krūtinės sunkumo.

Degtinės ir denatūruoto spirito antpilais kloja nušalusias ir sumuštas vietas.

***Pimenta officinalis* B. – *Myrtaceae* – pimentas, angliškas pipiras.**

Pimenta dioica (L.) Merr. (sin. *Pimenta officinalis* Lindl.) – *Myrtaceae* – kvapusis pimentas.

Išigyjamas pas kromelninkus.

Degtinės antpilai nuo virškinimo sutrikimų, retai (Šiauliai, Pasvalys).

***Pimpinella saxifraga* L. – *Umbeliferae* – mažoji ožekšnė.**

Pimpinella saxifraga L. – *Apiaceae* – mažoji ožiažolė.

Sausose kalvose, dirvonuose, pakelėse dažnai.

Šaknų ir viso augalo nuovarai vandenį ar piene geriami atsi-
kosėjimui palengvinti, nuo užkimimo, prakaitavimui sukelti.

***Pinguicula vulgaris* L. – *Lentibulariaceae* – paprastoji
tauklė.**

Pinguicula vulgaris L. – *Lentibulariaceae* – paprastoji tuklė.

Pelkėtose vietose dažnokai.

Nuovarai nuo vėdarėlio slogos ir rėmens.

***Pinus sylvestris* L. – *Pinaceae* – paprastoji pušis, pušis.**

Pinus sylvestris L. – *Pinaceae* – paprastoji pušis.

Smiltynuose labai dažnai, ištisais miškais.

Gyvasakiai naudojami įvairiems plėšrams gaminti, iš žievės
išsisunkę nedideli lašeliai dedami į iškirmijusius dantis.

Terpentiną geriamas lašais nuo askaridų, juo trinamasi krū-
tinės ląsta ir kojų padus nuo kosulio, peršalimo, plaučių uždegimo,
skaudantys sąnariai.

Iš sumaišytų su medumi ir taukais žiedadulkių gauna tepalus
votims tvinkinti.

Jaunų ūgelių ir pumpurų degtinės antpilai, pieno nuovarai,
vandens nuovarai su medumi nuo džiovos.

Jaunus ūgelius trina iki košės konsistencijos piestoj ir pra-
skiedžia drungnu pienu, nukošia, užtaiso medumi, geria nuo džio-
vos ir bendro nusilpimo.

***Piper nigrum* L. – *Piperaceae* – juodasis pipiras.**

Piper nigrum L. – *Piperaceae* – juodasis pipiras.

Įsigijamas smulkmenų krautuvėse.

Degtinės antpilas geriamas apetitui pagerinti ir nuo virškini-
mo sutrikimų.

Trinti pipirai su druska ar medumi nuo „vėdarėlio užstoji-
mo“.

***Pirola chlorantha* Sw. – *Pyrolaceae* – žaliažiedė kriaušia-
lapė.**

Pyrola chlorantha Sw. (sin. *Pyrola chlorantha* Sw.) – *Erica-
ceae* – žaliažiedė kriaušlapė.

Miškuose, ypač spygliuotuose, dažnai.

Nuovarai ir degtinės antpilai nuo choleros, stipraus viduriavimo, viduriavimo persitempus ar vidurius užgavus.

***Pyrola rotundifolia* F. – *Pirolaceae* – apskritalapė kriaušlapė.**

Pyrola rotundifolia L. – *Ericaceae* – apskritalapė kriaušlapė.

Miškuose dažnai.

Nuovarai ir degtinės antpilai nuo viduriavimo ir trūkio.

***Pyrola secunda* L. – *Pirolaceae* – vienašalė kriaušlapė.**

Orthilia secunda (L.) House (sin. *Pyrola secunda* L.) – *Ericaceae* – vienašalė užgina.

Miškuose dažnai.

Kaip ir *Pyrola rotundifol.*

***Pyrola uniflora* L. – *Pirolaceae* – vienažiedė kriaušlapė.**

Moneses uniflora (L.) A. Gray (sin. *Pyrola uniflora* L.) – *Ericaceae* – vienažiedė žemoklė.

Samanotuose miškuose gana dažnai.

Žiedų nuovarai *sedativum*.

Viso augalo nuovarai ir degtinės antpilai nuo viduriavimo.

Praskiesti nuovarai žaizdoms plauti.

***Pirus communis* L. – *Rosaceae* – paprastoji kriaušė.**

Pyrus communis L. – *Rosaceae* – paprastoji kriaušė.

Auginama soduose, prie sodybų būna sulaukėjusi.

Žiedų nuovarai *sedativum*.

Vaisių kietymo nuovarus, dažniausiai sulaukėjusių, geria kaulų ir dantų stiprinimui.

Žievės nuovarai geriama nuo viduriavimų, praskiestais nuovaris skalaujama burna nuo skorbuto.

***Pisum arvense* L. – *Leguminosae* – dirvinis žirnis, pilkasis žirnis.**

Lathyrus oleraceus Lam. (sin. *Pisum arvense* L.) – *Fabaceae* – žirnis.

Sėjamas.

Užplaktais karštu vandeniu rupiais miltais tvinkina votis.
Šutinti grūsti grūdai prietvilkiams.

***Pisum sativum* L. – Leguminosae – sėjamas žirnis, baltieji žirniai.**

Lathyrus oleraceus Lam. (sin. *Pisum sativum* L.) – Fabaceae – žirnis.
Sėjamas.

Virkščiomis trina pilvą „valgiui sustojus“.

Ankščių nuovarai nuo saldžiosios voties, įvairių bėrimų.

Šutintos sėklos prietvilkiams.

***Plantago lanceolata* L. – Plantaginaceae – siauralapis gyslotis.**

Pakelėse, patvoriuose, pievose dažnai.

Šutinti lapai prietvilkiams.

Lapais užrišamos pjautuvu padarytos žaizdos ir įbrėžimai.

Nuovarai geriami nuo blogo virškinimo, nuo plaučių uždegimo, karštinės ir kitais atvejais kaip *antipyreticum*.

***Plantago major* L. – Plantaginaceae – plačialapis gyslotis.**

Pakelėse, podirviuose labai dažnai.

Lapais klojamos žaizdos.

Nuovarai geriami bendram stiprinimui, nuo vėmimo kraujais, blogo virškinimo, vėdarėlio slogos, apetitui pagerinti, nuo spjaudymo kraujais.

***Plantago media* L. – Plantaginaceae – gyslotis gaidelis.**

Plantago media L. – Plantaginaceae – plaukuotasis gyslotis.

Sausose pievose, pašlaitėse dažnai.

Šutinti lapai prietvilkiams.

Šutintų lapų košė nuo viduriavimo, ligonis kelias dienas ta košė maitinamas ir tai pusbadžiu.

***Platanthera bifolia* (L.) Rich. ir *P. chlorantha* Rich. – Orchidaceae – dvilypė, žalsvažiedė blandis.**

Platanthera bifolia (L.) Rich. – Orchidaceae – dvilapė blandis.

Platanthera chlorantha (Custer) Rchb. – Orchidaceae – žalsvažiedė blandis.

Drėgnų miškų pievose dažnai.

Žiedų nuovaras nuo karščio, blogumo, nerviškumo.

Bulvyčių degtinės antpilas nuo nevaisingumo vyrams.

Be to, *Platanthera* naudojama įvairiems būrimams ir „lipčikams“.

***Polemonium caeruleum* L. – Polemoniaceae – mėlynasis polemonas, Šv. Flarijonas.**

Polemonium caeruleum L. – Polemoniaceae – mėlynasis polemonas.

Auginamas darželiuose ir retai aptinkamas pabaliais.

Žiedų nuovaras nuo nuomario, isterinių priepuolių, krūtinės sunkumo.

Šaknų ir viso augalo nuovaras ir degtinės antpilas nuo silpnumo, nemigo, išgaščio, dusulio, kvėpavimo takų ligų, jei įtaria jas atsiradus nuo išsigandimo.

***Polygala amarella* Crantz. – Polygalaceae – karčioji putokšlė.**

Polygala amarella Crantz – Polygalaceae – karčioji putokšlė.

Pievose, ypač drėgnesnėse dažnai.

Nuovaras ir degtinės antpilai bendram organizmo stiprinimui, nuo vėdarėlio slogos, pieno sekrecijai padidinti, atsikosėjimui palengvinti.

***Polygala comosa* Schkuhr. – Polygalaceae – skiauterėtoji putokšlė.**

Polygala comosa Schkuhr – Polygalaceae – skiauterėtoji putokšlė.

Miškų pievose dažnai.

Nuovaras ir degtinės antpilai nuo „vėdarėlio slogos“, džiovos ir bendram organizmo stiprinimui.

***Polygonatum multiflorum* All. – Liliaceae – daugiažiedė baltašaknė.**

Polygonatum multiflorum (L.) All. – Asparagaceae – daugiažiedė baltašaknė.

Miškuose, krūmuose dažnai.

Žolės su uogomis nuovarai *abortyvum*.

Degtinės antpilai *emmenogogum*.

Kažkaip paruoštus stiebiašaknius vartoja gimdymui palengvinti ir nėštumui nutraukti.

***Polygonatum officinale* All. – *Lilianeae* – nedaugiažiedė baltašaknė, mergų gražtis.**

Polygonatum odoratum var. *odoratum* (sin. *Polygonatum officinale* All.) – *Asparagaceae* – vaistinė baltašaknė.

Lapuotuose miškuose ir krūmuose dažnai.

Viso nedžiovinto augalo degtinės antpilas nuo vandens ligos.

Džiovintų šakniastiebių ir žolės nuovarai *diureticum*.

Prieš lapams pasirodant iškastais stiebiašakniais trina veidą, kad lygus, švelnus ir skaistus būtų.

Grūstą stiebiašaknį vienai parai užpila vandeniu ir išrūgomis, nupiltu skysčiu plauna rankas ir veidą.

***Polygonatum verticillatum* All. – *Polygonaceae* – mentur-lapė baltašaknė.**

Polygonatum verticillatum (L.) All. – *Asparagaceae* – mentur-lapė baltašaknė.

Tankiuose krūmuose, lapuotuose podrėgniuose miškuose Žemaitijoje.

Kaip *Polygonatum multiflorum* ir *Polygonatum officinale*.

***Polygonum amphibium* L. – *Polygonaceae* – būdmanis rūgtis.**

Persicaria amphibia (L.) Gray (sin. *Polygonum amphibium* L.) – *Polygonaceae* – būdmainis rūgtis.

Užaugančiose vandens ertmėse ir šlapiuose užaugusiuose krantuose.

Nuovarai nuo viduriavimų ir dažno skaudaus šlapinimosi ar šlapimo nelaikymo. Vartojama žolė, stiebiašakniai ir visas augalas.

Praskiesti nuovarai žaizdų plovimui ir nuo *fluor albus* plovimui.

***Polygonum aviculare* L. – *Polygonaceae* – rūgtis takazolė, kiauliažolė, snaudaliai.**

Polygonum aviculare L. – *Polygonaceae* – paprastoji takazolė.

Pakelėse, ant takų, kaimų ir miestelių aikštėse, tarp grindinio akmenų labai dažnai.

Nuovagai nuo džiovos, kepenų, inkstų ligų ir įvairių virškinimo sutrikimų.

***Polygonum bistorta* L. – *Polygonaceae* – rūgtis gyvatžolė, gyvatnikas, gyvapantis.**

Bistorta officinalis subsp. *officinalis* L. (sin. *Polygonum bistorta* L.) – *Polygonaceae* – paprastoji gyvatžolė.

Drėgnose pievose, užaugančiose ertmėse dažnai.

Sugruzdinta šaknimis išdegina gyvatės įkastą vietą.

Šaknį nešiojasi apsisaugoti nuo gyvatės įkandimų.

Šaknų nuovarus geria ir kloja gyvatei įkandus.

Lapais klojamos žaizdos.

Jaunų augalų nuovagai (lapų drauge su šaknimis) nuo viduriavimų ir įvairiems plovimams.

***Polygonum convolvulus* L. – *Polygonaceae* – vijoklinis rūgtis, grikiukas, vijas.**

Fallopia convolvulus (L.) A. Love (sin. *Polygonum convolvulus* L.) – *Polygonaceae* – vijoklinis pelėvirkštis.

Dažna dirvų piktžolė.

Nuovagai nuo nuomario, skrupulo gėrimui ir vonioms.

***Polygonum cuspidatum* Sieb. Et Zucc. – *Polygonaceae* – rūgtis šalnažiedis.**

Reynoutria japonica Houtt. (sin. *Polygonum cuspidatum* Siebold & Zucc.) – *Polygonaceae* – japoninė reinutė.

Darželiuose auginamas retokai.

Lapais klojamos autuvu nutrintos ir nuplikintos žaizdos.

Lapų košele padengiamos šviežios žaizdos kraujavimui sustabdyti ir nuo užkrėtimo „užsivėtrijimo“ apsisaugoti.

Lapų nuovagai įvairiems plovimams.

***Polygonum hydropiper* L. – *Polygonaceae* – rūgtis karčia-rūgtis, vandeniniai pipirai.**

Persicaria hydropiper (L.) Spach (sin. *Polygonum hydropiper* L.) – *Polygonaceae* – kartusis rūgtis.

Grioviuose ir šlapiose vietose dažnai.

Sutrinta žolė dedama ant žaizdų kraujavimui sustabdyti.

Nuovagai geriami nuo žarnų skausmų, blogo virškinimo, kraujo išmatose.

Sumaišytos su šermukšnio žiedais žolės nuovagai geriami gimdyvėms nuo deginimo ir karščio išimtimo apsaugoti.

***Polygonum minus* Huds. – *Polygonaceae* – mažasis rūgtis.**

Persicaria minor (Huds.) Opiz (sin. *Polygonum minus* Huds.) – *Polygonaceae* – mažasis rūgtis.

Drėgnose pievose ir grioviuose retokai.

Painiojamas su *Fol. Hydropiper* ir taip pat vartojamas.

***Polygonum orientale* L. – *Polygonaceae* – rytinis rūgtis.**

Persicaria orientalis (L.) Spach (sin. *Polygonum orientale* L.) – *Polygonaceae* – rytinis rūgtis.

Darželiuose retokai.

Lapais klojamos žaizdos.

***Polygonum persicaria* L. – *Polygonaceae* – dėmėtasis rūgtis, linazolė.**

Persicaria maculosa Gray (sin. *Polygonum persicaria* L.) – *Polygonaceae* – dėmėtasis rūgtis.

Dirvose, pakelėse, tarp javų, ypač linų, labai dažnai.

Nedžiovinotos žolės degtinės antpilai nuo vėžio ir vėmimo kraujais.

Nuovagai nuo viduriavimo ir skausmų viduriuose.

Praskiesti nuovagai įvairiems plovimams.

***Polypodium vulgare* L. – *Polypodiaceae* – paprastoji šertuvė.**

Polypodium vulgare L. – *Polypodiaceae* – paprastoji šertvė.

Ūksminguose miškuose tarp akmenų ir stuobrių retokai.

Šaknų nuovaras *diureticum*.

***Polytrichum commune* L. – *Polytrichaceae* – gegužlinis.**

Polytrichum commune Hedw. – *Polytrichaceae* – paprastas gegužlinis.

Kirtimuose, pievose, drėgnuose miškuose dažnai.

Nuovaras nuo skaudaus šlapinimosi ir inkstų ligų.

***Populus alba* L. – *Salicaceae* – baltoji tuopa.**

Prie sodybų auginamas, sodinamas pakelėse.

Jaunų šaknų žievė tvarsčiams, ypač sužeistų pirštų.

***Populus balsamifera* L. – *Salicaceae* – kvapioji tuopa.**

Populus balsamifera L. – *Salicaceae* – balzaminė tuopa.

Sodinamas pakelėse ar alėjose.

Vos sprogusių pumpurų ir lapų antpilai apetitui pagerinti.

***Populus nigra* L. – *Salicaceae* – juodoji tuopa, topolis.**

Populus nigra L. – *Salicaceae* – juodoji tuopa.

Sodybose, pakelėse, kapuose.

Sukramtyti ar sutrinti pumpurai dedami į skaudančius dantis.

Nuovaras ir antpilai nuo žarnų „traukulio“ ir apetito stokos.

Nuovaras piene nuo gerklės džiovos.

Pumpurus užpila terpentinu ar stipria namine degtine, ima standžiai prikimšta bonka pumpurų ir užpilama kiek tilps skysčio, išsistovėjusia ištrauka tepamos žaizdos, sumirkyta vata dedama į skaudamus dantis.

Virinant pumpurus su gyvasakiais, taukais, muilu ir lajum gauna pleistrus.

***Populus tremula* L. – *Salicaceae* – tuopa epušė, epušė, drebulė.**

Populus tremula L. – *Salicaceae* – paprastoji tuopa, drebulė.

Šaknų žievės nuovarus geria nuo baimės, išgąščio, rankų drebjimo.

Puvėsių vonias daro nuo reumato.

Rudenį paraudusių lapų degtinės antpilą geria sveikatai grąžinti, jei jos sunykimo priežastim laiko išgąstį ar baimę.

***Potentilla anserina* L. – Rosaceae – žąsinė sidabražolė, žąsiažolė.**

Argentina anserina subsp. *anserina* (sin. *Potentilla anserina* L.) – Rosaceae – žąsinė sidabražolė.

Nuovagai nuo viduriavimų.

Degtinės antpilai bendram stiprinimui.

***Potentilla arenaria* B. – Rosaceae – smiltyninė sidabražolė.**

Potentilla cinerea subsp. *incana* (G. Gaertn., B. Mey. & Scherb.) Asch. (sin. *Potentilla arenaria* Borkh.) – Rosaceae – smiltyninė sidabražolė.

Sausose vietose dažnai.

Nuovagai nuo nusilpnėjimo, kraujo valymui.

Antpilai nuo geltligės ir nuo nuovargių, nusilpimo.

***Potentilla argentea* L. – Rosaceae – tikroji sidabražolė.**

Smiltingose atokaitose dažnai.

Nuovagai nuo kraujavimų.

***Potentilla erecta* (L.) Raeuch. – Rosaceae – miškinė sidabražolė.**

Potentilla erecta (L.) Raeusch. – Rosaceae – miškinė sidabražolė.

Praretintuose miškuose, pievose, krūmuose dažnai.

Žolės nuovagai nuo viduriavimų, kruvinosios.

Praskiesti stiebašaknio ir viso augalo nuovagai plovimams.

Grūstų stiebašaknių milteliais valo dantis, gabaliukus deda į iškiaurojusius dantis.

Degtininiu stiebašaknių antpilu tepa žaizdas.

***Potentilla procumbens* Sibth. – Rosaceae – gulsčioji sidabražolė.**

Potentilla anglica Laich. (sin. *Potentilla procumbens* Sibth.) – Rosaceae – gulsčioji sidabražolė.

Švenčionių, Zarasų, Rudnikų apylinkėse.

Naudojama kaip *P. arenaria*.

***Potentilla reptans* L. – Rosaceae – sidabražolė penkiapirštė.**

Potentilla reptans L. – Rosaceae – penkiapirštė sidabražolė.

Pakelėse, pievose dažnai.

Šaknų, žolės ir viso augalo nuovarai nuo stiprių viduriavimų ir plovimuisi nuo *fluor albus*.

***Potentilla supina* L. – Rosaceae – sidabražolė pavirtėlė, pavirtusioji sidabražolė.**

Potentilla supina L. – Rosaceae – pavirtusioji sidabražolė.

Vilniuj prie gelžkelio pylimo, Švenčionyse, Vilniaus katedros aikštėj ir pilies kalne.

Vartojamas kaip ir *P. reptans*.

***Primula elatior* (L.) Hill. – Primulaceae – aukštoji raktažolė.**

Primula elatior subsp. *elatior* – Primulaceae – aukštoji raktažolė.

Darželiuose auginama.

Žiedų nuovarai atsiskrepliavimui padidinti.

***Primula veris* L. – Primulaceae – pavasarinė raktažolė.**

Saulėtose kalvose, krūmuose dažnai.

Žiedų nuovarai geriami nuo persalimo, sauso kosulio, gerklės džiovos.

Šviežius lapus kramto dantų smegenims sutvirtinti.

Viso augalo su šaknimis nuovarai nuo dusulio ir inkstų ligų.

***Prunus cerasus* L. – Rosaceae – slyva, kryklė vyšnia, vyšnia.**

Prunus cerasus L. – Rosaceae – paprastoji vyšnia.

Auginama soduose ir prie sodybų.

Jaunų ūgių žievės nuovarai nuo viduriavimų.

Lapų ir lapkočių arbata geriama „širdžiai sustiprinti“.

Žiedų ir nubirusių vainiklapių nuovarus geria nuo įvairių nervinių negalavimų.

Vaisiai grūdžiami su smulkiais gelžgaliais piestoj ir paliekami kelias dienas pastovėti, nusunktas skystis geriamas nuo mažakraujystės su pienu lašais ar nedideliais gurkšniais.

***Prunus domestica* L. – Rosaceae – kryklė slyva.**

Prunus domestica L. – Rosaceae – naminė slyva.

Auginama soduose.

Žiedų nuovarus geria nuo stiprių nervinių sutrikimų.

Vaisių nuovarus geria „krūtinės minkštinimui“, viduriams liuosuoti.

Saldžiavaisių atmainų, rūgščių atmainų nuovarus geria virškinimui pagerinti.

Tam pat tikslui vartoja troškintų vaisių košelę.

***Prunus padus* L. – Rosaceae – kryklė, jieva (ieva).**

Prunus padus L. – Rosaceae – paprastoji ieva.

Lapuotuose miškuose, krūmuose, skardžių šlaituose dažnai, kartais panamėse paliekamas.

Žiedų nuovara is plauna akis „nuo karščio“.

Žydinčių šakučių ir žiedų ar žiedynų nuovarus geria nuo dusulio.

Vaisių arbata nuo viduriavimo.

Jaunų šakučių žievės nuovarus ir arbatas geria nuo viduriavimo, *fluor albus*, bendro nusilpimo, „širdies drebjimo“ ir vartoja plovimams žaizdų.

***Prunus spinosa* L. – Rosaceae – dyglioji kryklė.**

Prunus spinosa L. – Rosaceae – dyglioji slyva.

Sausuose šlaituose retai, dažniau Vilniaus krašte kapinėse.

Žievės arbata ir nuovara i nuo viduriavimo, apetito stokos.

Žiedų nuovara i nuo įvairių moteriškų ligų ir karščiuojančių akių plovimui.

***Pseudotsuga Carriere* – Pinaceae – Duglaso pocūgė, baltoji, pilkoji eglė.**

Pseudotsuga Carriere – Pinaceae – pocūgė.

Parkuose retai.

Gyvasakiai plėšrams, kaipo retai gaunama medžiaga labai vertinami.

***Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn. – Polypodiaceae – šakotasis papartis.**

Pteridium aquilinum (L.) Kuhn – *Dennstaedtiaceae* – didžialapis šakys.

Pušynuose, sausuose miškuose dažnai.

Džiovintų grūstų ir nusijotų šakniastiebių milteliais barsto iššutimus ir žaizdas.

***Pulmonaria angustifolia* L. – *Boraginaceae* – siauralapė plautė.**

Pulmonaria angustifolia L. – *Boraginaceae* – siauralapė plautė.

Mišriuose miškuose ir krūmuose prarečiai.

Sugrūsta su vandeniu antžeminė augalo dalis raminantiems klijimams.

Žolės nuovarai atsikosėjimui palengvinti.

***Pulmonaria officinalis* L. – *Boraginaceae* – vaistinė plautė.**

Krūmuose ir lapuotuose miškuose labai dažnai.

Išspaustą sunką nuo dusulio geria gurkšniais, mišinį su sula ar šiltu pienu.

Nuovarai atsikosėjimui palengvinti.

Sugrūstu augalu tvarsto sutrenktas vietas, kaului lūžus, praskiestomis išgrūdėmis gargaliuoja ir kloja akis.

***Quercus infectoria* Oliveri – *Fagaceae* – iš *Cynops Aquerus* pakenktų pumpurų išsivystę gumbuoti padariniai (*Gallae tur-ticae*) – turkiniai riešutai.**

Quercus infectoria G. Olivier – *Fagaceae* – turkinis ąžuolas.

Cynips quercus Geoffroy – *Cynipidae* – ąžuolinė gumbavapsvė.

Turkinių riešutų nuovaris skalaujama burna nuo dantų skausmo ir skorbutinių pakitimų gingyvoj.

***Quercus Robur* L. – *Fagaceae* – paprastasis ąžuolas, uža-las.**

Quercus robur L. – *Fagaceae* – paprastasis ąžuolas.

Lapų nuovaris trenka galvą nuo skrupulo. Jaunų žievių nuo-varus vartoja nuo viduriavimo ir naudoja įvairiems skalavimams bei plovimams.

Trintomis gilėmis barsto iššutusius tarpupirščius ir pragulas. Gilių nuovarus geria nuo viduriavimo, bendro nusilpimo, džiovos, apetito stokos.

Gilių kavą (mišinį skrudintų gilių su skrudintomis cikorijos šaknimis ir skrudintais miežiais) geria nuo džiovos, mažakraujystės, bendro nusilpimo.

***Ranunculus acris* L. – *Ranunculaceae* – aitrusis vėdrynas.**

Pievose, ganyklose, apydrėgnėse pakelėse dažnai.

Koncentruotais nuovarais plaunasi nuo niežų.

Praskiestais nuovarais plauna sunkiai gyjančias žaizdas.

Šviežią sunką geria lašais nuo vėžio ir stiprių galvos skausmų.

Lapus deda po autais, pirm įtrynę odą druska, žaizdoms gauti.

***Ranunculus bulbosus* L. – *Ranunculaceae* – gumbuotasis vėdrynas.**

Krūmuose, šlaituose, sausose ganyklose dažnai.

Iš gumbų išspausta sunka trina odą uždegimams ir bėrimams gauti.

Gumbų riekutes ar gumbų košelę tepa norimose suerzinti vietose.

Išspautą sunką geria lašais „nuo gumbo“, aštrių skausmų viduriuose.

Praskiestus ir koncentruotus nuovarus naudoja taip pat, kaip ir aitriojo vėdryno nuovarus.

***Ranunculus Ficaria* L. – *Ranunculaceae* – vėdrynas švitriešis.**

Ficaria verna subsp. *verna* (sin. *Ranunculus ficaria* L.) – *Ranunculaceae* – pavasarinis švitriešis.

Drėgnuose krūmuose, šaltiniuose šlaituose, sunkesnėse žemėse dažnai.

Išspautą sunką geria lašais nuo skorbuto, galvos skausmų ir nusilpimo.

Grūstas bulvytes vartoja skorbutinėms žaizdoms ir dantų smegenims tepti.

Nuovaru plauna žaizdas ir skalauna burną.

***Ranunculus sceleratus* L. – *Ranunculaceae* – nuodingasis vėdrynas.**

Drėgnuose krantuose, pagrioviuose, pošlapėse pievose dažnai.

Grūstu su taukais nedžiovintu augalu tepa „reumato sukamus“ sąnarius.

***Raphanus raphanistrum* L. – *Cruciferae* – ridikas, svėrė.**

Raphanus raphanistrum L. – *Brassicaceae* – dirvinis ridikas, svėrė.

Dažna laukų piktžolė.

Žydinčių viršūnių nuovara nuo „širdies silpnumo“.

Nedžiovintų žydinčių viršūnių degtinės antpilai „nuo širdies drebbėjimo“.

Išspausta sunka geriama su medum nuo džiovos, parengiama prieš vartojimą vienam kartui.

***Raphanus sativus* L. – *Cruciferae* – valgomasis ridikas, ridikas.**

Raphanus sativus L. – *Brassicaceae* – valgomasis ridikas.

Auginamas daržuose, daržovė.

Karštas keptos šaknies minkštimas naudojamas prietvilkiams.

Tarkuoti ridikai suberiami druska, sukratomi, po 1–1,5 valandos nupilamas susidaręs skystis, kuris geriamas lašais nuo viduriavimo, apetito stokos, galvos svaigimo ir skorbuto. Nuo skorbuto šia sunka trina dantų smegenis.

***Reseda odorata* L. – *Resedaceae* – rezeta, kvapioji rezeta, radastas, roseta.**

Reseda odorata L. – *Resedaceae* – kvapioji rezeta.

Sėjamas kapuose ir darželiuose, kartais pats įsisėja arti augimo vietų ir laikosi pusiau sulaukėjęs.

Nuovara ir nedžiovintos žolės degtinės antpilai geriama nuo nevirškinimo, žarnų skausmų, isterijos, nerviškumo, slogių sapnų.

***Rhamnus cathartica* L. – *Rhamnaceae* – medleiva-šunobelė, šunobelė.**

Rhamnus cathartica L. – *Rhamnaceae* – dygioji šunobelė.

Uogų nuovarai nuo vidurių užkietėjimo, blogo virškinimo. Skustus brazdus duoda vienus ar su medum „nuo išgaščio“.

***Ribes nigrum* L. – *Saxifragaceae* – juodasis serbentas.**

Ribes nigrum L. – *Grossulariaceae* – juodasis serbentas.

Auginamas soduose ir prie sodybų, kartais pauzėse laukinis.

Pumpurų degtinės antpilai geriami nuo slogos, prakaitavimui sukelti, duodama apie pusę stiklinės antpilo su karšta arbata. Jaunų žydinčių ūgių ir lapų nuovarai geriami nuo peršalimo, prakaitavimui sukelti, šlapumo sekrecijai padidinti.

Šakutės merkiamos į raugtą sulą „širdies atgavimui“.

Uogų sunka tepamos paraudusios odos vietos ir dedervinės.

***Ribes rubrum* L. – *Saxifragaceae* – raudonasis serbentas, serbentai.**

Ribes rubrum L. – *Grossulariaceae* – raudonasis serbentas.

Auginamas dažnai.

Iš grūstų uogų su sula ar vandeniu gaminami gaivina gėrimai karščiuojantiems ligoniams.

***Rosa canina* L. – *Rosaceae* – paprastasis erškėtis, erškėtis.**

Rosa canina L. – *Rosaceae* – paprastasis erškėtis.

Podirviuose, pakrūmėse retokai, kartais auginamas.

Žiedų nuovarai ir arbatos nuo pūslės, inkstų ligų ir įvairiems skalavimams.

Vaisių nuovarai nuo inkstų (geriami šalti) ir nuo peršalimo – geriami karšti.

Sušalusius vaisių antpilas nuo viduriavimo kraujais, nusilpimo, inkstų ligų ir skorbuto, sušalę vaisiai užpilami šaltu vandeniu ir paliekami vėsioj vietoj keliom valandom atšilti ir „prisitraukti“, parengiama ne daugiau kaip vienai dienai.

***Rosa centifolia* L. – *Rosaceae* – pilnažiedis erškėtis, rožė.**

Rosa centifolia L. – *Rosaceae* – šimtalapis erškėtis.

Auginamas.

Pumpurus ir vainiklapius virina su praskiestu medum, gautu skysčiu tepa žindukams kūdikiams burnos vidų ir krūtų spenelius žindyvėms.

Žiedų nuovaras geriama nuo kosulio, užkimimo, viduriavimo, inkstų ligų.

***Rosmarinus officinalis* L. – Labiatae – gailiukas.**

Salvia rosmarinus subsp. *rosmarinus* (sin. *Rosmarinus officinalis* L.) – *Lamiaceae* – kvapūs rozmarinas.

Lapai įsigijami dažniausiai vaistinėse.

Lapų nuovarą geria nuo askaridų ir vidurių skausmų.

***Rubus caesius* L. – Rosaceae – gervuogė, juodoji avietė, paprastoji gervuogė.**

Rubus caesius L. – *Rosaceae* – paprastoji gervuogė.

Krūmuose, pašlaitėse gan dažnai.

Lapuotų ūgių arbata geriama nuo persišaldymo.

***Rubus idaeus* L. – Rosaceae – paprastoji avietė, avietė.**

Rubus idaeus L. – *Rosaceae* – paprastoji avietė.

Žydinčių šakų, lapuotų ūgių, šakučių su vaisiais, vaisių, žiemą perstovėjusių ar šalnos pagautų antramečių stiebų nuovaras, užtvilkai ir arbatos geriamos nuo peršalimo, galvos skausmų, reumatizmo, prakaitavimui sukelti.

***Rumex acetosa* L. – Polygonaceae – valgomoji rūgštynė, rūgštynė, rūgštėlis.**

Rumex acetosa L. – *Polygonaceae* – valgomoji rūgštynė.

Piebose, miškuose labai dažnai.

Nuovaras geriama „valgio nepriimant“.

Nepralietos sriubos (vien lapų viralas vandeny) „valgiui užsistojant“.

Rūgštėlių sriubos valgomos „širdžiai atgauti“ esant blogam virškinimui ir lengvai karščiuojant.

Lapai grūdžiami su vandeniu gaivinantiems gėrimams.

***Rumex conglomeratus* Murray – Polygonaceae – glaustaziedė rūgštynė, trainis.**

Rumex conglomeratus Murray – *Polygonaceae* – glaustažiedė rūgštinė.

Dirvose dažnai, pagrioviais, pievose, krūmuose.

Šaknų nuovaras geriama bendram organizmo stiprinimui, nuo viduriavimo.

(Negalima esą pjauti geležia: peiliu, dalge ir pan., raunamas ir parengiamas grūdžiant tarp akmenų.)

Šaknį nešiojasi apsaugojimui nuo pikto peilio, t. y. nuo atsitiktino susižeidimo darbo metu ar sužeidimo tyčiomis ar netyčiomis.

***Rumex crispus* L. – *Polygonaceae* – rauktalapė rūgštinė, rūgštis.**

Rumex crispus L. – *Polygonaceae* – rauktalapė rūgštinė.

Drėgnuose grioviuose, pakelėse, krantuose.

Šaknų nuovarus geria nuo viduriavimo.

***Rumex hydrolapathum* Huds. – *Polygonaceae* – rūgštis, gudažolė, rūgštinė gudažolė.**

Rumex hydrolapathum (Scop) Huds. – *Polygonaceae* – gudinė rūgštinė.

Šlapiose pievose, krantuose dažnai.

Praskiesti nuovaras šaknų ir viso augalo įvairiems plovimams.

Šaknų nuovaras geriama nuo viduriavimo, bendram organizmo stiprinimui.

Pjautais lapais kloja įvairias žaizdas, ypač autuvu sutrintas, nudegimus, lapus deda po autais, kad nesusitrintų pūsles.

***Rumex obtusifolius* L. – *Polygonaceae* – bukalapė rūgštinė.**

Rumex obtusifolius L. – *Polygonaceae* – bukalapė rūgštinė.

Drėgnuose užkiemiuose, pakelės grioviuose, dirvose dažnai.

Lapais klojamos autuvo nutrintos ir nudegimo žaizdos.

Lapų ir viso augalo nuovaras plovimams.

***Ruta graveolens* L. – *Rutaceae* – žalioji rūta, rūta.**

Ruta graveolens L. – *Rutaceae* – žalioji rūta.

Sodinama darželiuose, prie sodybų.

Nuovagai *emmenogogum* ir apetito pagerinimui, kartais geriami nuo askaridų, vidurių skausmų.

Koncentruoti nuovagai – *abortyvum*.

***Sagittaria sagittifolia* L. – *Alismataceae* – papliauškė, vylyčia.**

Sagittaria sagittifolia L. – *Alismataceae* – strėlialapė papliauška.

Pratekamų negilių ežerų pakrantėse, grioviuose, pakraščiuose upių seklumų.

Lapais klojamos „valasnyko“ žaizdos.

Lapų nuovarais plauna „valasnyko“ žaizdas.

Bulvelių miltais barsto žaizdas ir egzemas.

***Salix amygdalina* L. – *Salicaceae* – migdolalapis gluosnis.**

Salix triandra subsp. *amygdalina* (L.) Schubl. & G. Martens (sin. *Salix amygdalina* L.) – *Salicaceae* – krantinis gluosnis.

Žievės ir kačiukų nuovarai prakaitavimui sukelti, nuo karščiavimo, peršalimo, gripo, plaučių uždegimo, reumato.

Arbata sušalus galimiems susirgimams perspėti (žievės, lapų ir žiedų).

Praskiesti nuovarai (žiev. ir kačiukų) įvairiems plovimams.

Šviežiai lupta žievė tvarsčiams dedant brazdą prie žaizdos.

***Salix alba* L. – *Salicaceae* – baltasis gluosnis.**

Pakelėse, prie griovių, prie sodybų.

Kaip ir migdolalapis.

***Salix caprea* L. – *Salicaceae* – gluosnis blindė.**

Salix caprea L. – *Salicaceae* – paprastoji blindė.

Upių slėniuose, pabaliais, krūmuose, pamiškėse dažnai.

***Salix fragilis* L. – *Salicaceae* – trapusis gluosnis.**

Pakrantėse, prie sodybų.

***Salix purpurea* L. – *Salicaceae* – purpurinis gluosnis.**

Pakrantėse, drėgnose pievose dažnai, kartais sodinamos.

Kaip ir *S. amygd.*, *S. alba*, *S. caprea*, *S. fragilis* ir nuo tuberkuliozinių karščiavimų.

Pastaba: kaimas skiria tris rūšis pagal pavidalą:

1. Gluosniai, medžio pavidalo, dichotominiai šakoti;
2. Žilvičiai storu kamienu ir palyginti plonomis šakomis medžiai.

3. Krūmų pavidalo rūšys: karklai, kartais pagal formą vartoja sekančiai: karklų ir gluosnių šviežiai lupta žievė tvarsčiams, žievės, lapų ir „kačiukų“ nuovarai prakaitavimui sukelti, nuo reumato, praskiesti nuovarai įvairiems plovimams, žilvičių – jaunų šakų žievės nuovarai įvairiems plovimams, įvairiems skalavimams ir nuo plaukų pleišėjimo.

***Sambucus nigra* L. – Caprifoliaceae – juodasis šėivamedis.**

Sambucus nigra L. – *Viburnaceae* – juoduogis šėivamedis.

Auginamas prie sodybų arba arti sodybų esančiuose krūmuose, sausuose parkuose.

Jaunų šakų ir žiedų nuovarus geria prakaitavimui sukelti.

Uogų nuovarai prakaitavimui sukelti, viduriams liuosuoti.

***Sambucus racemosa* L. – Caprifoliaceae – raudonuogis šėivamedis.**

Sambucus racemosa L. – *Viburnaceae* – raudonuogis šėivamedis.

Auginamas prie sodybų, kapuose, prie sodybų esančiuose krūmuose ir sulaukėjusiuose parkuose kartais.

Žiedų, žievės ir uogų nuovarai prakaitavimui sukelti.

Praskiesta uogų sūka (praskiedžiama paprastai raugta sula) nuo sunkių karščiavimų.

***Sanguisorba minor* Scop. – Rosaceae – mažoji kraujalakė.**

Poterium sanguisorba subsp. *sanguisorba* (sin. *Sanguisorba minor* Scop.) – *Rosaceae* – šlaitinis galvainis, mažoji kraujalakė.

Dūkšto valsčių sausuose šlaituose prorečiai.

Žiedų nuovarai nuo pasiutimo apriejus.

***Sanguisorba officinalis* L. – Rosaceae – vaistinė kraujalakė.**

Šaknų nuovarai nuo viduriavimo ir kraujo išmatose.

Viso augalo nuovarai nuo viduriavimo, kvėpavimo takų ligų, gerklės užkimimo, praskiesti nuovarai įvairiems plovimams, šilti praskiesti nuovarai skalavimams.

***Sanicula europaea* – Umbeliferae – paunksminė girūnė.**

Sanicula europaea L. – Apiaceae – miškinė girūnė.

Podrėgnuose miškuose dažnokai.

Nuovarai nuo vidurių slogos geriama prieš valgį ar skausmams esant stiklinėmis, išoriniai nuovarai vartojami plovimams nuo įvairių bėrimų.

***Saponaria officinalis* L. – Caryophyllaceae – vaistinis putoklis.**

Pilnažiedis sodinamas darželiuose, dažnai iš jų išsiskverbęs; patvoriais kaimuose ir netoli nuo jų senose sodybvietėse. Tuščiažiedis krantuose, pievose dažnokai.

Pilnažiedžių vainiklapių nuovarai nuo skaudžių mėnesinių.

Žiedų nuovarai nuo sunkaus ir skaudaus kosulio (1–2 žiupsniai į litrą ar kvortą vandens).

Koncentruoti nuovarai nuo įvairių plaukų ir odos ligų.

Šaknų nuovarai nuo egzemų plovimui.

Nuo sausos šaknies kalkakmeniu nubrūžuojama kiek miltelių, apie 0,1–0,2 suplaka su vandeniu ir išgeria per dieną nuo dusulio.

***Secale cereale* L. – Gramineae – sėjamasis rugys, rugiai.**

Secale cereale L. – Poaceae – sėjamasis rugys.

Žiemkentys, plačiai sėjamas javas.

Miltai barstomos rožės, egzemos, žaizdos.

Užplikinti karštu vandeniu miltai votims tvinkinti.

Miltai sumaišyti su jaunu medum iki kietos konsistencijos votims tvinkinti.

Virinamas vanduo lygiomis su medum, gautu skysčiu užplikinami rupūs miltai, gauta tiršta košė dedama prie vočių jų tvinkinimui.

Jaunų varpų, kai grūdas tėra pusės normalaus dydžio, nuovairai nuo spjaudymo kraujais.

Varpos naudojamos „valasnykui“ išplauti.

***Sedum acre* L. – *Crassulaceae* – aitrusis šilokas, gyvatu-
kas.**

Sedum acre L. – *Crassulaceae* – aitrusis šilokas.

Liesuose smėlynuose, šiluose labai dažnai.

Sutrintu augalu padengiamos karpos, dedervinės, įvairūs odos pažeidimai.

Sunka geriama lašais nuo įvairių ligų.

Nedžiovinτος žolės degtinės antpilas nuo nuomario, „išgaščio“.

Žiedų degtininis antpilas nuo geltligės, stipraus nusilpimo.

***Sedum maximum* Suter – *Crassulaceae* – didysis šilokas,
kiškio bulvės.**

Hylotelephium maximum subsp. *maximum* (sin. *Sedum maximum* Suter) – *Crassulaceae* – didžioji vilkpupė.

Sausuose dirvonuose, smiltynuose dažnai.

Sutrintais į košelę lapais kloja nudegimo pūsles.

Išspaustą sunką geria lašais nuo mažakraujystės.

Bulvelių miltais tepa ir barsto šlapiuojančias egzemas.

***Sempervivum soboliferum* Sims. – *Crassulaceae* – šilinė
perkūnropė, šilropė.**

Sempervivum globiferum subsp. *globiferum* (sin. *Sempervivum soboliferum* Sims) – *Crassulaceae* – šilinė šilropė.

Smėlėtose vietose, kapinėse ar prie jų, Pietų, Rytų Lietuvos dažnai, kitur apyrečiai, kartais sodinamas.

Sunką lašais geria nuo skorbuto.

Sutrinto augalo košele tepamos nušutintos vietos.

Sutrinto augalo su miltais košele (paprastai imami rupūs ru-
giniai miltai) tepamos egzemos ir rožės.

Grūsto augalo rūgščios sulos antpilas nuo nusilpimo.

***Sempervivum tectorum* L. – *Crassulaceae* – stoginė per-
kūnropė.**

Sempervivum tectorum L. – *Crassulaceae* – stoginė šilropė.

Prie senų sodybų, kartais kapuose ir darželiuose.

Kaip ir *sempervivum soboliferum*.

***Senecio jacobaea* L. – *Compositae* – žilė Jokūbinė, pievinė žilė.**

Jacobaea vulgaris subsp. *vulgaris* (sin. *Senecio jacobaea* L.) – *Asteraceae* – pievinė žilė.

Pakelėse, kalvose dažnai.

Žiedų nuovaras nuo geltigės, skrupulo, sunkaus kosulio.

Šviežiai nuskintus žiedus merkia rūgščion giron sutrenktų vietų klojimui.

***Senecio palustris* DC – *Compositae* – pilkaplaukė žilė.**

Tephroseris palustris (L.) Fourr. (sin. *Senecio palustris* (L.) Hook.) – *Asteraceae* – gauruotoji žilė.

Sausinimo griovių pakraščiuose, drėgnose pievose pavieniais augalais apyrečiai.

Žiedų nuovaras nuo sunkaus kosulio, dusulio.

***Senecio vulgaris* L. – *Compositae* – paprastoji žilė.**

Senecio vulgaris L. – *Asteraceae* – paprastoji žilė.

Dažna daržų piktžolė.

Nuovaras nuo sunkaus kosulio, praskiestais nuovarais plau-namos žaizdos.

Grūstas augalas maišomas su rūgščia gira sutrenktų vietų klo-jimams.

Grūsto augalo degtininis antpilas apetitui ir virškinimui pa-gerinti.

***Silene inflata* Sm. – *Caryophyllaceae* – naktižiedė girgž-dukas, spragė, paprastoji naktižiedė.**

Silene vulgaris subsp. *vulgaris* (sin. *Silene inflata* Sm.) – *Ca-ryophyllaceae* – paprastoji naktižiedė.

Sausuose šlaituose, padirvėse, prie kelio labai dažnai.

Nuovaras nuo skaudžių mėnesinių, vidurių skausmų.

***Silene nutans* L. – *Caryophyllaceae* – nusvirusioji nakti-žiedė.**

Silene nutans L. – *Caryophyllaceae* – nusvirusioji naktižiedė.
Saulėtuose šlaituose dažnai.

Žiedų nuovaras nuo skausmų viduriuose.

Viso augalo sunką geria apriejusius nuo pasiutimo apsisaugoti.

***Sinapis alba* L. – *Cruciferae* – baltoji garstyčia, garstyčia.**

Sinapis alba subsp. *alba* – *Brassicaceae* – baltoji garstyčia.

Sėjamas daržuose prieskoniui, Vilnijoje gan dideliais kiekiais sėjamas aliejaus gamybai.

Malti grūdai sumaišyti su alyva ir degtine virškinimui pagerinti, duodama po valgomą ar arbatinį šaukštą mišinio iš ryto prieš valgi.

Maltų grūdų degtininis antpilas geriamas gurgšniais prieš valgi virškinimui ir apetitui pagerinti.

Maltų grūdų alyvos antpilas geriamas šaukštais „ant tuščios“ nuo kirminų sukeltų vidurių skausmų.

Šiltu vandeniu užplaktų miltų košelė „kraujui varinėti“, skysta košelė kompresams ar vonioms nuo rankų „užšalimo“, reumato, plaučių uždegimo, slogos (kompresas dedamas prie kojų).

***Sinapis arvensis* L. – *Cruciferae* – garstyčia, garstukas, laukinė garstyčia.**

Rhaphospermum arvense (L.) Andr. ex Besser (sin. *Sinapis arvensis* L.) – *Brassicaceae* – dirvinis garstukas.

Dažna javų piktžolė.

Žydinčių viršūnių nuovaras nuo įvairių širdies ydų.

***Sisymbrium officinale* Scop. – *Cruciferae* – pikulė vaistinė.**

Sisymbrium officinale (L.) Scop. – *Brassicaceae* – vaistinė pikulė.

Šiukslynuose dažnai, prie kelių, miestelių aikštėse.

Žiedynų nuovaras „nuo širdies drebjimo“.

Išspausa nuo žydinčio augalo sunka nuo nusilpimo.

***Sisymbrium sophia* L. – *Cruciferae* – paprastoji pikulė.**

Descurainia sophia subsp. *sophia* (sin. *Sisymbrium sophia* L.) – *Brassicaceae* – paprastasis poklius.

Žydinčio augalo degtininis antpilas nuo įvairių virškinimo sutrikimų ir skausmų kepenų srity, kartais nuo geltligės.

Nubrauktų žiedų ir lapų košele, sutrynus juos tarp kalkakmeniu, tepa žaizdas.

Sunka lašais geriama nuo nusilpimo, skorbuto, „smertelno išgeltimo“.

Viršūnių nuovaras nuo širdies ligų.

***Solanum dulcamara* L. – *Solanaceae* – bulvė karklavijas, karklavijas, velniuogė.**

Solanum dulcamara L. – *Solanaceae* – karklavijas.

Ežerų, upių krantuose, drėgnuose krūmuose dažnai.

Viso augalo nuovaras nuo kosulio, dusulio, „sunkumo“.

Žiedų ir uogų nuovarus geria nuo „išgąščio“ ir nuo jo kilusių kvėpavimo takų ligų.

Iš uogų išspausta košele tepa įvairias egzemas, neva atsiradusias nuo velnio, raganos ar jų sėbrų palietimo.

***Solanum nigrum* L. – *Solanaceae* – bulvė kiauliauogė, raganos uoga, juodoji kiauliauogė.**

Solanum nigrum L. – *Solanaceae* – juodoji kiauliauogė.

Dažna daržų piktžolė.

Uogų nuovaras nuo apžavėjimo „išgūščio“.

Lapai klojami po paklode, kad vaikų nakties metu neapniktų raganos (Rudamina).

Iš uogų su dievažolinio šaknimis gaminamas raganų antpilas (juo pasitėpus, esą raganos gali skraidžioti), pasitaiko rimtokų apsinuodijimų.

***Solanum tuberosum* L. – *Solanaceae* – valgomoji bulvė, bulvė, bulba.**

Solanum tuberosum L. – *Solanaceae* – valgomoji bulvė.

Dažnai sodinamas, kaupiamasis.

Žiedų nuovaras nuo dusulio.

Krakmolu barstomos pragulos ir vaikų kirkšnys.

Krakmolo kisielius nuo viduriavimų ir nušutintoms vietoms tvarstyti.

Grūstos karštos bulvės prietvilkiams.

***Solidago virgaurea* – Compositae – paprastoji rykštenė, saularykštė.**

Solidago virgaurea L. – Asteraceae – paprastoji rykštenė.

Retuose sausuose krūmuose dažnai.

Žydinčių viršūnių nuovai nuo skaudaus šlapinimosi, raižymo pūslių, šlapimo susilaikymo.

Žiedų arbatos nuo geltligės, saldžiosios voties.

***Solidago canadensis* L. – kanadinė rykštenė.**

Solidago canadensis L. – Asteraceae – kanadinė rykštenė.

Kapuose, darželiuose ar sulaukėjęs greta jų.

Žydinčių šakūčių nuovai nuo geltligės, skrupulo.

***Sorbus aucuparia* L. – Rosaceae – paprastasis šermukšnis.**

Pakelėse, kartais prie sodybų, mišriuose miškuose.

Žiedų nuovai prakaitavimui sukelti, nuo kosulio, drebulio, drugio.

Karštos koncentruotos žiedų arbatos sušalus nuo peršalimo apsisaugoti.

Neprinokusių uogų ir lapų nuovai ar arbatos nuo plaučių uždegimo.

Nedžiovintos, ypač šaldytos, uogos valgiui patraukti.

***Sphagnum* (sp) (*angustifolium*) – Sphagnaceae – kiminas (siauralapis), baltoji samana, kimsinė samana.**

Sphagnum angustifolium (Russow) C. E. O. Jensen – Sphagnaceae – siauralapis kiminas.

Nuovai geriami nuo tinimo gyvatei įkirtus.

Trintomis kiminų viršūnėmis barstomos negilios žaizdos kraujavimui sustabdyti, kartais kraujavimui iš nosies sustabdyti.

***Spiraea opulifolia* L. – Rosaceae – putinalapis pūslenis, putinlapė lanksva, putinėlis.**

Physocarpus opulifolius (L.) Maxim. (sin. *Spiraea opulifolia* L.) – *Rosaceae* – putinalapis pūslenis.

Darželiuose.

Žiedų nuovaras nuo peršalimo, prakaitavimui sukelti, kaulų skausmų ir sunkių mėnesinių.

***Spiraea salicifolia* L. – *Rosaceae* – gluosnialapė lanksva, vingorė medinė.**

Spiraea salicifolia L. – *Rosaceae* – gluosnialapė lanksva.

Žiedynų nuovaras nuo peršalimo.

***Stachys officinalis* Tr. – *Labiatae* – vaistinė notra.**

Betonica officinalis subsp. *officinalis* (sin. *Stachys salicifolia* L.) – *Lamiaceae* – vaistinė notra.

Nuovaras nuo sauso kosulio, kokliušo, dusulio.

Miškų pakraščiuose, netoli vandens griovių dažnai.

***Stachys palustris* L. – *Labiatae* – pelkinė notra.**

Stachys palustris L. – *Lamiaceae* – pelkinė notra.

Šlapiose pievose, pažliugusiose dirvose dažnai.

Nuovaras nuo peršalimo, kosulio, reumato, sąnarių skausmų, sušlapus kojas.

***Stachys sylvatica* L. – *Labiatae* – miškinė notra.**

Stachys sylvatica L. – *Lamiaceae* – miškinė notra.

Miškuose, krūmuose dažnai.

Nuovaras nuo peršalimo, kosulio.

***Stellaria media* Vill. – *Caryophyllaceae* – daržinė žliūgė.**

Stellaria media (L.) Vill. – *Caryophyllaceae* – daržinė žliūgė.

Dažna trąšesnių daržų piktžolė.

Sutrintu augalu padengiamos įvairios žaizdos.

Sunka ir trintas augalas virškinimui pagerinti.

***Stratiotes aloides* L. – *Hydracharitaceae* – alijošinis aštrys, alavijinis aštrys.**

Stratiotes aloides L. – *Hydrocharitaceae* – alavijinis aštrys.

Ežeruose, balose, susidariusiose nuo pavasarinio upelių potvynio, ir neperdžiūstančiose lėtose upėse, užaugusių ežerų balose, šaltiniuose pelkėse dažnai.

Nedžiovinto ar džiovinto šakniastiebio degtininis antpilas nuo sąnarių skausmų, reumatizmo.

Tarkuoto šakniastiebio sunka nuo sąnarių skausmų.

***Strychnos nux vomica* L. – *Loganiaceae* – nuodingasis činčiberas, činčiberas.**

Strychnos nux-vomica L. – *Loganiaceae* – nuodingasis činčiberas.

Vaisiai įsigijami iš kromelninkų.

Nesmulkintų vaisių degtininį ar vandens antpilą geria nuo silpnumo, apetito stokos, virškinimui pagerinti.

Skusti vaisiai su medum ar su vandeniu nuo „išgūščio“.

Vaisiai merkami į vandenį prausimui vaikams nuo „išgūščio“, būna apsinuodijimų.

***Succisa pratensis* M. – *Dipsacaceae* – pievinė miegalė.**

Succisa pratensis Moench – *Caprifoliaceae* – pievinė miegalė.

Kirtimuose, dirvonuose, pievose dažnai.

Žiedų nuovarai nuo kosulio ir gerklės ligų.

***Symphytum officinale* L. – *Boraginaceae* – vaistinė taukė, žvakotas, kaulė.**

Symphytum officinale L. – *Boraginaceae* – vaistinė taukė.

Griovių krantuose, dažnai apydrėgnėse vietose prie tvenkinių ar šulinių sodinamas.

Žiedų nuovarai nuo kosulio, gerklės slogos.

Iš žolės išgrūstos gleivės įvairioms egzemoms gydyti ir uždegimams mažinti.

Lapais tvarsto sumušimus, įkirtimus ar kaulo lūžimus (iš čia saulažolė).

Tarkuotų šaknų sunką geria nuo „vėdarėlio slogos“.

Susmulkintą šaknį maišo su drungnu vandeniu ar taukais, gautu tepalu tepa sumuštas vietas ar kaulo lūžius.

***Syringa vulgaris* L. – *Oleaceae* – paprastosios alyvos, bezas.**

Syringa vulgaris L. – *Oleaceae* – paprastosios alyvos.

Auginamas prie sodybų dekoratyvinis krūmas.

Lapais kloja žaizdas.

Žiedų nuovaras nuo įvairių nervų ligų.

Baltų žiedų nuovaras nuo įvairių moteriškų ligų.

***Tanacetum vulgare* L. – *Compositae* – paprastoji bitkrėslė, ežė, čižmas.**

Tanacetum vulgare L. – *Asteraceae* – paprastoji bitkrėslė.

Prie sodybų, pakelėse, ant ežių, soduose ir krūmuose.

Trintus graiželius su medum duoda nuo askaridų, duodant po valgomą šaukštą miltelių iš ryto prieš valgį arba po arbatinį šaukštą prieš kiekvieną valgį per 5–6 dienas esant „jaunam“ ar prieš jauną.

Žydinčių viršūnių ir nubrauktų lapų nuovarus (dažnai koncentruotus) geria nuo askaridų ir skaudžių mėnesinių.

Viso augalo nuovaras gerklės skalavimui.

Viso augalo nuovaras parūgusioj giroj įtrynimams nuo utėlių, praskiestais rūgščiais nuovarais perplauna ištrinktus plaukus nuo utėlių.

***Taraxacum officinale* VVleg – *Compositae* – paprastoji kiaulpienė, pienė, piktšasė, dėdžiukai (Pabradė).**

Taraxacum officinale Weber ex F. H. Wigg. – *Asteraceae* – paprastoji kiaulpienė.

Pievose, kiemuose, apleistose dirvose, pakelėse dažnai.

Sunka tepamos dedervinės, karpos, piktšasių paliestos vietos.

Viso žydinčio augalo nuovaras kraujui valyti.

Šaknys kramtomas nuo įkyrių chroniškų viduriavimų ir dantims sutvirtinti.

Džiovinčių šaknų nuovaras dantų skalavimui.

Graiželių nuovaras nuo skrupulo, kartais nuo kosulio ir džiovos.

Sėklos kramtomas nuo „spalinių“.

***Taxus baccata* L. – *Taxaceae* – europinis kukmedis, kukmedis, kukavas.**

Taxus baccata L. – *Taxaceae* – europinis kukmedis.

Jaloveckio dvaro parke Saldutišky (1944 ar 1943 m. nukirstas) ir pietiniame Lobės ežero šlaite „Pakrūminėse“ (dalinais sunaikintas nukertant, daliniai iššalę 1928–29 metais).

Spygliais rūkoma nuo „eilinių“, t. y. epideminių ligų.

Šakučių gabaliukai, rožančiai ar drožtiniai seita apsaugoja nuo įvairių „eilinių“, „pavietrinių“ ligų ir nuo vaistinių sukeliamų priemonių.

***Thea sinensis* L. – *Theaceae* – arbatžolės.**

Camellia sinensis (L.) Kuntz (sin. *Thea sinensis* L.) – *Theaceae* – kininis arbatmedis.

Vartojama rinkos arbata.

Lapų nuovais klojamos paraudusios akys.

Lapų mišinys rūkomas su tabaka nuo dusulio.

Kai kurios dedervinės tepamos syvais, gaunamais sudeginus pypkė popierių, kuriame pakuojiama arbata.

***Thuja* (sp) – *Pinaceae* – tuja.**

Thuja L. – *Cupressaceae* – tuja.

Auginama prie sodybų ir kapinėse.

Šakučių nuovais *emmenogogum* ir *abortyvum*.

***Thymus chamcedrys* Pries – *Labiatae* – keturbriaunis čiobrelis, čiobrelis.**

Thymus pulegioides subsp. *pulegioides* (sin. *Thymus chamaedrys* Fr.) – *Lamiaceae* – keturbriaunis čiobrelis.

Liesuose smėliuose pušynuose.

Vartojamas rūkymams nuo ligų ir nelaimių apsaugoti, taip pat po numirėlio.

Nuovai ir derva kaip ir paprastojo čiobrelio.

***Thymus serpyllum* L. – *Labiatae* – paprastas čiobrelis.**

Thymus serpyllum L. – *Lamiaceae* – paprastas čiobrelis.

Smėliuose dirvonuose, retuose krūmuose dažnai.

Karšti nuovai nuo kosulio, „krūtinės sunkumo“, peršalimo, prakaitavimui sukelti, nuo kaulų gėlos, nuo vidurių skausmų.

Praskiesti nuovagai įvairiems plovimams ir skalavimams, kompresams.

Degutas nuo dedervinių ir dantų skausmų. Degutas gaunamas sukišant standžiai į molinį nevartotą puodą nedžiovintų, vandeniui sudrėkintų čiobrelių, uždengiant puodą dangčiu ir pritepant moliu, taip parengtas puodas statomas į duonkepę krosnį kelioms valandoms.

***Tilia cordata* Mill. – *Tiliaceae* – mažalapė liepa, liepa, liepelė.**

Tilia cordata Mill. – *Malvaceae* – mažalapė liepa.

Prie sodybų, parkuose, mišriuose lapuotuose miškuose, kartais ištisais liepynėliais.

Žiedų ir trumpų lapuotų šakučių užtvilkai prakaitavimui sukelti.

Nuovagai žydinčių šakų nuo viduriavimų ir vidurių skausmų. Praskiesti nuovagai nuo viduriavimo.

Šutinti lapai prietvilkams.

Liepos sijota anglim barstomos žaizdos, anglies gabalai kramtomai, kad dantys būtų balti ir stiprūs.

Prinokusių ir nokstančių vaisių, kartais ir žiedų nuovagai ar arbatos nuo nevaisingumo tiek moterims, tiek vyrams.

Liepos karnų juostomis tvarstomi išnerti ir sulaužyti kaulai.

Grūdžiant lapus ir jaunas šakutes gaunamos gleivės vartojamos šaltiems kompresams ant nudegintų odos vietų.

Tikima, kad kiemuose, kur auga liepos, žmonės išgyvena ilgą amžių.

***Tilia platyphyllos* Scop. – *Tiliaceae* – didžialapė liepa, liepa.**

Tilia platyphyllos Scop. – *Malvaceae* – didžialapė liepa.

Taip pat kaip ir mažalapė liepa.

Nuplautais lapais klojamos žaizdos ir nuo „rožės“.

***Tragopogon* (sp.) – *Compositae* – pūtelis, bandylis.**

Tragopogon L. – *Asteraceae* – pūtelis.

Pievose, apysausiuose grioviuose dažnokai.

Žiedų ir viso augalo nuovarai „kraujui valyti“ ir nuo visokių virškinimo sutrikimų.

***Trapa natans* L. – *Eudrocariaceae* – agaras, vandens riešutas.**

Trapa natans L. – *Lythraceae* – plūduriuojantysis agaras.

Aptiktas tik Ginučių ežeruose, smarkiai nukentėjo nuo 1927 metų ir 1941 m. šalčių.

Trintu sėklos minkštimu barsto šlapiuojančias egzemas.

Sėklų kevalus nešiojasi apsisaugojimui nuo vandeninių laumių ir kitų vandens pavojų.

***Trifolium alpestre* L. – *Leguminose* – alpiniai dobilai, raudonieji dobilai.**

Trifolium alpestre L. – *Fabaceae* – alpinis dobilas.

Sausose pievose, retuose sausuose miškuose, dirvonuose.

„Galvučių“ nuovarai nuo krūtinės sunkumo, „kraujui valyti“ ir nuo „saldžiosios voties“.

***Trifolium arvense* L. – *Leguminosae* – dirvinis dobilas, katinukai.**

Trifolium arvense L. – *Fabaceae* – dirvinis dobilas.

Rugių ražienose, dirvose, dirvonuose, lengvose žemėse dažnai.

Viso augalo nuovarai „kraujui valyti“ nuo „saldžiosios voties“.

***Trifolium repens* L. – *Leguminose* – baltasis dobilas, dobiliukai.**

Trifolium repens L. – *Fabaceae* – baltasis dobilas.

Kiemuose, pievose, ganyklose, dažnai sėjamas.

Žiedų nuovarai piene nuo įvairių gerklės ir plaučių ligų.

Viso augalo nuovarai „kraujui valyti“.

Žiedų arbata nuo įvairių moteriškų ligų.

***Triticum vulgare* Vill – *Gramineae* – paprastasis kvietys.**

Triticum aestivum L. (sin. *Triticum vulgare* Vill.) – *Poaceae* – paprastasis kvietys.

Miltai įvairiems iššutimams ir praguloms barstyti.

Iš skysto kisieliaus deda raminančius kompresus.

Pelų nuovarai nuo inkstų ligų ir spjaudymo kraujais.

Nekultų varpų karšti nuovarai nuo peršalimo prakaitavimui sukelti.

***Trollius europeus* L. – *Ranunculaceae* – paprastasis burbulis, katilėlis.**

Trollius europaeus L. – *Ranunculaceae* – paprastasis burbulis.

Nuovaraus plauna sunkiai gyjančias žaizdas.

Grūstą su taukais vartoja nuo reumato, egzemų, tam tikru būdu paruošia odos žaizdoms sukelti.

***Tussilago farfara* L. – *Compositae* – šalpusnis, močiakalapis.**

Tussilago farfara L. – *Asteraceae* – ankstyvasis šalpusnis.

Blogai įdirbtose dirvose, molinguose šlaituose dažnai.

Lapais klojamos žaizdos, nudegimai, įvairūs odos suerzinimai, klojama vilnėta puse prie žaizdos, pūliams traukti ir lygia „karščiui traukti“.

Graiželių nuovarai nuo skrupulo, kosulio, džiovos.

Lapų nuovarai nuo kosulio, peršalimo, karšti prakaitavimui sukelti.

Koncentruoti nuovarai „valgiui patraukti“.

Koncentruoti rūdžių pakenktų lapų nuovarai – *abortyvum*.

***Typha latifolia* L. – *Typhaceae* – plačialapis švendras, švendras, buožiai, kuliai, kūlės.**

Typha latifolia L. – *Typhaceae* – plačialapis švendras.

Užaugančių ežerų pakraščiuose, balose, neišdžiūstančiuose grioviuose, tvenkiniuose dažnai.

Stiebiašaknių nuovarai nuo sąnarių skausmų, šlapimo užsilaikymo.

Grūstais stiebiašakniais trina skaudamus sąnarius.

***Ulmus campestris* L. – *Ulmaceae* – guoba skirpstas, guoba, vinkšna, guba, gauba.**

Ulmus glabra Huds. (sin. *Ulmus campestris* L.) – *Ulmaceae* – kalninė guoba.

Prie sodybų ir pakelėse dažnai, miškuose retai.

Liaudis dažnai ar beveik visai neskiria *Ulmus camp* nuo kitų *Ulmus*.

Sėklų nuovaras nuo neramaus miego, slogių sapnų, blaškomosi miegant.

Jaunų šaknų žievės nuovaras nuo viduriavimo.

Šaknų žievės nuovaras nuo gimdos skausmų, *sedativum* (Pabrādė).

***Urtica dioeca* L. – *Urticaceae* – didžioji dilgė, dilgė, juodoji, tikroji dilgė.**

Urtica dioica L. – *Urticaceae* – didžioji dilgėlė.

Lapuotais stiebais plakami „reumato susukti“ sąnariai.

Dilgių šaknų arbatą geria nuo bevaikiškumo moterims.

Jaunų dilgių sunką geria šaukštais nuo priemėčio, skorbuto, mažakraujystės.

Dilgių lapus, vos pasirodžius, plikina karštu vandeniu, nuspaudžia ir kapoja su trečdaliu tūrio druskos surūdijusiu peiliu iki gausis vientisa masė, valgo šaukštais keliskart per dieną nuo mažakraujystės. Paprastai ruošia tik tai dienai.

Tam pačiam tikslui verda juodo gyvulio arba paukščio kraujo maišymą su trintais dilgės lapais.

***Urtica urens* L. – *Urticac* – gailioji dilgė, šviesioji dilgė, dilgėlė.**

Urtica urens L. – *Urticaceae* – gailioji dilgėlė.

Paplitusi daržų piktžolė.

Viso augalo nuovaras nuo viduriavimo.

Nuo reumato ir mažakraujystės kaip didžioji dilgė.

***Vaccinium myrtillus* L. – *Ericaceae* – šilauogė mėlynė, mėlynė.**

Vaccinium myrtillus L. – *Ericaceae* – paprastoji mėlynė, mėlynė.

Miškuose gan dažnai, kartais masyvais.

Uogų nuovaras nuo viduriavimų.

Lapų ir žydinčių šakų nuovaras nuo inkstų ir pūslės skausmų.

Praskiestais lapų ir šakų nuovarais plauna žaizdas.

***Vaccinium uliginosum* L. – Ericaceae – šilauogė girtuoklė.**

Vaccinium uliginosum L. – Ericaceae – paprastas vaivoras.

Drėgnuose miškuose dažnai.

Uogos vartojamos įvairiems šposams.

Uogų nuovaras nuo galvos skausmų.

Viso augalo nuovaras nuo įvairių skausmų.

***Vaccinium vitis idaea* L. – Ericaceae – šilauogė bruknė, bruknė.**

Vaccinium vitis-idaea L. – Ericaceae – paprastoji bruknė.

Užpiltos virtų vandenių uogos laikomos per žiemą, prisistovėjęs skystis geriamas „širdžiai atgauti“, „valgiui patraukti“, gaivinantiems gėrimams, kompresams ir trynimui karščiuojantiems ligoniams.

Bruknių šakučių ir lapų nuovarus geria nuo inkstų ir pūslės skausmų, skaudaus šlapinimosi, pūlių ir kraujo šlapime, karšti nuovaras geriama nuo sąnarių skausmų.

***Valeriana officinalis* L. – Valerianaceae – vaistinis valerijonas, valerijonas.**

Valeriana officinalis L. – Caprifoliaceae – vaistinis valerijonas.

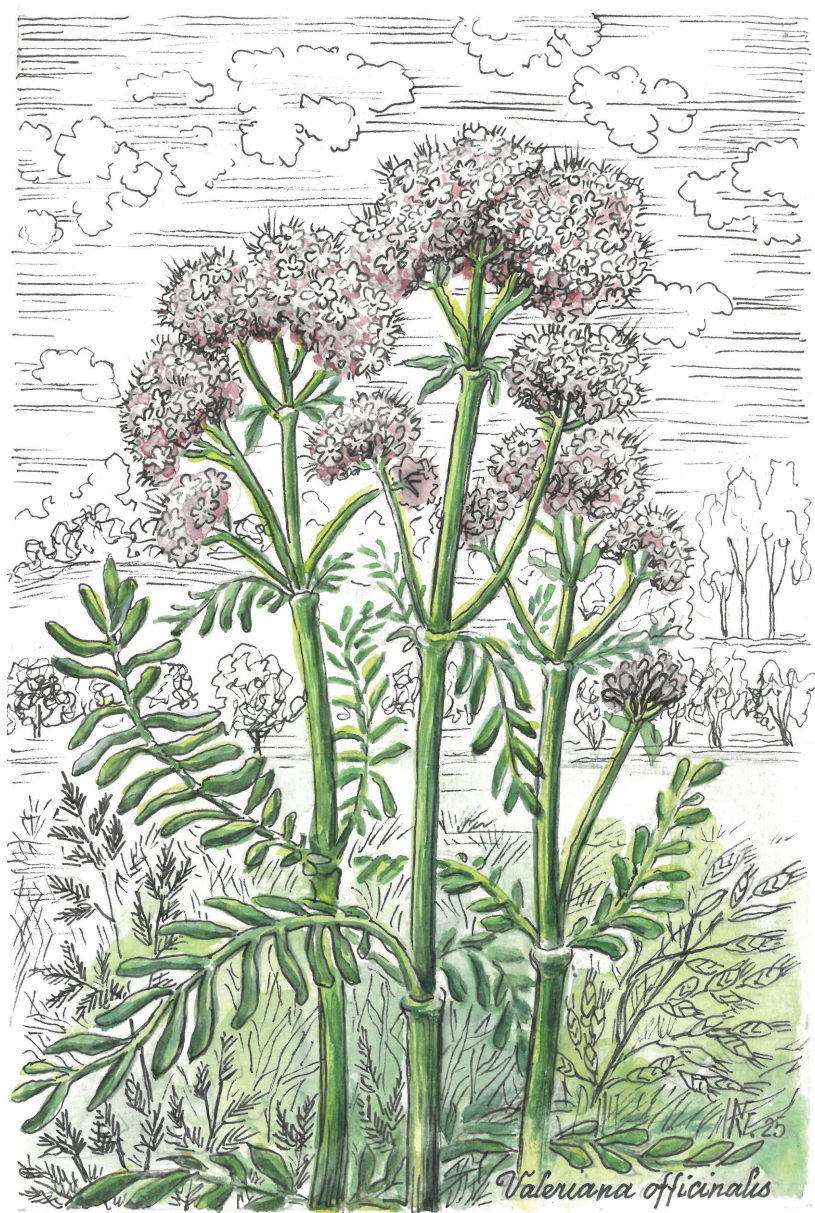
Žydėjimo metu iškastų šaknų ir viso išrauto augalo nuovaras geriama nuo „slabnumo“, bendro nusilpimo, prakaitavimo, nemiegos, slogių sapnų, išgąščio, rankų drebjimo, „mėtymo“, įvairių nervinių sutrikimų.

Degtinės antpilai nuo skausmų skilvio srity ir žarnose apatui pagerinti, nuo blaškymosi miegant, nervinių negalavimų.

***Veratrum album* L. – Liliaceae – baltasis čemerys.**

Veratrum album L. – Melanthiaceae – baltasis čemerys.

Utenos, Zarasų apskrityse kartais auginamas, Vilniaus krašto pietuose pievose natūraliai auga, stiebiašaknis ir šaknys įsigijamos iš kromelninkų.

Vaistinis valerijonas

Lapus merkia į vandenį prausimui ir trynimams nuo „išgąščio“.

Iš grūstų su taukais šaknų daromas tepalas nuo reumato.

***Verbascum nigrum* L. – *Scrophulariaceae* – juodoji tūbė, meškos ausis.**

Verbascum nigrum L. – *Scrophulariaceae* – juodoji tūbė.

Šlaituose, krūmuose dažnai.

Žiedyno nuovaras nuo „širdies silpnumo“, įvairių plaučių ir gerklės ligų.

Lapų nuovarus geria nuo dusulio.

***Verbascum thapsus* – *Scrophulariaceae* – mažaziedė tūbė, gaurė, meškos ausis.**

Verbascum thapsus L. – *Scrophulariaceae* – smulkiažiedė tūbė.

Smėlėtuose šlaituose ir skynimuose dažnai.

Žiedynų nuovaras nuo kosulio, „krūtinės sunkumo“, dusulio.

Praskiesti nuovaras plovimams ir gargaliavimams.

Lapų nuovaras nuo „širdies drebjimo“.

Lapai klojamos pūliuojančios žaizdos pūliams traukti.

Viso augalo nuovarus duoda gyvuliams nuo viduriavimų, pervargus, nuo išsimėtymo apsisaugoti.

Lapai tvarsto krūtis ir tešmenis nuo įvairių uždegimų, sutinimų, lapus nešiojasi ar riša gyvuliams prie ragų, kad „meška neužgriūtų“, t. y., kad neištiktų sunki liga.

***Verbena officinalis* L. – *Verbenaceae* – vaistinė verbėna, karkliukas, verbelė, dilgėlė.**

Verbena officinalis L. – *Verbenaceae* – darželinė verbena.

Daržuose kaip krapai, t. y. – nesėjamas, bet savaime pasisėjamas nenaikinamas.

Nuovaras nuo „gumbo“, įvairių vidurių skausmų, blogo virškinimo.

***Veronica becabunga* L. – *Scrophulariaceae* – balinė veronika, jonažolė.**

Veronica beccabunga L. – *Plantaginaceae* – upelinė veronika.

Pakraščiuose ežerų ir lėtų upelių, prie šaltinių dažnai.

Nuovarus duoda vaikams nuo „šlapumo nelaikymo“, šlapinimosi miegant.

Nuovara is plauna įvairias šlapiuojančias egzemas, „valasnyko žaizdas“.

***Veronica officinalis* L. – *Scrophulariaceae* – vaistinė veronika, jonažolė.**

Veronica officinalis L. – *Plantaginaceae* – vaistinė veronika.

Žiedynų nuovara i akims plauti, „karščiui traukti“.

Žydinčios žolės nuovara i nuo karščiavimo, „šalčio krėtimo“, nuo bendro nusilpimo, apetitui pagerinti.

***Veronica chamaedrys* L. – *Scrophulariaceae* – paprastoji veronika, jonažolė.**

Veronica chamaedrys L. – *Plantaginaceae* – paprastoji veronika.

Kaip ir *Veronica officinalis*.

***Viburnum opulus* L. – *Caprifoliaceae* – paprastasis putinas, putinas.**

Viburnum opulus L. – *Viburnaceae* – paprastasis putinas.

Lapuotuose miškuose, šlaituose, kartais prie sodybų, gana dažnai.

Žiedynų nuovara i nuo įvairių moteriškų ligų.

Uogų degtinini s antpilas nuo gerklės ligų geriamas gurkšniais iš ryto ar prieš kiekvieną valgį, praskiestu antpilu skalauja gerklę, iš antpilo mišinio su vandeniu lygiomis daromi kompresai.

Šaldytų uogų sunka nuo skaudžių mėnesinių ir nuo karščiavimo po gimdymo, kartais duodama čiulpti suledėjusių uogų.

Sėklų degtinini s antpilas duodamas „prinovyjimui“ (per vestuves jauniesiems degtinę puošia putino žiedais ar putino uogomis).

Žievės nuovara i nuo skaudžių mėnesinių ir įvairiems genitalijų plovimams.

***Vicia faba* L. – Leguminose – valgomoji pupa, pupa, arkliapupė.**

Vicia faba L. – Fabaceae – pupa.

Kultūrinis augalas paskutiniu metu žymiai mažiau beauginamas.

Ankščių nuovaras geriama nuo „saldžiosios“ voties“, „valgio nepriimant“, „kraujo valymui“.

Šutintos ankštys ir lapai prietvilkiams.

Stagarus merkia į vandenį vaikams prausti, kad būtų tvirti ir tiesiakojai.

Pusiaus sušutintas pupas nulupa, džiovina, sutrina į miltus, iš gautų miltų verda skystas košeles nuo viduriavimo.

***Vinca minor* L. – Apocynaceae – žiemė, slenktinė, barvinkas.**

Vinca minor L. – Apocynaceae – mažoji žiemė.

Žiedų nuovaras karščiuojančioms akims plauti.

Nuovaras nuo „neramumo“, nervinių sutrikimų, dieglių viduriuose.

***Vincetoxicum officinale* Moench. – Asclepiadaceae – šlakinė kregždunė.**

Vincetoxicum hirundinaria subsp. *hirundinaria* (sin. *Vincetoxicum officinale* Moench) – Apocynaceae – šlakinė kregždunė.

Šlaituose ir krūmuose dažnai.

Nuovaras geriama ir klojama nuo gyvatės įkirtimo. Šaknų nuovarus geria nuo „išgūščio“.

Šaknį nešiojasi nuo gyvatės įkirtimo ir pikto liežuvio apsisaugoti.

***Viola arenaria* D. – Violaceae – našlaitė smiltyninė, žibutė, fiolka, žibikutė.**

Viola rupestris subsp. *rupestris* (sin. *Viola arenaria* DC.) – Violaceae – smiltyninė našlaitė.

Žiedų nuovaras akims plauti.

Viso augalo nuovaras nuo nervinių sutrikimų ir nereguliuo-
raus širdies darbo.

Šaknų degtinės antpilas nuo dusulio ir atsikosėjimui palengvinti.

***Viola canina* L. – *Violaceae* – našlaitė, šunpiolkė.**

Viola canina L. – *Violaceae* – šuninė našlaitė.

Kaip ir *V. arenaria*, su kuria painiojama.

***Viola collina* Besser – *Violaceae* – našlaitė šlaitinė.**

Viola collina Besser – *Violaceae* – šlaitinė našlaitė.

Kaip ir *V. arenaria*.

***Viola tricolor* L. – *Violaceae* – tikroji našlaitė, našlaitė.**

Viola tricolor L. – *Violaceae* – trispalvė našlaitė.

Dirvose, šlaituose, krūmuose dažnai.

Žiedų nuovaras akims plauti.

Žolė merkiama į vandenį praustis ir maudytis nuo įvairių bėrimų.

Viso augalo užtvilkai (karšti) prakaitavimui sukelti.

Viso augalo nuovaras „kraujui valyti“, nuo skrupulo, kaulų gėlimo.

***Viola arvensis* Murray.**

Viola arvensis Murray – *Violaceae* – dirvinė našlaitė.

Kaip ir *Viola tricolor*.

***Viscaria vulgaris* Bernh. – *Caryophyllaceae* – smailiukė nukorėlė.**

Viscaria vulgaris Rohl. – *Caryophyllaceae* – smailiukė.

Smėlėtuose, sausuose šlaituose, dirvonuose, sausose pievose dažnai.

Nuovaras atsikosėjimui palengvinti.

***Viscum album* L. – *Lorantaceae* – paprastasis amalas, amalas.**

Viscum album L. – *Viscaceae* – paprastasis amalas.

Vilniaus krašto pietuose, Pietų Lietuvoj iki Nemuno ir netoli Smėlynės, Zarasų apskr.

Amalo lapus arba šakutes nešiojasi apsisaugojimui nuo įvairių ligų ir apžavų.

Nuovagai ir degtinės antpilai nuo įvairiausių negalavimų, nervinių sutrikimų, nuomario, „sugadinimo“, t. y. nuo ligos ar negalavimų atsiradus kam pikto linkint.

***Xeranthemum annuum* L. – *Compositae* – vienmetinis sausiukas, sausiukas darželinis.**

Xeranthemum annuum L. – *Asteraceae* – vienmetis sausiukas. Darželiuose auginamas.

Žiedų nuovagai nuo bendro nusilpimo ir džiovos, geriama gurkšniais.

Žiedų nuovaras piene su medum ar be jo, geriamas šiltas po kelis gurkšnius nuo džiovos ir bendro nusilpimo.

***Zingiber officinale* Roscoe – *Zingiberaceae* – stiebašakniai „Imbirai“.**

Zingiber officinale Roscoe – *Zingiberaceae* – tikrasis arba vaisinis imbieras.

Įsigijami vaistinėse, smulkių prekių krautuvėse ar pas kromelninkus.

Stiebašaknių degtinės antpilas (2–3 gabaliukai stiebašaknio ketvirčiui litro) geriamas gurkšniais iš ryto prieš valgį, rečiau prieš kiekvieną valgį nuo „krūtinės sunkumo“, „vėdarėlio slogos“, blogo apetito, įvairių virškinimo sutrikimų.

Grūsti stiebašakniai, sumaišyti su medum, kad gautųsi kietos tešlos konsistencijos masė, riešuto didumo gabaliukais ryjami 10–15 min. prieš valgį nuo „vėdarėlio slogos“.

Retai vartojamų ir neišsamiai apibūdintų augalų sąrašas

***Adonis vernalis* L. – *Ranunculaceae* – pavasarinis adonis.**

Santoka ir jos apylinkės, auginamas.

Nuovagai nuo širdies ligų.

***Alchemilla arvensis* Scop. – *Rosaceae* – dirvinė rasakilė.**

Aphanes arvensis Scop. (sin. *Alchemilla arvensis* (L.) Scop.) – *Rosaceae* – dirvinė mažuolė.

Retai dirvose, posausėse pievose.

Nuovagai nuo viduriavimų.

***Althea officinalis* L. ir *A. cannabina* L. – *Malvaceae* – pi-
liarožė ybiškė, p. kanapialapė.**

Althaea officinalis L. – *Malvaceae* – vaistinė svilarožė.

Althaea cannabina L. – *Malvaceae* – kanapinė svilarožė.

Santoka, Lentvaris, Pabradė, Utena retai.

Šaknų nuovagai nuo kosulio.

***Anthemis nobilis* L. – *Compositae* – rymiškasis bobramu-
nis.**

Chamaemelum nobile (L.) All. (sin. *Anthemis nobilis* L.) – *Asteraceae* – kilnioji blezdingūnė.

Auginamas daržuose ir darželiuose retai.

Vartojamas kaip ramunėliai.

***Aristolochia clematis* L. – *Aristolochiaceae* – paprastoji
kartuolė.**

Aristolochia clematitis L. – *Aristolochiaceae* – paprastoji kar-
tuolė.

Druskininkai.

Šaknų nuovagai nuo skaudžių mėnesinių ir kitų moteriškų
ligų.

***Artemisia annua* L. – *Compositae* – vienmetis kietis.**

Artemisia annua L. – *Asteraceae* – vienametis kietis.

Klykių kaime (Tauragnų vlsč., Utenos apskr.) pakenčiamas
prie kryžiaus šalia Utenos–Tauragnų vieškelio.

Nuovagai ir trinti su medum graiželiai nuo askaridų.

***Asperugo procumbens* L. – *Boraginaceae* – šiužė.**

Asperugo procumbens L. – *Boraginaceae* – šliaužiantysis pros-
nis.

(Gauta sausa susmulkinta medžiaga (Vilniaus kraštas, retai).

Nuo gerklės ligų.

***Atropa beladonna* L. – *Solanaceae* – šunvyšnė.**

Atropa belladonna L. – *Solanaceae* – vaistinė šunvyšnė.

Aukštheadvaris.

Lapais klojami skauduliai, praskiesti lapų nuovarai geriami nuo vidurių skausmų ir viduriavimų.

***Bergenia crassifolia* (L.) Fritsch. – *Saxifragaceae* – bergenija.**

Bergenia crassifolia (L.) Fritsch – *Saxifragaceae* – storalapė bergenija.

Darželiuose auginamas retai, Vilniaus kraštas.

Šaknų nuovarai nuo viduriavimų ir šlapumo pūslės ligų.

Lapais klojamos žaizdos.

***Chenopodium ambrosioides* L. – *Chenopodiaceae* – balanda kirmytžolė.**

Dysphania ambrosioides (L.) Mosyakin & Clemants (sin. *Chenopodium ambrosioides* L.) – *Amaranthaceae* – vaistinė balanda.

Auginamas retai. Žolės nuovarai ir trinta su medum žolė nuo vidurių parazitų.

***Cochlearia officinalis* L. – *Cruciferae* – krienas režiukaitis.**

Cochlearia officinalis L. – *Brassicaceae* – vaistinis skabėtras.

Pietų Lietuvoj kartais pakenčiamas daržuose.

Sunka ir nuovarai nuo vidurių ligų, nusilpimo, skorbuto.

***Ephedra distachya* L. – *Ephedraceae* – asiūklakrūmis.**

Ephedra distachya L. – *Ephedraceae* – dvivarpė efedra.

Santoka. Auginamas.

Nuovarai nuo dusulio.

***Hedera helix* L. – *Araliaceae* – gebenė lipikė.**

Nemuno šlaituose labai retai, kartais auginamas.

Nuovarai nuo epilepsijos ir nepakenčiamų skausmų viduriuose, t. y. visais atvejais, kai ligonis raitosi žemėje.

***Juglans regia* L. – *Juglandaceae* – valakinis riešutmedis, graikų riešutas.**

Juglans regia L. – *Juglandaceae* – graikinis riešutmedis.

Kartais auginamas.

Lapų nuovai nuo įvairių medžiagos apykaitos ligų ir viduriavimų.

***Juniperus sabina* L. – *Cupresaceae* – kadugys sabina.**

Juniperus sabina L. – *Cupressaceae* – kazokinis kadagys.

Vilniaus krašto pietuose retai. Šakučių nuovai *emmenogum* ir *abortivum*.

***Lobelia inflata* L. – *Lobeliaceae* – išpūstoji lobelija.**

Lobelia inflata L. – *Campanulaceae* – pūstažiedė / paprastoji lobelija.

Santoka, Viešuliškiai. Auginamas.

Rūkomas nuo dusulio.

***Morus alba* L. et *Morus nigra* L. – *Moraceae* – baltasis ir juodasis šilkmedis.**

Morus alba L. – *Moraceae* – baltasis šilkmedis.

Morus nigra L. – *Moraceae* – juodasis šilkmedis.

Auginamas retai.

Uogų nuovai ir arbatos nuo užkimimo.

***Ocimum sanctum* L. – *Labiatae* – kambarinė mėta.**

Ocimum tenuiflorum L. (sin. *Ocimum sanctum* L.) – *Lamiaceae* – siauralapis bazilikas.

Auginamas kambariuose.

Lapais trina galvą nuo geliančių skausmų, nuovarus geria nuo skausmų viduriuose, nuo plaučių ligų.

***Panicum miliaceum* L. – *Gramineae* – tikroji sora.**

Panicum miliaceum L. – *Poaceae* – tikroji sora.

Pietų Lietuvoj sėjama paukščių lesinimui ir maistui retai.

Grūstų grūdų nusijotais miltais barstomos kirkšnys nuo iššutimo.

Apgrūsti grūdai prietvilkiams.

Nevėtytų grūdų (apgrūdus ar be to) nuovai nuo viduriavimų.

***Penicillium* – *Aspergillaceae*.**

Penicillium Link – *Aspergillaceae* – pelējūnas.

Sužiedėjusios duonos šalto vandens ištraukas geria nuo plaučių uždegimų ir įvairių karščiavimų.

***Salsola kali* L. – *Chenopodiceae* – smiltyninė druskė.**

Salsola kali L. – *Amaranthaceae* – smiltyninė druskė.

Pakelėse prie gelžkelių retai (Vilniaus krašte).

Nuovarai šlapimo išskyrimui padidinti.

***Tanacetum balsamita* L. – *Compositae* – vaistinė bitkrėslė.**

Tanacetum balsamita L. – *Asteraceae* – balzaminis skaistenis.

Auginamas darželiuose retai.

Nuovarai nuo įvairių vidurių ligų.

***Torulla* – *Cyberlindnera jadinii* – mielės.**

Torula Pers. – *Torulaceae* – mielių gentis.

Cyberlindnera jadinii (Sartory, R. Sartory, J. Weill & J. Mey)

Minter – *Phaffomycetaceae* – mielių rūšis.

Auginamas medum ar cukrum pasaldintam vandeny.

Parūgštėjęs vanduo geriamas nuo karščiavimo, nusilpimo.

***Tropeolum majus* L. – *Tropaeolaceae* – didžioji nasturtė.**

Tropaeolum majus L. – *Tropaeolaceae* – didžioji nasturtė.

Auginama darželiuose.

Grūstos sėklos nuo vidurių parazitų ir virškinimo sutrikimų.

Šutintomis sėklomis tvinkinamos votys.

Lapai klojami tvinkiniais greitesniam pritvinkinimui.

Lapai dedami ar trinami odos suerzinimui esant raumenų ar nerviniams skausmams.

***Vitis vinifera* L. – *Vitaceae* – tikrasis vynmedis.**

Auginamas retai.

Lapai klojamos žaizdos ir odos paraudimai karščiui traukti.

***Xanthium strumarium* L. – *Compositae* – paprastasis dagyčius.**

Xanthium strumarium L. – *Asteraceae* – paprastasis dagišius.

Šiuokšlynuose retai.

Grūstomis šutintomis sėklomis tvinkinamos votys.

***Zea Mays* L. – *Gramineae* – kukurūzas.**

Zea mays L. – *Poaceae* – paprastasis kukurūzas.

Auginamas maistui ir kaip dekoratyvinis retai.

Jaunų kulių (su lapais ir purkomis) nuovarus geria nuo sunkių ir ilgai užsitęsiančių mėnesinių.

Tam pat tikslui geria ir purkų nuovarus.

Šutinti grūdai prietvilkiams.

Kules dengiančiųjų lapų nuovarus geria nuo spjaudymo kraujais.

LIAUDIES MEDICINOS VARTOJAMŲ PRIEMONIŲ BIOLOGINIS TYRIMAS

Norėdama nors dalinai patikrinti kai kurias liaudies medicinos naudojamas medžiagas atlikau šiuos tyrimus.

***Tilia cordata* Mill. – mažalapė liepa.**

Minkštinantiems skalavimams liepos žiedai tebevartojami dabar, prietvilkiams ir kompresams vartota ne per seniausiai. Pradedant dirbti liaudiškos medicinos medžiagos tyrimus (1942 m.) mano turimoj literatūroj nebuvo duomenų reproduktyviam liepos veikimui, tai tą sritį ir ėmiausi patikrinti.

Esamas 32 triušaičių pateles, keturių mėnesių amžiaus, padalinau į tris grupes:

A I – dešimt sveikų, galimai vienodų patelių (vienodumo dėlei 5 pilkos šinšilinės, 5 – įvairių spalvų).

A II – dešimt sveikų patelių (5 pilkos, 5 įvairių spalvų) su pirmąja grupe galimai tolygios.

A III – dvylika patelių, išrankų, visos silpnesnės už anksčiau atrinktas, trys labai silpnos įvairių spalvų. Kelios blogai išsivysčiusios.

A I – šeriamos žole su nedideliu grūdų priedu. Kramtymui gauna karklų šakas (po 50 g vienetai). Kiekviena patelė laikoma atskiram narvo skyriui.

A II – gauna lygiai tokį pat pašarą ir laikomos lygiai taip pat, tik kramtymui gauna po 50 g lapuotų liepos šakų.

A III – laikomos visos viename nedalytame narve, po A I ir A II grupėmis, gauna maždaug tokį pat maistą, kramtymui kartais liepos, kartais karklo šakų ar abiejų, atseit, kas atsilieka nuo pirmųjų grupių. Ši grupė ne tik sudaryta iš atsilikusių silpnusių triušaičių, bet ir priežiūrą visais atžvilgiais turėjo blogesnę.

Po mėnesio visos suporuotos su sveikais pailsėjusiais patinėliais.

Atsivedė:

A I	A II	A III
3	3	2
4	2	3
3	-	4
5	-	2
4	2	3
2	3	1
4	3	1
3	2	4
4	1	3
4	3	1
-	-	3
-	-	3

Iki atskyrimo išaugino A I – visus, A II – Nr. 9 – Nr. iš trijų vienas ir Nr. 7 liko vienas. AIII Nr. 3 vienas, Nr. 8 liko vienas.

Tas pats pakartota su grupėmis B ir C.

B I ir B II – po 10, B III – 11.

B I gavo liepų šakutes prieš žydėjimą su ryškiais pumpurais, žydint ir su jaunais vaisiais.

B II – karklų šakas.

B III – kas pakliuvo.

	Atsivedė	Išaugino
B I	42	41
B II	17	11
B III	38	35

Grupė C I gavo sušalusią liepos šakų, gausiai apkibusią vaisiais.

Grupė C II gavo sušalusią karklų šakų.

Grupė C III gavo kas atsiliko nuo pirmųjų grupių.

	Atsivedė	Išaugino
C I	39	30
C II	15	5
C III	28	19

Didelis jaunikių kritimas gan dalinai priklausė ir nuo žiemos sąlygų. Nors antrosios grupės buvo atrenkamos tolygios pirmosioms, o trečiosios sudaromos iš silpnesnių, tačiau nepaisant blogesnių sąlygų trečiosios prisiveja pirmąsias ar bent aplenkia antrąsias.

Atrinktos dvi beveik tolygios patelės, vieno lizdo Besianka – Sibirka ir Besianka – Ragana. Abi atsivedusios po kelis lizdus, niekada ne mažiau 4 vaikų, rūpestingos motinos, nepastebėta atsitikimų, kad būtų likusios neapvaisintos.

Atrinkti du geriausi patinai: šinšilas *Pan*, *Inspektor* ir pusbelgis *Pan Edvard*. Visi keturi triušiai sveiki. Kadangi šeriant paprastai būdavo duodama liepos lapų, šakų ar ūglių, tai visi keturi laikomi mėnesį ant beliepės dietos. Po to 1 mėnesį B-Ragana ir P. Inspektor

gauna liepos davinį, B.-Sibirką ir P. Edvard beliepį. Suporuota atsi-vedė 6, auga visi, B – S, 4 iš jų vienas žuvo mažas.

Atskyrus vaikus po trijų mėnesių paprasto šėrimo vėl beliepė dieta ir po to B – S ir P – Edv. su liepos davinium, B – R ir P – I – karklų ir alksnio šakų davinium atsivedė: auga:

B – S	6	6
B – R	5	4

Pakartota dar kartą poruojant B – S su P – Ed. (su liepos davinium).

B – R su P – I (be liepos davinio).

Girdydamas baltąsias peles liepžiedžių arbata doc. M. Valius yra gavęs didesnę prieauglį.

***Hypericum perforatum* L. – paprastoji jonažolė.**

Iš nedžiovintų žydinčių viršūnių trinant grūžty su skystais riebalais liaudies vartojamais santykiškai pagamintos ištraukos. Su-trinta masė laikoma vieną savaitę šiltai, ant pečiaus ir nupiltas skai-drus nusistovėjęs skystis. Ekstrahuota linų aliejumi ir žuvų taukais. Patogumo dėlei linų aliejaus ištrauka pavadinta *Hyperlinu* ir žuvų taukų *Jechyperoliu*. Pagamintos tokios pat ištraukos (*Hyperlin 2* ir *Jechyperol 2*) iš stambiai smulkintos sausos medžiagos.

Paimta dvi grupės po šešias rudąsias žiurkes. Abipus stuburo išskusta juosta plaukų ir beplaukėj odoj įkaitintu smulkiu grėbeliu padaryta po penkis nudeginimus kiekvienoj pusėj. Vienam šešetui tepama kairieji nudegimai linų aliejumi, dešinieji *Hyperlinu*. An-tram šešetui kairieji žuvų taukais, dešinieji *Jechyperoliu*. Kompli-kacijų ir pūlinių nebuvo.

Šašai nuo kairiųjų pusių nukrisdavo trimis keturiomis dienomis vėliau negu nuo dešiniųjų.

Jechyperoliu teptos visos žiurkės buvo be šašų aštuntą dieną, *Hyperlinu* – devintą ar dešimtą.

Dviem grupėm po keturias rudąsias žiurkes padaryti tokie pat nudegimai. Tepta *Ol Lini* ir *Hyperlinu 2*, *Ol Jecoris* ir *Jechy-*

peroliu 2, komplikacijų negauta. Nuo kairiųjų pusių šašai nukrito dviem trim dienom vėliau, tarp Hyperlino 2 ir Jechyperolio 2 skirtumo nepastebėta.

Dvi grupės po penkias žiurkes gavo tokius pat nudegimus, kairiosios pusės teptos džiovintos medžiagos ištraukomis, dešinėsios nedžiovintos. Šašai nukrito maždaug vienu metu, tačiau dešinėsios pusės randai buvo lygesni.

Iš ištraukų liekanų pagaminta emulsija maišant lygiomis su *Aq. Calcis*, lygia greta padaryti ir riebalų, ir kalkių vandens mišiniai.

Paimtos aštuonios rudosios žiurkės, nuskustos ir pridegintos kaip anksčiau nurodyta. Keturioms tepta kairiosios pusės su *Lin. Calcareum c. Ol. Jecoris*, dešinėsios *Calc.* – Jechyperoliu, likusioms keturioms kairiosios pusės *Lin. Calcar.*, dešinėsios *Calc* – Hyperoliu. Pirmieji šašai nukrito penktą dieną, paskutiniai dešimtą tokia tvarka:

Calc. – Jechyperol – *calc.* – Hyperlin – *Lin calcar.* *C. Ol. Jecor.* – *Lin. Calcar.*

***Fol. Urticae dioic.* – *Urtica dioica* L. – didžioji dilgėlė – lapai.**

Sudarytos dvi grupės po 15 maždaug vienodų žiurkių. Visos žiurkės rudos, pagautos uždaromais spąstais. Laikant žiurkę už uodegos ir atsargiai spaudžiant galvą ir nugarkaulį apdeginta adata nutraukiama iš sprando venos kraujo. Nuleidžiama tiek, kad žiurkė darosi apatiška, apie 3 cc (kubinis centimetras). Adatą išėmus žaizda užspaudžiama vatos gniužulu, įmirkytu ekvivalentės geležies chlorido tirpalu. Žiurkės šeriamos avižomis, sojomis, gilėmis ir šermukšnio uogomis, kramtymui duodama sojos virkščių ir alksnio šakų. Viena grupė girdoma sėlenomis užplaktu vandenių, antroji dilgės lapų milteliais užplaktu vandenių (50 g dilgės lapų ar sėlenų užpilama 1 l vandens, palaikoma 12 val.). Maisto ir gėralo žiurkės gauna tiek, kiek pajėgia sueikvoti. Narvuose padėti valgomosios druskos kristalai laižymui.

Pirmomis dienomis žiurkės būna nejudrios, blogai valosi, nesirieja tarpusavy, liežuviai, letenos ir šnirpšlės blyškios. Gaunančios dilgių antpilo jau 6–7 dieną pradeda valyti kailį, o 10–12 – graužti virbus ir rietis. Gaunančios sėlenų antpilą pradeda valytis 10–12 dieną. Stipimų nebuvo.

Grupėj B po 10 kiekvienai pogrupei. Pastipo viena iš dilginės pogrupės. Pastipo ketvirtą dieną po kraujo nuleidimo, jokių ypatingų žymių nepastebėta, skrodžiant kiek padidėjusios kepenys. Likusios pralenkė sėmenines penkiomis dienomis.

Grupė C po 12 pogrupėse. Dvi pastipo sėleninėj grupėj. Pirmoji pastipo tą nutekimo dieną – visą laiką buvo labai sustirusi, pasišiaušusi, laikėsi kampe, nedarydama pastangų bėgti nuo artinamos rankos, kvėpavo sunkiai, truputį drebėjo. Keturias kontrolines dienas prieš atrodė visiškai sveika. Skrodžiant jokių pastebimų pakitimų. Kitos paros pabaigoje pradėjo neramiai laikytis po vieną iš abiejų grupių. Plaukai pradėjo šiauštis, nosys buvo sausos, nors žiurkės nuolatos laižėsi, daug gėrė, buvo judrios ir baikščios, judesiai staigūs, bet silpni. Dilginės pogrupės geriau pradėjo jaustis ketvirtą parą ir pasveiko septintą, visiškai atsigavo drauge su sėmeninėm. Sėleninė pastipo šeštą ligos parą.

Grupėj D sudarytos keturios pogrupės po dvylika žiurkių, kiekvienoj pogrupėj po šešias rudas ir šešias pilkas, visos žiurkės gerai nušertos, nenaudotos jokiems bandymams, prieš nutekimą stebėtos dvi savaites. Visos šertos soja, avižomis, šermukšniais, laišymui gavo druskos, girdytos švariu vandeniu. Prieš nutekimą visoms nuskusti ir dezinfekuoti sprandai denatūruotu spiritu. Pirmoji pogrupė gavo vandenį su sėlenom, antroji vandenį su kepenom (50 g litrui), trečioji dilgių miltelius, ketvirtoji dilges su kepenim (25 g kepenų ir 25 g dilgių lapų miltelių). Naudota šaldytas triušių kepenis.

Pogrupės

I	II	III	IV
Nejudrios	Nejudrios	Nejudrios	Nejudrios
„	„	„	Tyrinėja narvą
„	Tyrinėja narvą	„	Pradedą valytis
Tyrinėja narvą	Pradedą valytis	Lyg pradeda valytis	Valosi
Pradedą valytis	Valosi	Valosi	Šniukštinėja apie virbus
Valosi	Judrios	Judrios	Graužia ir riejas
Judrios	„	„	Visai kaip sveikos
Pradedą šniukštinėti	Pradedą rietis	Pradedą rietis	„
Bando graužti virbus	Laikosi kaip sveikos	Laikosi kaip sveikos	Laikosi kaip sveikos

Visos žiurkės laikosi gerai, atrodo kaip sveikos.

Grupėje D visai nebuvo sergančiųjų, bendras atsigavimo laikas žymiai sutrumpėjo lyginant su anksčiau buvusiomis grupėmis, manau, kad tai žymiai priklausė nuo gero žiurkių šėrimo ir stropiai daboamos švaros. Prieš patalpinant žiurkes narvai nuplauti karštu vandeniu su muilu, narvo dugnas ištraukiamas dukart per dieną ir valomas nuplaunant kreolino skiediniu. Pilkosios žiurkės, nors bendrai imant smulkesnės, o nustojo po tiek pat kraujo, laikosi geriau negu stambios rudosios.

Liaudies medicinoj vartojamų tanidinių medžiagų palyginimas

Sugaudyta rudų dirvinių pelių po penkias kiekvienam augalui, sudarant grupes stengtasi, kad į kiekvieną grupę patektų tas

pats skaičius jauniklių ir suaugusių pelių. Kiekviena grupė laikoma atskiram narvelio skyriuj. Savaitę laiko pelės gerai ir reguliariai maitinamos.

Ipratusios daug ir nustatytu laiku ėsti pelės tuščiame gerai išvalytame narve paliekamos aštuoniom valandom. Pelės nekantriai šniukštinėja narvo kampuose ir apžiūrinėja tuščius indus. Išalkusioms pelėms duota daug apykarštės miltinės košės. Išalkusios pelės puola maistą godžiai, sočiai joms prisiėdus košė atimama, po trijų valandų visos pelės viduriuoja.

Pelės šeriamos geromis nesuplėkusiomis avižomis, girdomos liaudies vartojamais nuovariais nuo viduriavimo. Kontrolinės „a“ gauna vandenį, o „b“ tanino skiedinį. Greta to nustatyta nusodinant vario acetate tanidų kiekis liaudiškai paruošto nuovaro litre.

Augalo pavadinimas	Tanidų kiekis	Pelių laikysena
<i>Agrimonia</i> <i>Eupatoria</i> L.	0,2	Nustoja viduriuoti penktą dieną, pagerėjimas vyksta palaipsniui
<i>Alchemilla</i> <i>vulgaris</i> L.	0,35	Nustoja viduriuoti trečią dieną, sočiai užėdusios pakartotinai suserga, visai pasveiksta penktą dieną
<i>Alnus incana</i> M. Brazdo nuoskutu šaltas antpilas	0,12	Nustoja viduriuoti antros dienos pabaigoj, be jokių viduriavimo pasikartojimų
<i>Andromeda</i> <i>polifolia</i> L.	0,4	Nustoja nepertraukiamai viduriuoti antroj paroj, visai viduriai susitvarko trečios paros pabaigoj

Augalo pavadinimas	Tanidų kiekis	Pelių laikysena
<i>Polygonum Bistorta</i> L.	0,7	Viduriuoti nustoja staiga, pirmos paros pabaigoj, tačiau išmatos dar ir trečią parą necharakteringos
Vanduo		Pelės apspurusios, purvinomis apterštomis uodegomis, susitvarko šeštą dieną
Tanino skiedinys	0,3	Be perstojo viduriuoti nustoja trečią dieną, tačiau išmatos necharakteringos ir penktos dienos pabaigoj

***Anemona Hepatica* L. – *Anemone hepatica* L. – *Hepatica nobilis* Schreb. – triskiautė žibuoklė.**

Keli krūmai palazdės rudenį pasodinti į vazonėlius ir išlaikyti bulvių rūsy. Pavasarėjant perkelti į ledo rūšį ir ten išlaikyti iki pasibaigę natūralus palazdžių žydėjimas. Vazonėliai dalimis iškeliami ir sodinami ūksmingoj drėgoj vietoj; tuo užtikrintas ilgalaikis palazdžių žydėjimas. Gauta lizdas ankstyvų traiškanotom akim kačiukų. Pusei jų (dviem) dukart per dieną akys plaunamos palazdės nuovu, kitiem dviem virintu vandeniu. Jau po keturių dienų nuovais plaunamos kačiukų akys nustojo traiškanojusios, tuo tarpu kitų traiškanojo kaip traiškanojusios. Kačiukai stebėti tris savaites, plaunamos virintu vandeniu akys ir toliau traiškanojo po truputį, o plaunamos palazdės nuovu nustojo traiškanoti antros savaitės pusėj. Nutraukus plovimą vėl pradėjo traiškanoti, bet po pakartotino trijų dienų plovimo nustojo traiškanoti.

Gauti daviniai toli gražu nėra kiekybiškai tikslūs, tačiau pakanka parodyti, kad liaudies naudojamos priemonės nėra betikslės.

**VIDURIO EUROPOJ VARTOJAMŲJŲ VAISTINGŲJŲ
AUGALŲ SĄRAŠAS (pagal HERBARIUM
MITTELEUROPAISCHER HEILPFLANZEN ir
WILENSKE ZIOLA LIUDOVE, J. Muszynski)**

Abies alba
Achillea ptarmica
Achillea millefolium
Aconitum napellus
Acorus calamus
Actea spicata
Adonis vernalis
Aegopodium podagraria
Agrimonia eupatoria
Alchimella vulgaris
Allium ursinum
Althea officinalis
Anthyllis vulneraria
Antenaria dioica
Arctium somemntosum
Arhyrophorus uniflorus
Aristolachia climatitidis
Arnica montana
Artemisia vulgaris
Artemisia absinthium
Artemisia abrotanum
Asarum europium
Asparagus officinalis
Asperula odorata
Atropa belladonna
Angelica silvestris
Ballota nigra
Berberis vulgaris

Betonica officinalis
Betula alba
Calluna vulgaris
Cannabis sativa
Capsella bursa pastoris
Carlina acaulis
Carum carvi
Castanea sativa
Centaurea cyanus
Centaureum umbelatum
Cetraria islandica
Chelidonium majus
Chenopodium ambrosioides
Chrysantemum vulgare
Cichorium intibus
Cladonia raugiferina
Conium maculatum
Convallaria majalis
Coriandrum sativum
Corydalis solida
Daphne mesereum
Dictamnus albus
Digitalis purpurea
Digitalis ambigua
Drosera rotundifolia
Drosera intermedia
Dracocephalum moldavicum
Equisetum arvense

Eryngium campestre
Eupatorium cannabinum
Euphrasia Rostkeviana
Euforbia cyparissias
Fagus silvaticus
Filipendula ulmaria
Foeniculum vulgare
Fragaria collina
Frangula alnus
Galega officinalis
Galium verum
Glachoma hederacea
Gentiana purpurea
Gentiana asclepiadea
Geum urbanum
Glycyrrhiza glabra
Gratiola officinalis
Helleborus viridis
Helichrysum arenarium
Hepatica triloba
Hernaria glabra
Hieracium murorum
Humulus lupulus
Hyparicum perforatum
Hyosciamus niger
Hyssopus officinalis
Infula pelenium
Infula britanica
Juniperus communis
Juniperus sabina
Lamium albus
Lavandula spica
Linaria vulgaris
Lithospermum officinale

Lycopodium clavatum
Ledum palustre
Malva neglecta
Marrubium vulgare
Matricaria chamomilla
Matricaria discoidea
Melanosinapis vulgaris
Melilotus officinalis
Melissa officinalis
Melittis melissophyllum
Mentha piperita
Mentha arvensis
Menyanthes trifoliata
Meum mutellina
Meum albamanticum
Myrrhis odorata
Nasturium officinale
Nephrodium filix mas
Napeta cataria
Negella arvensis
Oenanthe phelandrium
Orchis morio
Origanum vulgare
Origanum majorana
Papaver rhoeas
Papaver somniferum
Paris quadrifolia
Petroselinum sativum
Physatis alkekengi
Pimpinella saxifraga
Pimpinella magna
Pinus silvestris
Plantago lanceolata
Plantago major

Poligonatum officinale
Poligonum bistorta
Poligonum aviculare
Polypodium vulgare
Potentilla tormentilla
Primula officinalis
Pulmonaria officinalis
Pulsatilla pratensis
Quercus sessiliflora
Quercus robur
Ramnus cathartica
Rhus catinus
Rosa gallica
Rubus idaeus
Ruta graveolens
Rubus hitrus
Salix alba
Salix purpurea
Salvia officinalis
Sambucus nigra
Sanguisorba officinal.
Sanicula europea
Saponaria officinal.

Sartagmus acoparius
Sinapis alba
Solanom dulcamaro
Solidago virga aurea
Symphum officinale
Taucrium scordium
Thymus oxalus
Thymus angustifolius
Tilia cordata
Trigenella foenum gr.
Tussilago fanfara
Urtica dioica
Urtica urens
Vaccinium vitis idea
Vaccinium myrthillus
Verbena officinalis
Valeriana officinalis
Verbascum teapsus
Veronika officinalis
Vincetoxicum officin.
Viola odorata
Viola arvensis
Vistum album

Rašyba iš „Herbarium Mitteleuropaischer Heilpflanzen“
 (Plantae medicin.)

175 Arten

OFICIALIAI TSRS VARTOJAMI VAISTINGIEJI AUGALAI

Sambucus nigra L.
Saponaria offic. L.
Sanguisorba offic. L.

Scopolia carniolica Jacq.
Sphagnum sp.
Solanom dulcamara L.

<i>Sorbus aucuparia</i> L.	<i>Convalaria majalis</i> L.
<i>Symphytum officinale</i> L.	<i>Datura stromonium</i> L.
<i>Achillea millefolium</i> L.	<i>Digitalis ambigua</i> Murray.
<i>Aconitum napellus</i> L.	<i>Digitalis purpurea</i> L.
<i>Acorus calamus</i> L.	<i>Drosera rotundifolia</i> L.
<i>Adonis sibiricus</i> L.	<i>Ephedra distachya</i> L.
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	<i>Ephedra eguisetina</i> Bunge
<i>Adonis vernalis</i> L.	<i>Ephedra intermedia</i> L.
<i>Agropyron repens</i> (L.) P. Beauv.	<i>Equisetum arvense</i> L.
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	<i>Eucallyptus globulus</i> Labill.
<i>Althea officinalis</i> L.	<i>Erythraea centaurium</i> Pers.
<i>Anabasis aphylla</i> L.	<i>Filipendula ulmaria</i> (L.) Max.
<i>Angelica silvestris</i> L.	<i>Filago arvensis</i> L.
<i>Anthemis arvensis</i> L.	<i>Fomes laricis</i> Murr.
<i>Anthemis cotula</i> L.	<i>Fragaria vesca</i> L.
<i>Archangelica officinalis</i> Hoffm.	<i>Galega officinalis</i> L.
<i>Arctostaphylos uva ursi</i> (L.) Spr.	<i>Glycyrrhyza echinata</i> L.
<i>Arnica montana</i> L.	<i>Glycyrrhyza glandulifera</i> Waldst.
<i>Artemisia absinthium</i> L.	<i>Gnaphalium arenarium</i> L.
<i>Artemisia cina</i> Berg.	<i>Gnaphalium silvaticum</i> L.
<i>Artemisia vulgaris</i> L.	<i>Gnaphalium uliginosum</i> L.
<i>Atropa belladonna</i> L.	<i>Gymnadenia conopsea</i> R.
<i>Betula pubescens</i> Ehrh.	<i>Helianthus annuus</i> L.
<i>Betula verrucosa</i> Ehrh.	<i>Herniaria glabra</i> L.
<i>Bidens tripartita</i> L.	<i>Humulus lupulus</i> L.
<i>Capsella bursa pastoria</i> (L.) Medik.	<i>Hyoscyamus agrestis</i> Kit.
<i>Carum carvi</i> L.	<i>Hyoscyamus niger</i> L.
<i>Centaurea cyanus</i> L.	<i>Hypericum perforatum</i> L.
<i>Centaureum umbellatum</i> Gilib.	<i>Inula helenium</i> L.
<i>Cetraria islandica</i> (L.) Ach.	<i>Juglans regia</i> L.
<i>Cichorium inthybus</i> L.	<i>Juniperus communis</i> L.
<i>Claviceps purpurea</i> Tul.	<i>Lappa major</i> L.
<i>Cochlearia officinalis</i> L.	<i>Lamium album</i> L.

<i>Ledum palustre</i> L.	<i>Prunus spinosa</i> L.
<i>Leonurus cardiaca</i> L.	<i>Pyrethrum carneum</i> M. Bieb.
<i>Lycopodium clavatum</i> L.	<i>Quercus robur</i> L.
<i>Matricaria chamomilla</i> L.	<i>Ranunculus acer</i> L.
<i>Matricaria discoidea</i> DC	<i>Rhamnus catharticus</i> L.
<i>Malva silvestris</i> L.	<i>Rhamnus frangula</i> L.
<i>Melilotus officinalis</i> Desr.	<i>Rheum tanguticum</i> L.
<i>Mentha piperita</i> L.	<i>Ribes nigrum</i> L.
<i>Menyanthes trifoliata</i> L.	<i>Rosa canina</i> L.
<i>Ononis spinosa</i> L.	<i>Rosa rugosa</i> L.
<i>Orchis latifolia</i> L.	<i>Rubus idaea</i> L.
<i>Orchis masculata</i> L.	<i>Salsola richteri</i> Kar.
<i>Orchis mascula</i> L.	<i>Tanacetum vulgare</i> L.
<i>Orchis militaris</i> L.	<i>Taraxacum officinale</i> L.
<i>Orchis morio</i> L.	<i>Thermopsis lanceolata</i> R. Br.
<i>Orchis palustris</i> Jacq.	<i>Thymus serpyllum</i> L.
<i>Orchis sambucina</i> L.	<i>Tilia cordata</i> Mill.
<i>Origanum vulgare</i> L.	<i>Tussilago farfara</i> L.
<i>Pinus silvestris</i> L.	<i>Trifolium pratense</i> L.
<i>Plantago major</i> L.	<i>Urtica dioica</i> L.
<i>Platanthera bifolia</i> Rich.	<i>Vaccinium myrtillus</i> L.
<i>Platanthera chlorantha</i>	<i>Vaccinium vitis idaea</i> L.
<i>Polygala tenuifolia</i> Wild.	<i>Valeriana officinalis</i> L.
<i>Polygala sibirica</i> L.	<i>Veratrum lobelianum</i> Bernh.
<i>Populus nigra</i> L.	<i>Verbascum thapsus</i> L.
<i>Polygonum bistorta</i> L.	<i>Verbascum thapsiphorme</i> L.
<i>Polygonum hydropiper</i> L.	<i>Verbascum phlamoides</i> L.
<i>Polygonum aviculare</i> L.	<i>Viburnum opulus</i> L.
<i>Polygonum persicaria</i> L.	<i>Viola arvensis</i> Murr.
<i>Potentilla erecta</i> (L.) Raeusch.	<i>Viola tricolor</i> L.
<i>Primula officinalis</i> Jaeg.	<i>Zea mays</i> L.
<i>Prunus cerasus</i> L.	

(Transkripcija pagal Ivinskį ir Zemlinskį)

Kazachstane, 1956 m. *Asmeninio albumo nuotrauka*

PALYGINAMOJI LIAUDIES MEDICINOS CHARAKTERISTIKA

Lietuvių liaudies medicina turi labai plačią augalinę apimtį. Dalinai tai priklauso nuo didelio augmenijos įvairumo, dalinai nuo žmonių įsitikinimo, kad nesą nevaistingų augalų, tik reikia mokėti juos taikyti, dalinai nuo palinkimo į niuansiškumą, lygiai ryškiai pastebimą tiek kalboj, tiek muzikoj ar ornamentikoj. Apytikriu skaičiavimu liaudis vartoja apie 600 vaistingųjų augalų. Dalis augalų, žinoma, bus patekusi per apsirikimą, painiojant su kitais panašiais, tačiau atsimenant palyginti sunkiai atskiriamų *Umbelliferae* nuodingųjų labai retai vartojamų į vidų (jei vartojami tai atsargiai ir tik beviltiškais atsitikimais) tenka šios rūšies augalų gausumu suabejoti. Introdukuoti ir adventyviniai augalai dažniausia vartojami tik jų ūgiavietėse ar jei ir vartojami plačiau, tai vis dėlto žymiai rečiau negu vietinės floros atstovai. Labai kukliai skaičiuojant plačiai vartojamų augalų skaičius apytikriai lygus 400. Prof. *Stradins* vadovaujamam medicinos istorijos muziejui, latvių liaudies skyriui priskaičiau apie 60 vaistingųjų augalų pavyzdžių, tačiau prof. *Maizite* sakė latvių liaudies mediciną apimant apie 250–300 vaistingųjų augalų. Jo žodžiais, pietų Latvijoje ir Daugpilio apylinkėse vartojamų augalų asortimentas esąs didesnis negu kitose Latvijos vietose. Prof. A. Tomingas (Tartu) spėjo estų liaudies mediciną apimant apie 250–280 vaistingųjų augalų. Prof. Muszynskis įvairioms Lenkijos vietovėms nurodo nuo 50 iki 330 vaistingųjų augalų (330 Vilniaus kr.). Tačiau vidurkis Lenkijoje vartojamų augalų neprašoka 180–200 augalų.

Vidurio Europoj šis skaičius irgi nepralenkia 300 augalų. TSRS vartojamų liaudies medicinos augalų skaičius prašoka 1000, tačiau augalų skaičius prašoka mūsiškį tik ypatingai gausios augmenijos kalnų srityse. Iš vartojamų augalų dar negalima daryti išvados apie mūsų liaudies medicinos lygį, tuo labiau, kad dirvos sąstata yra labai įvairus: greta molynų vos ne pustomas smėlis, greta

klampių balų, nutekamų ar uždarų vandens plotų kalvos su įvairiai pasvirusiais šlaitais, be to, dar nemažo augalų kiekio šiaurės – pietų ir rytų – vakarų ribos praeina per LTSR. Kiek geriau už pietų kaimynų liaudies mediciną mūsiškę charakterizuoja nuodingųjų augalų vartojimas. Prof. Muszynskis tvirtina lenkų liaudį nevartojant nuodingųjų augalų ir nepažįstant gydymosi priemonių nuo užkrečiamų ligų. Mūsiškėj liaudies medicinoj vartojami nuodingi augalai, dažnai gan sąmoningai. Nesvetima liaudžiai ir užkrečiamų ligų sąvoka, tiesa, kartais gan primityvi. Turima apsisaugojimo priemonių, turima, nors ir nedaug, gydymosi priemonių. Nors žymus skirtumas su lenkų liaudies medicina irgi nurodo arba mūsiškę jau buvus pilnai susiformavusią prieš bendro valstybinio gyvenimo laikotarpį ar išsivysčius nepriklausomai nuo jos įtakos. Žymi vartojamų augalų persvara prieš vartojamus Vokietijos ir net Rytprūsiuose, kur ne per sunkiausia aptikti ne visai suvokietintų gyventojų, nurodo į mūsiškės liaudies medicinos senumą ir savistovumą.

Vietinės augmenijos vyravimas prieš užneštinius augalus pilnai suprantamas, nes aiškių genčių kad ir seni prekybos ryšiai buvo palaikomi atvažiuojančių pirklių, o ne išvažiuojančių vietos gyventojų. Tolumas nuo senovės kultūrinių vietovių greičiausia neleido pirkliams pasilikti ilgesniam laikui ir užmegzti artimesnius santykius, antra vertus, pirkliai, išsileidę į tolimas ir pavojingas keliones, greičiausiai turėjo būti sveiki ir stiprūs žmonės, maža tereikalingi gydytojo pagalbos.

Karų santykiai didelių įnašų duoti negalėjo, nes karuose paprastai dalyvauja stipriausia ir sveikiausia gyventojų dalis, esant nedideliems ginkluotų žmonių būriams ir padrikai jiems laikantis nebuvo per daug galimumų nei epideminėms ligoms, nei negalavimams dėl mitybos sutrikimų susidaryti, jei karo santykiai ir turėjo įtakos, tai nebent žaizdų gydymui.

Lietuvių liaudies medicinoj palyginti maža abortvinių priemonių (Latvijoje 35, Lenkijoje 40, Vilniaus krašte 36, buvusioje lenkų okupuotoj Gudijos daly 48) – gyventojų prieauglis pageidaujamas arba esant gerom ekonominėm sąlygom, arba smarkiai mažėjant

gyventojų skaičiui. Jei epidemijų teko ne daugiau kaip kitiems Europos kraštams, tai karų buvo kone per daug. Stipraus gynimosi reikalams, žinoma, buvo svarbus akstinas branginti gyventojų prieauglį, ekonominės pounijinės Lenkijos sąlygos žinomos ir dažnai toli gražu nepatenkinančios.

Abortyvinių priemonių negausumas irgi gali nurodyti mūsų liaudies mediciną siekiant tuos laikus, kai kraštas buvo ekonomiškai pajėgus atlaikyti vakarų Europos gaujas ir turėjo duoti toms varžyboms didelius žmonių skaičius.

Lyginant su senesnio laikotarpio medicina tiek dozavime, tiek formose galima įžiūrėti panašumo. Šis panašumas galėjo susidaryti sekančiai: racionalinė medicina besirutuliodama iš liaudies medicinos išnešė ir toliau vystė jos empiriniai aptiktas dozes ir formas.

Matai ir saikai tiek kasdieniniame gyvenime, tiek medicinoj vartojami paprastai mažai skirdavosi. Dalis racionaliosios medicinos žinių galėjo gan lengvai prasiskverbti iš pietų ir vidurio Europos drauge su išguitais žydais, kurių gan žymi dalis gavo prieglaudą lietuvių kunigaikščių dvaruose gydytojais ir vaistininiais, pristatyti jiems padėjėjai pasisavindavo ir dažnai suliaudindavo didesnę ar mažesnę žinių dalį. Gan žymią dalį racionalinės medicinos žinių galėjo suliaudinti ir sergantiems ponams tarnauti ir slaugyti pristatyti tarnai. Dalį galėjo suliaudinti ir kariuomenės sanitarai, nes tik grįžę iš karo tarnybos paprastai išvirsta „šundaktariais“, kurie daugiau ar mažiau apliaudėja. Dalis žinių galėjo plisti per špitoles ir ligonbučius. Buvusi šv. Jokūbo ligoninė senokai nustojo būti špitoile. Atlaidų dienomis, greta esančios bažnyčios šventorių dar galima aptikti „pamačlyvų“ žolelių.

Pagaliau ir šiuo metu vyksta populiariesnių augalinių receptų liaudėjimas. Taip suliaudėjo valerijonų šaknys ir pavasarinio adonio žolė, tik pastarajam pas mus neaugant jį pavadavo panašios išvaizdos dirvinis asiūklis; ievos ir mėlynių uogų mišinys, mėtų lapų ir ąžuolo žievės mišinys skalavimui, visi gan plačiai prigię, tačiau dar labai neseniai liaudin patekę.

Nors liaudies medicina turėjo nemažą galimų kontaktų su racionalią, ir gal jais ir pasinaudojo, tačiau išlaikė vieną labai charakteringą bruožą: senesnėj racionalių medicinų labai dažni daugelio ingredientų receptai, tuo tarpu liaudies medicina visados naudoja vieno, rečiau kelių augalų preparatus vienu metu.

Galėjo liaudies medicinai turėti įtakos įvairūs naminiai gydytojai, tačiau ši įtaka negalėjo būti didelė, nes didžioji dauguma bobučių žiniuonių ir kitokių kaimo gydytojų daugiausia būna beraščiai ar tik maldaknygėm ir kantyčkom tesinaudoję. Manau, kad liaudies medicina yra senos žodinės kultūros palikimas, tuo labiau, kad liaudiški gydytojai dažnai būna tipingi beraščiai kaimo inteligentai.

Lyginant liaudies medicinos vartojamus augalus su oficialiai vartojamais racionalių medicinų nemažą augalų aptinkama tik liaudies tevartojamų. Tai leidžia tikėtis iš liaudies medicinos vertinimų įnašų į racionalią.

LIAUDIES MEDICINOS PADĖTIS DABAR

Nors karas atnešė labai didelių sukrėtimų, tačiau bendros gyvenimo krypties nepakeitė. Po laikino apmirimo visose srityse įsijungiama į platų socialinio gyvenimo srautą. Visur vykstantys esminiai pakitimai neaplenkia ir sveikatos apsaugos, podraug ir liaudies medicinos. Senesnioji karta dažnai nebepajėgia susiorientuoti greit vykstančiuose įvykiuose, jaučiasi atsiliekanti, užsidaro savyje ir išmirdama nusineša turimas žinias. Praktiškai liaudies medicina irgi beveik nebesinaudojama, nes gydymas ligoninėse visiems prieinamas ir daug patogesnis už gydymąsi namie, pagaliau, ir patikimesnis net ir liaudies akimis žiūrint. Jaunimui dabar atsivėrė tiek galimumų ir tiek reikia pasivyti, kad jis visiškai nebesidomi tuo, kas yra čia pat. Jaunimas neturi laiko vertinti, kas yra naudingo sename kaimo palikime, o tiesiog atmeta visas senienas.

Šiuo metu liaudies medicina gyvena ne tik natūralaus, bet ir pagreitinoto atmirimo laikotarpį ir po metų kitų nebeliks nei besinaudojančių liaudies medicina, nei apie ją nusimanančių.

Susidariusi padėtis pabrėžtinai skatina susidomėti liaudies medicina. Žinoma, jei mūsų liaudies medicina prisigyveno tokios natūralios senatvės, kad aukšto higieniškumo nurodymai duodami vėjams ar pramurmami ant drungno vandens, kad liaudies medicina darosi tuščia dogmatine formule, būtų juokingos pastangos pritaikyti liaudies mediciną gyvenimui ir dar dabartiniais skubios pažangos laikais. Bereikšmės būtų pastangos ir koku nors kompromisu suderinti liaudies mediciną su dienos padėtim. Tačiau būtų neleistinas apsileidimas išstumti liaudies mediciną pilnai neišnaudojus jos lobių. Nekalbant apie plačias darbo dirvas istorikams, prašyte prašosi klinikiniai ištiriamos gausiai liaudies vartojamos sultys ir sulos. Plati gleivinių ir tanidinių medžiagų skalė galės būti sėkmingai taikoma racionaliųjų medicinų.

Jau tie faktai, kad beržo sula susidomėta nors ir sąjunginiuose, tačiau ne mūsų pačių institutuose, kad pavėluotai susidomėta alijošium, kad mūsų gi institutuose pradėjo girdyti peles liepžiedžių arbata, besiremdami užsienine literatūra, verčia labai skubiai pervertinti supelėjusias plutas, vėdryniečius, svogūnus, želmenis.

Lietuvių liaudies medicinos vaistingieji augalai ANOTACIJA

Darbas pradėtas prof. Grybauskui skatinant ir jam vadovaujant.

Blogos sveikatos apsaugos sąlygos smetoninėje Lietuvoje ir okupacijos meto vargai leido išlikti liaudies medicinai gyvai, naudojamai. Pakitusios buities sąlygos, pagerėjusi medicinos pagalba ir sanitarinis švietimas išgyvendino liaudies mediciną.

Nors gydymasis naminėmis priemonėmis dažnai ir užvilkina ligas bei pasunkina ligonio būseną, tačiau liaudies medicina turi ir sveikų momentų, ką patvirtina paskutiniųjų metų atradimai antibiotinių medžiagų srity.

Lietuvių liaudies medicina naudoja mineralines, gyvulines ir augalines žaliavas, vyrauja augalinės žaliavos. Vaistažolių rinkimo laikas dažniausia būna vegetacijos sąlygojamas. Rinkimo ir konservavimo būdai irgi gan daug priklauso nuo metų laiko, tačiau juose užsiliko daug senovinių įpročių, kurie vaizdžiai pailiustruoja senuosius tarpusavio santykius ir ryšius su kaimynais.

Surinktos vaistažolės, priklausomai nuo taikymo, laikomos ūkio trobesiuose ar troboj, tačiau visados pagarbiai ir tvarkingai. Moterų ligoms ir kūdikių priežiūrai skirtos vaistažolės laikomos pirtyse, bendram nusilpimui ir gerklės ligoms gydyti – klėtyse, virškinimo sutrikimams – svirnuose, apžavėjimams ar nuo jų apsisaugoti skirtos vaistažolės laikomos jaujose.

Žinios apie vaistažoles, jų taikymą gydymui ir apsisaugojimui nuo ligų perduodamos griežtai prisilaikant tradicijų, paveldėjimo keliu giminėms ar mokiniams (prisiimtoms giminėms). Formuliarinė – žadėjimų liaudies medicinos dalis labai dažnai susideda iš aukšto sanitarinio lygio reikalavimų ir nurodymų. Liaudis skiria tiek pat dėmesio gydymosioms medžiagoms, kiek ir su jomis susijusiems papročiams. Liaudies supratimas apie ligas gan primityvus, dažnai liga painiojama, kelios ligos vadinamos vienu vardu, susirgimai vėlai atpažįstami, tačiau liaudis jau turi supratimą apie ligų persidavimą. Neproporcingumas tarp ligų nustatymo ir vartojamų priemonių joms gydyti nurodo liaudies medicinos atmirimą, antra vertus, tokia padėtis galėjo susidaryti ir tuo atveju, kai gydyme nusimanantys asmenys davinėjo nurodymus patys negaminami vaistų ir ligoniui nenurodydami susirgimų priežasties.

Liaudis vartoja kelias apytikriai nusistovėjusias vaistų formas: šviežių augalo sunką ar audinių košelę, vandenines ištraukas, daromas šaltu vandeniu (dažniausiai iš vitaminingų medžiagų), vandenines ištraukas, daromas virinant ir šutinant ar tik užpliki-

nant karštu verdančiu vandeniu, spiritines ir riebalines ištraukas, rečiau terpentines ir žibelines, tepalus ir plėstrus, be to, įvairius prietvilkius. Nuodingoms medžiagoms dozės būna mažesnės negu naudojamos medicinoj, vitamininėms ir gleivinėms medžiagoms – didesnės negu naudojamos medicinoj (dažnai liaudy išnyksta šios rūšies medžiagoms maisto ir vaisto riba), visais kitais atvejais dozės būna maždaug tokios pačios kaip ir racionalioj medicinoj. Vaistų gamybai vartojami švarūs, nenaudoti ar specialiai tam tikslui laikomi dailaus darbo indai. Pagaminti vaistai duodami retai, dažniau duodami nurodymai, kaip pasielgti – vaistų gi gamyba paliekama pačiam ligoniui ar jo artimiesiems, medžiaga vaistams paruošti kartais duodama, jei ji reta ar iš kokios gerbiamos vietos atgabenta, kitais atvejais paliekama pasirūpinti medžiaga vartotojui. Tiek už patarimus, tiek už duotus pagamintus vaistus ar žaliavą jiems stengiamasi atsilyginti dovanomis, galimai užtušuojuant atsiskaitymo ar mokėjimo momentą.

Lietuvių liaudies medicina apima apie 600 augalų, apie du trečdalius jų sudaro vietos augmenija, likusį kiekį – adventyviniai, introdukuoti augalai, labai nežymi dalis atatinka reliktniams augalams, tačiau charakteringa, kad jie visi panaudojami. Negausiai vartojama ir kambarinių dekoratyvinių augalų, kambariuose auginamų augalų asortimentas gan mažas ir beveik visi auginami be dekoratyvinių ir kokiais praktiniais sumetimais. Taip pat nedaug suvartojama ir atvežtinių žaliavų.

Besivystanti farmacijos pramonė pareikalavo didelių kiekių vaistingų žaliavų, o atatinkamai liaudies medicinoj vartojami augalai sudarys pamatą sunkiai mūsų klimato sąlygose augančioms vaistingųjų augalų rūšims įvesti.

Racionalinama farmacija turės susigražinti visą eilę anksčiau naudotų ir staigaus chemijos pramonės išsivystymo išstumtų augalų. Dalis išstumtųjų augalų mažiau vertinga, išnykusi iš receptūros, išnyko ir iš gyvenimo, kitos gi išliko vartojamos liaudies medicinoj – tai kaip tik ir yra natūrali, gyvenimo padiktuota atranka vaistingosioms žaliavoms.

Eugenija Šimkūnaitė tautodailės ir amatų mugėje Šiauliuose, apie 1980 m.
Algimanto Puodžiūno nuotrauka

Jūrinės mūsų klimato sąlygos padeda daugeliui susirgimų plisti, profilaktiškai reikalingas vitaminais turtingas maistas. Visa eilė liaudies vartojamų priemonių saikingai gali būti panaudota maisto vitaminingumui pakelti.

Liaudies medicinoj gausu tokių priemonių, kurių beveik nežino racionali medicina: grybų, sulų, tam tikru būdu paruoštų ekstraktų iš gyvo augalo dalių – Filatovo darbų ir antibiotinių medžiagų atradimo akivaizdoje iš šios liaudies medicinos šakos galima tikėtis didelių įnašų į racionalizaciją.

Kai kurios liaudies medicinos priemonės, nukreiptos prieš nevaisingumą, gali turėti teigiamos praktinės reikšmės naujom gyvulininkystės šakom, ypač įvedant iš skirtingo klimato kilusius gyvulius.

STAMBESNI LIAUDIES MEDICINOS ŽINIŲ ŠALTINIAI

Liaudies gydytojai, žolininkai, bobutės, užkalbėtojai:

Ginaitis Pranas (Žūsinas). Tauragnai, Utenos apskr., valstietis beraštis, miręs 1936 m. [1925–1936]

Biriukas Juozas. Tauragnai, valstietis, mažai raštingas, miręs 1935 m., pragyvenęs virš 100 metų. [1925–1935]

Biriukienė Veronika. Tauragnai, valstietė, beraštė. [1926]

Šimkūnas Jonas. Prūsija (Salako vlsč.), valstietis, mažai raštingas. [1930]

Šimkūnas Vincas. Akmenų vienk., Dūkšto vlsč., valstietis, neraštingas. [1931]

Zelmanas Icikas. Tauragnai. Gavęs žinias iš joniškio kareivio Bartkaus rusų ir japonų karo metu. [1942–1946]

Andriukanienė Marija. Vievis, namų šeimininkė, raštinga. [1937]

Palevič Vanda, Vilnius, Konarskio g. 18, namų šeimininkė, mažai raštinga. [1942–1946].

Sasnovska Janina, Vieršuliški, Trakų apskr., valstietė, beraštė. [1942–1946]

Dobiec Karol, Vilnius, Sielių g. 55, sodo padienis darbininkas. [1942–1946]

Martynovič Jan. Vilnius, Užupio 10–14, žolininkas, beraštis. [1942–1946]

Samovska Janina. Vilnius, Daukšos g. 5–7, namų šeimininkė, beraštė. [1942–1947]

Tomoševič Jan. Vilnius, Šventikų 26A, verčiasi tik gydymu, raštingas. [1942–1947]

Michalovska Veronika, Rudamina, Sasnovkos vienk., valstietė, raštinga. [1942–1946]

Spečiūvienė Teresė. Vilnius, Naujininkų g., namų šeimininkė, raštinga. [1942–1946]

Aukštulevičienė Veronika. Vilnius, namų šeimininkė, beraštė. [1947]

Giliūnienė Stasė. Vilnius, namų šeimininkė, raštinga. [1942–1946]

Brol. Marijonas. Vilnius, Aušros vartų zakristijonas, mažai raštingas. [1943]

Brol. Kristupas. Vilnius, zakristijonas Švitrigailos g. bažnyčioj, mažai raštingas. [1943]

Prankuvienė Monika. Vilnius, kiemsargė, mažai raštinga. [1945]

Gaidienė Ona. Vilnius. Prekiauja žolėmis Halės turgavietėj, beraštė. [1944]

Karpovič Stefanija. Trakai, valstietė, mažai raštinga. [1943]

Stašinskienė Ona Skaudvilė, bežemė valstietė. [1948]

Markevičienė Veronika. Tauragnai, smulki amatininkė. []

Gruodienė Elena. Utena, namų šeimininkė, neraštinga. [1934–1936]

Šereikienė Veronika. Tauragnai–Pašilinė. [1927]

Veišnoraitė Teklė. Vilnius, padienė darbininkė, raštinga. [1942–1946]

Karvelis Juozas. Anykščių Žalioji, valstietis, raštingas. [1935–1937]

Treinienė Ona. Saldutiškis, namų šeimininkė, raštinga. [1928]

Linka Juozas. Tauragnai, Bajorai, valstietis senbernis, raštingas. [1931].

Bikielienė Veronika. Tauragnai, Stugliai, valstietė, raštinga. [1930]

Sidabrienė Anastazija. Tauragnų vlsč., Sidabrinė, valstietė, mažai raštinga. [1929]

Sidabris Antanas. Tauragnų vlsč., Sidabrinė, valstietis, raštingas. [1930]

Šimkūnas Kostas. Noliškės. Utenos apskr., valstietis, raštingas. [1928]

Juočepienė Marijona, Svėdasai, namų šeimininkė, neraštinga. [1946–1947]

Juočepienė Angelė. Svėdasų vlsč., Pauriškės, valstietė, neraštinga. [1946–1947]

Vitkus Ignas. Zarasai, Smėlynė, altarista. [1928]

Jauniškienė Monika. Tauragnai, Maleckažemio k., valstietė, raštinga. [1931]

Muraškienė Veronika. Alizava, valstietė, raštinga. [1936]

Straževičius Vincas. Pabradės vlsč., Santakėlės k., valstietis, raštingas. [1942–1946].

Turi liaudies medicinos žinių, naudoja savo reikalus, gydymu neužsiima

Mačerauskas Vincas. Tauragnai, valstietis, raštingas. [1930]

Jauniškis Jonas, Vojelių k., Tauragnų vlsč., Utenos apskr., valstietis, raštingas „oratorius“. [1930]

Obolevičius Juozas. Tauragnų vlsč., Pavarlys, eigulys. [1931]

Kunigėlis Vladas. Juodiškės, Utenos apskr., valstietis, raštingas. [1930]

Strazdas Juozas. Strazdai (Vinčios girininkija), eigulys. [1930]

Vaišnoraitė Veronika. Tauragnų vlsč., Pilkeniai, valstietė, raštinga. [1929]

Papirytė Ona – Mekiškienė, Molėtai, namų šeimininkė, raštinga. [1925]

Meškauskas Juozas. Utenos apskr., Kuktiškių vlsč., Kačiūnai, valstietis, beraštis. [1932]

Palunkiškienė – Karanauskaitė Veronika, Linkmenų vlsč., valstietė, beraštė. [1926].

Bulkienė Ona. Linkmenų vlsč., Ginučiai, valstietė. [1927]

Kvietkanskaitė Stefanija, Kauno r., namų šeimininkė, mažai raštinga. [1936]

Dulskienė Monika, Biržai, namų šeimininkė, raštinga. [1942]

Tumėnienė Veronika. Kupiškis. [1936]

Etmanavičienė Ona. Rokiškis. Velniakalnis, valstietė, raštinga.

Čepaitienė Ona, Mielaičiai, Šiaulių apskr., Joniškio vlsč., valstietė, raštinga. [1939]

Stankus Juozas, Pagėgių vlsč., Ruciškių vienk. [1947]

Straževič Anton, Pabradė, valstietis, raštingas. [1942–1946]

Bartuškienė Antanina, kilus iš Telšių apskr., gyvenus Kazlų Rūdoj, Vilnius, namų šeimininkė. [1949]

Baliūnienė Veronika, Pauriškės, Svėdasų vlsč., valstietė, raštinga. [1946–1947]

Šimkūnas Benediktas. Saldutiškio vlsč., Kemežys, valstietis, raštingas. [1925]

Liaudies medicinos žinių rinkėjai

Murkaitė Rūta, r. Linkuva, Šiauliai, mokytoja. [1937]

Bucevičiūtė Stefanija. Kelmė, mokytoja. [1937]

Edelmanas Meeris. Dirbo Kaune, kilęs iš Tauragnų, mokytojas. [1935]

Valavičlavičiūtė Eugenija. Subačius (kilusi nuo Jūžintų), gyd. stomatologė. [1933]

- Ašmys Vilius. Klaipėda, med. gydytojas. [1942]
 Matuzaitė. Mažeikiai, chem. vaistininkė. [1947]
 Toločkaitė Kamilė. Ukmergė, stud. farm. [1942]
 Navikaitė Morta. Kilusi iš Krekenavos. VVU Med. fak. Farm. skyr. studentė. [1942]
 Petrauskaitė. VVU Med. fak. Farm. skyr. studentė. I kurso seniūnė. [1943]
 Šomkaitė. VVU Med. fak. Farm. skyr. studentė. II kurso studentė. [1943]
 Jasiukaitis. VVU Med. fak. Farm. skyr. studentė. II kurso seniūnas. [1943]
 Šukevičius Donatas. VFV Vyr. inspektorius, provizorius. [1947]
 Narbutas Vladas. Vilnius, farmacijos fabriko „Eska“ vyr. inžinierius, provizorius. [1946]
 Trubila Vladas, Vilnius, Totorių–Liejyklos kampas, drogistas. [1942]
 Pužauskas. Batačiai, provizorius. [1948]
 Žilinskas Vladas. Kaunas, Marijampolė, Tauragnai, med. gydytojas. [1925–1941]
 Jauniškis. Molėtai, med. daktaras. [1935–1936]
 Černiauskas Juozas F. Kilęs nuo Svyrių. Sodo Vilniuje sodininkas. [1942–1946]
 Niuneva. Akmenė, „Sodybos“ agentas. [1942]
 Gudelis Juozas. Ukmergė, „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]
 Stašinskas Juozas. Skaudvilė. „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]
 Bilkis Antanas. Adučiškis, „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]
 Bilkis Petras. Švenčionys, „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]
 Černiauskienė Ona. Saldutiškis, „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]
 Eidietis Petras. Labanoras, „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]

Šimkūnas Klemensas. Kaltinėnai, „Sodybos“ paruošų agentas. [1942]

Sutkaitytė S. „Sodybos“ tarnautoja, agronomė. [1942]

Kaikarytė Ona. Vilnius. VU Botanikos katedros vyr. dėstytoja. [1940]

Dagienė Jadvyga. Vilnius. VU Biologijos katedros vyr. laborantė. [1940]

Balevičius Zigmas. Vilniaus kraštas, kilęs iš Merkinės, VVU Teisės fakulteto dekanas. [1944]

Mečys Valius, kilęs nuo Merkinės, VVU doc. [1944]

Čepaitytė Goduberta. Kilusi iš Šiaulių apskr., Kauno VDU Medicinos fak. Farmac. skyriaus studentė. [1939]

Penkauskaitė Julė. Kilusi iš Šiaulių. VVU Chemijos katedros asistentė. [1939]

Oleknevičiūtė Kostė. Kavarskas, Kauno VDU Farmacijos skyriaus studentė. [1938]

Murkienė Ona. Šiauliai, mokytoja. [1948]

Šimkutė Aldona. Tauragė, VVU Chemijos katedros vyr. laborantė. [1939]

Šimkus Juozas. Kilęs iš Plungės, VVU Miškų mokslo fakulteto studentas. [1945]

Matkevičienė Marija. LTST Mokslų akademijos Biologijos skyriaus vyr. bendradarbė. [1944]

Stankus Karolis. Kilęs nuo Rusnės, VVU Medicinos fak. studentas. [1943–1944]

Vaineikis Juozas. Kilęs iš Palangos, VVU Medicinos fak. studentas. [1942]

Gradeckaitė Aldona. Alytaus apskr., VVU Medicinos fak. stud. med.

Kvedaras Juozas. VFV Kauno tarprajoninės kontoros Paruošų skyriaus vedėjas. [1947]

Venckus Leonardas. VFV Panevėžio rajoninės kontoros Paruošų skyriaus vedėjas. [1947]

Sankauskas Leonardas. VFV Šiaulių rajoninės kontoros Paruošų skyriaus vedėjas. [1947]

Gurinovič Marija. VFV Vilniaus rajoninės kontoros Paruošų skyriaus vedėja. [1948]

Lepėško VFV Vilniaus rajoninės kontoros paruošų agentas. [1947]

Gromovas. VFV Švenčionių punkto agentas. [1947]

Literatūra

Lietuviškas botanikos žodynas. Sudarė Botanikos žodyno komisija. Kaunas, 1938 m.

Prof. Grybauskas K. Vaistingieji Lietuvos laukų augalai ir jų pritaikymas. Kaunas, 1927 m.

Kuzavas Z. Lietuviškai-lotyniškas ir lotyniškai-lietuviškas žodynas liaudies vaistų pavadinimų. Farmacijos žinios.

Muszynski J. Wilenskie ziola ludowe. Warszawa, 1927 m.

Ziola okolicy Muszyny.

Ziola lecznicze i kuracje ziolowe.

Prof. Rostafinski J. Zielnik Czarodziejski. (Zbior Wiadom. do antropolog. TXVIIIIdz. II atspaudas) Farmacja. Wiadomoszczy farmaceutyczne.

Dragendorf G. Die Heilpflanzen der verschiedenen Volker und Zeiten. Stuttgart, 1898 m.

Dr. Hugo Schulz. Wirkung und Anwendung der deutschen Arzneipflanzen. Leipzig, 1919 m.

Hegi G. Illustrierte Flora von Mittel – Europa. Munchen, 1906 m.

Zemlinskii S. E. Zagotovka lekarstvennyh rastenii. Maskva, 1945 m.

SAM TSRS VFV „Roslekraskontora“. Svodnaja tablica utverždennyh zagotovitelnyh lekarstvenno – techničeskije syrie. Maskva, 1943 m.

Farmacijos žinios

Wiadomosszi farmaceuticne

Jurnal of Pharmacy

Journal de Pharmacie

Eugenija Šimkūnaitė per „Švenčionių vaistažolių“ fabriko 100 metų įkūrimo šventę, 1983 m. *Asmeninio albumo nuotrauka*

Atminimo akmenis Eugenijai Šimkūnaitei atidengimo akimirka, Lazdynai, Vilnius, 2013 m. rugsėjo 13 d. Šalia akmens stovi (iš kairės į dešinę) skulptorius Jonas Gencevičius, architektas Laimis Kaziukonis, neatpažintas asmuo, Beatričė Raguotienė, Egidijus Dedūra, Birutė Karnickienė, Romas Pakalnis, Jonas Danauskas

Eugenija Šimkūnaitė

LIETUVIŲ LIAUDIES
MEDICINOS
VAISTINGIEJI
AUGALAI

Korektorė Sandra Garunkštienė
Maketavo Aistė Zitikienė

2026-02-09. Apimtis 15 apsk. sp. l.
Užsakymo Nr. 2848. Tiražas 100 egz.
Išleido ir spausdino UAB „Utenos Indra“
Maironio g. 12, LT-28143 Utena
www.indra.lt, spauda@indra.lt